

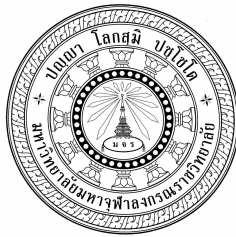
การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธ
ของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

AN ANALYTICAL STUDY ON PROCEDURE OF BUDDHIST COMMUNITY
IN BUDDHADHAMMA GARDEN, LAMPHUN PROVINCE

นายพิศาล ดวงดี

ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

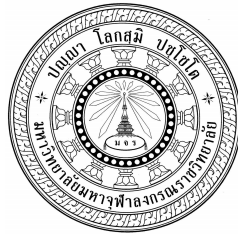
การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธ
ของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

นายพิศาล ดวงดี

ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Analytical Study on Procedure of Buddhist Community in Buddhadhamma Garden, Lamphun Province

Mr. Pisan Doungdoeng

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับคุณูปพันธ์เรื่อง
“การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรม จังหวัด
ลำพูน” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคุณูปพันธ์

(ผศ. ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง)

ประธานกรรมการ

(พระมหาสุศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ดร.)

กรรมการ

(ดร.พิสิฐ โคตรสุโพธิ์)

กรรมการ

(พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมคุณูปพันธ์

พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ. ดร.

ประธานกรรมการ

พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายพิศาล ดวงตึง)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธ ของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน
ชื่อผู้วิจัย	: นายพิศาล ดวงดี
ชื่อปริญญา	: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ.ดร., น.ธ. เอก, ป.ธ.๕, พธ.บ. (บริหาร การศึกษา) กศ.ม. (การบริหารการศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) : พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์,ดร.นธ.เอก, ป.ธ.๕, พธ.บ.(ศาสนา), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)
วันสำเร็จการศึกษา	:/มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์๓ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาแนวคิด บริบทและหลักการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน ๓) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(qualitative research) มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและศาสตร์สากลในปัจจุบัน และทำการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth interview) กับกลุ่มเป้าหมายสำคัญในประเด็นที่เกี่ยวกับกระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน แล้วนำเสนอด้วยกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดการพัฒนามนุษย์ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมาจากความคิดที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้คิดด้วยเหตุผลและสามารถพัฒนาตนได้ โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบของการพัฒนาที่สูงสุด พระพุทธศาสนามีองค์ความรู้เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในพระไตรปิฎกซึ่งเราสามารถเลือกมาใช้ในการพัฒนามนุษย์ได้ในทุกระดับภูมิธรรมและองค์ความรู้เหล่านี้รวมอยู่ในกรอบของอริยมรรคมีองค์ ๘ เมื่อพัฒนาแล้วจะนำไปสู่เป้าหมายเดียวกันคือพระนิพพานอันเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ที่แท้จริงและบุคคลที่มีการพัฒนาตนตามแนวทางของพระพุทธศาสนาจะเข้าถึงอรรถะหรือประโยชน์ ๓ ฝ่าย คือประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่นและประโยชน์ทั้งสองฝ่ายหรือประโยชน์ส่วนรวม

ในด้านหลักการใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตและสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน คือ ๑) การดำเนินชีวิตตามคุณสมบัติของอุบาสก อุบาสิกาที่ดีที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก ๒) การดำเนินชีวิตตามแบบอย่างคฤหัสถ์อริยบุคคลในสมัยพุทธกาล ๓) การปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก โดยมีเป้าหมายหลักคือ การมุ่งพัฒนาทางด้านจิตใจของจิตอาสาและประชาชน ส่วนในด้านแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตและสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมใช้รูปแบบการจัดตั้งโครงการและกิจกรรมต่างๆที่หลากหลายและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชนตามหลักแห่งอารยวิม ๕ ประการ เพื่อเป็นเครื่องส่งเสริมและเกื้อกูลให้จิตอาสาและประชาชนค่อยๆ พัฒนาตนจนกลายเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดีและสมัครใจปฏิญาณตนเพื่อมุ่งพัฒนาตน

สู่การดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งอริยชนในฐานะคุณุหัตถ์ตลอดชีวิตด้วยหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ โดยมีคุณุหัตถ์
อริยบุคคลในสมัยพุทธกาลแบบอย่าง

The Dissertation Title : An Analytical Study on Procedure of Buddhist Community in Suan Buddhaddhamma of Lamphun Province

Researcher : Mr. Pisan DOUNGDOENG

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Phrakhrusirisutanuyut, Asst. Prof. Dr. Pali V, B.A.
(Administration Education), M.Ed. (Educational
Administration), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Phrakrusiripariyattayanusath, Dr. Pali V, B.A. (Religions), M.A.
(Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 2019

Abstract

This research is of three objectives: 1) to study the concepts and the Theravada Buddhist Doctrines for human resource development, 2) to study the contextual concepts and principles of community building based on the Buddhist way of Suan Buddhaddhamma in Lamphun province and 3) to analyze the process of community building based on the Buddhist way of Suan Buddhaddhamma in Lamphun province. This research was conducted by the qualitative research method which aimed at studying and analyzing information from the Buddhist scriptures, Commentaries and modern sciences of present-day. In addition, in-depth interviews were made with the key target groups on the process of community building based on the Buddhist way of Suan Buddhaddhamma in Lamphun province. This research was presented with the analysis and synthesis in the form of a descriptive method.

The results revealed the concept of human development in Theravada Buddhism begun with an idea that man is a rational animal and can be self – developer. The Buddha was the highest person of self-development. According to the Buddhist Doctrines on development, it can be found in the Tipitaka, which we can be developed and conducted in all levels of persons. The knowledge of human development is in the Eightfold Noble Path; when humans have developed this way, they will reach the same goal called Nibbana – Unconditioned. Persons who have already developed themselves, they would gain the three benefits or Attha viz. gain for oneself, gain for others and gain both for oneself and for others.

Regarding the Buddhist Doctrines for the daily life and for Buddhist community building of Suan Buddhaddhamma, it can be divided into 3 steps: 1) living life under the virtues of Lay Buddhist Devotees as found in the Tipitaka, 2) living life in accordance with the Lay Noble in the Buddha's time and 3) practice in accordance with the Buddhist Doctrines as found in the Tipitaka. The main purpose is to develop the minds of volunteers and the general public. In terms of the application of Buddhist principles for living life and for Buddhist community building of Suan Buddhaddhamma, the establishments of various projects and activities and continuing activities have been organized until it become a community culture under the Buddhist Doctrine called Ariyā vaḍḍhi or development of a civilized or righteous man. The Buddhist Doctrine aims at promoting and supporting the volunteers and people to

conduct their self – development by the Eightfold Noble Paths and to have the best examples as the Noble Householders in Buddha’s times.

กิตติกรรมประกาศ

ขอนอบน้อมถวายบูชาความสำเร็จของดุขฎิณิพนธ์นี้แด่พระรัตนตรัย และครูบาอาจารย์ นักปราชญ์ แห่งล้านนาทั้งหลายทั้งปวงผู้ทรงพระคุณ อีกทั้งกราบขอบพระคุณในเมตตาธรรมของคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ ประสิทธิ์ประสาทความรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ โดยเฉพาะคณะกรรมการควบคุมดุขฎิณิพนธ์ พระครูสิริสุตานุ ยุต, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์,ดร. กรรมการควบคุม ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ให้ คำแนะนำ คำปรึกษาอันมีค่าและชัดเจนอย่างยิ่ง อีกทั้งข้อชี้แนะและกำลังใจที่ดีเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณคณะผู้บริหาร คณาจารย์ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และ จากส่วนกลาง ที่ให้โอกาสทางการศึกษา ดุขฎิณิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความ อนุเคราะห์จากพระมหาสมบุญ วุฑฒิโก,ดร.คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ประธานในการสอบหัวข้อดุขฎิณิพนธ์ และความเมตตาของคณาจารย์ทุกท่านที่คอยให้การสนับสนุนอย่างดีตลอดการศึกษาที่ผ่านมา ขอขอบคุณ นายบุญมี แก้วตา และนายพัลลภ หารุคำจา เจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษา ที่เอื้อเฟื้อ ชี้แนะ ให้คำปรึกษา ส่งข่าวสาร ตลอดระยะเวลาในการศึกษา ขอขอบคุณญาติธรรม อุบาสก อุบาสิกา พุทธบุตร พุทธอาสาแห่งสวนพุทธธรรม

จังหวัดลำพูนทุกท่าน,มูลนิธิสวนพุทธธรรม,คุณอรรณวุฒิ สัยเจริญ (อาจารย์เอก) ครูบาอาจารย์ผู้ริเริ่มก่อตั้งสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน สาขาวัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร โดยความเมตตาธรรมให้การอุปถัมภ์และคำปรึกษาจากพระเทพรัตนนายก เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัยฯ เจ้าคณะจังหวัดลำพูน ที่ได้อำนวยความสะดวกให้การสนับสนุนในทุกกระบวนการของการทำวิจัยนี้ อีกทั้งยังกรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในทุกมิติ และสนับสนุนทุนทรัพย์บางส่วนเพื่อการศึกษาและดำเนินงานคุณุณิพนธ์ฉบับนี้ ตลอดถึงกัลยาณมิตรกัลยาณธรรมทุกท่าน ผู้ร่วมศึกษาปริญาเอกที่คอยเป็นกำลังใจในการศึกษาและการทำงานตลอดมา

คุณความดีที่เกิดขึ้นจากคุณุณิพนธ์นี้ ได้นอบน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัยแล้ว ยังขอน้อมบูชาพระคุณของบิดา มารดาผู้ให้กำเนิด (คุณพ่อบุญเป็ง คุณแม่สุพรรณิ ดวงดิ่ง) อีกทั้งขอบคุณ,ขอบใจ คุณเสาวลักษณ์ ใจกาศ ผู้เป็นภรรยา และบุตรชายทั้งสอง (นายธนชาติ ดวงดิ่ง และ เด็กชายธนชล ดวงดิ่ง) ที่คอยสนับสนุน กำลังกาย กำลังใจ ทรัพย์ปัจจัยทั้งหลายตลอดระยะเวลาของการศึกษาและดำเนินงานคุณุณิพนธ์ฉบับนี้ ตลอดถึงสถาบันวิจัยหริภุญชัย ที่ได้สนับสนุนทุนการศึกษาบางส่วนสำหรับดำเนินงานคุณุณิพนธ์ฉบับนี้ ตลอดถึงครู อุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงปัจจุบัน และญาติมิตรสหายธรรมที่ให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคุณุณิพนธ์ฉบับนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษางานพระพุทธศาสนา ศึกษาและปฏิบัติให้ถึงความเป็นพุทธบริษัทที่ดั่งาม ก่อประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และประโยชน์โดยรวมได้อย่างถึงพร้อม เพื่อถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือได้ถึงซึ่งมรรค ผล พระนิพพานในที่สุด หากมีข้อบกพร่องผิดพลาดประการใดต้องกราบขออภัย ณ โอกาสนี้ด้วย

นายพิศาล ดวงดิ่ง

๙ มีนาคม ๒๕๖๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิงโดยจะระบุที่ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.สี.(บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตตันตปิฎกที่ฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี.(ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎกที่ฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จุ. (ไทย)	= วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ที่ฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ที่ฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ที่ฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ข. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.จุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิเทศ	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ปุ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสส

วิสุทฺธิ. (ไทย)	= วิสุทฺธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)
-----------------	---------------------	-----------

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ. (ไทย)	= วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวิภังค์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
-----------------	---	-----------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ. (ไทย)	= ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสิณี มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ. (ไทย)	= มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทฺธิ มัชฌิมปณณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.มู.อ. (ไทย)	= มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทฺธิ มูลปณณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ส.สพ.อ. (ไทย)	= สังยุตตนิกาย สวรรตถกาสินี สฬายตนวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณิ เอกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ติก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณิ ติกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.จตุก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณิ จตุกนิบาตอรรถ	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณิ ทสกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรหมัตถโชติกา ขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรหมัตถทีปนี วิมานวัตถุอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ปญจ.อ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ปญจปกรณ์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
------------------	-------------------------------	-----------

ฎีกาพระวินัยปิฎก

ที.ม.ฎีกา (บาลี)	= ทีฆนิกาย ลินตถปกาสนี มหาวคฎีกา	(ภาษาบาลี)
สารตถ.ฎีกา (ไทย)	= สารัตถทีปนีฎีกา	(ภาษาไทย)

ฎีกาพระสุตตันตปิฎก

อง.ติก.ฎีกา (บาลี)	= อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตฎีกา	(ภาษาบาลี)
--------------------	------------------------------	------------

ฎีกาปกรณ์วิเสส

วิสุทฺธิ. ฎีกา (ไทย)	= ปรหมัตถมัชชสา วิสุทฺธิมรรคมหาฎีกา	(ภาษาไทย)
----------------------	-------------------------------------	-----------

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
อธิบายการใช้อักษรย่อคัมภีร์	(ณ)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ	๗
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	๖
๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	๖
๒.๑.๒ ที่มาของแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	๑๒
๒.๑.๓ ทฤษฎีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	๑๔
๒.๒ หลักพุทธธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	๑๖
๒.๒.๑ ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนา	๑๖
๒.๒.๒ ที่มาของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนา	๒๑
๒.๒.๓ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักสุจริต ๓	๒๓
๒.๒.๔ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา	๒๖
๒.๒.๕ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอารยวินัย ๕	๒๙
๒.๓ สรุปแนวคิดและหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	
ในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๔๘
๒.๔ หลักพุทธธรรมและเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนและสังคม	๕๓
๒.๔.๑ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักจักร ๔	๖๒
๒.๔.๒ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๖๔

๒.๔.๓ แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก	๖๖
๒.๔.๔ หลักธรรมแห่งพละ 5	๗๐
๒.๔.๕ หลักธรรมสังคหวัตถุ 4	๗๐
๒.๔.๖ หลักเบญจศีล	
๗๑	
๒.๔.๗ สาราณียธรรม ๖	๗๒
๒.๔.๘ อปริหานิยธรรม 7	๗๓
๒.๔.๙ สัมปติธรรม 7	๗๔

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย ๗๗

๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๗
๓.๒ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย	๗๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๘
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๗๙
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล	๘๐
๓.๖ ขั้นตอนการศึกษาวิจัย	๘๑

บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน ๘๓

๔.๑ ประวัติความเป็นมาของสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน	๘๓
๔.๑.๑ ความเป็นมาของสถานปฏิบัติธรรม	๘๔
๔.๑.๒ แนวคิดการสร้างสถานปฏิบัติธรรมของผู้ริเริ่มก่อตั้ง	๘๔
๔.๑.๓ บริบทชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน	๘๖
๔.๒ กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน	๘๙
๔.๒.๑ อุดมการณ์ของสถานปฏิบัติธรรม	๘๙
๔.๒.๒ หลักการสร้างและถวายเป็นดินสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน	๙๑
๔.๒.๓ ลำดับช่วงเวลาของการพัฒนาสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน	๙๘
๔.๒.๔ โครงการและกิจกรรมต่างๆ ของสถานปฏิบัติธรรม	๑๐๑
๔.๓ หลักการและวิธีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างชุมชนสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน	๑๐๒
๔.๓.๑ หลักการใช้หลักพุทธธรรมของสถานปฏิบัติธรรม	๑๐๒
๔.๓.๒ วิธีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของสถานปฏิบัติธรรม	๑๐๘
๔.๓.๓ ตัวอย่างการแสดงธรรมะจากพระไตรปิฎกทุกวันเสาร์และวันพระ	๑๑๓

	ซู
๔.๔ ผลสัมฤทธิ์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน	๑๒๑
๔.๔.๑ หลักสำคัญในการสืบต่อและจรจรโงพระพุทธศาสนาในฐานะ ศฤหส์และการพัฒนาบุคลากรให้เป็นพุทธบุตร	๑๒๑
๔.๔.๒ หลักการพัฒนาชุมชนและองค์กรที่ยั่งยืนตามวิถีพุทธธรรม	๑๒๓
๔.๔.๓ ปัญหาและอุปสรรคของการสร้างของชุมชนวิถีพุทธ สวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน	๑๒๗
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๒๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๒๘
๕.๒ อภิปรายผล	๑๓๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๓๗
บรรณานุกรม	๑๓๘
ภาคผนวก	๑๔๑
ก.แบบสัมภาษณ์	
ข.ประมวลรูปภาพการศีกษาวิจัยภาคสนาม	
ประวัติผู้วิจัย	๑๔๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาถือกำเนิดขึ้นมาโดยมีพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ประกาศพระศาสนาจนกระทั่งมีพุทธบริษัทครบถ้วนคือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา สังคมแห่งวิถีพุทธจึงได้กำเนิดขึ้น^๑ พุทธบริษัททั้ง ๒ ฝ่าย คือฝ่ายสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ล้วนเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยอย่างแน่นแฟ้น เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านต่าง ๆ เพื่อร่วมกันสืบต่อและจรรโลงพระพุทธศาสนา นับตั้งแต่ในสมัยพุทธกาลต่อเนื่องยาวนานจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะในส่วนของคฤหัสถ์นั้นชุมชนแห่งอริยชนได้เริ่มต้นเป็นครั้งแรกในครอบครัวของพระยส^๒ โดยมีบุคคล ๓ ท่านคือ บิดา มารดาและอดีตภรรยาของพระยส ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน เป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดี ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นจุดเริ่มต้นที่ดั่งามของครอบครัวแห่งวิถีพุทธ ถือเป็นชุมชนต้นแบบในสมัยพุทธกาล และได้พัฒนาเป็นชุมชนวิถีพุทธขนาดใหญ่ขึ้นจนกลายเป็นสังคมแห่งวิถีพุทธในดินแดนแห่งชมพูทวีปในยุคสมัยนั้น ดังตัวอย่างเช่น พระเจ้าพิมพิสาร พระราชาแห่งมครรัฐพร้อมด้วยบริวารจำนวนกว่า ๑๐๐,๐๐๐ คน^๓ ได้ฟังธรรมกับพระพุทธเจ้าแล้ว ได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน และต่อมาได้มีคฤหัสถ์ชายหญิงชาวมครจำนวนมากกว่า ๒,๐๐๐,๐๐๐ คน^๔ ได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลในระดับต่าง ๆ เป็นอุบาสก อุบาสิกา ที่ดี และได้

^๑ พระนำชัย ชยakov, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ได้จากประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติธรรม สวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔ / ๒๗-๒๙ / ๓๓-๓๗.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔ / ๕๕-๕๖ / ๖๕-๖๘.

^๔ ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๐/๒๒๕.

ดำเนินชีวิตด้วยความผาสุกตามแนวทางแห่งพุทธธรรมตลอดชีวิตและถ่ายทอดหลักการดำเนินชีวิตที่ดีงามสู่อนุชน (คนรุ่นหลัง) ในแต่ละยุคสมัยสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันโลกและสังคมแห่งยุคโลกาภิวัตน์ได้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาารุดหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้งส่งผลให้ผู้คนในสังคมต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ รวมทั้งได้ก่อให้เกิดปัญหาสำคัญ ได้แก่ การเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นและเห็นแก่ตัวจนขาดคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต การเบียดเบียนกัน การทำร้ายกันและกัน การทุจริตคอร์รัปชัน การแบ่งแยกฝ่ายและการขาดความสามัคคีกลมเกลียวของคนในชาติ นับวันจะกลายเป็นปัญหาที่ยากจะแก้ไข และยิ่งหากปล่อยไว้เนิ่นนานออกไปก็จะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงจำเป็นต้องสร้างสังคมให้เข้มแข็งด้วยการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เปี่ยมด้วยคุณธรรมจริยธรรม เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก และนำไปสู่การแก้ปัญหาและการป้องกันปัญหาในอนาคต^๕ โดยเฉพาะประเทศไทยในฐานะเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา สภาการณในปัจจุบันพุทธบริษัทอยู่ในสภาพที่อ่อนแอ ประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมจึงไม่สนใจศึกษาในหลักแห่งวิถีพุทธธรรม ไม่เข้าวัด ไม่ฟังธรรม ไม่สนใจในวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ไม่เคารพยำเกรงในพระภิกษุสงฆ์ มีความเก้อเขินในการทำบุญ เป็นชาวพุทธแต่เพียงในนาม เข้าวัดเพียงเพื่อต้องการของขลังหรือโชคลางหรือเมื่อตนเองมีเคราะห์ ขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง มีการศึกษาสูงแต่เอาตัวไม่รอด นำตนไปสู่หนทางแห่งความเสื่อมอันมีที่ไปคือ อบายและความทุกข์ นอกจากนี้ยังขาดความเป็นผู้มีจิตอาสาในการรับผิดชอบต่อพระศาสนาและประเทศชาติของตนอย่างแท้จริง^๖

ชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน เกิดจากการร่วมตัวกันของคณะบุคคลผู้มีจิตอาสาและมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ได้เสียสละทั้งแรงกาย แรงใจ ทรัพย์ ปัจจัยและสติปัญญาอันเป็นสามัคคีธรรมในการร่วมใจกันสร้างสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยการนำของคุณอรธฤต สัยเจริญ ที่ได้เสียสละทรัพย์ส่วนตัวและที่ดินอันเป็นมรดกของตนจำนวน ๖ ไร่ ซึ่งได้รับความเห็นชอบและอนุโมทนาจากบุคคล ในครอบครัว โดยถวายให้เป็นที่ดินสงฆ์ในนามวัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร เพื่อให้เป็นสถาน

^๕ พระวิทย์ ญาณสาโร, “การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

^๖ วัฒนธรรม มูลนิธิสวนพุทธธรรม, *เอกสารประกอบการศึกษาเรื่อง แนวคิดการรวบรวมพุทธบุตรพุทธอาสา เพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน*, (ลำพูน: มูลนิธิสวนพุทธธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๑-๒.

ธรรมกลางแห่งการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรมของจังหวัดลำพูน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระสงฆ์และมหานิกายในทิศทั้ง ๔ ปัจจุบันปี พ.ศ. ๒๕๖๑ สวณพุทธธรรมจังหวัดลำพูน มีเนื้อที่จำนวนทั้งหมด ๔๕ ไร่ เป็นที่ธรณีสงฆ์ในนาม “วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร” จำนวน ๑๘ ไร่ และเป็นพื้นที่ในนาม “มูลนิธิสวณพุทธธรรม” จำนวน ๒๗ ไร่ ซึ่งอยู่ในความดูแลและอุปถัมภ์จากคณะสงฆ์วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร โดยมีเจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัยเป็นประธานร่วมกับคณะสงฆ์จังหวัดลำพูน โดยมีเจ้าคณะจังหวัดลำพูนเป็นประธานที่ปรึกษา ซึ่งได้ดำเนินโครงการและกิจกรรมในทุก ๆ ด้าน เพื่ออำนวยความสะดวกต่อพุทธบริษัทและมหานิกายในทิศทั้ง ๔ โดยได้มอบหมายให้คุณอรณัฐ สัยเจริญและคุณอดิศักดิ์ จันทะราชา ในฐานะผู้ริเริ่มก่อตั้งและบุกเบิกให้เป็นผู้ดูแลสถานปฏิบัติธรรมสวณพุทธธรรมจังหวัดลำพูนร่วมกับคณะพุทธบุตร พุทธอาสา ทั่วประเทศ เพื่อร่วมใจกันสร้างชุมชนวิถีพุทธและทำงานให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินด้วยระบบสามัคคีธรรม ด้วยความสมัครใจ

ด้วยเหตุนี้ ชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวณพุทธธรรมจังหวัดลำพูน จึงถือเป็นทางเลือกหนึ่งในการนำเสนอทางออกให้กับสังคมในยุคปัจจุบัน เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยสังคมให้เข้มแข็งด้วยการสร้างสัมมาทิฐิและพัฒนาคนให้มีคุณธรรม จริยธรรม โดยนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกและบุคคลในสมัยพุทธกาลมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและร่วมใจกันสร้างชุมชนแห่งกัลยาณชนตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา และพัฒนาเป็นชุมชนอุดมคติตามแนวทางแห่งวิถีพุทธธรรม คือ ชุมชนแห่งอารยวัฑฒิ โดยได้ร่วมใจกันสร้างวัฒนธรรมอันดีงามตามหลัก แห่งอารยวัฑฒิ ๕ ประการ^๗ (โครงการและกิจกรรมต่างๆ ของสวณพุทธธรรม) ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน เป็นวัฒนธรรมชุมชนที่ทำให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าใจพระรัตนตรัยและ เป็นผู้ดำรงตนอยู่ในศีลอันดีงามมีศีล ๕ เป็นเบื้องต้น และพัฒนาตนเองให้เป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดี และดำรงชีวิตตามแนวทางแห่งอริยชน อันมีพระโสดาบันเป็นเบื้องต้นในฐานะคฤหัสถ์แบบค่อยเป็นค่อยไป จึงเกิดแนวคิดในการรวบรวมคณะพุทธบุตร พุทธอาสาขึ้น^๘ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับพุทธบริษัท โดยไม่ขัดแย้งกับสำนักใด ๆ

^๗ อารยวัฑฒิ ๕ ประการ หมายถึง ธรรมเป็นเหตุแห่งความเจริญอย่างประเสริฐ,หลักความเจริญของอารยชนคือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญา อ้างใน งบ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๑๑๑-๑๑๒

^๘ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ สถานปฏิบัติธรรมสวณพุทธธรรมจังหวัดลำพูน ได้รับการคัดเลือกให้เป็นต้นแบบเมืองศีล ๕ อันดับ ๑ ของประเทศ (ในภาคเอกชน) จากองค์กรบ้านเกื้อรัก ซึ่งเป็นองค์กรเมืองศีล ๕ ของประเทศ โดยมีทันตแพทย์หญิงสีใบทอง บุญประดับ เป็นประธานโครงการ และได้ถวายทะเบียนรายชื่อบุคคลที่มีศีล ๕ จำนวน ๓๕๓ คน แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม พ.ศ.

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน ตลอดจนศึกษาถึงบทบาทสำคัญที่มีต่อพระพุทธศาสนาและสังคม โดยจะนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทและบุคคลตัวอย่างในสมัยพุทธกาล เพื่อสนับสนุนให้เกิดองค์ความรู้ที่ถูกต้องดีงามตามหลักสัมมาปฏิบัติ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อหน่วยงาน องค์กร สังคมหรือชุมชนต่าง ๆ ที่สนใจ และเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ตลอดจนเป็นการสืบต่ออายุและจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิด บริบทและหลักการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ แนวคิดและหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ แนวคิด บริบทและหลักการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

เอกสารหลักที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาจากเอกสารต่างๆ ทั้งที่เป็นชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ ส่วนทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา หนังสือ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านสถานที่

ผู้วิจัยกำหนดสถานที่หลักในการทำการวิจัยหรือเก็บข้อมูล คือ สถานปฏิบัติธรรม สวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน สาขาวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ตำบลหนองนาม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัยในครั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยคือ คณะพุทธบุตรที่เป็นแกนนำสำคัญในการสร้างชุมชนวิถีพุทธที่อยู่ในฐานะคฤหัสถ์

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

วิถีพุทธ หมายถึงหนทาง รูปแบบหรือแนวทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตของสมาชิกชุมชนสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

การดำเนินชีวิตด้วยวิถีพุทธของชุมชนสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน หมายถึง การดำเนินชีวิตที่ประเสริฐตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยมีเป้าหมายเพื่อมุ่งพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนในฐานะคฤหัสถ์อันมีพระโสดาบันเป็นเบื้องต้น เพื่อเข้าถึงประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่นและประโยชน์ร่วมกันอันเป็นสามัคคีธรรม^๔ หรือเรียกอีกอย่างว่า ชุมชนอารยวุฒิ

บริบทชุมชนสวนพุทธธรรม หมายถึง สภาพการณ์หรือสภาวะแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับชุมชนสวนพุทธธรรมในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ สภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม รวมถึงลักษณะด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

^๔ อรรถหรืออรรถ ๓ หมายถึง ประโยชน์, ผลที่มุ่งหมาย คือ ๑. อัตตัตถะ (ประโยชน์ตน) ๒. ปัตถะ (ประโยชน์ผู้อื่น) ๓. อุภยัตถะ (ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย)

พุทธอาสา หมายถึง พุทธศาสนิกชนที่เสียสละช่วยเหลืองานพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธเจ้าและพระรัตนตรัย ด้วยความสมัครใจ คุณสมบัติของพุทธอาสา เพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน ตามหลักการของสวนพุทธธรรมคือ ๑. เป็นผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็น สรรณะตลอดชีวิต ๒. เป็นผู้มุ่งประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักของอุบาสก อุบาสิกาที่ดีในทาง พระพุทธศาสนา ๓. เป็นผู้มีความเสียสละและช่วยเหลืองานพระพุทธศาสนาและแผ่นดินในทุกหนแห่ง ตามสมควรแก่ฐานะและโอกาส

พุทธบุตร หมายถึง อุบาสก อุบาสิกาที่ปฏิญาณตนมอภายถวายชีวิตแด่พระพุทธเจ้าและ พระรัตนตรัย เพื่อมุ่งประพฤติปฏิบัติธรรมตามคุณสมบัติของพระโสดาบันในฐานะคฤหัสถ์ตลอดชีวิต บุคคลผู้เป็นพุทธบุตรตามหลักการของสวนพุทธธรรม จะต้องเป็นผู้เปล่งวาจาปฏิญาณตนต่อหน้าองค์ พระประธานและหมู่คณะ ดังนี้ คือ ๑. ข้าพเจ้าจะตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย แม้ด้วยชีวิต (ถึง พร้อมด้วยศรัทธา) ๒. ข้าพเจ้าจะตั้งมั่นในศีลอันดีงามตามสมควรแก่ฐานะและกันไปเพื่อมรรค ผล (ถึงพร้อมด้วยศีล หมายถึง ศีล ๕, ศีล ๘ หรือศีล ๑๐) ๓. ข้าพเจ้าจะตั้งมั่นใน พระสังฆธรรมอันประเสริฐ สูงสุดคือ อริยสัจ ๔ ประการและดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ ๘ (ถึงพร้อมด้วยสุตะและปัญญา) ๔. ข้าพเจ้าจะตั้งมั่นในหน้าที่ของพุทธบุตรเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน (ถึงพร้อมด้วยจาคะ)^{๑๐}

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงแนวคิดและหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ใน พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงแนวคิด บริบทและหลักการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติ ธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

๑.๖.๓ ทำให้ทราบถึงกระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรม สวนพุทธ ธรรมจังหวัดลำพูน

^{๑๐} เทียบดูในหลักโสดาปัตติสังยุต, ส.ม. (ไทย) ๑๘/๔๔๗-๑๐๕๐/๔๘๘-๕๓๖, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/ ๑๑๘/

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้เป็นการศึกษาแนวคิดและหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีรายละเอียดในการศึกษา ดังนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๒.๑.๒ ที่มาของแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๒.๑.๓ ทฤษฎีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๒.๒ หลักพุทธธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๒.๒.๑ ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนา

๒.๒.๒ ที่มาของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนา

๒.๒.๓ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักสุจริต ๓

๒.๒.๔ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา

๒.๒.๕ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอารยวัตร ๕

๒.๓ สรุปแนวคิดและหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๔ หลักพุทธธรรมและเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนและสังคม

๒.๔.๑ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักจักร ๔

๒.๔.๒ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๒.๔.๓ แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก

๒.๔.๔ หลักธรรมพละ ๕

๒.๔.๕ หลักธรรมสังคหวัตถุ ๔

๒.๔.๖ หลักเบญจศีล

๒.๔.๗ สาราณียธรรม ๖

๒.๔.๘ อปริหานิยธรรม ๗

๒.๔.๙ สัมปยุตธรรม ๗

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ความหมายของคำว่า ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) นั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายเอาไว้อย่างหลากหลาย เช่น Frederick Harris Harbison(๑๙๗๓) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทรัพยากรมนุษย์ คือ ความรู้ ทักษะ และความสามารถพิเศษของคนที่สามารถนำมาใช้ในการผลิตสินค้า หรือให้บริการที่เป็นประโยชน์^๑ George T. Milkovich and John W. Boudreau (๑๙๙๑) ทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง ผู้กำหนดยุทธศาสตร์ วัตถุประสงค์ขององค์กร การจัดการทางการเงิน การทำการตลาด ผลิตสินค้า บริการ และควบคุมคุณภาพ^๒ ส่วน จีระ หงส์दारมภ์ กล่าวว่า ทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง ทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและให้ผลตอบแทน^๓ และบรรจง ชูสกุลชาติ กล่าวว่า ทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง แรงงาน ความรู้ ความคิด ความชำนาญของมนุษย์^๔

แต่ที่จริง ในอดีตไม่มีคำว่าทรัพยากรมนุษย์โดยตรง คำนี้เกิดขึ้นมาเพื่อสนองตอบต่อแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนั้น การจะทำความเข้าใจคำว่าทรัพยากรมนุษย์นั้น เป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือ เป็นทุน เป็นปัจจัยในการที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่วนการพัฒนาคนเป็นการมองคนในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่า มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของตนเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิต คือ ความสุข อิสรภาพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล เราต้องให้ความสำคัญ ว่าเราจะพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างไร พร้อมทั้งอีกด้านหนึ่ง เขาก็จะเป็นทรัพยากรเป็นทุน เป็นปัจจัยที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจ

^๑ Frederick Harris Harbison, *Human Resources as the Wealth of Nations*, (New York: Oxford University Press, ๑๙๗๓), p.๑.

^๒ George T. Milkovich and John W. Boudreau, *Human Resource Development*, ๖th Edition, (Boston: Homewood, ๑๙๙๑), p.๕๔.

^๓ จีระ หงส์दारมภ์, เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หน่วยที่ ๑-๖, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ๒๕๓๕), หน้า ๘.

^๔ บรรจง ชูสกุลชาติ, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับสังคมอุตสาหกรรมในทศวรรษหน้า, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครูจันทระเกษมและวิทยาลัยครูพระนคร, ๒๕๓๔), หน้า ๘.

และสังคม^๕ ดังนั้น ไกรยุทธธีรยาตินันท์ จึงกล่าวถึงความเข้าใจทรัพยากรมนุษย์ว่าต้องพิจารณา ๓ มิติ คือ ทักษะ สุขภาพ และเจตคติ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. มิติด้านทักษะเป็นมิติที่เกี่ยวกับนักศึกษา ทั้งที่เป็นการศึกษาในรูปแบบ (Formal) และอรูปแบบ (Non - Formal) น่าจะเป็นที่ยอมรับกันได้ว่า คนที่ไม่มีทักษะ ก็ไม่สามารถทำงานอะไรได้เลยนั้นย่อมเป็นคนที่ไม่มีความรู้ (อย่างน้อยที่สุดก็ในด้านทักษะ)

๒. มิติด้านสุขภาพเป็นมิติที่เกี่ยวกับความสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้ง ด้านกายภาพ (Physical) และจิตภาพ (Psychological) ภายในมิตินี้ด้านเดียวกันน่าจะยอมรับกันได้เช่นกันว่าคนที่มีความไม่สมประกอบด้านร่างกาย หรือด้านจิตใจ หรือทั้งสองด้านย่อมมีคุณภาพด้อยกว่าคนที่ มีร่างกายแข็งแรง หรือจิตใจที่ถูกสุขลักษณะ (Healthy)

๓. มิติด้านเจตคติเป็นมิติที่เกี่ยวพันกับความรู้สึนึกคิด ซึ่งขาดความชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกับมิติด้านทักษะ และด้านสุขภาพ มิติด้านเจตคติ จะเกี่ยวข้องกับตัวเองกับบุคคลอื่นและกลุ่มคนที่มีความรู้สึนึกคิดเป็นลบบ่อยมีคุณภาพด้อยกว่าบุคคลที่มีความรู้สึนึกคิดในทางบวก^๖

จากแนวคิดหลักที่เกี่ยวกับความหมายของคำว่า ทรัพยากรมนุษย์ ของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดดังกล่าว โดยสามารถสรุปได้ว่า ทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง ทรัพยากรที่มีคุณค่าที่สุดในบรรดาทรัพยากรทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็น เงิน วัสดุอุปกรณ์ การจัดการ เพราะมนุษย์เป็นสิ่งที่มีความคิด สามารถใช้สติปัญญา ใช้ความคิดที่ได้รับมาจากการเรียนรู้ ทำให้มีความรู้สึนึกคิด มีทักษะ และมีความสามารถในการพัฒนาตน พัฒนาคน และพัฒนางานในด้านต่างๆ ให้เกิดความเจริญก้าวหน้าได้ไม่ว่าจะเป็น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรืออื่น ๆ

ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นถือเป็นทั้งทฤษฎีศึกษาในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ ซึ่งแนวคิดทฤษฎีมีอยู่หลากหลาย นักวิชาการจึงได้ให้ข้อคิดแนวทางไว้เพื่อเป็นวิชาการประกอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่แตกต่างกัน ซึ่งมีนักวิชาการได้กล่าวถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ดังนี้

D. Goulet (๑๙๗๑) กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กระบวนการที่ทำให้คนบรรลุเป้าหมายสูงสุดซึ่งประกอบไปด้วย ๓ ประการ คือ

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมดศึกษาศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๕๑.

^๖ ไกรยุทธ ธีรยาตินันท์, **แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษาและฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑-๒.

๑) การทำให้มนุษย์สามารถมีและครอบครองสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม

๒) การทำให้มนุษย์รู้จักตัวตนที่แท้จริงของตนเอง โดยการอยู่อย่างมีค่า เท่าเทียมกันเสมอภาคกันในสังคม

๓) การทำให้มนุษย์มีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ มีสิทธิเสรีภาพในการตัดสินใจอย่างอิสระ^๗

G. Bohlander, S. Snell and A. Sherman (๒๐๐๑) กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการเพิ่มขีดความสามารถอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเป็นการเพิ่มขีดความสามารถ ๓ ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านความสามารถ^๘

Swanson & Holton III (๒๐๐๑) มีนิยามว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์คือ กระบวนการในการพัฒนาความรู้ความเชี่ยวชาญของบุคลากรในองค์การด้วยการพัฒนาองค์การ และการพัฒนาและฝึกอบรมบุคลากรเพื่อจุดประสงค์ในการปรับปรุงผลงาน^๙

Nadler, Leonard (๑๙๘๒) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า หมายถึงเป็นการจัดกิจกรรมที่เป็นระบบและต่อเนื่อง กิจกรรมที่จัดจะกำหนดให้สิ้นสุดในเวลาที่เหมาะสม และสามารถสร้างกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างดี ซึ่งกิจกรรมที่จัดเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การในสังคม ตอบสนองความต้องการของการพัฒนาคนในองค์กรและสังคม^{๑๐}

Pace.RW.Smith (๑๙๙๑) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึงกิจกรรมที่จะนำมาซึ่งคุณภาพและความสามารถในการผลิตของพนักงาน และนำมาซึ่งความพอใจงานระหว่างพนักงาน หัวหน้างานและพนักงานอื่นๆ โดยการพัฒนาดังกล่าวทำทั้งระดับปัจเจกบุคคล

^๗ D. Goulet, **The Cruel Choice : A New Concept in the Theory of Development**, (New York: Athenum, ๑๙๗๑), p. ๒๓.

^๘ G. Bohlander, S. Snell and A. Sherman, **Managing Human Resources**, ๑๒th edition, (Cincinnati OH: South – Western College, ๒๐๐๑), p. ๒๒๒.

^๙ Swanson, R.A., & Holton, E.F., III, **Foundations of human resource development**, (San Francisco: Berrett-Koehler, ๒๐๐๑), p. ๑๖๘.

^{๑๐} Nadler, Leonard. **Designing training program**, (The critical events model. Reading, Mass. Addison – Wesley, ๑๙๘๒), p. ๑๒.

(Individual Development) ระดับองค์การ (Organization Development) การพัฒนาอาชีพ (Career Development)^{๑๑}

นิสตากร เวชยานนท์ กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การดำเนินการให้บุคคลได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อที่จะนำเอามาปรับปรุงตามความสามารถ ในการทำงาน ๓ ด้าน คือ ๑) การฝึกอบรม เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้ เน้นงานที่ปฏิบัติในปัจจุบัน เป้าหมายคือการยกระดับความรู้ ความสามารถ ทักษะของบุคคลากร ๒) การศึกษา เป็นวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยตรง เพราะการให้การศึกษาเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะทัศนคติ ตลอดจนเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวในทุก ๆ ด้านของบุคคลากรเน้นเตรียมบุคคลากรให้มีความพร้อมทำงานตามความต้องการขององค์กรในอนาคต ๓) การพัฒนาเป็นการปรับปรุงองค์กรให้มีประสิทธิภาพ เน้นการเปลี่ยนแปลงตามที่องค์กรต้องการให้พร้อมปฏิบัติการในอนาคตเพื่อให้สอดคล้องกับเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว^{๑๒}

อำนาจ แสงสว่าง ได้กล่าวไว้ใน “การจัดการทรัพยากรมนุษย์” ว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การวางแผนอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง เพื่อจัดการให้มีการพัฒนาระดับขีดความสามารถในการปฏิบัติงานของพนักงานและประสิทธิภาพในการดำเนินขององค์กร โดยใช้วิธีการฝึกอบรม การให้ความรู้และจัดโปรแกรมการพัฒนาพนักงานให้มีโอกาสได้รับความก้าวหน้าในอาชีพสำหรับในอนาคต^{๑๓}

มัลลี เวชชาชีวะ ได้ให้ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การวางแผนล่วงหน้าเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ขององค์กรเป็นรายบุคคล ให้เขามีความพร้อมที่จะทำงานในหน้าที่ของเขาให้ได้ผลดีแก่องค์การมากที่สุด^{๑๔}

^{๑๑} Pace.RW.Smith, Human Resource Development, (New Jersey : PrenticeHall, ๑๙๙๑), p.๗.

^{๑๒} นิสตากร เวชยานนท์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์”, เอกสารประกอบการสอนวิชา รศ. ๖๒๐ การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐๒-๓๐๕.

^{๑๓} อำนาจ แสงสว่าง, การจัดการทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์พิสุทธิ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๙๖.

^{๑๔} มัลลี เวชชาชีวะ, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยสถาบันพัฒนาบัณฑิตบริหารศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑.

พยอม วงศ์สารศรี ได้ให้ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การทำให้มีคุณภาพมากขึ้น ในกรณีเกี่ยวกับบุคคลก็คือ การดำเนินการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ และทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานที่ตนรับผิดชอบให้มีคุณภาพประสบผลสำเร็จเป็นที่พอใจแก่องค์กร^{๑๕}

วิชัย โสสุวรรณจินดา ได้ให้ความหมาย การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะและกลยุทธ์ดำเนินการสรรหา คัดเลือกและบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ให้ปฏิบัติงานในองค์กร พร้อมทั้งสนใจการพัฒนา การบำรุงรักษาให้สมาชิกที่ปฏิบัติงานในองค์กรสามารถเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ เพื่อการทุ่มเทการทำงานให้กับองค์กร และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข^{๑๖}

สมชาย หิรัญกิตติ ได้ให้ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง บุคคลซึ่งมีความพร้อม มีความจริงใจ และสามารถที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรหรือเป็นบุคคลในองค์กรที่สามารถสร้างคุณค่าของระบบการบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ ดังนั้นองค์กรจึงมีหน้าที่ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้ปฏิบัติงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร ซึ่งต้องใช้ในการวางแผนเชิงกลยุทธ์ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์เข้ามาช่วย^{๑๗}

บุญเลิศ ไพรินทร์ ได้ให้ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งมวลอันอาจได้แก่การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความสามารถ ทักษะและทัศนคติโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งจะครอบคลุมกระบวนการจัดการศึกษาให้ทุกคนและทุกระดับได้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะและทัศนคติอันพึงปรารถนาของสังคมและประเทศชาติและรวมถึงการฝึกอบรม การสอนงานการสับเปลี่ยนหมุนเวียน หรือแม้แต่กระบวนการในการพัฒนาตนเองอีกด้วย^{๑๘}

อำนาจ เจริญศิลป์ ได้ให้ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพดีขึ้น ต้องพัฒนาในด้านร่างกายและจิตใจไปพร้อมๆ กัน นอกจากนั้น

^{๑๕} พยอม วงศ์สารศรี, **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

^{๑๖} วิชัย โสสุวรรณจินดา, **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: VJ.พรินติ้ง, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๑๗} สมชาย หิรัญกิตติ, **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธีระฟิล์ม และโซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๑๘} บุญเลิศ ไพรินทร์, **พฤติกรรมกรรมการบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

จะต้องให้มนุษย์มีความรู้คู่กับคุณธรรมด้วย จึงจะเป็นคนที่สมบูรณ์หรือความเป็นมนุษย์ออกไปอยู่ในสังคมได้ และเมื่อมนุษย์มีความรู้แล้ว ต้องนำไปปฏิบัติ ฝึกฝนให้เกิดผลดีคือ มีประสบการณ์ดีนั่นเอง ประสบการณ์ดี ความรู้ดี มีคุณธรรมดี และมีความสามารถสูง มีความสำคัญอย่างยิ่งที่ควรใช้เป็นหลักในการจัดการทรัพยากรมนุษย์^{๑๙}

สุจิตรา ธนารักษ์ กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ การพัฒนาที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์แก่บุคลากรขององค์การเพื่อให้มีความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงความต้องการขององค์การ^{๒๐}

สุภาพร พิศาลบุตร และยงยุทธ เกษสาคร กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการที่จะเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และความสามารถ (Capacities) ของบุคคลในสังคมหนึ่งหรือในองค์การใดองค์การหนึ่ง^{๒๑}

ดังนั้น การที่องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ จะบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับทรัพยากรมนุษย์ในหน่วยงาน หรือองค์กร มีความรู้ ความสามารถ และมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงไร เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งที่มีชีวิต สามารถใช้สติปัญญา ใช้ความคิดที่ได้รับมาจากการเรียนรู้ มาใช้ในการพัฒนางานในด้านต่างๆ ให้เกิดความเจริญก้าวหน้าได้ ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงมีความสำคัญอย่างมาก ซึ่งมีนักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ในหลายมุมมอง เช่น มุมมองเชิงตามหลักพุทธศาสนา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้สำคัญที่สุด เมื่อพัฒนามนุษย์ขึ้นไปก็จะค่อยๆ ทำให้คนนั้นห่างออกไปจากการที่จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของตัณหา มานะ ทิฐิ คือ ถูกตัณหา มานะ ทิฐิ ครอบงำน้อยลง เมื่อครอบงำน้อยลงก็เป็นอิสระแก่ตัวมากขึ้น สามารถทำสิ่งที่ติงามได้มากขึ้น การที่จะสร้างสันติมีทางเป็นไปได้โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็ คือ การศึกษา ซึ่งได้แก่ศึกษานั้นเอง^{๒๒} หรือในมุมมองเชิงเป้าหมายที่ได้รับ คือ ๑) ช่วยพัฒนาให้องค์การเจริญเติบโต เพราะการบริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นสื่อกลางในการประสานงานกับแผนกต่างๆ เพื่อแสวงหาวิธีให้ได้บุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาทำงานใน

^{๑๙} อำนาจ เจริญศิลป์, **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐๖.

^{๒๐} สุจิตรา ธนารักษ์, **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒.

^{๒๑} สุภาพร พิศาลบุตร และยงยุทธ เกษสาคร, **การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: วิ.เจ.พริ้นติ้ง, ๒๕๔๖), หน้า ๙.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์**, หน้า ๙๖.

องค์การ เมื่อองค์การได้บุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าว ย่อมทำให้องค์การเจริญเติบโตและพัฒนาอย่างขึ้น

๒) ช่วยให้ผู้คนที่ปฏิบัติงานขององค์การมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน เกิดความจงรักภักดีต่อองค์การที่ตนปฏิบัติงาน ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อผลผลิตขององค์การ ๓) ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงแก่สังคมและประเทศชาติ ถ้าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ย่อมไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างองค์การและผู้ปฏิบัติงานทำให้สภาพสังคมโดยรวมมีเข้าใจที่ดีต่อกัน^{๒๓} หรือในมุมมองเชิงกระบวนการ โดยเป็นการดำเนินงานบนพื้นฐานกระบวนการลูกโซ่ (Chain Circle) ตั้งแต่การวางแผนนโยบาย กำหนดแผนงาน อัตรากำลังคน การสรรหาคัดเลือกคนที่มีความสามารถเข้ามาทำงานในอัตราค่าตอบแทนที่เหมาะสม การวางแผนโครงสร้างและกำหนดค่าตอบแทนและสวัสดิการ การฝึกอบรมให้คนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การประเมินผลการปฏิบัติงาน การเลื่อนตำแหน่ง โยกย้าย การพัฒนาศักยภาพให้คนในองค์กรทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง มีขวัญกำลังใจ และมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในองค์การ มีความจงรักภักดีจนกระทั่งพ้นสภาพการเป็นคนในองค์กร โดยตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ใน ๓ ประการ คือ ๑) ทรัพยากรมนุษย์ เป็นทรัพย์สินขององค์กร มีใช้ค่าใช้จ่าย ๒) ศักยภาพของมนุษย์ พัฒนาได้ไม่มีที่สิ้นสุด และ ๓) ทรัพยากรมนุษย์เป็นแหล่งสร้างเสริมและเพิ่มคุณค่าของผลผลิตและการบริการขององค์กร^{๒๔}

จากความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่กล่าวมานั้นพอสรุปได้ว่า การพัฒนาทรัพยากร มนุษย์นั้นหมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารมุ่งเน้นเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายในองค์การอย่างเต็มความสามารถ โดยใช้ทั้งกลยุทธ์และทักษะเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีการวางแผนอย่างเป็นระบบต่อเนื่องเพื่อจัดการให้มีการพัฒนาขีดความสามารถในการปฏิบัติ งานของพนักงานและประสิทธิภาพในการดำเนินขององค์การ โดยใช้วิธีการฝึกอบรม จัดกิจกรรมที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานได้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งมีทัศนคติที่ดีต่อหน้าที่ ความรับผิดชอบ อันจะทำให้งานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นทั้งในปัจจุบันและในอนาคตต่อไปได้

โดยสรุป ความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ถ้ามองในแง่ตัวบุคคลหรือผู้ปฏิบัติงานก็จะทำให้บุคคลนั้นมีความรู้ ความสามารถ มีค่านิยม ทัศนคติ และความพึงพอใจในงานที่

^{๒๓}พยอม วงศ์สารศรี, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๘), หน้า ๖.

^{๒๔}ธงชัย สมบูรณ์, การบริหารและจัดการมนุษย์ในองค์การ, (กรุงเทพมหานคร: ปราชญ์สยาม, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑-๑๒.

ทำเพิ่มขึ้นสูงขึ้น รวมถึงมีแรงจูงใจ และขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ถ้ามองในแง่ผู้บริหาร หรือผู้นำขององค์กร ก็จะทำให้งานที่กำหนดไว้บรรลุตามเป้าหมายทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพ สามารถลดความขัดแย้งในองค์กรในเชิงทำลายได้อย่างสร้างสรรค์ และเกิดการทำงานเป็นกลุ่มและทีมงานได้อย่างเหมาะสม รวมถึงก่อให้เกิดวัฒนธรรมองค์กรในสิ่งที่ดี และถ้ามองในแง่ขององค์กรนั้นก็จะทำให้องค์กรนั้นมีการวางแผนในการดำเนินการในด้านต่างๆ อย่างเป็นระบบทำให้เกิดการเจริญเติบโตอย่างมีเป้าหมาย ประหยัดค่าใช้จ่าย และบุคลากรขององค์กรเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ

๒.๑.๒ ที่มาของแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นมีการพัฒนาของแนวคิดที่สำคัญอยู่ ๒ ช่วง คือ

๑) แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบบดั้งเดิม เป็นแนวคิดที่มีมาแต่เดิมว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้เกิดขึ้นค่อนข้างชัดเจนในช่วงที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมในระยะปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ และต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ การปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้มีการนำเอาเครื่องจักรเข้ามาใช้ในการอุตสาหกรรม เครื่องจักรกลายเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนายจ้าง ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นลักษณะการจัดการมนุษย์ในองค์กรที่เน้นอำนาจนิยม โดยที่ผู้บริหารไม่ได้ให้ความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ ไม่ให้ความสำคัญของศักดิ์ศรีของความเป็นคน

รูปแบบต่อมาของการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรก็ คือแบบบิดาปกครองบุตร เป็นการจัดการมนุษย์ในองค์กรที่เกิดขึ้นหลังจากงานบริหารบุคคลที่เน้นอำนาจนิยม ทั้งนี้เพื่อช่วยแก้ปัญหาหรือหาทางให้การจัดการมนุษย์ในองค์กรไปได้รอดในสมัยนั้น ลักษณะสำคัญของการจัดการมนุษย์ในองค์กรแบบนี้ คือ องค์กรมีลักษณะเป็นครอบครัว บิดาคือนายจ้าง บุตรคือผู้ใช้แรงงาน บิดาเป็นผู้ดูแลความประพฤติ อบรมสั่งสอนบุตรซึ่งยังพึ่งตัวเองไม่ได้ การพิจารณาวินิจฉัยเรื่องต่างๆ เช่น การให้รางวัล การลงโทษ อยู่ในอำนาจของบิดา การลงโทษอาจรุนแรงถึงขั้นให้ออกก็ได้ การบริหารลักษณะนี้อาจช่วยแก้ปัญหาการบริหารชนิดแรกได้ในระยะแรกๆ

เมื่อการบริหารจัดการในลักษณะบิดาและบุตร ไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับองค์กร ส่วนใหญ่ได้แล้วก็มีระบบของการจัดการอีกแบบหนึ่งคือการจัดการมนุษย์ในองค์กรที่เน้นระบบราชการหรือลัทธิสำนักงาน (Bureaucracy) เป็นลักษณะการปกครองหรือการบริหารตามลำดับชั้น มีกฎระเบียบข้อบังคับ มีการกดขี่เข้มงวด มีการเลือกเฟ้นผู้ปฏิบัติงาน มีการเขียนกฎเกณฑ์เป็นลายลักษณ์อักษร ตลอดจนมีการเก็บรักษาเอกสาร แนวคิดของการจัดการมนุษย์ในองค์กรแบบนี้เห็นได้ชัดเจนคือ ต้องมีระเบียบข้อบังคับ ตลอดจนมีการควบคุมอย่างใกล้ชิด

รูปแบบต่อมาของการจัดการมนุษย์แบบระบบราชการที่เห็นได้ชัดในประเด็นต่อมา คือมีการคัดเลือกผู้มีความสามารถสูงสุดเข้ามาปฏิบัติงาน และบรรจุคนให้เข้าทำงานเพื่อมีประสิทธิภาพในการทำงานสูงสุด โดยพยายามให้นักจิตวิทยาเข้ามาช่วยสร้างแบบทดสอบเพื่อเป็นเครื่องมือในการคัดเลือก มีการเขียนกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ นั้นเป็นลายลักษณ์อักษร และเก็บไว้อย่างเป็นระเบียบ พร้อมทั้งเริ่มเก็บเอกสารข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับบุคคลโดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่บุคคลขึ้น ดำเนินการเก็บเอกสารระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อแสดงความชัดเจนให้เป็นที่ยอมรับทั้งฝ่ายนายจ้าง และผู้ใช้แรงงาน

ลักษณะต่อมา เป็นการจัดการมนุษย์ในองค์กรที่มีผู้บริหารเป็นผู้ปกป้องผลประโยชน์ ผู้บริหารงานบุคคลมีฐานะเป็นตัวกลางระหว่างนายจ้างกับผู้ใช้แรงงาน หรือผู้บริหารระดับสูงกับผู้ใช้แรงงาน ผู้ใช้แรงงานมักจะมององค์กรของตน เช่น สหภาพแรงงานหรือคณะกรรมการลูกจ้างเป็นที่รวบรวมความคิดเห็น ความต้องการของผู้ใช้แรงงาน และเสนอข้อมูลนั้นๆ ต่อผู้บริหาร ผู้บริหารงานบุคคลเป็นตัวกลางดังกล่าว ฉะนั้นดูเหมือนผู้บริหารงานบุคคลมีอำนาจมากแต่อันที่จริงการปฏิบัติงานในฐานะตัวกลางนั้นเป็นเรื่องยากมากเพราะจะต้องเข้ากับทั้งสองฝ่ายได้ดี รักษาผลประโยชน์ของทั้งผู้บริหารสูงสุด และผู้ใช้แรงงานหรือลูกจ้างและนายจ้าง เพื่อให้การปฏิบัติการเป็นตัวกลางประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ผู้บริหารหันมาสนใจความเป็นมนุษย์ของผู้ใช้แรงงานมากขึ้น โดยเฉพาะการจัดสวัสดิการ การเสริมสร้างขวัญและกำลังใจ รวมทั้งการสร้างแรงจูงใจ

๒) แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบบใหม่ เป็นแนวคิดที่มีลักษณะตรงข้ามกับแนวคิดแรก คือ เป็นการประสานแนวความคิดของการจัดการตามแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) และการจัดการตามแนวมุขยสัมพันธ์ (Human Relation Approach) เข้าด้วยกัน โดยคัดเลือกเฉพาะแนวคิดที่มีประโยชน์ ต่อการจัดการมนุษย์ในองค์กร การจัดการตามแบบทฤษฎีแผนใหม่เกิดขึ้นเพราะมนุษย์ต้องการความเหมาะสมพอดี ถ้าเราพิจารณาเฉพาะการจัดการแบบวิทยาศาสตร์จะเห็นได้ว่าเป็นแบบแผน (Formal Organization) เกินไป เช่นเดียวกับการจัดการตามแนวมุขยสัมพันธ์ก็เป็นแบบกันเอง (Informal Organization) เกินไปการนำแนวคิดจากการจัดการทั้ง ๒ รูปแบบนั้นมาผสมผสานกันพร้อมทั้งแต่งเติมสิ่งที่ขาดไปให้สมบูรณ์ ทำให้แนวความคิดของการจัดการตามทฤษฎีแผนใหม่มีการให้ความสำคัญในแง่มุมต่างๆ เช่น ทำงานตามลักษณะความสามารถเฉพาะ (Specialization) เป็นผลให้เกิดการสรรหาบุคคลที่มีความสามารถเหมาะสมกับตำแหน่งงาน การจัดระบบแยกตำแหน่งความรู้ความสามารถ (Position Classification) การจัดอบรม(Training) มีการจัดการอบรมให้ความรู้แก่ผู้ใช้แรงงานเพื่อปรับความรู้ความสามารถของเขาเหล่านั้นให้ทันต่อเทคโนโลยีใหม่ และการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมในเรื่องการจัดสวัสดิการ ผู้บริหารเห็นความสำคัญในการตอบแทนแรงงาน โดยจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อเป็นการ

ทำนุบำรุงรักษา “คน” ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญให้มีประสิทธิภาพและการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพตามความสมควร พร้อมทั้งมีขวัญและกำลังใจที่ดี การจัดการเรื่องความปลอดภัยในการทำงาน ตลอดจนดูแลสุขภาพของผู้ใช้แรงงาน การให้แรงจูงใจ คือ การใช้จิตวิทยาที่เหมาะสมกับผู้ใช้งาน^{๒๕}

องค์กรนั้นเป็นแหล่งรวมทรัพยากรมากมายไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรเงิน ทรัพยากรเทคโนโลยี และอื่นๆ องค์กรเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดผลผลิต และในสังคมปัจจุบันการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้เกิดการเรียนรู้ถือเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาองค์กรให้ทุกคนได้เกิดการเรียนรู้ให้ระดับตนเองและการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต ทำให้องค์กรได้พัฒนาขีดความสามารถในการเรียนรู้ที่สูงขึ้นเพื่อให้องค์กรเจริญเติบโตก้าวหน้า

๒.๑.๓ ทฤษฎีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ทฤษฎีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นมีหลายแนวคิดหลายวิธีการด้วยกันที่จะให้บุคคลในองค์กรเกิดการเรียนรู้และมีโอกาสปรับปรุงวิธีการทำงานเพื่อความเจริญเติบโตของตนและองค์กร ทฤษฎีการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะมีอยู่หลายแนวคิดหลายรูปแบบและได้แบ่งออกเป็นหลายยุคหลายกลุ่มแต่นำเอาทฤษฎีที่สำคัญๆ เท่านั้น ซึ่งสาระสำคัญของทฤษฎีจะได้กล่าวถึงประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) ทฤษฎีความต้องการและความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์

Abraham H. Maslow ได้ศึกษาทฤษฎีการจูงใจซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายที่เรียกว่า ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการ (Hierarchy of Needs) โดย Maslow จัดลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ออกเป็น ๕ ขั้นตอน คือ

(๑) ความต้องการทางร่างกาย (Physiological Needs) ได้แก่ ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศหายใจ เพศ เป็นต้น ความต้องการดังกล่าวถือว่าเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของร่างกายเพื่อการดำรงชีวิต

(๒) ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) ได้แก่ ความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและอารมณ์ เช่น ความต้องการจะได้บ้านพักอาศัยหรือเสื้อผ้าอย่างเพียงพอ ควรจะต้องปราศจากความกังวลใจในเรื่องความมั่นคงทางการเงินและการทำงาน เป็นต้น

^{๒๕} ธงชัย สมบูรณ์, การบริหารและจัดการมนุษย์ในองค์กร, (กรุงเทพมหานคร: ประชาสัมพันธ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗.

(๓) ความต้องการทางสังคม (Social Needs) หลังจากความต้องการทั้งสองขั้นได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการต่อมา คือ ความต้องการเป็นเจ้าของ หรือความต้องการทางสังคมซึ่งได้แก่ ความต้องการความรักและความต้องการได้รับการยอมรับจากเพื่อนร่วมงาน

(๔) ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องในสังคม (Esteem Needs) เป็นความต้องการขั้นสูง ความต้องการดังกล่าวแบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ ด้านหนึ่งเป็นความต้องการเกี่ยวกับภาพพจน์ที่ดีของตนเองและการยอมรับตัวเอง ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นความต้องการเกี่ยวกับการได้รับการยกย่องและนับถือจากคนอื่น

(๕) ความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จ ตามความนึกคิดด้วยตัวเอง (Self-Actualization Needs) เป็นความต้องการขั้นสูงสุด ซึ่งเกี่ยวกับความสามารถของแต่ละคน ที่จะพัฒนาตัวเองให้เจริญก้าวหน้าถึงที่สุด^{๒๖}

๒) ทฤษฎีการจูงใจของ Lyman W.Porterและ Edwarad E. Lawler

พอร์เตอร์ (Porter) และ ลอว์เลอร์ (Lawler) เห็นว่า ผลจากการปฏิบัติงานจะก่อให้เกิดผลลัพธ์หรือรางวัลซึ่งรางวัลเหล่านี้ประกอบด้วย รางวัลภายนอก (Extrinsic Rewards) ซึ่งได้แก่ รายได้และการเลื่อนตำแหน่ง ส่วนรางวัลภายใน (Intrinsic Rewards) ได้แก่ การยอมรับตัวเองและความรู้สึกถึงความสำเร็จแต่ละคนจะประเมินผลถึงความเสมอภาคหรือความยุติธรรมของรางวัล กับความพยายามที่จะได้ใช้ไป รวมทั้งระดับของความสำเร็จในการปฏิบัติงานหากรู้สึกว่ารางวัล ที่ได้รับมีความยุติธรรมบุคคลนั้นก็จะมีความพึงพอใจในงาน^{๒๗}

๓) ทฤษฎีการเสริมแรงเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การเสริมแรง (Reinforcement) หมายถึง สิ่งเร้าต่างๆ ที่ทำให้เกิดการตอบสนองรางวัล คือ ตัวเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforces) รางวัลทุกอย่างเป็นตัวเสริมแรง ส่วนตัวเสริมแรงทางลบ (Negative Reinforces) ทำให้พฤติกรรมเพิ่มขึ้น เพื่อหยุดผลที่ไม่พึงประสงค์

ตัวเสริมแรง (Reinforces) คือทุกสิ่งที่ทำให้เกิดพฤติกรรมเพิ่มขึ้น ตัวเสริมแรงสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ

^{๒๖} Adranam H. Maslow, "A Theory of Human Motivation", *Psychological Review*, (๕๐, ๑๙๔๓): ๓๗๐-๓๙๖.

^{๒๗} Lyman W. Porter and Edwarad E. Lawler III, *Managerial Attitudes and Performance*, (Homewood Ill.Dorsey Press, ๑๙๖๘), p. ๘๗.

(๑) ตัวเสริมแรงปฐมภูมิ (Primary Reinforces) คือ การให้รางวัลแก่ตัวเอง ได้แก่ อาหาร น้ำ ความต้องการทางเพศ และการหลับนอน ตัวเสริมแรงปฐมภูมินี้เป็นความต้องการที่เกิดจากสัญชาตญาณและไม่ใช้เกิดจากการเรียนรู้ ดังนั้น ตัวเสริมแรงปฐมภูมิจึงเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่สลับซับซ้อนในองค์กรน้อยมาก

(๒) ตัวเสริมแรงทุติยภูมิ (Secondary Reinforces) เป็นความต้องการที่เกิดจากการวางเงื่อนไข จึงต้องอาศัยการเรียนรู้ เช่น เงิน ซึ่งเป็นรางวัลขั้นพื้นฐานที่องค์กรจ่ายให้แก่ทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรและตัวทรัพยากรมนุษย์ จะได้บรรลุตัวเสริมแรงปฐมภูมิ ส่วนตัวเสริมแรงทุติยภูมิอื่นๆ ที่เป็นรางวัล ได้แก่ ความมีชื่อเสียง คำชมเชย ความพอใจ ความตั้งใจ การยอมรับ การรู้จักกัน เป็นต้น^{๒๘}

การอธิบายกรอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์บนพื้นฐานของทฤษฎีทั้งสามด้านที่ได้กล่าวถึง ดังนี้

๑. ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ (Economic Theory) คือ การศึกษาวิธีที่บุคคลและสังคมเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดที่ธรรมชาติและคนรุ่นก่อนให้ไว้ เศรษฐศาสตร์เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องราวทางสังคมและโลกที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรทรัพยากร ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ประกอบด้วยมโนทัศน์ของประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถสร้างเกณฑ์เพื่อประกันถึงความผาสุกสูงสุด การพัฒนาและความเจริญของงานของคนทำงานและเป็นส่วนที่สำคัญและจำเป็นและสำคัญของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและที่เป็นประโยชน์ประสพกับความสำเร็จ

๒. ทฤษฎีระบบ (System Theory) คือ ทฤษฎีระบบเมื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีเศรษฐศาสตร์และทฤษฎีทางจิตวิทยาแล้ว ทฤษฎีระบบถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้ย่อยส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงหลักการทั่วไป แนวคิดเครื่องมือและวิธีการที่สัมพันธ์และเชื่อมโยงต่อไปยังระบบงานอื่นๆ พบว่าทฤษฎีระบบได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในงานด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและต่อเนื่องไปยังอนาคตโดยมุ่งเน้นไปที่กระบวนการและวิธีการพัฒนาบุคลากรอย่างเป็นระบบ

๓. ทฤษฎีจิตวิทยา (Psychological Theory) คือ ทฤษฎีจิตวิทยาถูกนำมาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรเป็นอย่างมากกล่าวรวมถึงแนวคิดการเรียนรู้ในองค์กร การจูงใจ

^{๒๘} พรชัย ลิขิตจธรรมโรจน์, พฤติกรรมองค์กร (Organizational Behavior), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๔.

พนักงาน การประมวลข้อมูลข่าวสาร การบริหารจัดการกลุ่ม ทั้งนี้ทฤษฎีทางจิตวิทยาถือว่าเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการหรือภาวะการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจและพฤติกรรมการแสดงออก^{๒๙}

จากการศึกษาแนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ได้กล่าวมาข้างบนนี้ สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่มีวิวัฒนาการมาจากการบริหารงานบุคคลเนื่องจากทรัพยากรมนุษย์เป็นองค์ประกอบ หรือเป็นตัวแปรที่สำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตหรือประสิทธิภาพในการทำงาน จุดมุ่งหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ คือ การปรับปรุงประสิทธิภาพของบุคคล กลุ่ม และองค์การ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะมีบทบาทเกี่ยวข้องกับเรื่องการปฏิบัติงานว่าควรจะทำอย่างไรที่จะช่วยให้องค์การประสบความสำเร็จและบรรลุสู่เป้าหมายขององค์การ

๒.๒ หลักพุทธธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๒.๒.๑ ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนา

คำว่า “พัฒนา” ในภาษาสันสกฤตมาจาก “วฺรณ” แปลว่า ความเจริญ มาจากบาลีว่า “วทฺชน” หรือ “วฑฺชนะ” แปลว่า ความเจริญ ความงดงาม เพิ่มขึ้นขึ้น ผีกล่น ทำให้ยืนยาวขึ้น และนำมาใช้ในภาษาไทย ก็มีความหมายว่า ความเจริญ ความงดงาม การขยายขยาย^{๓๐} นอกจากนั้น คำว่า “พัฒนา” หรือ “วฒนา” ในภาษาบาลีนั้น แปลว่า รก คือ รกอย่างหนาแน่น เช่น รกหญ้า ฝมบน ศีรษะรก ก็เรียกว่า พัฒนา คือ เป็นความเจริญด้วยเหมือนกัน ถ้าบุคคลมีความประพฤติหรือการกระทำที่ไม่มีประโยชน์อะไรในโลกนี้ ก็เรียกว่า คนทำโลกให้รก รวมความคำว่า “พัฒนา” แปลว่า ทำให้รก หรือสร้างความรก ถ้าจะให้รกไปด้วยคนดี หรือทรัพยากรมนุษย์ที่ดีแล้ว จำเป็นต้องส่งเสริมปลูกสร้าง ทศนคติโดยต้องพัฒนาทางจิต ซึ่งเป็นผู้นำของกาย ถ้าจะให้รกไปด้วย ปัญหายุ่งยาก รกไปด้วยความโกลาหลวุ่นวาย ก็ต้องพัฒนาวัตถุ การพัฒนาที่สมบูรณ์แบบจำเป็นต้อง พัฒนาให้ครบทั้ง ๒ ด้าน กล่าวคือ ควรพัฒนาทั้งทางวัตถุ และทางจิตใจให้ควบคู่กับทศนคติ โดยเฉพาะทศนคติเป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจจะต้องเน้นเป็นพิเศษ เพราะการพัฒนาถูกต้องดีแล้ว ก็จะสามารถควบคุมการพัฒนาทางด้านวัตถุให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องได้และการพัฒนาจิตที่ถูกต้องก็ คือ พัฒนาจิตให้มีธรรมเป็น

^{๒๙} อารณีย์ ภูวัญพันธ์, กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: เอชอาร์ เซ็นเตอร์, ๒๕๕๑), หน้า ๙๕.

^{๓๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๘๐.

เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจจนกระทั่งพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิ ตั้งมั่น มั่นคง สะอาด สว่าง จากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย จนเป็นจิตที่ควรแก่การทำงาน สามารถจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้^{๓๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้คำนิยามศัพท์ การพัฒนา คือ การทำสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เจริญงอกงามโดยมีระดับในการพัฒนา ๒ ระดับ คือ ในระดับส่วนรวมและในระดับส่วนตัว การพัฒนาในระดับส่วนตัวนั้นต้องอาศัยการพึ่งตนเองเป็นสำคัญพระพุทธศาสนาได้วางหลักในการพัฒนา คือ ในระดับประเทศใช้หลักปฏิรูปเทสวาสะส่วนการพัฒนาในระดับส่วนตัวใช้หลักออตตสัมมาปณิธิ^{๓๒}

ส่วนคำว่า ทรัพยากร (Resources) มาจากรากศัพท์ ทรัพยากร + อากร = ทรัพยากร บุญคง หันจางสิทธิ์ ได้ให้คำนิยามศัพท์คำว่า ทรัพยากร คือ สิ่งที่มีคุณภาพ (A Useful Thing or Quality) อาจมีรูปร่าง เช่น เงินตรา สมบัติพิสดานและอาจจะมีรูปร่างก็ได้ เช่น ปัญญาเป็นทรัพยากร ซึ่งตรงกับคำกลอนที่ “มีปัญญาเหมือนมีทรัพย์อยู่นับแสน” ส่วนอากร แปลว่า บ่อเกิดหรือที่เกิด ทรัพยากรจึงหมายถึงสิ่งทั้งปวงที่มีคุณภาพและเป็นบ่อเกิดหรือที่เกิดแห่งทรัพย์ เช่น ทรัพย์ในดิน สินในน้ำ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่หรือเกิดตามธรรมชาติอันอาจนำมาใช้เป็นประโยชน์ได้^{๓๓}

นักปราชญ์ผู้รู้ศัพท์ศาสตร์ได้ให้ความหมายของคำว่า “มนุษย์” เมื่อประมวลแล้วคงได้ความหมายเป็น ๓ ประการ คือ

- ๑) คำว่า “มนุษย์” หมายความว่า เป็นเหล่ากอ, เชื้อสายหรือลูกหลานของมนุษย์
- ๒) คำว่า “มนุษย์” หมายความว่า เป็นผู้รู้เหตุและมีใช้เหตุ ซึ่งได้แก่ผู้ที่รู้จักดี รู้จักชั่ว รู้จัก เหตุ รู้จักผล รู้จักบาป บุญ คุณและโทษนั่นเอง ผู้รู้จักประโยชน์ และมีใช้ประโยชน์
- ๓) คำว่า “มนุษย์” หมายความว่า ผู้มีใจสูง สูงโดยหนาขึ้น มากขึ้น พอกพูนขึ้น ก่อขึ้น สัมสมขึ้น คือ ปฏิบัติฝึกหัดอบรมสั่งสมขึ้นนั่นเอง ใจที่ประกอบด้วยมนุษยธรรม คุณธรรม มีศีลธรรมหรือ ใจที่คิดเป็นบุญ เป็นกุศล^{๓๔}

^{๓๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๙๒.

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลบอลคอมทิง, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

^{๓๓} บุญคง หันจางสิทธิ์, **เศรษฐศาสตร์ทรัพยากร**, (กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๖๒.

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายมนุษย์ว่าสัตว์ที่มีจิตใจสูง คำว่า “มนุษย์” เป็นภาษาสันสกฤต มาจากคำว่า “มนะ” และ “อุชยะ” ส่วนคำว่า “มนุสส์” เป็นภาษาบาลีมาจากคำว่า “มนะ” และ “อุสสะ” “มนะ” แปลว่า “ใจ” ส่วน “อุชยะ” หรือ “อุสสะ” แปลว่า “สูง” รวมความแล้วมนุษย์ แปลว่า “ใจสูง” ซึ่งมีนัยที่ความมนุษย์ทำให้โลกมีค่า^{๓๕}

คำว่า “มนุษย์” เป็นสัตว์พิเศษ ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ทั้งหลายอื่น สิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ ได้แก่ สึกขา หรือการศึกษา คือการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนามนุษย์ที่ได้ฝึกศึกษา หรือพัฒนาแล้วชื่อว่าเป็น “สัตว์ที่ประเสริฐ” เป็นผู้รู้จักดำเนินชีวิตที่พึ่งตามด้วยตนเองและช่วยให้สังคมดำรงอยู่ในสันติสุขโดยสวัสดิ์

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้สำคัญที่สุด เมื่อพัฒนามนุษย์ขึ้นไปก็จะค่อยๆ ทำให้คนนั้นห่างออกไปจากการที่จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของตัณหา มานะ ทิฐิ คือ ถูกตัณหา มานะ ทิฐิ ครอบงำน้อยลง เมื่อครอบงำน้อยลงก็เป็นอิสระแก่ตัวมากขึ้น สามารถทำสิ่งที่พึ่งตามได้มากขึ้น การที่จะสร้างสันติก็มีทางเป็นไปได้โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็คือการศึกษา ซึ่งได้แก่ศึกษานั่นเอง^{๓๖}

ด้วยว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีแหล่งการพัฒนาใหญ่อยู่ที่มโนกรรม ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติที่ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความเห็น ความเชื่อ เจตจำนง หรือทัศนคติ เป็นต้น ซึ่งส่งผลให้เกิดกายกรรม และวจีกรรมตามมาอย่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เมื่อคิด อย่างไรก็จะทำและพูดเช่นนั้น หรือเมื่อทำและพูดอย่างไรก็จะสะท้อนถึงความคิดว่า เป็นอย่างไร ดังนั้น การมีความเข้าใจในมโนกรรมว่า มีความสำคัญและส่งผลอย่างไร ทั้งต่อตนเองและต่อโลก ย่อมจะทำให้เราสามารถเลือกที่จะประกอบมโนกรรมที่ถูกต้อง และส่งผลดีทั้งต่อตนเองและต่อโลก นั่นคือ การทำให้เกิดการพัฒนาตนและโลกไปในทิศทางที่ถูกต้องพร้อมกันไป^{๓๗}

เมื่อมนุษย์เป็นผู้สร้างอารยธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกโดยมีมโนกรรมอยู่เบื้องหลัง ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสิ่งเหล่านี้ ดังนั้น การพัฒนามนุษย์ที่อาศัยมโนกรรมที่ถูกต้อง จึงมีความสำคัญเป็น

^{๓๕} พุทธทาสภิกขุ, **การทำงานคือการปฏิบัติธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ม.ป.ป.), หน้า ๓๗๖-๓๗๗.

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๙๖.

^{๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษากับการวิจัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๘๓.

อย่างยิ่งต่อการสร้างอารยธรรม สร้างสังคมที่มีความสงบสุขต่อไป และด้วยเหตุที่มโนกรรมเป็นตัวชี้วัดถึงทิศทางแห่งการพัฒนามนุษย์ ความหมายของคำนี้จึงสามารถเป็นตัวบอกนัยของมโนกรรมได้ทางหนึ่ง ดังนั้น จึงมีความหมายของคำว่า “การพัฒนามนุษย์” ตามนัยโดยทั่วไปและนัยทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อเรื่องจิต เพราะจิตเป็นผู้บงการให้บุคคลมีพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ ในการพัฒนาจิตของบุคคลตามแนวพุทธนี้เป็นการฝึกให้บุคคลมีจิตใจสงบถือว่า เป็นการทำให้บุคคลได้พัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมตามที่สังคมต้องการ ผู้ที่ได้รับการอบรมทางจิตให้ถูกวิธีจะสามารถพัฒนาจิตได้ คำกล่าวที่ได้ว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” จึงเป็นความจริง เพราะเมื่อบุคคลมีจิตใจสงบและคิดแต่ในสิ่งที่ดีแล้ว ก็จะมีผลทำให้ร่างกาย พฤติกรรม หรือการประพฤติปฏิบัติเป็นไปแต่ในสิ่งที่ดีงาม การพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนานี้ บุคคลทุกคนจำเป็นที่จะต้องลงมือฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง จึงจะสามารถพัฒนาจิตได้ เพราะการพัฒนาจิตใจในลักษณะนี้ เป็นการฝึกจิตให้ลดจากกิเลสและเกิดความอดกลั้นต่อสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย

ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ คือ เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและฝึกได้ การที่มนุษย์เราจะมีชีวิตที่ดีงาม เราจะต้องศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นไป ในระบบการดำเนินชีวิตของเราซึ่งประกอบด้วย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เมื่อเราฝึกฝนพัฒนามีการศึกษา ก็ทำให้การดำเนินชีวิตของเราดีขึ้น แต่ถ้าวเราไม่เรียนรู้ ไม่ฝึก เราที่เป็นมนุษย์นั้นก็จะดำเนินชีวิตให้ไม่ดีเลย ทั้งนี้ เพราะมนุษย์อยู่ด้วยสัญญาตณญาณอย่างเดียวไม่พอ^{๓๘}

การพัฒนาบุคคล ต้องมีการปฏิบัติ ศีล สมาธิ และปัญญา การศึกษาที่สมบูรณ์ต้องทำความเป็นมนุษย์ให้ถูกต้องและสมบูรณ์ อันประกอบด้วย

๑) ความฉลาดหรือสติปัญญาในขั้นพื้นฐานพอตัว คือ พอแก่ความต้องการ คือ การเรียนหนังสือ

๒) มีความรู้เรื่องวิชาชีพและอาชีพพอตัว คือ การเรียนอาชีพ

๓) มีมนุษยธรรม คือ มีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง คือ การเรียนความเป็นมนุษย์ ซึ่งกระทำได้ด้วยการสอน การอบรมจริยธรรม^{๓๙}

^{๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *ถึงเวลาพัฒนากันใหม่*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๓๐.

^{๓๙} พุทธทาสภิกขุ (เจ้ามอินทปญโญ), *เป้าหมายของการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิพพาน, ๒๕๓๗), หน้า ๑๕.

การพัฒนาตามความหมายของพระพุทธศาสนา ก็คือ ภาวนา หมายถึง การทำให้เป็น ให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา ซึ่งมีการพัฒนา ๔^{๔๐} คือ ประกอบด้วย

๑) กายภาวนา คือ การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิด โทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) ศีลภาวนา คือ การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตภาวนา คือ การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอก งามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔) ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจ ทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้ บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ เป็นกระบวนการในการพัฒนามนุษย์ในองค์กรโดยการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นฐานคิด ให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงาน มีความเจริญเติบโตทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ด้วยวิธีการพัฒนาองค์การ และการพัฒนาฝึกอบรม มีจุดประสงค์ในการปรับปรุงผลงานและพัฒนามนุษย์ไปสู่ภพภูมิที่ดี กว่าเดิม^{๔๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมาย การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือ เป็นทุน เป็นปัจจัยในการที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่วนการพัฒนามนุษย์โดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์

^{๔๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๐.

^{๔๑} ฌาน ธรรมกวีวิจารณ์, **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

มี ความหมายว่า มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของเขาเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิตคือความสุข อิสระภาพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล^{๔๒}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักพุทธศาสนาว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้สำคัญที่สุด เมื่อพัฒนามนุษย์ขึ้นไปก็จะค่อย ๆ ทำให้คนนั้นห่างออกไปจากการที่จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของตัณหา มานะ ทิฐิ คือ ถูกตัณหา มานะ ทิฐิ ครอบงำน้อยลง เมื่อครอบงำน้อยลงก็เป็นอิสระแก่ตัวมากขึ้น สามารถทำสิ่งที่ดีงามได้มากขึ้น การที่จะสร้างสันติก็มีทางเป็นไปได้โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็คือการศึกษา ซึ่งได้แก่ศึกษานั่นเอง^{๔๓}

พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ พอสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรม ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ไม่มีปัญหาแก่ฝ่ายใด จัด การศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรมคือสร้างมนุษยธรรมขึ้นมา แล้วเสริมมนุษยธรรมให้ก้าวหน้า ก้าวหน้าไปนับตั้งแต่ว่า ละสังขตญาณอย่างสัตว์แล้วก็มีความคิดเห็นอย่างมนุษย์ ก็เป็นมนุษยธรรมก็ส่งเสริมให้ก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป ดังนั้นเป้าหมายของการศึกษา ก็คือการพัฒนามนุษยธรรมให้มั่นคงในทิศ ทางที่ถูกต้อง คือละอหังการ มมังการ ละความเห็นแก่ตัว ก็เลสไม่อาจจะเกิด บุคคลก็จะมีสันติสุข สังคมก็จะมีสันติภาพ นี่คือนโยบายของการศึกษา^{๔๔}

พระไพศาล วิสาโล ได้ให้ความคิดเห็นภาพรวมการพัฒนาของประเทศในเชิงบริหารบุคคล ไว้ว่าคิดว่า มนุษย์เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาสังคม สังคมที่เกื้อกูลต่อความเป็นอยู่ที่ดีงามนั้น จำต้องเป็นสังคมที่สงบสุข มั่นคงและราบรื่น มีโภคทรัพย์ ปราศจากความยากจนและสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ มีการจัดระเบียบหรือองค์การทางสังคมที่เอื้อให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาสังคมเพื่อการพัฒนาบุคคลจำต้องสร้างเงื่อนไขแวดล้อมดังกล่าวให้เกิดขึ้นในสังคม พุทธธรรมนั้นมองโลก และชีวิตอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นเหตุปัจจัยอาศัยกัน การพัฒนาชีวิตหรือการพัฒนาบุคคล จึงแยกไม่ออกจากการพัฒนาสังคม^{๔๕}

^{๔๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมดศึกษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๓), หน้า ๕๑.

^{๔๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖.

^{๔๔}พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ), การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด, (กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์, ธันวาคม ๒๕๕๙), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

^{๔๕}พระไพศาล วิสาโล, การศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ เชียงราย, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

อภิชัย พันธเสน กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะเริ่มต้นที่มีพุทธธรรมเป็นกรอบใหญ่หรือฐานคิดหลัก ซึ่งเมื่อกล่าวถึงองค์ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ก็จะเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ ซึ่งจะทำให้มีระบบเศรษฐกิจแบบเศรษฐกิจพอเพียง และองค์การที่อยู่ในสังคมหรือประเทศนั้นก็จะมีระบบเศรษฐกิจพอเพียง หรือเป็นองค์การที่ต้องการใช้ระบบเศรษฐกิจพอเพียงแม้ว่าบริบทจะยังเป็นระบบเศรษฐกิจทุนนิยม บริโณคนิยมอยู่ก็ตาม ลักษณะองค์การที่ว่านี้จะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธเกิดขึ้นได้^{๔๖}

สรุปได้ว่า ในสังคมทุก ๆ สังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมในเมืองหรือสังคมในชนบท ล้วน จะต้องดิ้นรน แสวงหา เพื่อการอยู่รอด แต่ในทางกลับกัน สิ่งที่เราแสวงหามาทั้งชีวิตก็ให้เราได้พบกับ ความสะดวกสบายแค่ในปัจจุบัน แต่สิ่งที่มนุษย์จะต้องได้รับประโยชน์สูงสุด ก็คือ การพัฒนาในด้านร่างกายที่ดี จิตใจที่ได้รับการฝึกฝน ด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ให้เป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูง เป็นมนุษย์ที่ประเสริฐ จึงจะเรียกได้ว่าได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริง

๒.๒.๒ ที่มาของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนา

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนามีต้นแบบมาจากการบริหารองค์กรสงฆ์ที่เป็นแบบธรรมาธิปไตย หมายถึง การบริหารที่ยึดพระธรรมวินัยเป็นแนวทางปฏิบัติ ซึ่งพบว่า แบ่งออกเป็น ๓ ระยะคือ

ระยะแรก เป็นการบริหารแบบแบบเอกราธิปไตยโดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหารองค์กรสงฆ์แต่เพียงผู้เดียว เรื่องนี้ศึกษาได้จากการอุปสมบทหรือการบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา หมายถึง การบวชที่พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้บวชให้แก่ผู้ศรัทธาที่มาขอบวชด้วยพระองค์เอง ด้วยวิธีการตรัสเรียกให้บุคคลผู้ขอบวชนั้นเป็นพระภิกษุ เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเรียกเสร็จ บุคคลนั้นก็จะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาทันที หลังจากที่ได้รับบวชให้แล้ว พระองค์ก็จะทรงทำหน้าที่ในการฝึกอบรม สั่งสอน และพัฒนาบุคคลนั้น ๆ ต่อไปจนกว่าจะบรรลุมรรคผลนิพพาน

ระยะที่สอง เป็นการบริหารแบบคณาธิปไตย พระพุทธเจ้าทรงมอบอำนาจให้แก่สาวกเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารบางเรื่อง เรื่องนี้ศึกษาได้จากการอุปสมบทแบบติสรณคณูปสัมปทา หมายถึง การบวชด้วยวิธีการกล่าวถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่ง เพื่อให้เกิดการคล่องตัวในการบริหารองค์กร

^{๔๖} อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๘.

สงฆ์^{๔๗} ผู้บวชให้ได้ชื่อว่าพระอุปัชฌาย์ และผู้ที่บวชได้ชื่อว่าเป็นสัทธวิहारิกต้องมีหน้าที่ปฏิบัติต่อกันตามธรรมวินัย

ระยะที่สาม เป็นการบริหารแบบประชาธิปไตย เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญมากขึ้นและมีผู้ศรัทธาเข้ามาขอบวชมากขึ้น พระพุทธเจ้าจึงยกเลิกการอุปสมบททั้งสองแบบแล้วให้ใช้การอุปสมบทแบบอุตติจตุตถกรรมวาจาแทน โดยให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการอุปสมบท แต่จะต้องเสนอญัตติขึ้นมาก่อน และผู้ที่บวชจะต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนด เช่น ไม่เป็นโรคต้องห้ามทุกชนิด นอกจากการบรรพชา อุปสมบทแล้ว พระพุทธเจ้ายังทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารจัดการเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กรสงฆ์เช่น อภิกรรม (คดีความ) ที่เกิดขึ้นแก่สงฆ์ และปัจจัย ลากสักการะที่เกิดขึ้นแก่สงฆ์ เป็นต้น ทั้งนี้ เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่า การใช้พระภิกษุหลายรูป (สงฆ์) ช่วยกันพิจารณา วินิจฉัยเรื่องต่างๆ จะช่วยทำให้เกิดความรัดกุมและทำให้เกิดความชอบธรรมขึ้นแก่สงฆ์มากขึ้น

รูปแบบของการบริหารทั้ง ๓ ประการที่กล่าวมานั้น เมื่อศึกษาแล้วพบว่า จะอยู่บนหลักการของการบริหารแบบธรรมาธิปไตย หมายถึง การบริหารที่ต้องยึดพระธรรมวินัย เนื่องจากพระธรรมวินัยเป็นกรอบของการบริหารองค์กรสู่ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคง และมีความพันทุกซ์เป็นเป้าหมายสำคัญ โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับการบริหาร ดังนี้

๑) กลวิธีในการบริหาร การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาศึกษาได้จากการปกครองสงฆ์หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้สงฆ์ปกครองกันเองโดยใช้ความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธวิहारิก และพระอาจารย์กับอันเตวาสิกที่แต่ละฝ่ายต้องทำหน้าที่ต่อกันด้วยความเอื้อเพื่อ ทรงเรียกหลักการปฏิบัติต่อกันว่า “วัตร” โดยให้พระอุปัชฌาย์และพระอาจารย์กระทำตนดุจดุกับสัทธวิहारิกและอันเตวาสิก ส่วนสัทธวิहारิกและอันเตวาสิกพึงระลึกอยู่เสมอว่าตนเป็นเหมือนบุตรของท่าน ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ส่งผลให้การบริหารทรัพยากรบุคคลในองค์กรสงฆ์ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ไม่มีปัญหา

๒) เครื่องมือในการบริหาร เมื่อมีผู้ศรัทธาเข้ามาขอบวชมากขึ้นทำให้เกิดปัญหาในด้านปัจจัย ๔ และความประพฤติอันไม่เหมาะสมของพระบางรูป พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติพระธรรมวินัยขึ้นปกครองผู้ที่เข้ามาบวชให้ยึดถือใช้เป็นกรอบในการปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมหรือมารยาทที่ควรประพฤติ เรียกว่าอภิสมาจาร และพระพุทธบัญญัติเพิ่มเติม รวมเรียกว่าพระธรรมวินัย การบัญญัติพระธรรมวินัยนั้นพระองค์มิได้ทรงวางไว้ล่วงหน้า แต่ทรงวางไว้ภายหลัง เมื่อมีพระภิกษุรูปใดทำผิด

^{๔๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔.

ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามประพฤติเช่นนั้นเป็นเรื่อง ๆ ไป สิกขาบทข้อใดที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว แต่ยังไม่ครอบคลุมพอที่จะป้องกันความประพฤติเสียหายของ พระภิกษุได้ก็ทรงบัญญัติเพิ่มเติมเพื่อให้รัดกุมยิ่งขึ้น^{๔๘} การบัญญัติพระวินัยและอภิสมภารเป็นระบอบ นิติบัญญัติแบบประชาธิปไตยที่มุ่งปลูกจิตสำนึกว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ เนื่องจากเป็นการ บัญญัติในท่ามกลางคณะสงฆ์ หลังจากที่พระสงฆ์เหล่านั้นเข้าใจชัดเจนแล้ว และทุกครั้งที่ทรงบัญญัติ พระวินัย พระพุทธเจ้าจะทรงอาศัยประโยชน์ที่จะได้ ๑๐ ประการ เป็นเป้าหมาย^{๔๙}

พระธรรมวินัยถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้บริหารองค์กรสงฆ์คือ พระอุปัชฌาย์และพระ อาจารย์ใช้ในการอบรม สั่งสอน แนะนำให้อันตวาสสิกและสัททวิหาริกได้ประพฤติปฏิบัติตนเพื่อความ เรียบร้อยและความงดงามแห่งองค์กรสงฆ์ รวมถึงใช้เป็นเครื่องวินิจฉัยและตัดสินการกระทำของผู้อยู่ ภายใต้การปกครองว่าผิดหรือถูก ส่งผลให้การบริหารงานและบุคคลในองค์กรสงฆ์เป็นไปอย่าง เรียบร้อย

๓) การจัดระเบียบองค์กรในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดระเบียบ และพระวินัยเรื่องต่าง ๆ สำหรับการอยู่ร่วมกันของพระสงฆ์ไว้อย่างรัดกุมทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับที่อยู่ อาศัย โดยทรงกำหนดให้ผู้ทำหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ เช่น ผู้จัดแจง จัดที่พักให้แก่พระที่มาจากถิ่นอื่น และ ผู้รับผิดชอบต่อกิจต่าง ๆ เกี่ยวกับปัจจัยสี่ เป็นต้น ทรงวางหลักอธิกรณ์ คือ การตัดสินคดีความที่เกิด ขึ้นกับพระภิกษุที่ต้องดำเนินให้ถูกต้องตามหลักพระวินัยอย่างชอบธรรม เพื่อให้คดีความนั้นระงับยุติ ลงด้วยความเรียบร้อย ที่สำคัญพระองค์ทรงกำหนดตำแหน่งสายการบังคับบัญชาในองค์กรสงฆ์ พร้อม ทรงกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้อย่างเหมาะสม ผู้ดำรงอยู่ในแต่ละตำแหน่งจะรู้ว่าตัวเองมีหน้าที่อย่างไร ใครสั่งการใครซึ่งเป็นไปตามสายงาน และผู้ดำรงอยู่ในแต่ละตำแหน่งจะต้องสามารถทำหน้าที่ให้ เหมาะสมกับธรรมชาติของงาน เรื่องนี้ศึกษาได้จากการทรงแต่งตั้งตำแหน่งเอตทัคคะ หมายถึง ภิกษุผู้ มีคุณสมบัติเป็นเลิศด้านต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงกำหนดแต่งตั้งตามความสามารถหรือคุณธรรมของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ^{๕๐} การแต่งตั้งเอตทัคคะนี้เป็นตัวอย่างของการกระจายอำนาจและการใช้คนให้ เหมาะกับงานเพื่อจะได้ช่วยทำภารกิจต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาให้สำเร็จ

^{๔๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, หน้า ๙-๑๐.

^{๔๙} วิมพา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘-๒๙.

^{๕๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๗/๕๕.

๒.๒.๓ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักสุจริต ๓

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนานั้นพบว่ามุ่งเน้นไปที่การพัฒนาบุคคลในระดับปัจเจกชนเป็นหลักเพื่อให้บุคคลที่จะเข้ามาสู่องค์กรสังคมหรือสังคมอย่างคนที่มีคุณภาพ และสามารถที่จะสืบทอดพระศาสนาของพระพุทธเจ้าให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ เรื่องนี้ศึกษาได้จากการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้งจะทรงกำหนดหลักธรรมให้สอดคล้องกับภูมิหลัง เช่น อุปนิสย และปัจจัยแวดล้อมของบุคคลที่ทรงแสดงธรรมโปรดเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังศึกษาได้จากหน้าที่หลักของพระภิกษุ ภิกษุณี และอุบาสกอุบาสิกา คือ การศึกษาพระธรรมวินัยแล้วนำไปปฏิบัติ และทำการเผยแผ่พระสัทธรรมวินัยให้แก่ผู้อื่น ซึ่งการศึกษาและการปฏิบัติธรรมเป็นอีกวิธีหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญยิ่ง

หลักการนี้ศึกษาได้จากหลักการสอนธรรมของพระพุทธเจ้าที่พระองค์จะทรงตรวจดูภูมิหลังและปัจจัยแวดล้อมของบุคคลที่จะทรงแสดงธรรมโปรดด้วยพระญาณ และทรงเลือกหลักธรรมต่าง ๆ ที่จะสอนให้เหมาะกับบุคคลนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น การพิจารณาถึงอุปนิสยหรือความเคยชินและความประพฤติดีที่ยึดถือปฏิบัติจนเป็นอุปนิสย พินฺนเพนิสยที่แท้จริงของบุคคลนั้น ๆ เช่น การโปรดยสกุลบุตระ^{๕๑} การพิจารณาจากสถานภาพ หรือสถานการณ์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นว่าเป็นเช่นไรเช่นการโปรดปัญจวัคคีย์^{๕๒} การพิจารณาพื้นฐานความรู้ของบุคคลว่าเป็นผู้มีพื้นฐานความรู้แค่ไหน^{๕๓} และการพิจารณาถึงตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่บุคคลกระทำอยู่^{๕๔}

เนื่องจากพระพุทธศาสนาเน้นให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำ ด้วยการฝึกอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้แก่ คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญาที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตน เป็นความสัมพันธ์กับมนุษย์และวัตถุ ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจา ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นผู้กระทำ หรือผู้สร้างให้เกิดมีคุณสมบัติดังกล่าวนี้ให้เกิดการพัฒนา ในแง่ความเป็นมนุษย์ และมนุษย์ก็ยังเป็นผู้ที่ถ่ายทอดคุณสมบัติที่ตนทำให้มีขึ้นไปสู่ภายนอก ซึ่งเป็นการพัฒนาในแง่ของทรัพยากรมนุษย์ ด้วยเหตุนี้เมื่อพระพุทธศาสนาเน้นความสำคัญของมนุษย์ด้วยการพัฒนา

^{๕๑} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๒๕/๓๑-๓๓.

^{๕๒} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๐/๑๕-๑๖.

^{๕๓} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๕๔/๖๓-๖๕.

^{๕๔} ส.ส.อ. (ไทย) ๒๕/๒๘๙.

นอกจากนั้นแล้ว หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีความจำเป็นจะต้อง ฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท และธรรมะก็จะเป็นยา รักษาใจที่รักษาให้พ้นจากความทุกข์ แม้เราจะมีภารกิจ ความแก่ ความเจ็บ และความตายนี้เป็นกฎ ของโลก เมื่อรู้จักกฎของโลกแล้ว ถ้ารู้จักพัฒนาตนให้ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่ดีแล้วย่อมจะพัฒนา ตนเองอย่างมีคุณภาพ ในที่นี้จะวิเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวกับการวางแผนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ สุจริต ๓

สุจริต คือ การประพฤติดชอบ การประพฤติดี หรือความประพฤติดี ใช้คำว่า การ เป็นเรื่องของกายและวาจา ส่วนที่ใช้คำว่า ความ เป็นเรื่องของจิตใจ มโนสุจริต การประพฤติที่เป็นเหตุให้บุคคลเป็นคนดี อันเป็นที่พึงประสงค์ เป็นที่ปรารถนาของอารยชน โดยเหตุที่คนเราจะมีคุณค่า หรือมีความดีพอที่คนอื่นจะเห็นความสำคัญ และให้ความสำคัญแล้วยกย่องนับถือ หรือไว้นิยมนับถือ ยอมคบหาสมาคมด้วย ก็เพราะมีดีอยู่ในตัว เช่น การประพฤติดี หรือความประพฤติดี ดีประเภทนี้ เป็นความดีขั้นพื้นฐานในตัวคนเพราะคนที่มีความประพฤติดีเป็นพื้นฐานแล้ว แม้ตัวอย่างอื่นจะบกพร่องไปบ้าง ก็ยังเอาตัวรอดเป็นที่ไว้นิยมนับถือของคนอื่นได้ หรือยังพอที่จะแสวงหาความเจริญก้าวหน้าให้แก่ตนเองได้ พระพุทธศาสนาได้วางหลักสุจริตธรรมเป็นเครื่องกำหนดวัดบุคคลว่า เป็นผู้ที่มีความประพฤติดี จำแนกตามทวารเป็น ๓ ทาง ดังนี้

๑) กายสุจริต การประพฤติดีทางกาย การงดเว้น คือ ไม่ใช้กายทำความชั่วเลวทรามต่อ ผู้อื่นหรือสัตว์อื่น จำแนกเป็น ๓ อย่าง คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติดผิดในกาม

๒) วาจาสุจริต การประพฤติดีทางวาจา การงดเว้น คือ ไม่ใช้คำพูดที่ชั่วร้ายต่อผู้อื่น จำแนกเป็น ๔ อย่าง คือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ และเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๓) มโนสุจริต ความประพฤติดีทางใจ ความรู้จักยังคิดไม่ปล่อยจิตให้คิดชั่วร้าย ปองร้าย ทรัพย์สิน หรือชีวิตของผู้อื่น แต่ให้คิดดีถูกต้องตามหลักกุศลธรรม จำแนกเป็น ๓ อย่าง คือ ความไม่โลภอยากได้ของเขา ความไม่พยาบาทปองร้ายเขา ความเห็นชอบตามคลองธรรม

สุจริต ๓ อย่างนี้ เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรทำ ควรประพฤติให้เกิดขึ้นในตนเอง^{๕๕} เมื่อมนุษย์ปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวแล้วจะทำให้มนุษย์อยู่อย่างมีความสุขและหลักธรรมที่มนุษย์

^{๕๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๒๗.

ควรพยายามเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมอ หรือสุขอันชอบธรรมที่มนุษย์พึงมี ซึ่งมนุษย์จะสมบูรณ์ได้ก็เพราะสุข ๔ อย่างนี้ คือ

๑) อัตติสุข สุขเกิดแก่ความมีทรัพย์ ความภูมิใจ อิ่มเอิบใจว่า ตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วย น้ำพัก น้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม บุคคลที่ขยันทำงานเก็บเงินไว้ได้เป็นจำนวนพอเพียง ย่อมมีความสุขสบายใจ ภูมิใจในความพยายามของตน ถือว่าเป็นความสุขประการหนึ่ง

๒) โภคสุข สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค ความภูมิใจ อิ่มเอิบใจว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มา โดยชอบธรรมนั้นเลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์

๓) อนณสุข สุขเกิดแต่ความไม่เป็นหนี้ ความภูมิใจ ความอิ่มเอิบใจว่า ตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร ความไม่เป็นหนี้เป็นสุขอย่างไรวั้น คนที่ไม่เป็นหนี้เท่านั้นจะรู้สึกได้ และความเป็นหนี้จะเป็นทุกข์เพียงใด คนที่มีหนี้เท่านั้นถึงจะรู้สึกได้เช่นกัน

๔) อนวัชชสุข เกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ว่าตนมีความสุขประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใคร ๆ ดิเตือนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ คนจะมีความสุขแท้ต้องพึงการงานที่ไม่มีโทษ คือ ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่เป็นที่ครหาของปวงชน สุขข้อที่ ๔ นั้นนับว่ามีค่ามากที่สุดกว่าสุข ๓ ข้อข้างต้น^{๕๖}

เมื่อมนุษย์มีความสุขทางโภคทรัพย์แล้วมนุษย์ควรระลึกถึงคุณธรรมประจำตัวของอุบาสก อุบาสิกา หรือองค์คุณของอุบาสิก อุบาสกอย่างยอดเยี่ยม ซึ่งเรียกว่า อุปาสก อุปาสิกธรรม คือ

๑) ประกอบด้วยศรัทธา ต้องมีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหว ไม่แกว่งไกว ถือธรรมเป็นใหญ่ และสูงสุด มีความเชื่อประกอบด้วยปัญญา คือ เชื่อในบุคคลและสิ่งควรเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่กำหนดไว้ ๔ ประการ คือ เชื่อว่าพระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าจริง เชื่อว่ากรรมดีกรรมชั่วมีอยู่จริง เชื่อว่าผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วมีอยู่จริง และเชื่อว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๒) มีศีลบริสุทธิ ต้องมีศีล ๕ อันเป็นศีลของอุบาสก อุบาสิกา ที่ไม่ต่าง ไม่พร้อย ไม่ขาด ไม่ทะลุ รวมถึงมีความประพฤติ และเลี้ยงชีพเป็นแบบอย่างได้ด้วย

^{๕๖} แก้ว ชิตตะขบ, **รวมวิชานักธรรมชั้นตรี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๒.

๓) ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อบุญ ต้องเป็นผู้มุ่งหวังผลจากการกระทำ ด้วย เรี่ยวแรงความเพียรพยายามตามเหตุผล ไม่ตื่นข่าวเลวลือโชคลางเรื่องหลังมงคล ไม่หวังผลจากการขอ อำนาจดลบันดาล เพราะพระพุทธศาสนาสอนไม่ให้ถือเช่นนั้น แต่สอนให้เชื่อว่าเรามีกรรมเป็นของของ ตน เราทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว

๔) ไม่แสวงเขตบุญนอกพุทธศาสนา ต้องไม่ยอมเชื่อถือ ไม่นิยมนิ ไม่ปฏิบัติกิจ หรือพิธีต่าง ๆ อันมิใช่หลักทางพระพุทธศาสนา โดยแสวงหาแต่ทักษิณียบุคคล คือ พระภิกษุสุปฏิปันโน ในพระพุทธศาสนาที่ควรแก่ทักษิณา และจัดเป็นบุญเขตชั้นยอดของชาวโลก

๕) บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา ต้องมีความริเริ่มกระทำการส่งเสริมสนับสนุนกุศลกิจใน พระพุทธศาสนาเป็นเบื้องต้น โดยเป็นผู้ชักนำในการอุปถัมภ์บำรุงคุ้มครองพระพุทธศาสนา เมื่อจะ ทำบุญกุศลมีทานเป็นต้น ก็ทำในภิกษุสงฆ์ก่อน แล้วจึงควรทำบุญตามลัทธิศาสนา และประเพณีอื่น ๆ โดยไม่ผิดศีลธรรม^{๕๗}

หลักธรรมที่นำมากล่าวถึงเป็นหลักธรรมที่มนุษย์ควรนำไปปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความมั่นคง และเจริญตลอดไป

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อมนุษย์ในแง่บทบาทที่ ควรพิจารณาต่อไป หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์ ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่เมาในชีวิต เมาในความมั่งมี เมาในสิ่งนั้น ในสิ่งนี้ ซึ่งเป็นสิ่งไม่ถาวรแต่ประการใดเลย นอกจากธรรมะที่เป็นยารักษาภายในให้พ้นจากความทุกข์ แม้เราจะมีชีวิตเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นกฎธรรมดาของโลก แต่ถ้ารู้จักพัฒนาตนให้ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่ดีแล้ว ย่อมดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพไปในตัวเอง

๒.๒.๔ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา เป็นการพัฒนามนุษย์ในระดับสังคม คือ หลังจากทีพิจารณาภูมิหลังของแต่ละคนแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือ การกำหนดหลักธรรมให้สอดคล้องกับภูมิหลังของบุคคลนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ให้มีพฤติกรรมที่ดีงามและพัฒนาจิตให้มีคุณธรรม มีปัญญาจนกระทั่งบรรลุมรรคผลนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุด ก่อให้เกิดประโยชน์ที่สัมผัสได้ ดังหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เช่น หลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในระดับสังคม เช่น ไตรสิกขา ๓ ศีล ๕ สัมปยุตธรรม ๗ พรหมวิหารธรรม

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

๔ สังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีจุดมุ่งหมายให้มนุษย์มีชีวิตที่ประเสริฐ และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และไม่เบียดเบียนกัน ดังนี้

ไตรสิกขา มีรากศัพท์มาจากคำสองคำ คือ ๑) ไตร หรือ ตริ เป็นภาษาสันสกฤตตรงกับภาษาบาลีว่า ตติ แปลว่า สาม ๒) คำว่า สิกขา เป็นภาษาบาลี ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ศิกษา หมายถึง การศึกษา การปฏิบัติ และการอบรมความประพฤติให้บริสุทธิ์^{๕๘} ทางด้านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไตรสิกขาว่า หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่ปริยัติ ๔ ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เรามีชีวิตที่พึ่งพา อวิชา ตัณหา อุปทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำ ของมันพร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมดทุกข์ก็หมดก็บรรลุหมายเป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์^{๕๙} สิกขา ๓ หรือ ไตรสิกขา ข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาคือฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้อย่างขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพานประกอบด้วย

๑) ศีลสิกขา (สิกขา คือ ศีลอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง ดังคำอธิบายในคุฎฐกสูตรนทีเทศ คัมภีร์มหานิเทศ ว่า อธิศีลสิกขาเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มียศ สรรพด้วยความสังวรในพระปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่คือ สีลขันธเล็ก สีลขันธใหญ่ ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้น เป็นความประพฤติ เป็นความสรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อธิศีลสิกขา^{๖๐} โดยการฝึกอบรมศีลนั้น มุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะกั้นกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน และการเบียดเบียน ดังที่แสดงในมาติกาภา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “เนกขัมมะ ชื่อว่า สीलวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นกามฉันทะ...ความสำรวม ชื่อว่า อธิศีลสิกขา. อพยาบาท ชื่อว่า

^{๕๘} อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๒๐.

^{๕๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), “หัวใจพระพุทธศาสนา”, พุทธจักร, (ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๐): ๗.

^{๖๐} ช.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘.

สืลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นพยาบาท อรหัตตมรรค ชื่อว่า สืลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นกิเลสทั้งปวง”^{๖๑}

๒) อธิจิตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยัง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิด คุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูง การสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายดังคำอธิบาย ในคุหฺฏฐกสูตรต นิเทศ คัมภีร์มหานิทเทศ ว่า อธิจิตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ฝึกในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศล ธรรมทั้งหลายบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์ สงบ ระวังไปแล้ว บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนาม กาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและ ทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุตตตฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ เพราะอุเบกขาอยู่นี้ ชื่อว่า อธิจิตสิกขา โดยการฝึกอบรมจิตนั้น มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต, การทำใจ ให้สงบแน่วแน่เพื่อให้จิตบริสุทธิ ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นกลาง ปราศจากอคติ ดังที่แสดงในมัตติกาถา คัมภีร์ ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าจิตตวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า ไม่ฟุ้งซ่าน ความไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่า อธิจิต สิกขา”^{๖๒} ซึ่งสมาธินั้น เป็นเรื่องของการฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในด้านความสามารถของ จิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความมีสติ สมาธิ และในด้าน ความสุข เช่น ความอิ่มใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ พุดสัน ๆว่า พัฒนา คุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพของจิต และยังกล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับหลักของ ปัญญาว่า เป็นเรื่อง ของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริงเริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความ เข้าใจ ความ หยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรองตรวจสอบ คิดการต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์ เฉพาะ อย่างยิ่งเน้น การรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็นจริง ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากล ของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมตาของโลกและชีวิตที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหา ไร้ ทุกข์ (คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ดับทุกข์เป็น)^{๖๓}

๓) อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยัง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรม ปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ เป็นลำดับไป จนทำให้

^{๖๑} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๐/๖๐๖.

^{๖๒} ชุ.ป. (ไทย) ๓๐/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **จะพัฒนากันได้อย่างไร**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๒๗-๓๙.

แจ้งทั้งเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ สามารถทำลายอาสวะกิเลสให้หมดไป ดังคาถาอธิบายในคุหุฏฐกสูตรนิกายเทส คัมภีร์มหานิทเทส ว่า อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีปัญญาประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐยิ่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลถึงความสิ้นทุกข์ โดยชอบเธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์” ... “นี่ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์)” ... “นี่ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์)” ... “นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้คืออาสวะ” ... “นี่อาสวสมุทัย” ... “นี่อาสวนิโรธ” ... “นี่อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา^{๖๔} โดยการฝึกอบรมปัญญานั้น มุ่งเน้นที่การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงเพื่อให้เกิดความเห็นที่บริสุทธิ์ จึงจะสามารถทำลายกิเลสได้ ดังแสดงในมาติกาภา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าทิวฐวิสุทธิ” เพราะมีความหมายว่าเห็น... ความเห็นชื่อว่าอธิปัญญาสิกขา^{๖๕}

ไตรสิกขา เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง เริ่มจากการรักษาศีล เพื่อขัดเกลาพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์สิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ ผลของการปฏิบัติสิกขาเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติอย่างนั้นก็เพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมาน ความยุ่งยากลำบากแก่จิตใจก็เรียกว่า อันไม่พึงปรารถนา แก้ไขด้วยการศึกษา^{๖๖} ในวิมุตติมรรคว่า สิกขา หมายถึงการศึกษาเรื่องที่ควรศึกษา การศึกษาอันยอดเยี่ยมและการศึกษา เพื่อความเป็นพระอเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา)^{๖๗} เพราะไตรสิกขาเป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอบาย, กามธาตุ และภพทั้งปวง โดยมีเป้าหมายที่การบรรลุพระนิพพานอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ไตรสิกขาเป็นแนวปฏิบัติในทางสายกลางที่มีใช้การปรนเปรอตนด้วยกามสุขและการทรมานตน มีศีลเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่แสดงออกทางกาย วาจา สมาธิเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่กลุ่มมรุมจิต และปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลสที่แอบแนบอยู่ในจิตสามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นพระอริยะผู้มีความบริบูรณ์ด้วยศีล ได้แก่ พระโสดาบันและพระสกทาคามี, บริบูรณ์ด้วยสมาธิ

^{๖๔} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

^{๖๕} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

^{๖๖} พุทธศาสนิก (เจียม อินทปณฺโ, การศึกษาสมบูรณ์แบบ:คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด, (กรุงเทพมหานคร: อุษารการพิมพ์, ธันวาคม ๒๕๔๙), หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

^{๖๗} พระอุปัชฌาย์ (ลังกา), วิมุตติมรรค, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

ได้แก่ พระอนาคามี และบริบูรณ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์ นอกจากนี้ องค์ธรรมทั้ง ๓ ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษอันหาได้ยากในบุคคลทั่วไป ดังมีวิชา ๓ เป็นต้น^{๖๘}

ดังนั้น ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของภิกษุและบุคคลทั้งหลาย ดังปรากฏในอนุพุทธสูตรว่าด้วยการตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุสืบกันว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดธรรม ๔ ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ ธรรม ๔ ประการอะไรบ้าง คือ อริยศีลอริยสมาธิ อริยปัญญา และอริยวิมุตติเราถอนภวตัณหาได้แล้ว ภวเนตติสันไป แล้ว ธรรมเหล่านี้คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและวิมุตติอันยอดเยี่ยมพระโคตมผู้มียศได้ตรัสรู้แล้ว ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อความรู้ยิ่ง^{๖๙}

ไตรสิกขา คือ การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็น มรรคเป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูก ต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขา มรรคกับสิกขากิจประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่จริยสัง ๔ ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอัน ประเสริฐ เมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เรามีชีวิตที่ พึงพา อวิชา ตัณหา อุปทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำ ของมันพร้อมกับที่เรามีปัญญา เพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับจนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมดทุกขก็หมดก็บรรลุ หมายเป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์และยังหมายถึงการศึกษาสามประการตามหลักธรรมใน พระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกุศโลบายแห่งการพัฒนาตนเองที่ถูกต้องของมนุษย์ ทุกคน เป็นรากฐานของการพัฒนาทั้งหลายอันจะนำสังคมไปสู่อายุธรรมที่ถูกต้อง^{๗๐}

ไตรสิกขา มีข้อปฏิบัติ ๓ ขั้น คือ

๑. ขั้นศีล ได้แก่ การเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำ ให้ตน และผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า ศีลสิกขา แปลว่า สิ่งที่เราควรศึกษาอบรม เป็นขั้นศีล

๒. ขั้นสมาธิ ได้แก่ การฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อม จะปฏิบัติงานคือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ ตั้งมั่นโดยระลึกทั่วพร้อม ดังนี้เรียกว่า จิตตสิกขา

^{๖๘} พระพุทธโฆษาจารย์ (พระคันธกรนาจารย์), **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔, ๙-๑๒.

^{๖๙} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑/๑-๒.

^{๗๐} ระวี ภาวิไล, **หัวใจของศาสนาพุทธ**, (บทความเสนอในการประชุมทางวิชาการ เรื่อง หัวใจของศาสนา), ธรรมสถาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑๗-๑๘ กรกฎาคม ๒๕๒๘.

๓. ชั้นปัญญา ได้แก่ การฝึกฝนอบรมในการพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง หมายถึง การฝึกฝนอบรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวงถึงกับเกิด ความสดสังเวชเปื้อนหายในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาได้จริง ๆ การฝึกฝนเช่นนี้เรียกว่า ปัญญาศึกษา^{๗๑}

สรุปได้ว่า จากความหมายของไตรสิกขาที่กล่าวมานั้นพอ ไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง เริ่มจากการรักษาศีล เพื่อขัดเกลาพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์ รวมถึงการฝึกหัดการอยู่ร่วมกันของเพื่อนร่วมงานให้มีความเกื้อกูลต่อกัน และกระบวนการที่สำคัญในการศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้บริบูรณ์ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยสมาธิ และบริบูรณ์ด้วยปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายสูงสุดในปัจจุบันและอนาคต

๒.๒.๕ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอารยวัฑฒิ ๕

อารยวัฑฒิ ๕ หมายถึง ธรรมเป็นเหตุให้เจริญของอารยชนผู้ที่มีคุณสมบัติ ๕ ประการต่อไปนี้เป็น

๑. ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ในพระพุทธศาสนาความเชื่อที่เป็นศรัทธา จะต้องตั้งอยู่บนเหตุผล โดยเฉพาะชาวพุทธที่จะเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่าเป็นจริง นำมาใช้ปฏิบัติแล้วเกิดผลดีตลอดไป รวมไปถึงความเชื่อในเรื่องกรรมว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ความเชื่อในเรื่องผลของกรรม ผลดีเกิดจากการทำดี ผลชั่วเกิดจากการทำชั่วและกรรมเป็นผลเฉพาะบุคคลคือ คนแต่ละคนเป็นเจ้าของและต้องรับผิดชอบผลแห่งกรรมที่ตนกระทำ นอกจากนี้ศรัทธาที่แท้จริงจะต้องมีควบคู่กับศีล

๒. ศีล คือ การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย ด้วยการประพฤติปฏิบัติดีมีวินัย ในทางพระพุทธศาสนาเมื่อมีศรัทธาจะต้องมีศีล เพราะศีลเป็นพื้นฐานเบื้องต้นหรือเป็นบ่อเกิดแห่งคุณความดีที่จะทำให้สังคม สงบสุข ศีล ๔ มี ๔ ข้อ เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เว้นจากการลักทรัพย์เว้นจากการประพฤติดินในกาม เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการดื่มน้ำเมาหรือสิ่งเสพติดสังคมใดที่มีผู้รักษาศีลชีวิตของคนในสังคมนั้นก็จะมีแต่ความเจริญงอกงาม เพราะทุกคนจะมีระเบียบวินัย รักษาจารีตประเพณี ปฏิบัติตามกฎหมายซึ่งจะเกิดผลตามมา คือ การประกอบอาชีพสุจริต ไม่เสเพลสิ่งเสเพลติดไม่มีโจรผู้ร้าย บ้านเมืองก็จะเกิดแต่ความสงบสุข

^{๗๑} บุญมี แทนแก้ว, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๘.

๓. สุตะ คือ การศึกษาเล่าเรียนที่ได้มาจากการฟัง การศึกษาเล่าเรียนถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ ที่จะทำให้คนพ้นโลกพ้นเหตุการณ์และมีชีวิตที่มีคุณภาพ การศึกษามีได้โดยการเรียนรู้จากผู้อื่น การเรียนรู้ด้วยตนเอง แต่การฟังเป็นส่วนสำคัญในการทำให้การศึกษาประสบผลสำเร็จ การศึกษาที่ดีจะต้องศึกษา ๒ ทาง ควบคู่กันไป คือ การศึกษาทางโลกและการศึกษาทางธรรมโดยศึกษาความเจริญทางเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า ไปอย่างรวดเร็ว เพื่อจะได้เป็นคนพ้นเหตุการณ์ แต่จะต้องไม่ลืมที่จะพัฒนาทางจิตใจให้เจริญตามไปด้วยจึงจะถือได้ว่าเป็นการ ศึกษาที่แท้จริง

๔. จาคะ คือ การเสียสละหรือการบริจาค ในสิ่งที่เป็นส่วนน้อยเพื่อเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ลักษณะสิ่งที่บริจาคจะต้องมี ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทอง สิ่งของ และลักษณะ ที่เป็นนามธรรม เช่น คำสั่งสอน ความหวังดี ความเมตตาลักษณะการเผื่อแผ่หรือบริจาคจะต้องทำให้เกิดความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ การเสียสละถือเป็นหลักธรรมสำคัญ เพราะคนในสังคมทุกคนไม่มีใครมีอะไรเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะความรู้ ความสามารถ ฐานะความเป็นอยู่และชะตากรรมของชีวิต แต่ถ้าทุกคนรู้จักเอื้อกูลกัน คือ จาคะ สังคมนี้อาจจะมีความสุข ความเจริญได้ไม่ยาก

๕. ปัญญา คือ ความรู้ รู้จริง รู้แจ้ง รู้ทะลุปรุโปร่งทั้งดีและชั่ว มนุษย์ทุกคนมีปัญหาไม่เท่าเทียมกันแต่ก็หาเพิ่มได้โดยการศึกษาเล่าเรียนจาก การอ่าน การฟัง การคิด แล้วนำมาปฏิบัติ ถ้ามนุษย์นำปัญญามาใช้อย่างมีเหตุผล เหมาะสมกับสภาพของตนเอง ความเจริญก้าวหน้าในสังคมก็จะเกิดขึ้น มนุษย์ถึงพร้อมด้วยธรรมทั้งหมดนี้ เหมือนมีอาวุธอยู่ในมือตัวเอง พร้อมทั้งต่อสู้อุปสรรคต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตได้ เมื่อมีชีวิตอยู่อย่างไม่มีอุปสรรค ความสุขก็ย่อมเกิดขึ้นเป็นธรรมดา

มีรายละเอียดของหลักธรรมต่างๆ ดังนี้

๑) ศรัทธา

คำว่า “ศรัทธา” เป็นภาษาสันสกฤต ส่วนภาษาบาลีใช้คำว่า “สทฺธา” มีความหมายโดยพยัญชนะว่า “ทรงไว้พร้อม” หมายความว่า ความเชื่อ ได้แก่ ความมั่นใจในประโยชน์ที่ตนเองกระทำอยู่ เมื่อกระทำอะไรก็ตาม ต้องมีศรัทธาเป็นปัจจัยสำคัญ แต่การมีศรัทธาจะต้องมีปัญญากำกับด้วย จึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง มิฉะนั้นแล้ว ศรัทธาก็จะเป็นความเชื่อที่ผิด ซึ่งอาจนำไปสู่เป้าหมายที่ผิด ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ถือว่าศรัทธาที่แท้จริงตามหลักศาสนานั้นมี ๔ ประเภทเรียกว่า “ศรัทธา ๔”^{๗๒} ซึ่งว่าด้วยหลักความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ๔ ประการ คือ

^{๗๒} อ.จ.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๔/๓.

๑. กัมมสัทธา คือ เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำ ทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความดีความชั่วมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำ ไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจหรืออนาคยโชค เป็นต้น

๒. วิปากสัทธา คือ เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

๓. กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบส่วยวิปากเป็นไปตามกรรมของตน

๔. ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๔ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

ศรัทธา ๔ อย่างนี้ มีมาในบาลีเฉพาะข้อที่ ๔ อย่างเดียว ว่าโดยใจความ ศรัทธา ๓ ข้อต้น ย่อมรวมลงในข้อที่ ๔ ได้ทั้งหมด^{๗๓} หลักศรัทธามีรายละเอียดที่ควรพิจารณา ดังนี้

๑. กัมมสัทธา

คำว่า “กรรม” แปลว่า การกระทำ แต่การกระทำไม่จำเป็นต้องเป็นกรรมเสมอไป การกระทำที่จะจัดเป็นกรรมและมีผลในทางศีลธรรมจะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือด้วยความจงใจในการกระทำ ดังพระพุทธพจน์ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรมบุคคลจงใจแล้วย่อมกระทำการทางกาย ทางวาจา ทางใจ”^{๗๔}

กรรมนั้น เมื่อแบ่งโดยประเภทมี ๓ ประการ เรียกว่า กรรม ๓^{๗๕} คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ประกอบด้วย

๑) กายกรรม คือ กรรมทำ ด้วยกาย การกระทำทางกาย

๒) วจีกรรม คือ กรรมทำ ด้วยวาจา การกระทำทางวาจา

^{๗๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๐.

^{๗๔} อ.ง. ญก. (ไทย) ๒๒/๓๓๔.

^{๗๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๔/๕๖.

๓) มโนกรรม คือ กรรมทำ ด้วยใจ การกระทำทางใจ^{๗๖}

กรรมนั้น เมื่อว่าด้วยเจตนาในการกระทำมี ๒ ประการ เรียกว่า กรรม ๒^{๗๗} คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ทางกายก็ตาม ทางวาจาก็ตาม หรือทางใจก็ตาม ประกอบด้วย

๑) อกุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นอกุศล กรรมชั่ว การกระทำ ที่ไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดจากปัญญา ทำให้เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต หมายถึง การกระทำ ที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ

๒) กุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นกุศล กรรมดี การกระทำ ที่ดี ฉลาด เกิดจากปัญญา ส่งเสริมคุณภาพของชีวิตจิตใจ หมายถึง การกระทำ ที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะอโทสะ หรืออโมหะ ๑๐^{๗๘}

๒. วิปากสัทธา กรรมนั้น เมื่อกล่าวถึงผลของการกระทำมี ๑๒ ประการ เรียกว่า กรรม ๑๒^{๗๙} คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ก็จะทำให้ผลไปตามนั้น ดังพระพุทธพจน์ว่า “หว่านพืชเช่นใด ได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดี ได้ดี ผู้ทำกรรมชั่วได้ชั่ว”^{๘๐} ในที่นี้หมายถึง กรรมประเภทต่างๆ พร้อมทั้งหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการให้ผลของกรรมเหล่านั้น

หมวดที่ ๑ ว่าโดยปากกาล คือ จำแนกตามเวลาที่ให้ผล

- ๑) ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม คือ กรรมให้ผลในปัจจุบันคือในภพนี้
- ๒) อุปปัชชเวทนิยกรรม คือ กรรมให้ผลในภพที่จะไปเกิดคือในภพหน้า
- ๓) อปรายปริยเวทนิยกรรม คือ กรรมให้ผลในภพต่อไป
- ๔) อโหสิกรรม คือ กรรมเลิกให้ผล ไม่มีผลอีก

หมวดที่ ๒ ว่าโดยกิจ คือ จำแนกการให้ผลตามหน้าที่

- ๕) ชนกกรรม คือ กรรมแต่งให้เกิด กรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด
- ๖) อุปัตถัมภกกรรม คือ กรรมสนับสนุน กรรมที่เข้าช่วยสนับสนุนหรือซ้ำเติมต่อจาก

ชนกกรรม

^{๗๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๗๑.

^{๗๗} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๔๕/๑๓๑, ๕๕๑/๓๓๘; ชุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๐๘/๒๔๘, ๒๔๒/๒๓๒.

^{๗๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๘.

^{๗๙} วิสุทฺธิ. (ไทย) ๓/๒๒๓.

^{๘๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๙๐๓/๓๓๓.

๗) อุปปีฬกรรม คือ กรรมบีบคั้น กรรมที่มาให้ผล บีบคั้นผลแห่งชนกรรมและอุปถัมภ์กรรมนั้น ให้แปรเปลี่ยนทุเลาลงไป บันทอนวิบากมิให้เป็นไปได้นาน

๘) อุปฆาตกรรม คือ กรรมตัดรอน กรรมที่แรง ฝ่ายตรงข้ามกับชนกรรมและอุปถัมภ์กรรม เข้าตัดรอนการให้ผลของกรรมสองอย่างนั้น ให้ขาดไปเสียทีเดียว เช่น เกิดในตระกูลสูง มั่งคั่ง แต่อายุสั้น เป็นต้น

หมวดที่ ๓ ว่าโดยปากทานปริยาย คือ จำแนกตามความยกย่องหรือลำดับความแรงในการให้ผล

๙) ครุกรรม คือ กรรมหนัก ให้ผลก่อน ได้แก่ สมบัติ ๘ หรือ อนันตริยกรรม

๑๐) พหุกรรม หรือ อาจิณณกรรม คือ กรรมทำมากหรือกรรมชิน ให้ผลรองจากครุกรรม

๑๑) อาสันนกรรม คือ กรรมจวนเจียน หรือกรรมใกล้ตาย คือกรรมทำ เมื่อจวนจะตายจับใจอยู่ใหม่ๆ ถ้าไม่มี ๒ ข้อก่อน ก็จะทำให้ผลก่อนอื่น

๑๒) กัตตตากรม หรือ กัตตตาวาปนกรรม คือ กรรมสักว่าทำ กรรมที่ทำ ไว้ด้วยเจตนาอันอ่อน หรือมิใช่เจตนาอย่างนั้นโดยตรง ต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นให้ผลแล้วกรรมนี้จึงจะให้ผล กฏัตตากรมก็เขียน

กรรม ๑๒ หรือ กรรมสี่ ๓ หมวดนี้ มิได้มีมาในบาลีในรูปเช่นนี้โดยตรง พระอาจารย์สมัยต่อมา เช่น พระพุทธโฆษาจารย์ เป็นต้น ได้รวบรวมมาจัดเรียงเป็นแบบไว้ในภายหลัง^{๘๑}

๓. กัมมัสสกาตาสัทธา ความเชื่อเรื่องกรรมโดยความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน คือ เชื่อว่าคนแต่ละคนมีกรรมเป็นของตนเอง และจะต้องรับผิดชอบต่อกรรมนั้น ดังพระพุทธพจน์ว่า “ความบริสุทธิ์หรือความไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์หรือบริสุทธิ์หาได้ไม่”^{๘๒}

๔. ตถาคตโพธิสัทธา ศรัทธาที่แยกเป็น ๔ ประเภทนั้น เมื่อกล่าวโดยรวมแล้วก็คือ ตถาคตโพธิสัทธา บุคคลจะต้องมีความเชื่อในพระพุทธเจ้าเสียก่อน จึงจะมีความเชื่อในเรื่องคำสอนที่ถูกต้องตามหลักกฎแห่งกรรม ความเชื่อในรูปแบบของตถาคตโพธิสัทธานี้ คือการพิจารณาโดยใช้ปัญญาก่อน ปลงใจเชื่อในพระพุทธเจ้า ซึ่งตรงกับความเชื่อของคนทั่วไป คือเมื่อเกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแล้ว ก็จะแสวงหาบุคคลหรือเทพเจ้าเป็นที่พึ่ง ฉะนั้น ตถาคตโพธิสัทธา จึงเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของพุทธศาสนิกชน

^{๘๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๓๓๘ - ๓๓๙.

^{๘๒} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๕/๕๔.

อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนิกชนหรือชาวพุทธที่เป็นอุบาสกและอุบาสิกา ที่นับว่าเป็นชาวพุทธชั้นนำ จะต้องมีความเข้มแข็งที่จะตั้งมั่นอยู่ในหลัก ให้เป็นตัวอย่างแก่ชาวพุทธทั่วไป นอกจากรักษาวินัยชาวพุทธแล้ว ต้องมีอุบาสกธรรม ^{๔๓} ดังนี้

๑) มีศรัทธา เชื่อประกอบด้วยปัญญา ไม่มั่งงาย มั่นในพระรัตนตรัย ไม่หวั่นไหว ไม่แกว่งไกว ถือธรรมเป็นใหญ่

๒) มีศีล นอกจากตั้งอยู่ในศีล ๕ และสัมมาชีพแล้ว ควรถือศีลอุโบสถตามกาล เพื่อพัฒนาตนให้ชีวิตและความสุขพึงพาวัตถุอันน้อยลง ลดการเบียดเบียน และเกื้อกูลแก่ผู้อื่นได้มากขึ้น

๓) ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม มุ่งหวังผลจากการกระทำด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามตามเหตุผล ไม่ตื่นข่าวเล่าลือโซ่กลางเรื่องขลังมงคล ไม่หวังผลจากการขออำนาจดลบันดาล

๔) ไม่แสวงหาพาหิรทักษิไณย ไม่ไขว่คว้าเขตบุญขุนคลังผู้วิเศษศักดิ์สิทธิ์ นอกหลักพระพุทธศาสนา

๕) ขวนขวายในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ใส่ใจริเริ่มและสนับสนุนกิจกรรมการกุศลตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ^{๔๔}

สรุปได้ว่า ศรัทธาหรือความเชื่อในทางพระพุทธศาสนานั้น เน้นความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมที่กระทำด้วยเจตนา ซึ่งการที่บุคคลจะประสบผลดีหรือผลชั่วก็มาจากการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาทั้งทางกาย วาจา หรือใจ ซึ่งผลของกรรมที่ได้ก็มาจากการกระทำของตนเอง มนุษย์จะประสบสิ่งที่ดีได้ก็ด้วยกรรมดี และประสบผลชั่วได้ก็ด้วยกรรมชั่วของตนเอง บุคคลไม่สามารถแก้กรรมที่ตนกระทำได้ แม้กรรมจะยังไม่แสดงผล ก็ไม่ได้หมายความว่าผลของกรรมไม่มี เนื่องจากปัจจัยของการแสดงผลกรรมยังไม่พร้อม ทำให้กรรมยังไม่แสดงผลทันทีในชาตินี้ แต่ผลของกรรมนั้นจะส่งผลแน่นอนในชาติต่อไปแน่นอน ผลของกรรมเป็นอนิจนัตถ์ คือ เป็นสิ่งที่เหนือกว่ามนุษย์ปุถุชนจะใช้หลักเหตุผลอธิบายได้ บุคคลนั้นเท่านั้นเป็นเจ้าของกรรม และต้องรับผิดชอบต่อกรรมนั้น บุคคลที่ได้รับความสุขหรือความทุกข์เป็นผลมาจากการประกอบกรรมดีหรือกรรมชั่ว และกรรมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถรับถ่ายโอนให้ผู้อื่นหรือใช้วิธีการอื่นใดให้รับกรรมแทนตนได้

๒) ศีล พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) จึงได้แบ่งศีลออกเป็นหมวดใหญ่ๆ ๔ หมวด คือ

^{๔๓} อ.ปยุตฺโต. (ไทย) ๒๒/๑๗๕/๒๓๐.

^{๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕๗, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖

๒.๑) การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน (ปาฏิโมกขสังวร) เมื่อคนอยู่ร่วมกัน หรือทำงานทำกิจการร่วมกัน เป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร ตลอดจนเป็นประเทศชาติ จะต้องมีการเกณฑ์กติกาตลอดจนกฎหมาย เพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อย ความประสานสอดคล้อง ความเกื้อหนุนต่อกันความร่วมมือรับผิดชอบและสามัคคี ที่จะเอื้อโอกาส หรือเป็นหลักประกันให้ชีวิตความเป็นอยู่ และกิจการต่างๆ ดำเนินไปด้วยดี สมตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้น เช่น โรงเรียนก็ต้องมีกฎกติกาที่เป็นวินัยแม่บทของตนเช่นเดียวกัน สำหรับสังคมคุณุศล หรือสังคมแห่งมนุษยชาติทั้งหมด ก็คือ ศีล ๕

๒.๒) การรู้จักใช้อินทรีย์ (อินทรีย์สังวร) เรารับรู้สิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้ารับรู้ใช้หูตาไม่เป็น เช่น ดูไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่นเกิดความลุ่มหลงมัวเมา ถูกหลอกลวงและเสื่อมเสียสุขภาพเป็นต้น ตลอดจนนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อการแย่งชิงหรือทำลาย จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการใช้อินทรีย์ให้ดูฟัง เป็นต้นอย่างมีสติ เมื่อดูเป็น ฟังเป็นเช่น ดูทีวีเป็น ฟังวิทยุเป็น รู้จักใช้ตาหูแสวงหาความรู้ เป็นต้น ก็จะได้ปัญญา ได้คุณภาพชีวิต และนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและทำการสร้างสรรค์

หลักปฏิบัติที่สำคัญในการใช้อินทรีย์ คือ

๑. รู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่จะดู จะฟัง เป็นต้น แยกแยะได้อย่างรู้เท่าทันว่าสิ่งใดรายการใดดีงามหรือไม่ เป็นคุณประโยชน์หรือเป็นโทษเป็นภัย แล้วหลีกเลี่ยงสิ่งชั่วร้ายเป็นโทษภัย และรับรู้รับฟังสิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์

๒. ดู ฟัง เป็นต้น อย่างมีสติ ควบคุมตนเองได้ รู้จักประมาณ รู้พอดี ไม่ปล่อยตัวให้ลุ่มหลงมัวเมาตกเป็นทาสของสิ่งที่ดูที่ฟังเป็นต้นนั้น อันจะทำให้สิ้นเปลืองเงินทอง สูญเสียเวลา เสียสุขภาพ เสียการงาน เสียการเล่าเรียน เป็นต้น

๓. ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานบันเทิง ไม่ติดอยู่แค่ความพอใจไม่พอใจ แต่รู้จักดู รู้จักฟังให้ได้คุณค่าที่ดีงามเป็นประโยชน์สูงขึ้นไปกว่านั้น โดยเฉพาะที่สำคัญคือ ต้องให้ได้ปัญญา และคติที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตและสังคม

๔. การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ (อาชีวนิวิธปฏิบัติ) การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริต เป็นมิฉฉาชีพ นอกจากชีวิตของคนนั้นเองจะชั่วร้ายเสื่อมเสียแล้ว ก็จะก่อความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมาก จึงต้องย้ำเน้นกันอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนาสัมมาชีพ และส่งเสริมให้ประชาชนฝึกฝนตนให้สามารถประกอบสัมมาชีพ คือ หาเลี้ยงชีวิตโดยทางสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย สัมมาชีพยังมีลักษณะที่สำคัญๆ ดังนี้

- เป็นอาชีพการงานที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อเวรภัย หรือสร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม
- เป็นอาชีพการงานที่ช่วยแก้ไขปัญหาหรือสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมทางใดทางหนึ่ง
- เป็นอาชีพการงานที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ทั้งด้านพฤติกรรมด้านจิตใจ และด้านปัญญา
- เป็นอาชีพการงานที่ไม่ทำลายคุณค่าของชีวิต และไม่เสื่อมเสีย คุณภาพชีวิต แต่ทำให้ชีวิตของตนมีคุณค่าน่าภาคภูมิใจ
- เป็นอาชีพการงานที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีวิตมาด้วยเรี่ยวแรงกำลังกาย กำลังสติปัญญา ความเพียรพยายาม ความสามารถและฝีมือของตน และทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาความเชี่ยวชาญจัดเจน หรือฝึกปรือฝีมือในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป

๒.๓) การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา (ปัจจัยปฏิสเสวนา) พฤติกรรมของมนุษย์ในที่สุด ก็มาลงที่การกิน ใช้เสพบริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภค ก็จะก่อปัญหาอย่างมากทั้งแก่ชีวิต แก่สังคม และแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้ บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลาย รวมทั้งเทคโนโลยีด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลง มัวเมา พุ่งเพ้อ พุ่มเพื่อย ความเสื่อมเสีย คุณภาพชีวิตการใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้งแย่งชิงเบียดเบียนกันในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการก่อกมลภาวะ เป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภคให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัย ๔ ตลอดจนเทคโนโลยีนั้นๆ เริ่มแต่รับประทานอาหารเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย อวดโก้วอดฐานะ หรือตื่นตามค่านิยมฟุ้งเฟ้อ ให้เป็นการกินด้วยปัญญาที่ทำให้รู้จักประมาณในการบริโภค หรือกินพอดี ที่เรียกว่า โภชนะมัตตัญญูตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุดปัจจัยปฏิสเสวนา หมายถึง การใช้ปัญญาทำความเข้าใจ แล้วบริโภคปัจจัยทั้งหลายให้ได้ผลตรงพอดี ตามคุณค่าแท้ที่เป็นจุดหมายของการบริโภคสิ่งนั้นๆ ศีลหมวดนี้มีหลักในการปฏิบัติดังนี้

(๑) บริโภคด้วยความรู้ตระหนักรู้ว่าการมี-ใช้-บริโภคสิ่งเหล่านั้นมิใช่เป็น จุดหมายของชีวิตแต่มันเป็นปัจจัย เครื่องช่วยเกื้อหนุนให้เรา สามารถพัฒนาชีวิตและทำการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป

(๒) บริโภคด้วยความรู้เท่าทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภค ใช้สอยสิ่งนั้นๆ เช่นการสวมรองเท้ามีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยปกป้องเท้า มิให้เป็นอันตรายจากสิ่งกระทบกระทั่ง

และเชื้อโรคเป็นต้น และเพื่อช่วยให้เดินวังได้สะดวกรวดเร็ว ทนนาน เป็นต้น มิใช่สวมใส่เพื่ออวดโก้ แสดงฐานะกันตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

(๓) บริโภคโดยพิจารณาจัดสรรควบคุมให้ได้ปริมาณ ประเภทและคุณสมบัติของ สิ่งที่บริโภคตรงพอดีกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ของการบริโภคสิ่งนั้น เช่น บริโภคอาหารในปริมาณและ ประเภท ซึ่งพอดีกับความต้องการของร่างกายที่จะช่วยให้มีสุขภาพดี

(๔) สามารถละเว้นหรือเลิกเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิต เช่น สิ่ง ที่ทำลายสุขภาพเป็นต้น โดยไม่เห็นแก่การเสพรส หรือ ความโก้หรูหา เป็นต้น^{๔๕}

ศีลขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ ได้แก่ ศีล ๕ มีสาระมุ่งไปเพื่อการไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นขั้น เริ่มต้นของการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อกูลศีล ต่อจากนั้นจะเป็นการเน้นการเกื้อกูล สิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ส่วนตัว และการฝึกหัดขัดเกลา (กิเลส) ตนเอง การรักษาศีลมีเป้าหมาย หลัก ๒ ประการ คือ ขัดเกลากิเลสพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่าง สันติสุข และเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้อื่นและต่อสังคม^{๔๖} เพราะ “ศีล” เป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะมีก่อน เพราะศีลเป็นเบื้องต้นแห่งความดีงาม เป็นที่พึ่งเบื้องต้น เป็นมารดาแห่งกัลยาณธรรมและเป็นบ่อเกิด แห่งกุศลธรรมทั้งปวง คำว่า ศีล แปลว่า ปกติ สิ่งไรเป็นปกติ สิ่งนั้นย่อมไม่มีโทษ อย่างบ้านเมืองสงบ เป็นปกติ หมายความว่า ปราศจากภัยจากภายในและภายนอก คนมีความปกติภายในตน คือไม่มี ภัยเบียดเบียน มีอาหารเครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยเป็นปกติ คนที่อยู่ร่วมกันไม่เบียดเบียนก่อทุกข์แก่กัน คือ ไม่ฆ่ากัน ไม่ทาร้ายกัน ไม่ลักฉ้อ แ่่งชิงกัน ไม่ลักลอบทำชู้กัน ไม่ขี้ปดหลอกลวงกัน ไม่ขี้เมา ก่อ ความรำคาญทะเลาะวิวาทกัน ในครอบครัวนั้นก็อยู่เป็นปกติไม่มีใครเดือดร้อนลำบากทุกข์ยาก คำว่า ปกตินี้ จึงหมายถึงความเรียบร้อยภายในตัวบุคคลแต่ละคน และทั้งหมู่คณะที่อยู่ร่วมกัน ปกติ นี้มาจากภาษาบาลี คือ ศีล^{๔๗} นอกจากนี้การฝึกอบรมศีลนั้น มุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความ บริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะกันกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน และการเบียดเบียน ดังที่แสดงในมาติกาถาคัมภีร์ปฏิสัมพันธ์ธรรมว่า “เนกขัมมะ ชื่อว่า สิลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กันกามฉันทะ... ความสำรวม ชื่อว่า อธิศีลสิกขา...อภยาบาท ชื่อว่า สิลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนา พัฒนาคณและสังคม**, หน้า ๕๔ - ๕๕ .

^{๔๖} พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี), **เบญจศีลเบญจธรรม : อุดมชีวิตของมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๑), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๔๗} สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายีมหาเถร), **ธรรมคดี**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๖.

กัณฺหาบาท...อรหัตตมรรค ชื่อว่า สลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กัณฺหาเลสทั้งปวง”^{๘๘} นอกจากนี้ พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวขอบเขตของศีลไว้ว่า ศีลมีขอบเขตเฉพาะทางกายและวาจาที่ปรากฏภายนอก คือ ถ้าภายนอกเรียบร้อยตามวินัย แม้ใจจะเสียไปบ้างก็ไม่นับว่าเสียในส่วนศีล^{๘๙}

ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นต้องพัฒนาตนให้เป็นคนดี ก่อนแล้ว สังคมก็จะดีไปด้วย ซึ่งตรงกับข้อความที่ว่า “หลักแห่งความประพฤติ” หรือแนวทางของการ ประพฤติดี ปฏิบัติชอบของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะหลักศีลธรรมเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ ตนที่สร้างสรรค์ชีวิตคนให้เป็นคนดี ทั้งเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต เพื่อบรรลุถึงจุดหมายปลายทาง สูงสุดของชีวิต^{๙๐} หลักพื้นฐานของมนุษย์มีจุดหมายที่เหมือนกัน คือ การมีชีวิตที่ไม่มีโทษภัย อยู่ใน สังคมที่ปกติสุข จึงสร้างกฎระเบียบขึ้นในสังคมมนุษย์ คือ ศีล ๕ เป็นเสมือนระเบียบปฏิบัติของสังคม ได้แก่ การเว้นจากการปลงชีวิตสัตว์ที่มีชีวิต ชีวิตทั้งหลายมีค่าเท่าเทียมกันทั้งหมด ซึ่งการที่ทำให้ มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นที่รองรับของธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล จาก การเว้นถือเอาของที่เขามีได้ให้ การไม่เบียดเบียนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตด้านทรัพย์สินของบุคคลอื่น โดยไม่ได้รับอนุญาต^{๙๑} การเว้นจากการประพฤติดุคในกาม งดเว้นจากความประพฤติในการที่จะล่วง ละเมิดคุ้มครองหรือการไม่ล่วงเกินในขอบเขตแห่งความเป็นสามีภรรยาซึ่งดำเนินไปทางกาย ในการ ประพฤติเมถุนด้วยประสงค์ในการเสพสัทธิธรรม โดยมีเจตนาล่วงเกินอนันยฐาน (ฐานะมิควรถึง หมายถึง สตรีหรือบุรุษที่มีเจ้าของคุ้มครอง) การเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากความประพฤติในการที่ จะกล่าวด้วยคำพูดที่บิดเบือนจากความเป็นจริง โดยมีความตั้งใจเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจผิดคิดว่า คำที่กล่าว แท้จริงนั้นเป็นความจริง โดยการแสดงออกทางกาย วาจา การแสดงออกทางกายนั้น หมายถึง กิริยา อากาโรที่แสดงให้คนอื่นเข้าใจผิด ส่วนด้านวาจา หมายถึง การพูดให้ผู้อื่นเชื่อดูด้วยถ้อยคำเท็จโดย เจตนาการพูดคำหยาบคายด้วยถ้อยคำที่คนทั่วไปไม่นิยมพูด การพูดส่อเสียดเพื่อให้ผู้อื่นแตกแยกกัน การเว้นจากของเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นสิ่งเสพติดที่ทำให้เสีย สติสัมปชัญญะ เป็นสิ่งที่ควรงดเว้น เพราะสุราและเมรัยเป็นเหตุทำให้ผู้ที่ดื่มมันเมา ขาดความยังคิด หลงลืมเลือนดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า ด้วยโทษของการดื่มสุราเมรัย ๖ ประการ ดังปรากฏในทีฆนิกาย

^{๘๘} พ.ม. (ไทย) ๓๑/๔๐/๖๐๖.

^{๘๙} พุทธทาสภิกขุ, **เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๕๙.

^{๙๐} พระธรรมโกศาจารย์ ศ.ดร. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธศาสนากับปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร: อริยทรัพย์นิตยกรูปร, ๒๕๓๓), หน้า ๓๑.

^{๙๑} ที.ปา. (ไทย) ๒๐/๓๑๕/๒๘๐.

ปาฏิหาริย์ สิ่งลึกลับที่เรียกว่า ...ดูก่อนคบหาดีบุตร โทษในการประกอบเรื่อง ๆ ซึ่งการดื่มน้ำเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความ ประมาท ๖ ประการ คือ ความเสื่อมทรัพย์อันผู้ดื่มพึงเห็นเอง ๑ ก่อการวิวาท ๑ เป็นบ่อเกิดแห่งโรค ๑ เป็นเหตุเสียชื่อเสียง ๑ เป็นเหตุไม่รู้จักอายุ ๑ เป็นเหตุบั่นทอนกำลังปัญญา ๑...^{๙๒}

การละเมียดศีล ๕ ย่อมก่อให้เกิดความไม่ดิ้นรนสำหรับตนเองและสังคม ความไม่สงบเรียบร้อยในสังคม ความประพฤติผิดในระดับพื้นฐานเป็นเหตุของความทุกข์ความเดือดร้อน จึงเกิดความขัดแย้งเอาเราเปรียบ จะทำอะไรก็แสดงออกไปตามความวู่วาม ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสเหล่านั้น คือ ไม่มีความเข้มแข็งในการควบคุมตน เมื่อมีการละเมียดศีล ๕ สภาพจิตใจและร่างกาย ก็จะเป็นเครื่องช่วยในการดำเนินชีวิตที่ร้าย หรือสนับสนุนการสร้างปัญหาของมนุษย์ให้มากยิ่งขึ้น พระพุทธองค์ตรัสสอนให้ยึดหลักสำหรับใช้ในชีวิต คือ หนทางการดำเนินชีวิตมนุษย์ มีคามประพฤติปฏิบัติชอบ ประกอบกายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต การปฏิบัติตามศีลธรรมซึ่งเป็นขั้นพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ที่สำคัญ ที่จะแก้ไขปัญหาระเบิดความทุกข์ เพื่อให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความสุขและหลุดพ้นจากความทุกข์ ดับกิเลสได้สิ้นเชิง การประพฤติปฏิบัติจะต้องสอดคล้องกับจุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิต คือ การบรรลุถึงนิพพาน อันเป็นความสุขอย่างยั่งยืนที่ชีวิตมนุษย์ทุก ๆ ชีวิตต้องการ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แบ่งศีลเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับทั่วไป ได้แก่ ระดับธรรมหรือระดับที่ยังเป็นธรรม คือ เป็นข้อแนะนำสั่งสอนหรือหลักความประพฤติที่แสดงและบัญญัติไปตามกฎธรรมดาส่งความดีความชั่ว ที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม ผู้ทำดีทำชั่วหรือรักษาศีลละเมียดศีล ย่อมได้รับผลดีผลชั่วเองตามธรรมดาส่งเหตุปัจจัยหรือตามกฎแห่งกรรมนั้น ระดับเฉพาะ ได้แก่ ระดับวินัยหรือระดับที่เป็นวินัย คือ เป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติคือวางหรือกำหนดขึ้นไว้ เป็นทำนองประมวลกฎหมาย สำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่ชนหรือชุมชนหนึ่ง โดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหมู่คณะหรือชุมชนนั้นโดยเฉพาะ ผู้ละเมิดบทบัญญัติแห่งศีลประเภทวินัยนี้มีความผิดตามอาญาของหมู่ชนเข้ามาอีกขั้นหนึ่ง เพิ่มจากอกุศลเจตนาที่จะได้รับผลตามกฎแห่งกรรมของธรรมชาติ^{๙๓}

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล มีอาณิสส ๕ ประการ คือ

(๑) บุคคลผู้มีศีล ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก

^{๙๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๔/๒๔๘/๑๔๘.

^{๙๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๔๓๑-๔๓๒.

- (๒) กิตติศัพท์อันดีงามของบุคคลผู้มีศีล ย่อมขจรไป
- (๓) บุคคลผู้มีศีลจะเข้าไปยังบริษัทโดยยอมแกล้วกล้าไม่เก้อเขิน
- (๔) บุคคลผู้มีศีลย่อมไม่หลงลืมสติในเวลาตาย
- (๕) บุคคลผู้มีศีลหลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๙๔}

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงแสดงอานิสงส์ไว้ในที่หลายแห่งว่า ผู้หวังความรักใคร่ ความสรรเสริญ จากบัณฑิตทั้งหลาย ควรทำศีลให้สมบูรณ์ ศีลเป็นที่พึงของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ใน พระพุทธศาสนา บุคคลแม้จะงัดง้างด้วยเครื่องประดับอันมีค่า ก็ยังไม่งามเท่าบุคคลผู้มีศีลประดับกาย ใจ ผู้มีศีลย่อมดีเตียนตนเองไม่ได้ ผู้รู้ทั้งหลายใคร่ครวญแล้วย่อมสรรเสริญ เมื่อพิจารณาถึงความ ประพฤติของตนย่อมเกิดความปีติยินดีปลื้มใจทุกเมื่อ ศีลจึงเป็นรากฐานแห่งคุณความดีทั้งหลายและ กายจิตความชั่วทั้งปวง กล่าวโดยสรุป อานิสงส์ของการประพฤติศีล ๕ ประมวลได้ดังนี้

- (๑) เป็นที่ชอบใจของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
- (๒) เป็นผู้ไม่ทำชีวิตให้เดือดร้อนเสียหาย
- (๓) เป็นสมาชิกที่ดีในสังคมและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น
- (๔) เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม
- (๕) เป็นผู้มีความแกล้วกล้าในสังคม
- (๖) เป็นที่เคารพ ยกย่องและนับถือของสังคม
- (๗) เป็นผู้นำที่ดีในสังคม
- (๘) เป็นผู้ไม่หลงลืมสติจนถึงวาระสุดท้าย (ไม่หลงเวลาตาย)
- (๙) เป็นต้นเหตุให้บรรลุคุณธรรมวิเศษ มีพระโสดาบัน เป็นต้น
- (๑๐) เป็นผู้ควรแก่การนับถือบูชา หลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว
- (๑๑) เป็นผู้นอนเป็นสุขไม่ฝันร้าย^{๙๕}

กล่าวได้ว่า การพัฒนาระบบของศีลเป็นการพัฒนาในขั้นศีล ได้แก่ การเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า ศีลสิกขา แปลว่า สิ่งที่ควรศึกษาอบรม เป็นขั้นศีล^{๙๖} เพราะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีหรือพฤติกรรม

^{๙๔} ที.สี. (ไทย) ๑๐/๑๕๐/๙๔-๙๕.

^{๙๕} พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี), *เบญจศีลเบญจธรรม : อุดมชีวิตของมนุษย์*, หน้า ๔๕.

^{๙๖} บุญมี แทนแก้ว, *จริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๘.

ในระดับหายาบ ๆ ได้ แต่กระนั้น การพัฒนาศีลหรือการตั้งใจที่จะพยายามรักษาศีลนั้นจะต้องมีความตั้งใจเชื่อในองค์คุณของศีลว่าสามารถจะส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุขได้อย่างแท้จริง

๓) สุตะคือ การฟัง หมายถึง การศึกษาเล่าเรียน ซึ่งตรงกับคำว่า สิกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติ ได้รับปริญญาคือ สันราคะ สันโทสะ สันโมหะ ผลของการปฏิบัติสิกขาเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติอย่างนั้นก็เพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมาร ความยุ่งยากลำบากแก่จิตใจก็เรียกว่า อันไม่พึงปรารถนา แก้ไขด้วยการศึกษา^{๙๗}พระอุปติสสเถระ (ลังกา) ได้ให้ความหมายของการศึกษาและขอบเขตของการศึกษา ไว้ ในวิมุตติมรรคว่า สิกขา หมายถึง การศึกษาเรื่องที่ควรศึกษา การศึกษาอันยอดเยี่ยมและการศึกษาเพื่อ ความเป็นพระอเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา) ^{๙๘}ซึ่งในสังคิยสูตรมีการกล่าวแหล่งเรียนรู้ใหญ่ๆ ๓ ประการ คือ ๑. สุตตามยปัญญา (ปัญญาสำเร็จด้วยการฟัง) ๒. จินตามยปัญญา (ปัญญาสำเร็จด้วยการคิด) ๓. ภาวนามยปัญญา (ปัญญาสำเร็จด้วยการอบรม)^{๙๙} แหล่งกำเนิดแห่งปัญญาทั้ง ๓ นี้ ถือได้เป็นแหล่งการพัฒนาเพิ่มพูนปัญญาที่สมบูรณ์ที่สุด เป็นไปตามลำดับขั้น ลึกซึ้งยิ่งขึ้น มีทั้งการรับความรู้จากภายนอก และการพัฒนาขึ้นจากภายในในที่นี้ จะได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงความหมายของบ่อเกิดแห่งปัญญาทั้ง ๓ แหล่งนั้น ไปตามลำดับ พอสังเขปดังนี้ คือ

๑. สุตมยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการสดับรับฟัง และรวมไปถึงการศึกษาเล่าเรียน การถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาจากผู้อื่น การได้ยินได้ฟังและการได้เห็นจากสื่อต่างๆ มีหนังสือหรือตำราเรียน และตำราทางวิชาการต่างๆ สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ ข่าวสารข้อมูลทั้งหลายเป็นต้น ใน พระอภิธรรมปิฎก ได้กล่าวถึงความหมายแห่งสุตมยปัญญาไว้ คือ บุคคลได้ความรู้ หรือปัญญา ในการจัดการงานและศิลปวิชาต่างๆ จากการฟังมาจากบุคคลอื่น ความว่า ในการงานทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็คือ ในศิลปะทั้งหลายที่ต้องน้อม นำไปด้วยปัญญาก็คือ ในวิชาทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็คือ บุคคลได้ฟังจากผู้อื่นแล้ว จึงได้กัมมัสสกตาญาณ หรือ ได้สัจจานุโลมิกญาณว่ารูปไม่เที่ยง ดั่งนี้บ้างว่าเวทนาไม่เที่ยง ดั่งนี้บ้าง ว่าสัญญาไม่เที่ยงดั่งนี้บ้าง ว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง

^{๙๗} พุทธศาสนิกฯ (เจื้อม อินทปญโญ) , การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด, (กรุงเทพมหานคร: วิชาการพิมพ์, ธันวาคม ๒๕๔๙), หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

^{๙๘} พระอุปติสสเถระ (ลังกา), วิมุตติมรรค, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

^{๙๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

ดังนั้นบ้าง ว่าวิญญานไม่เที่ยง ดังนั้นบ้าง ได้อนุโลมิกญาณ ขันติญาณ ทิฏฐิญาณ รุจิญาณ มุติญาณ เปกขญาณ ัมมนิชฌานขันติญาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะอย่างนั้น นี้เรียกว่า สุตมยปัญญา^{๑๐๐}

การฟังนี้ทำให้เกิดปัญญา โดยต้องตั้งใจฟังด้วยความเคารพด้วยดี ฟังด้วยใจ จึงจะได้ปัญญา ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา”^{๑๐๑} และเพราะว่า “การฟังด้วยความตั้งใจและการสอบถามเป็นอาหารของปัญญา”^{๑๐๒} คือทำให้เกิดปัญญาได้ อนึ่งการฟังด้วยดีนี้เป็นเหตุให้การฟังเจริญยิ่งขึ้นไป คือทำให้ได้ความรู้ เกิดสติปัญญาเพิ่มพูน เจริญด้วยปัญญายิ่งๆ ขึ้นไป ทำให้บุคคลรู้สิ่งเป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ แล้วรู้จักเลือกสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันนำมาซึ่งความสุข สมดังภาษิตที่ว่า “การฟังดีเป็นเหตุให้การฟังเจริญ การฟังเป็นเหตุให้เจริญปัญญา บุคคลจะรู้ประโยชน์ก็เพราะปัญญา ประโยชน์ที่บุคคลรู้แล้ว ย่อมนำสุขมาให้”^{๑๐๓} จึงพอสรุปได้ว่า สุตมยปัญญาเป็นปัญญาที่ได้จากการฟัง สอบถาม ศึกษา เล่าเรียนจากบุคคล จากตำราและสื่อต่างๆ เป็นต้น

๒. จินตามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการคิด การพิจารณา การค้นคว้า วิจัย วิเคราะห์ ใคร่ครวญหาเหตุผลตามความเป็นจริงของสิ่งต่างๆ จนรู้ที่มาที่ไปของสิ่งทั้งหลายว่า สิ่งนี้มีเหตุปัจจัยอย่างนี้ แล้วทำให้เกิดผลอย่างนี้ ซึ่งเป็นการคิดด้วยตนเอง อีกอย่างหนึ่ง ความรู้ชนิดนี้อาจจัดเป็นความรู้โดยอ้อม เพราะก่อนจะคิดจะต้องได้เห็นได้ฟัง หรือ ได้อ่านมาก่อนการได้เห็น การได้ฟัง หรือ ได้อ่านนั่นเองเป็นสื่อกลาง จึงเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยอ้อม

ส่วนในพระอภิธรรมปิฎก ได้แสดงความหมายของจินตามยปัญญาไว้ คือ บุคคลได้ความรู้หรือปัญญา ในการจัดการงานและศิลปวิชาต่างๆ จากการคิดพิจารณาด้วยตนเอง ความว่า ในการงานทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็คือ ในศิลปะทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็คือ ในวิชาทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็คือ บุคคลมิได้ฟังจากผู้อื่น ย่อมได้กัมมัสสกตาญาณหรือ ย่อมได้สัจจानุโลมิกญาณ ว่า รูปไม่เที่ยงดังนั้นบ้างว่า เวทนาไม่เที่ยง ดังนั้นบ้างว่า สัญญาไม่เที่ยง ดังนั้นบ้างว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ดังนั้นบ้างว่าวิญญานไม่เที่ยง ดังนั้นบ้าง ย่อมได้อนุโลมิกญาณ ขันติญาณ ทิฏฐิญาณ รุจิญาณ มุติญาณ เปกขญาณ ัมมนิชฌานขันติญาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะอย่างนั้น นี้เรียกว่า จินตามยปัญญา^{๑๐๔} ดังนั้น ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการคิดพิจารณา ค้นคว้า วิเคราะห์วิจัยด้วยตนเอง โดยการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแนบคายนี้ จึงเป็นจินตามยปัญญา

^{๑๐๐} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๐๔/๔๓๘.

^{๑๐๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๕-๓๑๖.

^{๑๐๒} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๗๓/๑๔๖.

^{๑๐๓} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๖๘/๒๙๐.

^{๑๐๔} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๐๔/๔๓๘.

๓. ภาวนามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมวิปัสสนาภาวนาเป็นประสบการณ์ตรง ทั้งที่เป็นประสบการณ์ตรงขั้นธรรมดาและขั้นพิเศษ ในการฝึกฝนให้เกิดความรู้บางอย่างเพียงแต่ฟังหรืออ่าน แล้วนำมาขบคิดก็เกิดขึ้นได้ การฝึกฝนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้คนเราเกิดความรู้ ความชำนาญที่แท้จริง วิชาการต่างๆ เมื่อเรียนรู้แล้วต้องนำมาปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดความรู้เพิ่มเติมขึ้นมาและต้องฝึกฝนอบรมในเรื่องนั้นๆ อยู่เสมอเพื่อให้เกิดความชำนาญ ปัญญาที่เกิดจากการเข้าสมาบัติ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ และนิโรธสมาบัติ ท่านก็กล่าวว่าเป็นภาวนามยปัญญา แม้ในคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎกก็กล่าวไว้ว่า “ปัญญาของผู้เข้าสมาบัติแม้ทั้งหมด เรียกว่าภาวนามยปัญญา”^{๑๐๕} แต่เมื่อก้าวถึงระดับแห่งปัญญา ตามหลักทางพระพุทธศาสนา ปัญญาขั้นภาวนามยปัญหานี้ ก็เป็นปัญญาขั้นสูง ระดับโลกุตตรปัญญา สามารถกำจัดอาสวะกิเลสคืออวิชชาได้ ปัญญาที่เกิดขึ้นชื่อว่าปัญญาวิมุตติ แต่ปัญญานี้จะเกิดขึ้นได้ต้องฝึกฝนอบรมด้วยธรรม ๒ อย่าง คือ สมถะและวิปัสสนา จึงเกิดขึ้นและกำจัดอวิชชาได้ พระพุทธเจ้าตรัสแก่หมู่ภิกษุ ความว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ อย่างเป็นไปในส่วนแห่งวิชา ธรรม ๒ อย่างเป็น ไฉน คือ สมถะ ๑ วิปัสสนา ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมถะที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมอบรมจิต จิตที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมละราคะได้ วิปัสสนาที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมอบรมปัญญา ปัญญาที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมละอวิชชาได้^{๑๐๖}

การศึกษาสามประการตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกุศโลบายแห่งการพัฒนาตนเองที่ถูกต้องของมนุษย์ทุกคน เป็นรากฐานของการพัฒนาทั้งหลายอันจะนาสั่งคมไปสู่อารยธรรมที่ถูกต้อง^{๑๐๗} พระพุทธองค์ทรงให้คำแนะนำภิกษुरुูปหนึ่งว่า หากเธอไม่อาจประพฤติปฏิบัติตามสิกขา บทที่บัญญัติไว้ได้ครบถ้วนบริบูรณ์ ก็ให้พึงศึกษาปฏิบัติในสิกขา ๓ เพื่อการละราคะ โทสะ โมหะ ทำให้เป็นผู้ไม่ประกอบอกุศลกรรม^{๑๐๘} เพราะสิกขา ๓ ประการนี้เป็นที่รวมของสิกขาบทนั่นเอง^{๑๐๙} บางท่าน ให้ความหมายว่า ไตรสิกขา คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ แต่พูดในฐานะที่เป็นระบบฝึกฝนอบรม เมื่อจัดเป็นระบบฝึกฝนอบรมก็จะฝึกฝนสามมิติเท่านั้นคือ ทางด้านปัญญาทางด้านศีล ทางด้านจิต ทางด้านปัญญา เป็นเรื่องทางความรู้ ความเข้าใจแนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้อง ทางด้าน

^{๑๐๕} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๐๔/๔๓๘.

^{๑๐๖} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๗๕/๗๗-๗๘.

^{๑๐๗} ระวี ภาวิไล, “หัวใจของศาสนาพุทธ”, **บทความเสนอในการประชุมทางวิชาการ เรื่อง หัวใจของศาสนา**, (ธรรมสถาน: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๑๗-๑๘ กรกฎาคม ๒๕๒๘.

^{๑๐๘} อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๐ - ๓๑๑.

^{๑๐๙} อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒, ๒๐/๘๘/๓๑๔, ๒๐/๘๙/๓๑๗.

ศีลเป็นการควบคุมพฤติกรรม ทางกาย ทางวาจาให้อยู่ในกรอบ สอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจ ทางด้านจิตเป็น การพัฒนาจิตให้มีสมาธิ พัฒนาจิตให้มีความเพียร พัฒนาจิตให้มีความสติ ดังนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ องค์ประกอบนี้เป็น ๓ มิติ ต้องทำไปด้วยกัน เรื่องเดียวกันทำไปด้วยกัน เพื่อจุดประสงค์ เดียวกัน จึงตรัสรวมกัน ไม่ได้หมายความว่าต้องทำศีลก่อนให้สมบูรณ์ แล้วต้องมาทำสมาธิ ทำสมาธิ สมบูรณ์แล้วมาทำปัญญา^{๑๑๐} ทางด้านพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของ ไตรสิกขาหรือ (การศึกษา) ที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ว่า การศึกษา หมายถึง การเรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์ เพราะได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและ ทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยปัญญา จึงเป็นอิสระหลุดพ้นจากการบีบคั้นของอำนาจ กิเลสตัณหาตั้งคำถามไว้ว่า “ทุกข์มีเพราะยึด ยึดเพราะอยาก อยากมากเพราะพลอย พลายน้อย เพราะหยุด หยุดหลุดเพราะปล่อย” เมื่อปล่อยวางแล้วย่อมหลุดพ้นทุกข์ และพบความสุขสงบคือสันติ ดังนั้นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงผู้บรรลุวิมุตติ คือเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ทั้ง ปวงเพราะ ฉะนั้น วิมุตติจึงเป็นเป้าหมายของการศึกษาตามหลักไตรสิกขาตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สมาธิที่มีศีลอบรมแล้วย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก ปัญญาที่มีสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มี อานิสงส์มาก จิตที่มีปัญญาอบรมแล้วย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ” ความหลุดพ้นนี้ก็คือวิมุตติซึ่งเป็นบรมสันติ เมื่อคนเราบรรลุถึงวิมุตติแล้วถือว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เรียกว่า พระอเสขะ หมายถึงผู้ จบการศึกษาสูงสุดในพระพุทธศาสนา^{๑๑๑}

จะเห็นได้ว่า การพัฒนามนุษย์ตามแนวพุทธนั้นต้องตั้งอยู่บนหลักภาวนา ๓ คือ กาย ภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ซึ่งบุคคลสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ เพื่อจะก่อให้เกิด ประโยชน์ ๓ ประการ^{๑๑๒} คือ

๑. ทำให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม เป็นผู้มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย แต่อยู่ใน กรอบ วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของสังคม พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นกายทุจริต วจีทุจริต และ ประพฤติแต่กายสุจริต วจีสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กายภาวนา กายภาวนานี้เป็น วิธีการพัฒนามนุษย์ด้านพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและวาจา เรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม ให้บุคคล แสดงออกเฉพาะพฤติกรรมในด้านดีเท่านั้น

^{๑๑๐} เสฐียรพงษ์วรรณปก, “มัชฌิมาปฎิปปทา : สายกลางสองมิติ”, **คอลัมน์ธรรมะใต้ธรรมาสน์**, หนังสือพิมพ์ข่าวสด, (๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙): ๒๙.

^{๑๑๑} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรง พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑-๔๒.

^{๑๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๗๘.

๒. ทำให้บุคคลมีจิตใจ และอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่นเป็น คนที่ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นความโลภ ความพยาบาท แล้วให้ ประพฤติ แต่มโนสุจริต ไม่มีความโลภ ไม่มีความพยาบาท หรือมีจิตใจเสียสละ และยินดีให้อภัย ตาม มโนสุจริต เป็นการพัฒนาจิตใจตามหลักของสมาธิที่เรียกว่า จิตภาวนา

๓. ทำให้บุคคลได้รู้ และเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง เป็น สัมมาทิฐิ ละมโนทุจริต ปฏิบัติตามมโนสุจริตเป็นการพัฒนาบุคคล ตามหลักปัญญา เรียกว่า ปัญญา ภาวนา การ ปฏิบัติข้อนี้เป็นการพัฒนาบุคคลให้เข้าใจชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง จนถึงสัมมาญาณและบรรลु สัมมาวิมุตติ (ความหลุดพ้นจากกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง) ซึ่งถือเป็นปัญญาภาวนาเช่นกัน^{๑๑๓}

๔) จาคะ หมายถึง ความปราศจากความตระหนี่ ความเสียสละสิ่งของโดยการบริจาคทาน ให้ผู้อื่นด้วยความยินดี เต็มใจ แบ่งปันสิ่งของที่ตนมีอยู่เพื่อความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ในนกุล มาตาสูตฺร พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสต่อนางนกุลมาตาคหปตานีว่า “เธอเป็นผู้มีจาคะ คือ มีใจ ปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทินมีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกทานอยู่ครองเรือน”^{๑๑๔}

ลักษณะของจาคะ คือ การเสียสละหรือการบริจาคในสิ่งที่เป็นส่วนน้อยเพื่อเป็นประโยชน์ ต่อส่วนรวมลักษณะของการสละหรือบริจาคจะต้อง มี ๒ ลักษณะ ได้แก่ “สละวัตถุและสละอารมณ์ คือ การสละวัตถุมีลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทอง สิ่งของ เป็นต้น และการสละอารมณ์มีลักษณะ ที่เป็นนามธรรม เช่น สละความโลภ ความโกรธ ความหลง เพื่อให้ตั้งอยู่ในความดีความเมตตา เป็น ต้น”^{๑๑๕}

สละวัตถุ เป็นการสละทรัพย์สินสิ่งของของตนที่เป็นรูปธรรม เพื่อประโยชน์แก่คนอื่น เช่น สละเงินสมทบทำสะพาน สร้างโรงพยาบาล สร้างโรงเรียน ซ่อมรถดับเพลิง บำรุงการทหารของชาติ บำรุงศาสนา บำรุงการศึกษา ตลอดจนบริจาคสงเคราะห์ผู้ประสบภัยและผู้ตกทุกข์ได้ยากต่าง ๆ ผู้ ครองเรือนย่อมเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากสังคม นับตั้งแต่การทำมาหากิน ตลอดจนการดำรงชีพในแง่ต่าง ๆ ในการบริจาคช่วยเหลือสังคมตามกำลังความสามารถ เมื่อสังคมเป็นฝ่ายให้แล้ว เราจะให้อะไรบ้าง

^{๑๑๓} โกศล เพ็ชรวงศ์, “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาคน : ศึกษาเฉพาะกรณี ผู้เข้ารับการฝึกอบรม หลักสูตรเตรียมผู้บริหารการศึกษา ของสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา วัดไร่ขิง”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษร ศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๓๓.

^{๑๑๔} อด.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๔๘/๓๒๓.

^{๑๑๕} บุญมี แท่นแก้ว, **พระธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๙-๕๐.

แก่สังคม คนที่อยู่ในสังคมได้รับประโยชน์ต่อสังคมแต่ไม่อุดหนุนบำรุงสังคม ก็ย่อมเป็นคนที่สังคมรังเกียจ ในฐานะเป็นคนรู้มากและเป็นกาฝากของสังคม สังคมใดมีคนประเภทกาฝากมาก สังคมนั้นย่อมจะมีความมั่นคงน้อย ฉะนั้นหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงสอนให้มีจาคะทั่วกัน

สละอารมณ์เป็นคนรู้จักปล่อยวางอารมณ์ที่เป็นนามธรรมเป็นข้าศึกต่อความสงบใจ อย่างเช่น ความโกรธเคืองขัดใจกับคนอื่น จะเป็นกับภรรยาสามี กับเพื่อนฝูง หรือกับเพื่อนบ้านก็ตาม ซึ่งเป็นเรื่องที่คนชาวบ้านจะหลีกเลี่ยงเสียมิได้ แต่การเก็บอารมณ์ที่ไม่ดีทำให้จิตใจเศร้าหมองเหล่านี้ สะสมไว้ในจิตใจย่อมนำมาซึ่งความร้าวรานไม่สิ้นสุด และทำให้ตนเองเป็นทุกข์เดือดร้อน เมื่อสั่งสมไว้นาน ๆ หรือมาก ๆ ก็จะเป็นสาเหตุของโรคประสาทได้ เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้มีจาคะ คือให้เสียสละ ปล่อยวางอารมณ์ประเภทนี้เสีย การปล่อยวางอารมณ์อย่างนี้ ก็เป็นจาคะอย่างหนึ่ง

ลักษณะบริจาคหรือสละ จะต้องทำให้เกิดความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ การเสียสละถือเป็นหลักธรรมสำคัญ เพราะคนในสังคมทุกคนไม่มีใครมีอะไรเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะความรู้ความสามารถฐานะความเป็นอยู่และชะตากรรมของชีวิต แต่ถ้าทุกคนรู้จักเกื้อกูลกัน คือ จาคะ สังคมนี้ก็จะเกิดความสุขความเจริญได้ไม่ยาก ถ้าทุกคนในสังคม เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกันและกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๑๑๖}

จาคะการสละสิ่งของ และความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น มีลักษณะเช่นเดียวกับทาน และบริจาค รวมไปถึงการสละกิเลส ความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ ความใจแคบ การเลิกละนิสัยและความประพฤติที่ไม่ดีที่ทำให้เกิดความเสียหายก่อความบาดหมางทะเลาะวิวาทกันในสังคมได้ ผู้ที่มีจาคะจะมีลักษณะคือยอมรับ และเอื้ออาทรต่อความทุกข์ยาก และความต้องการของคนอื่น ใจคอไม่คับแคบ ไม่เห็นแก่ตัว แล้วให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ด้วยความเห็นอกเห็นใจเป็นคนชอบให้ ชอบแบ่งปัน คิดถึงคนอื่นมากกว่าตัวเองเสมอ

สรุปความว่า จาคะ มีลักษณะของการเสียสละหรือบริจาคทรัพย์ที่เป็นวัตถุสิ่งของที่สามารถจับต้องได้ เช่น เงิน ทอง สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ และการสละอารมณ์ อันเป็นทรัพย์ที่อยู่ภายในที่ตัวเราต้องขจัดออกจากจิตใจของเราด้วยตนเองเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องด้วยกายได้ เช่น ความโลภ โกรธ หลง ความตระหนี่ อันเป็นสิ่งที่ขวางกั้นความเจริญของจิต เป็นต้น

^{๑๑๖} คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลียงเชียง, นวโกวาท ฉบับมาตรฐาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๕), หน้า ๔๗.

ดังนั้น จึงสามารถแบ่งประเภทของจาเคะ การสละหรือบริจาคได้ ๕ ประเภท ตามนัยแห่งปัญจมหาบริจาค คือ การบริจาคทรัพย์ การบริจาคบุตรธิดา การบริจาคภรรยา การบริจาคอวัยวะ การบริจาคชีวิต ดังต่อไปนี้

๑. การบริจาคทรัพย์ การบริจาคทานหรือการบริจาคทรัพย์เป็นพุทธการธรรมข้อแรกและเป็นข้อสำคัญที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญก่อนบารมีข้ออื่น ๆ พระโพธิสัตว์จะบำเพ็ญบารมี ข้อนี้เป็นพิเศษเพราะทานเสมือนบันไดขั้นแรกที่กำลังก้าวไปสู่บารมีขั้นสูงอื่น ๆ ต่อไป และการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น มักจะบำเพ็ญชั้นอุกฤษฏ์เสมอ ตัวอย่าง ในเวสสันดรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรพระองค์ทรงประสูติในวันที่พระราชบิดาทรงทำประทักษิณพระนคร และพระราชมารดา กำลังเสด็จชมร้านตลาด จึงทรงได้นามว่าเวสสันดร พระองค์ทรงพอพระทัยในการบริจาคทานโดยที่สุดแม้ร่างกายและชีวิตก็ทรงพอพระทัยที่จะบริจาคให้เป็นทานได้

เมื่อพระเวสสันดรเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติแล้วได้บริจาคพญาช้างปัจจัยนาครให้แก่พราหมณ์ ๘ คนที่มาทูลขอ ทำให้ชาวเมืองโกรธแค้นจึงรวมตัวกันขับไล่ให้ไปอยู่ที่เขาวงกตแต่ก่อนที่จะเสด็จไปก็ทรงบริจาคสัตตสกกมหาทาน แม้ในขณะที่กำลังเสด็จออกจากพระนคร ก็มีผู้มาขอราชรถพร้อมทั้งม้าทรงพระองค์ก็ทรงบริจาคให้เป็นทานอีก^{๑๑๗}

๒. การบริจาคบุตรธิดา เนื่องด้วยพระองค์ทรงปรารถนาพระโพธิญาณจึงได้บำเพ็ญบารมีด้วยการบริจาค เมื่อพระเวสสันดรพระโพธิสัตว์พร้อมด้วยพระมเหสีพระโอรสและพระธิดาได้ออกไปบำเพ็ญตนเป็นนักพรตอยู่ในป่า มุ่งบำเพ็ญเพื่อพระโพธิญาณ อยู่มาวันหนึ่ง พราหมณ์ชุกฤกฏภรรยาสาวให้นำทาสหรือทาสีมาให้ จึงได้ออกเดินทางเสาะถามทางจนถึงที่ประทับของพระโพธิสัตว์แล้วได้ทูลขอบุตรธิดาทั้งสองของพระเวสสันดรพระโพธิสัตว์นั้น พระโพธิสัตว์ท่านอาศัยกำลังปัญญาบารมีของท่านตรวจตราดูอย่างดีแล้วจึงได้บริจาคบุตรธิดาแก่ชุกฤกฏภรรยาว่า “ท่านพราหมณ์ เรายอมให้ เรามีได้หวั่นไหวท่านจงเป็นใหญ่ นำลูกทั้ง ๒ ของเราไปเถิด พระนางมัทรีราชบุตรไปป่าแต่เข้าจิกกลับมาจากการแสวงหาผลไม้มิในเวลาเย็น”^{๑๑๘}

๓. การบริจาคภรรยา พระโพธิสัตว์บริจาคบุตรธิดาแล้วได้ปลอมให้มัทรีหาญโสภณเสร้างนพระนางอนุโมทนา ว่า “ข้าแต่สมมติเทพ หม่อมฉันขออนุโมทนาปุตตทานอันสูงส่งของพระองค์ขอ

^{๑๑๗} พ.ช. (ไทย) ๒๘/๑๗๕๕-๑๘๐๖/๕๖๗-๕๖๘.

^{๑๑๘} พ.ช. (ไทย) ๒๘/๒๐๙๙/๕๐๙.

พระองค์พระราชทานปุตตทานอันสูงส่งแล้วทรงทำพระทัยให้ผ่องใสเกิด ขอพระองค์จงทรงบำเพ็ญทานให้อีก ๆ ขึ้นไปเกิด”^{๑๑๙}

๔. การบริจาคอวัยวะ การบริจาคอวัยวะเป็นทานที่เหนือกว่าการบริจาคทรัพย์สินอยู่ในชั้นอุบารมี ต้องมีพลังจิตคิดเสียสละอย่างกล้าแข็ง จึงจะบริจาคได้ ดังความดำริของพระเวสสันดรที่บำเพ็ญทานบารมีเป็นพระชาติสุดท้ายว่า เมื่อเราเป็นเด็กเล็กเกิดได้ ๘ ขวบ นั่งอยู่บนปราสาท คิดที่จะบริจาคทานว่า เราพึงให้หทัย ดวงตา เนื้อ เลือดและร่างกาย ถ้าว่าจะมีใครมาขอของเรา เราก็นิบัติบริจาคให้เมื่อเราคิดจะบริจาคทานตามสอเราคิดจะบริจาคทานตามสภาพความเป็นจริงใจก็ไม่หวั่นไหวมุ่งมั่นอยู่ในกาลนั้น เหมือนแผ่นดินมีภูเขาสินธุและหิมไม่เป็นเครื่องประดับ^{๑๒๐}

๕. การบริจาคชีวิต การบริจาคชีวิตจัดเป็นทานชั้นปรมัตถบารมี คือชั้นสูงสุดของการให้ เพราะชีวิตท่านถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่าที่สุดแต่วิสัยของพระโพธิสัตว์จะไม่มีความอาลัยหรือเสียตายในชีวิตของตนหากมีผู้มาขอหรือเพื่อปกป้องผู้อื่นโดยชอบธรรมท่านก็พร้อมบริจาคเสมอตามเรื่องที่ปรากฏดังนี้

ในนิโครธมิกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อชื่อนิโครธ สละชีวิตช่วยนางเนื้อที่มีครรภ์แก่เพื่อมิให้พระราชายิง พระราชาทรงเลื่อมใสจึงพระราชทานอภัยแก่สัตว์ทุกจำพวก ดังปรากฏในกุมารกัสสปเถรปทาน ตอนที่กุมารกัสสปเกิดเป็นลูกของเนื้อชื่อว่า สาขะ ได้ปฏิสนธิในครรภ์ของแม่เนื้อว่า ครั้งนั้น เมื่อข้าพเจ้ายังอยู่ในครรภ์ถึงวาระที่จะต้องถูกฆ่ามารดาของข้าพเจ้าถูกเนื้อชื่อสาขะ ทอดทิ้งจึงยึดเนื้อชื่อนิโครธเป็นที่พึ่ง มารดาของข้าพเจ้าได้พญาเนื้อชื่อนิโครธนั้นสละชีวิตของตนช่วยให้พ้นจากความตายแล้วดักเตือนข้าพเจ้าผู้เป็นลูกของตนในครั้งนั้นอย่างนี้ว่า ‘ควรคบแต่เนื้อชื่อนิโครธเท่านั้น ไม่ควรเข้าไปคบหาเนื้อชื่อ สาขะการตายในสำนักของเนื้อชื่อนิโครธยังประเสริฐกว่าการมีชีวิตอยู่ในสำนักของเนื้อชื่อ สาขะ จะประเสริฐอย่างไร ข้าพเจ้า มารดาของข้าพเจ้า และพวกเนื้อนอกนี้ได้เนื้อชื่อนิโครธ ผู้เป็นนายฝูงนั้นพร่ำสอน อาศัยโอวาทของเนื้อชื่อนิโครธนั้น จึงได้ไปยังที่อยู่อาศัยคือสวรรค์ชั้นดุสิตที่รื่นรมย์ประหนึ่ง ว่าได้ไปยังเรือนของตนที่ทิ้งจากไป’^{๑๒๑}

ดังนั้น การสละตามนัยแห่งปัญจมหาบริจาคเป็นการสละทรัพย์ที่มีทั้งภายในและภายนอก อันเป็นทรัพย์ที่สำคัญของบุคคลที่สละได้ยาก มีการบริจาคทรัพย์สินเงินทองทั้งที่เป็นสังฆาริมทรัพย์ และอสังฆาริมทรัพย์ สละบุตรธิดา บริจาคบุตรธิดา บริจาคภรรยา บริจาคอวัยวะ บริจาคชีวิต ทั้ง ๕

^{๑๑๙} จุ.ชา.(ไทย) ๒๘/๒๒๖๒/๕๓๓.

^{๑๒๐} จุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๖๗/๔๔๙-๔๕๐.

^{๑๒๑} จุ.ชา. (ไทย) ๓๓/๑๖๓-๑๖๗/๒๕๙-๒๖๐.

ประการนี้เป็นการบำเพ็ญของบุคคลผู้ที่จะเป็นพระโพธิสัตว์ต้องมีการบำเพ็ญทานบารมีในการบริจาคทานนี้เป็นขั้นแรกของการบำเพ็ญบารมี ปัญจมหาบริจาคนี้มีได้ปรากฏในพระไตรปิฎกแต่ได้กล่าวถึงพระชาติต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมี อันนับเนื่องด้วยการบำเพ็ญปัญจมหาบริจาค และปัญจมหาบริจาคนี้ผู้วิจัยได้จัดให้เป็นประเภทของการจาคะหรือการบริจาคทั้ง ๕ ประการดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

สรุปความว่า จาคะ สามารถแบ่งประเภทได้ ๕ ประเภท ตามปัญจมหาบริจาค คือ การบริจาคทรัพย์, บริจาคบุตรธิดา, บริจาคภรรยา, บริจาคอวัยวะ, บริจาคชีวิต เป็นการสละ หรือบริจาคสิ่งของที่เป็นที่รักของตนเพื่อความสุขของผู้อื่นเป็นการบริจาคที่บุคคลทั่วไปบริจาคได้ยากยิ่ง เพราะสิ่งที่บริจาคเหล่านี้เป็นสิ่งที่อยู่ภายในและอยู่ภายนอก คือ บุคคลที่จะสละสิ่งของอันเป็นที่รักให้กับผู้อื่นได้นั้นต้องขจัดอกุศล ได้แก่ ความโลภ โกรธ หลง ความตระหนี่ ที่คอยขวางกั้นความเจริญของจิตได้เสียก่อนถึงจะสามารถสละปัญจมหาบริจาคอันเป็นทรัพย์ภายนอกได้โดยไม่เหลือความเสียดาย หวงแหนในสิ่งที่ตนสละ หรือบริจาคนั้น

๕) ปัญญา คือ ความรู้ทั่วหรือความรู้ชัด คือ “รู้ทั่วถึงความเป็นจริง หรือตรงตามความเป็นจริง เช่น รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว รู้ถูกรู้ผิด รู้ควรไม่ควร รู้คุณรู้โทษ รู้ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ รู้เท่าทันสังขาร รู้องค์ประกอบ รู้เหตุปัจจัย รู้ที่ไปที่มา รู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย รู้ตามความเป็นจริง รู้ถ่องแท้ เข้าใจถ่องแท้ รู้เข้าใจสภาวะธรรมต่างๆ รู้คิด รู้พิจารณา รู้วินิจฉัย รู้ที่จะจัดแจงจัดการ หรือดำเนินการอย่างไร ๑๒๒ นอกจากนี้ ปัญญา ยังแปลว่า “ความรู้ทั่ว, ปรึกษาหยั่งรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจชัดเจน, ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ ในเหตุผล ดี ชั่ว คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ, ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง” ๑๒๓

ในอภิธรรมมัตถสังคหฎีกา ชื่อ อภิธรรมมัตถวิภาวิณี ว่า “ธรรมชาติที่ชื่อว่า ปัญญา ด้วยอรรถว่า ย่อมรู้โดยประการ คือ รู้ชัดด้วยอำนาจอนิจจลักษณะเป็นต้น” ๑๒๔

๑๒๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๒.

๑๒๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖๔.

๑๒๔ มหามกุฏราชวิทยาลัย, **อภิธรรมมัตถสังคหฎีกาและอภิธรรมมัตถวิภาวิณีฎีกา ฉบับแปลเป็นไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๙๕.

ในอรรถกถาธรรมสังคณี ชื่อว่า อัญฐสาลินี ได้แสดงการวิเคราะห์ความหมายของปัญญาไว้ว่า “ ธรรมที่ชื่อว่า ปัญญา เพราะอรรถว่า ย่อมรู้ทั่ว...(คือ) ย่อมรู้ทั่ว ซึ่งอริยสัจทั้งหลาย โดยนัยมีคำว่านี้ทุกข์ เป็นต้น อนึ่ง ชื่อว่า ปัญญา เพราะอรรถว่า ย่อมให้รู้ ...(คือ) ย่อมให้รู้ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา”^{๑๒๕}

ในคัมภีร์ชื่อวิสุทธิมรรค ได้ให้ความหมายปัญญาว่า “ชื่อว่า ปัญญา เพราะอรรถว่า รู้ทั่วอันความรู้ทั่วนี้ คือ รู้โดยประการต่างๆ วิเศษกว่าอาการที่รู้จักและอาการที่รู้แจ้ง”^{๑๒๖}

ในมิลินทปัญหา ได้แสดงความหมายของปัญญาไว้ว่าปัญญามีลักษณะตัดให้ขาด และมีลักษณะส่องให้สว่าง ดังนี้ คือ ปัญญามีลักษณะตัดให้ขาด เหมือนขวานาเกี่ยวข้าวว่า “เขาจับกำข้าวด้วยมือข้างซ้ายเข้าไว้ จับเกี่ยวด้วยมือข้างขวาแล้วก็ตัดกำข้าวนั้นด้วยเคียว ข้อนั้นมีอุปมาฉันใด พระผู้บำเพ็ญความเพียร คุมใจไว้ด้วยมนสิการแล้วตัดกิเลสเสียด้วยปัญญา ข้อนั้นก็มีอุปมาฉันนั้น” และปัญญามีลักษณะส่องให้สว่าง คือ “ปัญญาเมื่อเกิดขึ้นย่อมกำจัดความมืดคืออวิชชา ทำความสว่างคืออวิชชาให้เกิด ส่องแสงคือญาณ ทำอริยสัจทั้งหลายให้ปรากฏ, แต่นั้น พระโยคาวจร (คือพระผู้ปฏิบัติสมณะและวิปัสสนา) ย่อมเห็นด้วยปัญญาอันชอบว่า สิ่งนี้ไม่เที่ยง สิ่งนี้เป็นทุกข์ สิ่งนี้ไม่ใช่ตัวตน...”^{๑๒๗} เหมือนกับบุรุษถือคบไฟเข้าไปในเรือนที่มืด ไฟที่เข้าไปแล้วนั้นก็ย่อมกำจัดความมืดเสีย ทำความสว่างให้เกิด ส่องแสงทำรูปให้ปรากฏ ทำให้มองเห็นได้ ฉะนั้น

กล่าวได้ว่า ปัญญามีการบรรลุสัจจะเป็นลักษณะ มีการค้นคว้าเป็นกิจ (หมายถึงมีหน้าที่ในการค้นคว้า) มีความไม่หลงเป็นปัจจุปัญฐาน มีสัจจะ ๔ เป็นปทัฏฐานและมีอริยสัจ ๔ เป็นปทัฏฐานอีกอย่างหนึ่ง ความเข้าใจแจ่มแจ้งเป็นลักษณะของปัญญา การรู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริงเป็นกิจ (หน้าที่) การกำจัดความมืดคืออวิชชาเป็นปัจจุปัญฐาน ทางด้าน ส่วนท่านพุทธทาสภิกขุ ได้แสดงไว้ว่า “ปัญญามีลักษณะแห่งการรู้ การเห็น การรู้แจ้งแทงตลอดตามที่เป็นอย่างจริง แสงสว่างที่กำจัดความมืดแห่งความสามารถตัดปัญหาหรือดับทุกข์”^{๑๒๘}

^{๑๒๕} อภ.สง.อ. (ไทย) ๕๓/๑๗๘/๑๗๑.

^{๑๒๖} วิสุทธิ. ๓/๑.

^{๑๒๗} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มิลินทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑-๔๒.

^{๑๒๘} พุทธทาสภิกขุ, ธรรมโฆษณอรรถาณุกรม เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒๙ .

ก. ปัญญามีลักษณะแห่งการส่องแสง คือ ปัญญาที่มีการส่องแสงเป็นลักษณะนั้นเหมือนกับบุคคลผู้จุดประทีปโคมไฟ หรือเปิดไฟฟ้าส่องแสงในเวลากลางคืน ในบ้านที่มีฝา ๔ ด้าน หรือในที่มืดต่างๆ ความมืดก็ย่อมหายไป แสงสว่างก็ปรากฏขึ้นแทน ฉะนั้น ปัญญาก็มีการส่องสว่าง ฉะนั้น เพราะว่า “ไม่มีแสงสว่างใดเสมอด้วยแสงสว่างของปัญญา” และ “ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก”^{๑๒๙}

ปัญญามีลักษณะตัดขาดหรือกำจัดอวิชชาคือความไม่รู้ซึ่งเปรียบเหมือนความมืดให้หมดสิ้นไป และทำวิชาที่เปรียบเหมือนแสงสว่างให้เกิดขึ้นแทนแล้วส่องแสงคือญาณ ทำให้เกิดญาณ คือความรู้ขึ้น ทำอริยสัจให้ปรากฏชัดแจ้งแก่บุคคลผู้ปฏิบัติ บุคคลนั้นก็เกิดปัญญาเห็นแจ้งในธรรมทั้งหลายว่า “สิ่งนี้ไม่เที่ยง สิ่งนี้เป็นทุกข์ สิ่งนี้มีโทษตัวตน” ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมานี้ ปัญญา จึงมีลักษณะส่องแสงให้สว่างอย่างนี้

ข. ปัญญามีลักษณะแห่งการรู้ทั่ว หมายถึง ปัญญาเมื่อเกิดขึ้น ก็ย่อมรู้ทั่วธรรมทั้งหลาย ที่เป็นกุศลและอกุศล ที่ควรเสพและไม่ควรเสพ ที่เลวและประณีต ที่ดำและขาว ที่เข้ากันได้และเข้ากันไม่ได้ และ หมายถึง รู้ทั่วว่า “นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา...”^{๑๓๐} เหมือนกับแพทย์ผู้ฉลาดรู้จักยาเป็นต้นที่เป็นที่สบายและไม่สบายแก่ผู้ป่วยฉะนั้น อีกประการหนึ่ง ปัญญาที่มีการแทงตลอดสภาวะเป็นลักษณะหรือการแทงตลอดไม่ผิดพลาดเป็นลักษณะ เหมือนการแทงของลูกศรที่นายขมังธนูผู้ฉลาดยิงออกไป ฉะนั้น และมีการส่องให้เห็นอารมณ์เป็นรส ดุจประทีป (โคมไฟ) มีความไม่หลงเป็นปัจจุภูมิตาม คุงผู้ชี้ทางแก่บุคคลไปมาฉะนั้น

ค. ปัญญามีลักษณะแห่งการรู้ตามความเป็นจริง หมายถึง ปัญญาที่รู้ชัดตามความเป็นจริง ซึ่งความเกิด ความดับ คุณและโทษ และอุบายเป็นเครื่องออกไปแห่งผัสสาตนะทั้ง ๖ เหล่านั้น และรู้ชัดเหตุเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทานขันธ ๕ ตามความเป็นจริงและบุคคลผู้ได้ปัญญาที่รู้ตามเป็นจริงในอุปาทานขันธได้ชื่อว่าเป็นสมณะพราหมณ์ และทำให้แจ้ง ซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะพราหมณ์ จึงเรียกว่า พระอริยสาวกผู้โสดาบัน ไม่มีวันตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นที่แน่นอนว่าจะตรัสรู้ในวันข้างหน้า เป็นพระอรหันตชินาสพ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ภิกษุ รู้เหตุเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ ตามความเป็นจริง จึงเป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะไม่ถือมั่น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ภิกษุผู้เป็นอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ได้ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว มี

^{๑๒๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๙/๙, ๒๑๘/๖๑.

^{๑๓๐} อภ.สจ.อ. (ไทย) ๕๓/๑๗๘/๑๗๒.

ประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว โดยลำดับมีกิเลสเครื่องประกอบไว้ในภพสิ้นไปรอบแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ”^{๑๓๑}

ง. ลักษณะของปัญญาในบุคคลผู้มีปัญญา หมายถึง ลักษณะพื้นฐาน ที่สำคัญของบุคคลผู้บรรลุปัญญาสูงสุด คือ มองเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามความเป็นจริง มีสติมั่นคง รับรู้อารมณ์ทางอายตนะด้วยจิตใจเป็นกลาง ไม่ปล่อยใจไปตามอารมณ์ที่ชอบและไม่ชอบ รู้เห็นสภาวะอารมณ์นั้นๆ ตามความเป็นจริงตลอดสาย ไม่ยึดติดจนขุ่นมัว ไม่ถูกชักจูงให้เขวออกไป จนเสียธรรมชาติความบริสุทธิ์ทางจิตใจ ซึ่งก็ต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไป มักถูกอารมณ์ต่างๆ ทั้งที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นเกาะเกี่ยวผูกพันไว้ ทำให้ติดพันอยู่กับอารมณ์นั้นๆ ราวไป จนจิตใจขุ่นมัว เศร้าหมองเสียความผ่องใส ขาดความอิสระได้ ฯ และลักษณะทางปัญญา ของบุคคลผู้บรรลุสังจธรรมแล้วไม่ต้องเชื่อใคร ไม่อาศัยศรัทธา เพราะรู้เห็นธรรมนั้นๆ แจ่มประจักษ์ด้วยตนเองแล้ว รู้เห็นเองแล้ว ไม่ต้องอาศัยความรู้จากคนอื่นอีก ไม่ว่าจะเป็นสมณะพราหมณ์ เทวดา หรือพรหม ในเรื่องต่างๆ ที่ตนได้บรรลุแล้ว คือ ไตรลักษณ์ ปฏิจสุมุปาท อริยสัจ เป็นต้น ซึ่งเป็นการรู้แจ้งเห็นจริงได้ทุกอย่างสูงสุด คือ นิพพานด้วยตนเอง จึงเป็นบุรุษสูงสุด เรียกว่า อุดมบุรุษ เหมือนพระพุทธพจน์ว่า “นรชนใด เป็นผู้ไม่เชื่อต่อใครๆ รู้ว่านิพพาน อันปัจฉิมอะไรๆ ทำไม่ได้ ตัดที่ต่อ กำจัดโอกาส คลายความหวังเสียแล้ว นรชนนั้นแล ชื่อว่า เป็นอุดมบุรุษ ดังนี้”^{๑๓๒} ปฏิสัมภิทา ๔ (มีอรรถปฏิสัมภิทาเป็นต้น) ตามหลักเหตุผล เป็นปทัฏฐานของปัญญา^{๑๓๓}

ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าการพัฒนาตามหลักปัญญาคือการทำให้เกิดปัญญาได้ด้วย การฟังด้วยดีเป็นเหตุให้การฟังเจริญยิ่งขึ้นไปทำให้ได้ความรู้ เกิดสติปัญญาเพิ่มพูน เจริญด้วยปัญญายิ่งๆ ขึ้นไป ทำให้บุคคลรู้สิ่งเป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ แล้วรู้จักเลือกสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันนำมาซึ่งความสุขความเจริญแก่บุคคลผู้มีปัญญา

^{๑๓๑} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๒๕๗/๑๙๖.

^{๑๓๒} ข.ม. (ไทย) ๒๔/๔๐๗/๒๕๑-๒๕๓.

^{๑๓๓} พระอุปัชฌาย์, วิมุตติมรรค, คณะอาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ, พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม บริษัทเคสดีไทย จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑๐.

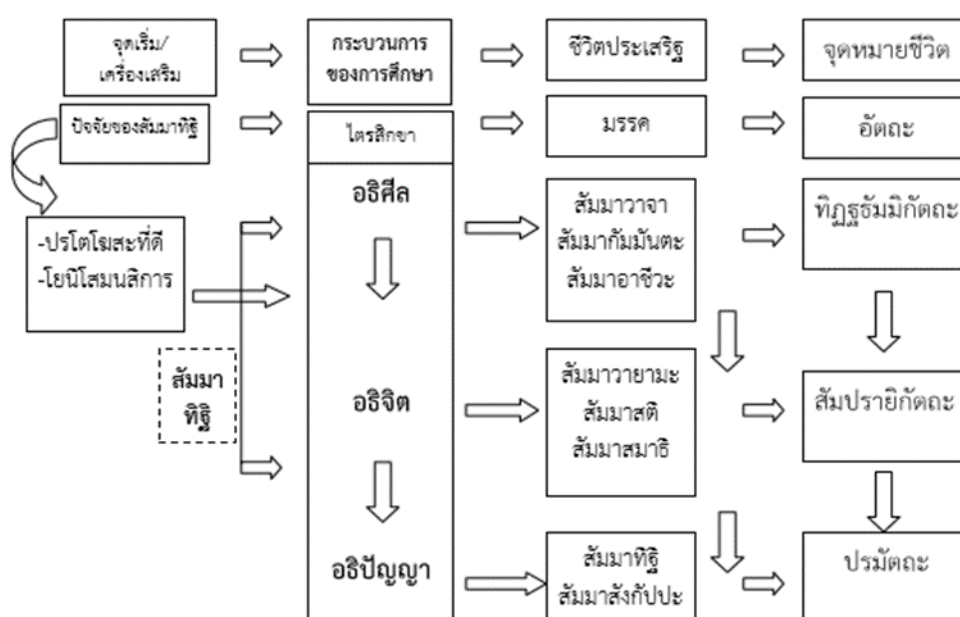
๒.๓ สรุปแนวคิดและหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีเป้าหมายในการพัฒนา ๒ ประการ สำคัญ กล่าวคือ ประการแรกเพื่อการพัฒนาผลงาน (Performance) ให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ผลผลิตของบุคคลและองค์กร ประการที่สองพัฒนาเพื่อให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ (Learning)สนองความต้องการของมนุษย์เอง โดยที่เป้าหมายทั้งสองนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม เป้าหมายทั้งสองประการข้างต้นทำให้เกิดกระบวนทัศน์ในการพัฒนา ๒ แบบ คือกระบวนทัศน์การพัฒนาเพื่อ ผลงาน (Performance Paradigm) และกระบวนทัศน์การพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ (Learning Paradigm) แต่เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะมี ๔ กระบวนทัศน์ ประกอบด้วย ๒ กระบวนทัศน์แรกทีกล่าวถึงแล้ว สำหรับอีก ๒ กระบวนทัศน์ที่ต่อยอดขึ้นไปคือกระบวนทัศน์การพัฒนาในระดับโลกียธรรมและกระบวนทัศน์การพัฒนาในระดับโลกุตระธรรม จาก ๔ กระบวนทัศน์การพัฒนาข้างต้นทำให้สรุปได้ว่า เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์เชิงพุทธมี ๓ ประการ กล่าวคือ

๑. พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอนองความจำเป็นขององค์การ มีความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพ
๒. นอกจากพัฒนาให้เป็นคนเก่งมีความสามารถแล้วยังต้องมีศีลธรรม จริยธรรม ทำงานได้อย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตดี เป็นคนดีของสังคมประเทศชาติ
๓. พัฒนามนุษย์ไปสู่ระดับอุดมคติตามหลักพุทธธรรม คือสู่ระดับนิโรธหรือนิพพาน ซึ่งจะทำให้มนุษย์มีความสุขที่แท้จริงหรือมีสภาพของการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง

เป้าหมายทั้ง ๓ ประการข้างต้น สื่อถึงระดับขั้นของการพัฒนาตามเป้าหมายด้วย กล่าวคือ หากมนุษย์หรือองค์กรมีประสิทธิภาพแล้ว แต่ยังขาดเป้าหมายข้อที่สอง ขาดจริยธรรม ศีลธรรม ก็จะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้น หรือหากบุคคลหรือองค์กรนั้นมีทั้งข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒ แล้ว ก็ สามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ ๓ ต่อไป อย่างไรก็ตามเป้าหมายการพัฒนานั้นจะขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ ขององค์การ หากองค์กรมีวิสัยทัศน์ต้องการเป็นองค์การที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถ ประสิทธิภาพในการทำงานแต่ต้องมีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมด้วย องค์การที่ว่านี้ก็พัฒนาได้ ๒ ระดับ เป้าหมาย ยังไม่พัฒนาไปถึงเป้าหมายระดับที่สามก็ได้ เช่น องค์การที่เป็นธุรกิจเอกชนหรือองค์กรในภาครัฐ แต่หากเป็นองค์การทางศาสนาพุทธ เช่น วัดสำนักปฏิบัติธรรมต่าง ๆ ทรัพยากร มนุษย์ในองค์การเหล่านี้ (เช่น พระภิกษุ) ตามพุทธธรรมแล้วก็สละชีวิตฆราวาสมาบวชก็เพื่อการศึกษา ธรรมเผยแผ่พระธรรมคำสอน และปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น องค์การเหล่านี้เป้าหมายการ พัฒนาจึงขึ้นสู่เป้าหมายระดับที่สามได้

เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ ๓ ประการข้างต้น กล่าวโดยสรุปแล้วคือ การพัฒนาเพื่อให้มนุษย์มีชีวิตอันประเสริฐ ซึ่งจะต้องใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ ซึ่งประกอบด้วยทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค “มรรค” คือหนทางแห่งการพ้นทุกข์ซึ่งก็คือชีวิตอันประเสริฐนั่นเอง อริยมรรคมีองค์ ๘ หากกล่าวอย่างย่อก็คือหลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธสามประการข้างต้น สามารถพัฒนาไปตามลำดับขั้นสามขั้นตอน กล่าวคือ ขั้นต้นเป็นการพัฒนาระดับศีลหรือไตรสิกขาที่ ๑ ซึ่งตรงกับอริยมรรคในข้อสัมมาวาจา (การมีวาจาชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) และสัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) ซึ่งประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาระดับนี้คือประโยชน์เบื้องต้น หรือประโยชน์เฉพาะหน้า (ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์) ในขั้นตอนระดับกลางคือการพัฒนาที่ระดับสมาธิซึ่งเป็นไตรสิกขาที่สอง ตรงกับอริยมรรคในข้อสัมมาวายามะ (มีความเพียรชอบ) สัมมาสติ (มีสติชอบ) และมีสัมมาสมาธิ (มีสมาธิชอบ) ซึ่งประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาระดับนี้คือประโยชน์เบื้องกลาง หรือประโยชน์ในระยะปานกลาง (สัมปรายิกัตถะประโยชน์) การพัฒนาในระดับสูงเป็นการพัฒนาไตรสิกขาที่สาม คือปัญญา ตรงกับอริยมรรคข้อสัมมาทิฐิ (มีความคิดเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (มีแนวความคิดชอบ) ซึ่งประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาระดับนี้คือประโยชน์เบื้องปลาย หรือประโยชน์สูงสุด (ปรหมัตถะประโยชน์) ทั้งเป้าหมายในการพัฒนาและประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาจะเป็นปัจจัยอิสระที่จะกำหนดกระบวนการ เทคนิควิธีการรวมทั้งหลักธรรมคำสอนที่จะใช้พัฒนา สำหรับกระบวนการพัฒนาชีวิตอันประเสริฐ ได้สรุปไว้ในแผนภาพ

จากแผนภาพจะเห็นว่ากระบวนการพัฒนาที่พระธรรมปิฎกเสนอนั้นจะเริ่มต้นที่ปัจจัย สัมมาทิฐิซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา ส่วนปรโตโฆสะที่ดี (การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ เอื้ออำนวยและการมีกัลยาณมิตร) และโยนิโสมนสิการ (การรู้จักคิด คิดเป็น) นั้นเป็นเครื่องเสริมให้ เกิดสัมมาทิฐิ เมื่อเกิดสัมมาทิฐิคือความเห็นที่ถูกต้องแล้วจะพัฒนาไปสู่การกระบวนการของการศึกษา ซึ่งก็คือไตรสิกขา ประกอบด้วยอริสัจ อริจิต (สมาธิ) และอริปัญญา กระบวนการศึกษาหรือไตรสิกขานี้ จะบรรลุปเป้าหมายได้ด้วยมรรค ๘ คือการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ซึ่งได้กล่าวแล้วข้างต้น ทั้งอริสัจ อริจิตและอริปัญญาจะนำไปสู่จุดหมายชีวิตทั้งสามระดับคือประโยชน์เฉพาะหน้า (ปัจจุบัน) ประโยชน์ใน ระยะปานกลางและประโยชน์สูงสุดที่มนุษย์จะพึงพัฒนาไปได้ เป้าหมายและประโยชน์ที่จะได้จากการ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธที่กล่าวข้างต้นจะเป็นทั้งเป้าหมายและประโยชน์ของปัจเจกบุคคลและ องค์การ จากความคิดพื้นฐานทางพระพุทธศาสนามี ๔ อย่าง คือ

๑) พระพุทธศาสนามองว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติที่มีอยู่และเป็นไปตาม ธรรมชาติในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งในระบบความสัมพันธ์แห่ง เหตุปัจจัยของธรรมชาตินั้น เมื่อธรรมชาติเป็นระบบความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย มนุษย์ซึ่งเป็น ธรรมชาติส่วนหนึ่งด้วย ก็จึงเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยที่เป็นองค์รวมอันนี้ การที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยนี้ เราเรียกว่า ความเป็นไปตามกระบวนการของเหตุปัจจัย โลก ทั้งโลก จักรวาลทั้งจักรวาล เป็นระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยทั้งสิ้น เมื่อมนุษย์มาเป็นพวกหนึ่ง หรือประเภทหนึ่งอยู่ในระบบนี้ มันก็อยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยนี้ด้วย จะเรียกว่า เป็น ส่วนหนึ่งของธรรมชาติหรือไม่เป็น ก็เป็นไปโดยอัตโนมัติเท่านั้น

๒) ในเมื่อมนุษย์อยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ ชีวิตและการ กระทำของมนุษย์ ก็ย่อมเป็นไปตามระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยนั้น เพราะฉะนั้น มนุษย์ทำอะไร ขึ้นมา ก็มีผลในระบบเหตุปัจจัยนี้ กระทบต่อสิ่งภายนอกบ้าง กระทบตัวเองบ้าง และในทำนอง เดียวกัน สิ่งที่เกิดขึ้นภายนอก ก็มีผลกระทบต่อตัวมนุษย์ด้วย คือ ทั้งในมุมนิกิริยา และปฏิกิริยา ตัวเอง ทำไปก็กระทบสิ่งอื่น สิ่งอื่นเป็นอย่างไรมาก็กระทบตัวเอง ข้อสำคัญคือ มองไปให้ครบตลอดทั้งระบบ ความสัมพันธ์นี้ ว่าชีวิตและกิจกรรมกระทำของตนเอง ทั้งเป็นไปตามระบบเหตุปัจจัยแล้วก็ทำให้ เกิดผลตามระบบเหตุปัจจัยนั้นด้วย

๓) มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึก ทางพระเรียกว่า เป็นทัมมะ คือ เป็นสัตว์ที่ พัฒนา ได้ ข้อนี้ถือว่าเป็นความคิดรากฐานที่สำคัญที่สุด การเกิดระบบจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ขึ้นมาก็ เพราะถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึก หลักนี้เป็นแกนสำคัญของจริยธรรมใน พระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้จริยธรรมมีความหมายเท่ากับการศึกษา และเพราะเหตุที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ ฝึกฝนพัฒนาได้ จริยธรรมจึงเป็นระบบที่มีความประสานกลมกลืน เช่น ทำให้จริยธรรมกับความสุ

เป็นสภาพที่พัฒนา ไปด้วยกันหรือเป็นจริยธรรมแห่งความสุข หลักการนี้ถือว่า ความประเสริฐของมนุษย์อยู่ที่การฝึกฝน พัฒนา ถ้าไม่พัฒนาแล้วมนุษย์ไม่ประเสริฐ และมนุษย์นั้นเมื่อพัฒนาแล้วสามารถเข้าถึงอิสรภาพและ ความสุขได้จริง อันนี้เป็นข้อยืนยันของพระพุทธศาสนาว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้จนประเสริฐสุด เข้าถึงอิสรภาพและความสุขได้จริง

๔) ความสามารถของมนุษย์ที่พัฒนาแล้วอย่างหนึ่ง คือ การทำให้ความแตกต่างกลายเป็น ความประสานเสริมเติมเต็มกลมกลืนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมบูรณ์และดุลยภาพ เมื่อมนุษย์ยังไม่พัฒนา ทำให้เกิดความแตกต่างเป็นขัดแย้ง หรือเกิดความสับสนแล้วความแตกต่างก็กลายเป็นความ ขัดแย้ง ศักยภาพของการพัฒนา คือ การทำให้คนสามารถทำความขัดแย้งมีความหมายเป็นความ ประสานเสริม การพัฒนามนุษย์อย่างนี้จะต้องมาประยุกต์เข้ากับการแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมทั้งหมด

เครื่องวัดการพัฒนาของมนุษย์ที่แท้จริง คือ การที่ความสามารถยิ่งขึ้น ๆ ในการทำให้ความเป็นอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์ และสรรพสิ่งทั้งหลายเกื้อกูลเอื้อประโยชน์แก่กันมากขึ้น เบียดเบียนกันน้อยลง และทำให้โลกอุดมสมบูรณ์งดงามเหมาะแก่การอาศัยมากยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาได้แบ่งจุดหมายของชีวิตออกเป็น ๒ ระดับ คือ จุดหมายระดับโลกียะ และระดับโลกุตระ การจะเข้าถึงแต่จุดหมายนั้นมีวิธีการที่แตกต่างกันและคุณสมบัติของผู้สำเร็จใน แต่ละเป้าหมายก็แตกต่างกันเช่นกัน ดังมีรายละเอียด ดังนี้

๑) จุดหมายระดับโลกียะ ในการจะเข้าถึงจุดหมายระดับโลกียะนั้น สามารถทำได้ โดยการดำเนินชีวิตให้บรรลุ ประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของการมีชีวิตในปัจจุบันและในเบื้องหน้า ประกอบด้วย^{๑๓๔}

๑.๑) ทิฐฐัมมิกัตถะ จุดหมายขั้นตาเห็นหรือประโยชน์ปัจจุบัน ที่สำคัญ คือ

- ก) มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค งามสง่า อายุยืนยาว
- ข) มีเงิน มีงาน มีทรัพย์จากอาชีพสุจริต พึ่งตนได้ทางเศรษฐกิจ
- ค) มีสถานภาพดี ทรงยศ เกียรติ ไมตรี เป็นที่ยอมรับในสังคม
- ง) มีครอบครัวผาสุก ท ววงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าพอใจ

๑.๒) สัมปรายิกัตถะ จุดหมายขั้นเลยตาเห็นหรือประโยชน์เบื้องหน้า ที่เป็นคุณค่าของชีวิตซึ่ง ให้ความสุขล้าลึกภายใน โดยเฉพาะ

^{๑๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๙), หน้า ๕.

- ก) ความอบอุ่นซาบซึ้ง สุขใจ ด้วยศรัทธา มีหลักใจ
- ข) ความภูมิใจในชีวิตที่สะอาด ที่ได้ประพาสแต่ความดีงามสุจริต
- ค) ความแจ่มใสมั่นใจ ด้วยมีปัญญาที่จะแก้ปัญหานำพาชีวิตไป
- ง) ความโปร่งโล่งมั่นใจ ว่าได้ทำกรรมดี มีหลักประกันวิถีสุภาพใหม่

๒) จุดหมายระดับโลกุตระ จุดหมายระดับโลกุตระนั้น จัดเป็นจุดหมายสูงสุด หรือปประโยชน์อย่างยิ่งใน พระพุทธศาสนา คือ การมีปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิต อันทำให้จิตใจ เป็นอิสระ โดย

- ก) ไม่หวั่นไหว หรือถูกรบกวนด้วยความผันผวนปรวนแปรต่าง ๆ
- ข) ไม่ผิดหวังโศกเศร้าบีบคั้นจิต เพราะความยึดติดถือมั่นในสิ่งใด ๆ
- ค) ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส สดชื่น เบิกบานใจตลอดเวลา
- ง) เป็นอยู่และกระทำการด้วยปัญญา ซึ่งมองที่เหตุปัจจัย

พระพุทธศาสนาตั้งจุดหมายสูงสุดไว้ที่การบรรลุนิพพาน ซึ่งจัดว่าเป็นจุดหมายที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้บรรลุถึงได้ด้วย “การพัฒนา” ซึ่งในพระพุทธศาสนาใช้คำว่า “ภาวนา” แปลว่า ทำให้มี ทำให้เป็น การบรรลุนิพพาน มีความสัมพันธ์กับบุคคลและเงื่อนไขต่าง ๆ ในการบรรลุนิพพาน ซึ่งจะขอนำเสนอเป็น ๒ ประเด็น คือ นิพพานเป็นภาวะที่ทุกคนอาจบรรลุได้ในชาตินี้

คุณลักษณะอย่างหนึ่งของนิพพานที่ว่า “สนธิภูมิก” หมายถึง เห็นชัดได้เอง ประจักษ์ได้ในชีวิตนี้ และ “อกาลิก” หมายถึง ไม่จำกัดกาล, ไม่ขึ้นต่อเวลา เหล่านี้เป็นการแสดงถึงบรรลุนิพพานเป็นสิ่งที่สามารถบรรลุได้ในชาตินี้ ดังมีพุทธพจน์ตรัสไว้ดังนี้ ...บุรุษเป็นวิญญู ไม่โอ้อวด ไม่มีการยาเป็นคนตรง จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดง ธรรม เมื่อเขาปฏิบัติตามคำสั่งสอนก็จักประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งขึ้นเองซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยม ที่ กุลบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือน บวชเป็นอนาคาริกโดยชอบ อันเป็นจุดหมายของพราหมณ์ เข้าถึงอยู่ ในปัจจุบันทีเดียว...^{๑๓๕}

นิพพานเป็นจุดหมายที่ทุกคนเข้าถึงได้ ไม่จำกัดชาติ ชั้น หญิง ชาย เมื่อบุคคลใด มีฉันทะเพียรพยายาม มีความพร้อมแล้ว ก็สามารถบรรลุได้ ไม่มีข้อจำกัด ว่าจะต้องเป็นคนชาติ ชั้น วรรณะใด มีฐานะอย่างไร ยากจน มั่งมี เป็นหญิง หรือชาย เป็นคฤหัสถ์ หรือบรรพชิต ดังมีพุทธพจน์ตรัสไว้ดังนี้ ...ทางนั้น ชื่อว่า ทางสายตรง ทิศนั้นชื่อว่า ทิศไม่มีภัยรล ชื่อว่า ไร้เสียง ประกอบด้วยล่อ คือ ธรรม มี

หิริเป็นฝา มีสติเป็นเกราะกั้น ธรรมธะนั้น เรียบอกให้มีสัมมาทิฏฐินำหน้าเป็นสารถิ บุคคล ไตมียาน
เช่นนี้จะป็นสตรหรือบุรุษก็ตาม เขาย่อมไ้ยานนั้นถึงในสำนักแห่งนิพพาน...^{๑๓๖}

การบรรลุนิพพาน แม้จะอาศัยความสำเร็จทางจิต (เจโตวิมุตติ) คือ ฌานสมบัติ เป็น
พื้นฐานไม่มากนักน้อย และผู้บรรลุนิพพานก็มีความเกี่ยวข้องกัความสำเร็จทางจิตนั้นอยู่เรื่อย ๆ ใน
การดำเนินชีวิต แต่นิพพานก็เป็นภาวะต่างจากความสำเร็จทางจิตเหล่านั้น ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์
(ป.อ. ปยุตฺโต) ได้สรุปเกี่ยวกับผลพิเศษของการบรรลุนิพพานไว้ ๕ ประการ คือ^{๑๓๗}

๑) ทำให้เกิดความหลุดพ้นขั้นสุดท้ายโดยสิ้นเชิง เช่น ในทางจริยธรรม มีความไม่เห็น
แก่ ตัวที่แท้จริง กล่าวคือ เป็นอาการของการที่ได้ทำลายความยึดมั่นในตัวตนลงได้ ด้วยปัญญาที่
มองเห็น สภาวะของสิ่งทั้งหลาย จึงทำให้ความไม่เห็นแก่ตัวนั้นสามารถทำได้โดยไม่ต้องฝืน ไม่ต้อง
อาศัยกำลัง จิต

๒) ในการที่จะประจักษ์แจ้งนิพพานนั้น ไม่ว่าผู้ปฏิบัติจะได้บรรลุความสำเร็จทางจิต
ไว้ แล้วสูงเพียงใดก็ตาม เขาจะต้องหลุดพ้นจากความติดใจพอใจในผลสำเร็จทางจิตนั้น กล่าวคือ การ
ข้าม พ้นซึ่งความผูกพันในผลสำเร็จเหล่านั้นไปได้ก่อนจึงจะบรรลุนิพพานได้ ซึ่งถือเป็นส่วนเติมเต็ม
ของ ความสำเร็จทางจิต โดยผลสำเร็จทางจิตเท่าใดก็ตามที่ตนเคยได้ไว้แล้ว ผู้บรรลุนิพพานสามารถใช้
ประโยชน์ได้ทั้งหมด เช่น ใช้เป็นที่พักผ่อนหาความสุขยามว่างอย่างที่เราเรียกว่า ทิฏฐธรรมสุขวิหาร คือ
เป็นการนำเอาฌานสมาบัติมารับใช้การดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นต้น และผลสำเร็จทางจิตที่เคยได้ไว้
แล้ว ซึ่งตามปกติยังอาจเสื่อมถอยได้ กลายเป็นภาวะไม่เสื่อมถอย นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่ม
ความสามารถและขยายวิสัยแห่งการเสวยผลสำเร็จทางจิตให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น

๓) การบรรลุนิพพานทำให้กิเลสและความทุกข์นั้นสูญเสียไปได้ด้วยปัญญา โดยการ
ดับ เฉพาะสิ่งที่ชั่วร้ายซึ่งได้แก่ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ดับภพชาติ เป็นต้น และเมื่อดับสิ่งเหล่านี้แล้ว
ก็ กลับมีคุณลักษณะที่ดีเด่นขึ้นมาแทน กล่าวคือ เป็นการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา และการบำเพ็ญกิจ
ด้วย กรุณา ซึ่งเป็นสิ่งที่ลำพังความสำเร็จทางจิตไม่อาจให้เกิดขึ้นได้

๔) การบรรลุนิพพาน ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวมนุษย์ เป็นการ
เปลี่ยน จิตใจ เปลี่ยนลักษณะความคิด เปลี่ยนบุคลิกภาพ มีโลกทัศน์และชีวทัศน์อย่างใหม่ มีระบบ
พฤติกรรม มั่นคง ด้วยเหตุที่มีความเปลี่ยนแปลงในทางจิตใจที่สำคัญ ๒ ด้าน คือ ความรู้ ความเข้าใจ

^{๑๓๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐/๖๕๐.

^{๑๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, หน้า

ความ คิดเห็น และความเชื่อถือ อันเป็นเรื่องราวด้านอวิชา และปัญญาอย่างหนึ่ง และความรู้สึกเกี่ยวกับ คุณค่าหรือการสนองความต้องการ อันเป็นเรื่องราวด้านตัณหาและฉันทะอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้บรรลุนิพพานจะสามารถมองเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะของธรรมตาแห่งธรรมชาติ มองเห็นสิ่งทั้งหลายพ้นจากการติดยึดในเวทนาที่จะเสพเสวย มองเห็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายไปตามความ สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง เป็นบุคลิกภาพและระบบพฤติกรรมอย่างใหม่ที่รอดพ้นจากโลกธรรม หรือแม้จะอยู่ในโลก แต่ไม่ติดโลก

๕) การสนองความต้องการของมนุษย์ต้องเป็นไปทั้งด้านทิฐฐัมมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะ และปรมัตถะด้วย กล่าวคือ ความต้องการของมนุษย์มิใช่ต้องการเพียงในเรื่องของวัตถุที่เป็นเรื่องของ ประโยชน์ปัจจุบันเท่านั้น แต่มนุษย์ยังต้องการในเรื่องของจิตใจด้วย ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์เบื้องต้น และความต้องการในประโยชน์ขั้นสูงสุด ซึ่งในความสำเร็จทางจิตยังจัดอยู่ในระดับสัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์หรือจุดหมายที่ล้าลึกเลยหน้าออกไปจากทิฐฐัมมิกัตถะ เป็นระดับออกไป หรือขั้นรอง ยัง จะต้องก้าวออกไปอีกสู่ขั้นสุดท้าย คือ นิพพาน ซึ่งเป็นปรมัตถะหรือจุดหมายสูงสุด อันเป็นสุข สมบูรณ์ที่แท้จริง

ลักษณะสำคัญที่เป็นพื้นฐานทางความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิตของผู้บรรลุนิพพาน คือ กรุณา พระอรหันต์เป็นผู้ดีกรรมหรือสิ้นกรรม การกระทำของท่านจึงไม่เป็นกรรม แต่เป็นกริยา (มีปัญญา) เป็นแรงจูงใจ และมีกรุณาเป็นคุณธรรม เกิดแทรกโดยเป็นผลสืบเนื่องจากปัญญา และความมีจิตใจเป็นอิสระ ดังนั้นกิจหรืองานหลักของท่าน จึงได้แก่ การแนะนำสั่งสอน ให้ความรู้ ส่งเสริมสติปัญญา และคุณธรรมต่าง ๆ ตลอดจนการดำเนินชีวิต และทำตัวเป็นแบบอย่างในทางที่มีความสุข มีคุณธรรมและเป็นชีวิตที่ดีงาม

๒.๔ หลักพุทธธรรมและเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนและสังคม

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมเอกสารหลักพุทธธรรมที่สนับสนุนการจัดการชุมชนและสังคม ตลอดจนรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๑๓๘} ได้กล่าวถึงหลักธรรมที่เรียกว่า วัชตมิ เรียกเต็มว่า อริยวัชตมิ แปลว่าหลักธรรมเจริญอย่างอริยะ ซึ่งแสดงว่าพุทธศาสนิกชนมีความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติและมีความหวังว่าจะเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา หลักความเจริญที่ว่านี้ มี ๕

^{๑๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ (อารยวัชตมิ), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕.

ประการ คือ (๑) ศรัทธา (๒) ศีล (๓) สุตะ (๔) จาคะ และ (๕) ปัญญา และได้กล่าวถึงชุมชนต้นแบบไว้ว่า ชุมชนอารยวัฑฒิ ก็คือ อุบาสก อุบาสิกาบริษัท ในชุมชนนี้มีหลักวางไว้ชัด ศาสนิก (เป็นผู้) มีคุณภาพเป็นแบบอย่าง พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า อุบาสกัรตน์ อุบาสิกาัรตน์ (อุบาสกแก้ว อุบาสิกาแก้ว) จัดได้ว่าเป็นชาวพุทธชั้นนำ ซึ่งเป็นผู้มีความเข้มแข็งที่จะตั้งมั่นอยู่ในหลัก (พุทธธรรม) ให้เป็นตัวอย่างแก่ชาวพุทธทั่วไป ดังนั้น ในการที่จะก้าวไปในการพัฒนาชีวิต อุบาสก อุบาสิกา พึงมีคุณสมบัติพื้นฐานที่เรียกว่า อารยวัฑฒิ คือ การพัฒนาตนแบบอริยะ ๕ ประการ อันได้แก่

๑. ศรัทธา ความซาบซึ้งมั่นใจในคุณพระรัตนตรัย ซึ่งมีแกนอยู่ที่ตถาคตโพธิสัทธา คือ ศรัทธาในปัญญาตรัสรู้ของตถาคต หรือศรัทธาในปัญญาตรัสรู้ที่ทำให้มนุษย์เป็นพุทธะ เท่ากับมั่นใจในความเป็นมนุษย์ที่จะฝึกให้เลิศประเสริฐจนมีปัญญารู้แจ้งเป็นพุทธะได้ ข้อนี้คือคุณสมบัติที่เป็นจุดตั้งต้นของการศึกษาพัฒนาชีวิตนั่นเอง

๒. ศีล ความประพฤติมาตรฐานขั้นต้น เริ่มด้วยเพียงเว้นการเบียดเบียนกัน โดยมีศีล ๕ (เป็นเบื้องต้น) แล้วค่อยพัฒนาต่อไปสู่ศีล ๘ ฯลฯ

๓. สุตะ สดับฟังอ่านข่าวสารข้อมูลคำสอนหลักธรรมคำอธิบายที่จะนำมาไตร่ตรองพิจารณาวิเคราะห์วิจัย(สัมมวิจัยะ) ให้เข้าถึงความหมาย ได้หลักที่จะนำไปปฏิบัติพัฒนาให้ถูกต้องหรือใช้ให้เป็นประโยชน์ได้จริง

๔. จาคะ ความมีน้ำใจเผื่อแผ่เสียสละ ครองเรือนด้วยใจที่ไม่ตระหนี่คับแคบ ใส่ใจรับฟังทุกข์สุขของคน พร้อมที่จะแบ่งปันช่วยเหลือ ข้อนี้จะลดความเห็นแก่ตัว ละกิเลส ขยายกุศลขึ้นเรื่อยๆ

๕. ปัญญา ความมีปัญญาหยั่งถึงความเกิดขึ้นจนถึงความดับสลาย ทลายประดาภิเลส ความชั่วร้ายแก้ปัญหากำทุกข์ให้สิ้นไปได้

อารยวัฑฒิ ๕ ประการนี้ เป็นคุณสมบัติประจำตัวของอุบาสก อุบาสิกา เป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาชีวิต ทำให้ก้าวไปในการเข้าถึงจุดหมายขั้นสัมปราคัตถ์ (ประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไป)^{๓๓๔}

^{๓๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), สยามสามไตร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๓).

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๑๔๐} กล่าวถึงแนวคิดที่น่าสนใจควรนำมาศึกษาเพื่อรองรับหลักการทางพุทธศาสนา ซึ่งที่ผ่านมาการสอนธรรมะไม่เน้นหรือให้ความสำคัญ โดยเสนอว่าควรนำกลับมาฟื้นฟูหรือปรับปรุงให้นำไปใช้ให้ถูกต้องและอย่างแพร่หลาย คือ

๑. รื้อฟื้นหลักการเดิมที่ถูกกละเลยหรือเข้าใจคลาดเคลื่อน โดยส่วนใหญ่แล้วพุทธศาสนิกชนจะให้ความสำคัญกับคุณธรรมส่วนบุคคลมากเช่น ศีล ๕ ทศ ๖ หรือพรหมวิหาร ๔ แต่กลับละเลยคุณธรรมที่มีต่อส่วนรวม เช่น สาราณียธรรม ๖ (หลักการอยู่ร่วมกัน) อปริหานิยธรรม ๗ (ธรรมอันเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวของหมู่ชน) ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้เป็นปฏิบัติต่อส่วนรวมที่ชาวพุทธควรให้ความสำคัญ และเข้าใจว่าหลักธรรมเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ที่ชาวพุทธต้องศึกษาและปฏิบัติให้ถูกต้องว่าเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติต่อส่วนรวมอันเป็นประโยชน์ต่อหมู่ชนอย่างไม่เลือกชนชั้นวรรณะทั้งในปัจจุบันและอนาคต

การทำบุญที่ชาวพุทธที่แท้จริงควรเข้าใจให้ถูกต้อง เพราะยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนบางประการ นั่นคือ ส่วนใหญ่เข้าใจต้องทำบุญด้วยเงิน และเจาะจงต้องให้พระกับวัดเท่านั้น ซึ่งในความหมายที่แท้ของการทำบุญนั้น นอกจากช่วยละกิเลสและความยึดติดของผู้ให้แล้ว การทำประโยชน์แก่ส่วนรวมด้วยความตั้งใจจริง ไม่ว่าด้วยเงิน หรือกำลังจึงถือว่าเป็นบุญอันเป็นสิ่งแสดงถึงวิถีชีวิตของชาวพุทธที่ครอบคลุมทั้งระดับพฤติกรรม จิต และปัญญา ดังแสดงไว้ ๑๐ ประการ หรือ กิริยาวัตถุ ๑๐ ดังนี้

๑. การให้ปันสิ่งของ(ทานมัย) เช่น การบริจาคเงินช่วยเหลือคนยากจนทำอาหารเลี้ยงเด็กเร่ร่อน มอบทุนการศึกษาแก่เด็กกำพร้า หรือสนับสนุนองค์กรที่บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม

๒. การประพฤติที่ดีงาม (ศีลมัย) เช่น การรักษาศีล ๕ ไม่ประกอบมิชฌาอาชีวะค้ากำไรเกินควร หรือลงทุนในกิจกรรมที่เป็นโทษต่อสังคม ไม่หมกมุ่นหลงใหลในอบายมุข รักษาสิ่งแวดล้อมและสมบัติของส่วนรวม

๓. การอ่อนน้อมถ่อมตน(อปายนมัย) เช่น นอกจากหมายถึงการอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ เช่นเดียวกับที่ผู้ใหญ่อ่อนน้อมต่อผู้น้อยพร้อมรับฟังและเรียนรู้จากผู้อ่อนวัยวุฒิแล้ว ยังได้แก่การให้เกียรติและเคารพซึ่งกันและกัน ไม่อวดตัวว่าร่ำรวยหรือมีอำนาจด้วยการคุยโทรศัพท์เสียงดังในที่ชุมชน หรืออ้าวยศอ้างตำแหน่งใช้เส้นใ้อิทธิฤทธิ์

^{๑๔๐} (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๕ – ๓๐๐.

๔.การบำเพ็ญประโยชน์ (ไวยาวัจมัย) ได้แก่การเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือคนชรา ช่วยเหลือเด็กหรือผู้หญิงที่ถูกกลั่นแกล้ง พาผู้ประสบอุบัติเหตุส่งโรงพยาบาล

๕.การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในบุญ (ปัตติทานมัย) ได้แก่การส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการทำความดี ไม่ผูกขาดในกิจกรรมดังกล่าวไว้กับตนเพียงผู้เดียวด้วยคิดว่าผู้อื่นทำสู้ตนไม่ได้ ส่วนร่วมดังกล่าวครอบคลุมตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมทำซึ่งจะทำให้ผู้ร่วมงานรู้สึกผูกพันและภาคภูมิใจในงานดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นงานในระดับครอบครัว ชุมชน องค์กร หรือระดับประเทศ

๖.การยินดีในความดีของผู้อื่น (ปัตตานโมทนามัย) การชื่นชมยินดีในความเสียสละ และกล้าหาญของบุคคลในสังคม

๗.การฟังธรรม (ธัมมัสสวนมัย) หมายถึงการศึกษาหาความรู้ที่ส่งเสริมชีวิตให้ดีขึ้น รู้จักเลือกเฟ้นข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ สดับตรับฟังสิ่งที่เป็นความจริง ถูกต้อง และดีงาม ไม่บริโภคแต่สิ่งที่กระตุ้นเร้าความอยากและความโกรธเกลียด

๘.การสอนธรรมให้ความรู้ (ธัมมเทศนามัย) ได้แก่การให้ธรรมะและข้อคิดที่ดีงามแก่ผู้อื่น รวมทั้งการให้วิชาความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ไม่หวังแทนประสพการณ์หรือบทเรียนชีวิต ยินดีแลกเปลี่ยนแบ่งปันแก่ผู้อื่น ซึ่งจะช่วยให้ตนเองเกิดปัญญาเพิ่มพูนขึ้นด้วย

๙.การพัฒนาจิตใจ (ภาวนามัย) ได้แก่การฝึกฝนตนเองให้จิตใจเกิดความสงบ ปราศจากสิ่งเศร้าหมอง ลดละกิเลสและความเห็นแก่ตัว มีความเมตตา อดทน ตื่นตัว และรู้เท่าทันตนเอง รู้จักรงับความโกรธเกลียดและความโลภ

๑๐.การทำความเห็นให้ตรง (ทิฏฐุชฺชกรรม) การสำรวจตรวจสอบปรับปรุงแก้ไขความ คิดเห็นให้ถูกต้อง ปราศจากอคติ รู้จักคิดหรือมองในสิ่งที่เป็นกุศล ไม่สร้างทุกข์แก่ตนเอง รวมไปถึง การพัฒนาปัญญาจนเกิดความรู้ความเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิต ทำให้จิตเป็นอิสระและเข้าถึง ความสุขอย่างแท้จริง

จะเห็นได้ว่าวิธีการทำบุญในพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่ครอบคลุมสิ่งที่เป็นคุณธรรมใน ส่วนที่เป็นปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากแต่มุ่งไปในทางการพัฒนาชีวิตในชุมชนซึ่งมีความเกี่ยวข้องกัน อย่างเสียมิได้ ซึ่งความหมายดังกล่าวจะนำไปสู่ ชุมชนวิถีพุทธ คือ ความเจริญงอกงาม การอยู่กัน ด้วยดีในสังคม อันเป็นข้อพึงปฏิบัติต่อสังคม และหลักการที่สังคม ชุมชน ควรยึดถือ

พระครูสิริสุตานุยุต^{๑๔๑} ได้เขียนหนังสือเรื่อง **วิถีธรรม วิถีชีวิต** ได้กล่าวถึงการเตรียมสภาพแวดล้อมไว้ว่า ในชีวิตจริงนั้น พื้นฐานของครอบครัวและสังคมเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะหมายถึงความมั่นคง ความปลอดภัย และการถ่ายทอดภูมิปัญญาแห่งชีวิตสู่ชีวิต ดังนั้น การเตรียมตัวเพื่อการปฏิบัติธรรมนั้นจำเป็นต้องมีครอบครัวเป็นพื้นฐานในการสร้างสภาพแวดล้อมแห่งคุณธรรมให้เกิดมีตัวอย่างเช่น การเตรียมความพร้อมของพ่อแม่ที่มีบุตรในครรภ์ โดยการไปทำบุญ รักษาศีล และเจริญจิตภาวนา ตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา สร้างบรรยากาศของครอบครัวที่ประกอบด้วยคุณธรรมทั้งฐานะพุทธศาสนิกชน และในฐานะพลเมืองดี

นอกจากครอบครัวแล้ว ควรเตรียมสภาพแวดล้อมอื่นๆ ที่สำคัญ เช่น โรงเรียน วัดวาอาราม สวนสาธารณะ หรือสถานที่ต่างๆ เพื่อรองรับการสร้างบรรยากาศแห่งพุทธวิถี ถึงแม้ว่าการปฏิบัติธรรมนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับสถานที่ทั้งหมด แต่ถ้าสามารถเตรียมการไว้ได้ย่อมทำให้เกิดความสงบเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติ เช่น การเตรียมความพร้อมสภาพแวดล้อมภายในบ้านเพื่อการปฏิบัติและส่งเสริมให้เกิดความสงบร่มเย็น สงัด มีการปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่น จัดสวนให้ดูแล้วสบายใจ มีจุดให้นั่งพักผ่อนคลาย เพื่อความสงบจิตสงบใจสะอาดหู สะอาดตา มีสถานที่สำหรับพระสงฆ์ในโอกาสมีมนต์มาแสดงธรรมหรือฉันภัตตาหารหรือจัดกิจกรรมแห่งบุญกิริยาวัตถุ

การเตรียมวัดวาอารามที่มีความสัปปายะในกรณีไปทำบุญรักษาศีลเจริญจิตภาวนาในวัดซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้าน มีพระวิปัสสนาจารย์หรือพระธรรมกถึกผู้เป็นพหูสูตคอยอบรมสั่งสอนอยู่เป็นประจำ แม้ว่าไม่มีพระสงฆ์ในวัดนั้น อย่างน้อยก็ควรมีพระไตรปิฎกสำหรับค้นคว้าหาความรู้ และที่สำคัญวัดนั้นควรเป็นสถานที่น่านั่งร่มเย็นเพื่อการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมทั้งการสนทนาธรรม ฟังธรรม และปฏิบัติธรรม

สมเกียรติ มีธรรม^{๑๔๒} ได้เขียนหนังสือเรื่อง **วิถีพุทธในพระไตรปิฎก ๑** ได้กล่าวว่า พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงการเลื่อนตนในระดับศีลก่อน เนื่องจากศีลเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระดับปัจเจกบุคคลที่เด่นชัดก่อนที่จะขยายผลต่อไปในระดับสังคม เมื่อปัจเจกบุคคลมีศีล การทะเลาะเบาะแว้ง แกร่งแย่งแข่งขัน ทำร้ายกันก็ไม่เกิดขึ้น หลังจากนั้น จึงจะมีการพัฒนาตนในระดับสมาธิและปัญญาที่สูงขึ้นไป ซึ่งจำต้องปฏิบัติอย่างเข้มข้นตามจริตของตน เช่น การกำหนดลมหายใจเข้าออก

^{๑๔๑} พระครูสิริสุตานุยุต, **วิถีธรรม วิถีชีวิต**, (ลำพูน: วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๒๖๒.

^{๑๔๒} สมเกียรติ มีธรรม, **วิถีพุทธในพระไตรปิฎก ๑**, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๔๓-

เพ่งมองวัตถุใดวัตถุหนึ่ง เป็นวิธีที่ใช้สมาธิข่มหรือการบกิเลสไม่ให้ผุดขึ้นมา หรือใช้วิธีแห่งปัญญาพิจารณาให้เห็นแจ้ง รู้ชัดตรงตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายจนคลายความยึดมั่น หันมาเปลี่ยนท่าทีต่อโลกและชีวิตใหม่ก็ย่อมได้ แต่ในทางปฏิบัติไม่ได้แยกกันเด็ดขาด ทั้ง ๒ วิธี ต่างก็เกื้อหนุนกันให้สมาธิและปัญญาสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปจนถึงการกำจัดทุกข์ได้ไม่มีเหลือ

อภิชัย พันธเสน^{๑๔๓} ได้เขียนหนังสือเรื่องพุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ ได้คำจำกัดความของคำว่า วิถีพุทธ หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย วิถีพุทธ จึงเป็นแหล่งรวมความรู้เรื่องสังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาของคนไทย การประเพณี ปฏิบัติ การศึกษาอบรม และการสืบทอดวัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น สังคมไทยในปัจจุบันจึงมีบางส่วนที่ตั้งคำถามว่าแล้ววิถีชีวิตชาวพุทธที่แท้จริงควรเป็นอย่างไร ซึ่งในปัจจุบันได้มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดโดยหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้สภาพชีวิตที่กล่าวได้ว่าเป็นวิถีชาวพุทธ ดังนี้

๑. เน้นการพึ่งตนเอง

๒. การเน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท

๓. การเน้นอธิษฐาน หรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง

๔. การเน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์สุจริต และมีมานะ อุตุน หรือสัมาอาชีวะ

๕. การเน้นการมาเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๖. พยายามละกิเลสและความโลภ

๗. การเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำผิด

กิริติ กมลประเทืองกร^{๑๔๔} ได้เขียนบทความเรื่อง การจัดการชุมชน, ชุมชนเข้มแข็ง, วิถีพุทธ ได้ให้ความหมายว่า ในชุมชนวิถีชีวิตสาธารณะที่เข้มแข็งนั้น คนในชุมชนมักไม่พึ่งพาสถาบันของรัฐ แม้ว่าสถาบันดังกล่าวจะดีและมีประสิทธิภาพ แต่ในชุมชนที่ไม่มีชีวิตสาธารณะนั้น คนในชุมชนมักจะพึ่งพาสถาบันของรัฐ ส่งผลให้รัฐมีภาระรับผิดชอบชุมชนในทุกด้าน จนไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ทั้งหมด และนำมาซึ่งความไร้ประสิทธิภาพในที่สุด ในเมืองที่ชีวิตสาธารณะเข้มแข็ง

^{๑๔๓} อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๓.

^{๑๔๔} กิริติ กมลประเทืองกร, “การจัดการชุมชน, ชุมชนเข้มแข็ง, วิถีพุทธ”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, (ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙): ๙๔ – ๑๐๗.

นั้น ความสัมพันธ์ของคนไม่ว่าจะเป็นสัมพันธ์ในรูปองค์กรหรือเครือข่าย ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มักเป็นความสัมพันธ์ต่อกันในแนวนอน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มักก่อให้เกิดความเชื่อสัติย์และไว้วางใจต่อกัน แต่ในเมืองที่ค่อนข้างไร้ชีวิตสาธารณะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ระหว่างคนกับสถาบันทางสังคมมักเป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้ง ที่ทั้งสองเื้อประโยชน์ต่อกัน แต่ฝ่ายหนึ่งต้องพึ่งพาอีกฝ่าย ความสัมพันธ์ทั้งสองแบบต่างก่อให้เกิดการสื่อสาร แต่ข้อมูลที่ไหลตามช่องความสัมพันธ์ในแนวตั้ง มักเป็นข้อมูลที่เชื่อได้น้อย และความสัมพันธ์กันในแนวนอน (เท่าเทียม) นำไปสู่เมืองที่มีระบบการปกครองที่ดีและเศรษฐกิจมั่งคั่ง ความสัมพันธ์ในแนวตั้งก่อให้เกิดการปกครองแบบมาเฟีย และทำให้เศรษฐกิจของเมืองล้าหลัง

ประเวศ วะสี^{๑๔๕} ได้เขียนหนังสือเรื่อง พุทธธรรมสังคม ได้กล่าวถึงการพัฒนาสังคมนั้นต้องเริ่มต้นที่คุณภาพของคน ถ้าคนมีความรู้ความสามารถและมีคตินิยมสูงก็มีทางที่จะพัฒนาสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุขได้ง่าย คุณภาพของคนกับการพัฒนาระบบและสิ่งแวดล้อมต้องควบคู่และประสานสอดคล้องกัน ระบบการเมือง เศรษฐกิจ ระบบราชการ ระบบการศึกษา สถาบันศาสนา โดยสภาพปัจจุบันไม่อยู่ในฐานะที่จะพัฒนาคุณภาพของประชาชนไปสู่ความอยู่เป็นสุขได้ จึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่จะต้องแก้ไขการเปลี่ยนแปลงระบบราชการบริหารประเทศ ก่อนที่ระบบนี้จะผลักดันประเทศไปสู่หายนะยิ่งขึ้น ประเทศควรมีแหล่งที่จะส่งเสริมการสร้างปรีชาญาณในรูปแบบใหม่ ซึ่งจะเรียกว่า สถาบันหรืออาศรมเพื่อพัฒนาสังคม หรือชื่ออื่นก็ตามที่ ทั้งของรัฐและเอกชน ส่วนของรัฐนั้นจะต้องสร้างโดยตราพระราชบัญญัติพิเศษที่ไม่ให้เหมือนหน่วยราชการเยี่ยงมหาวิทยาลัยในปัจจุบัน ส่วนเอกชนนั้น มิใช่มีเพียงมูลนิธิระจอก แต่รัฐควรส่งเสริมให้องค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนในการสร้างปรีชาญาณในชาติอย่างจริงจัง

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร^{๑๔๖} ได้เขียนหนังสือเรื่องวาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น ได้ให้ความหมายของ คำว่า ชุมชนวิถีพุทธ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ทุกคนมองเห็นว่าน่าจะเป็นทางออกหนึ่งของสังคมไทย ดังนั้นจึงต้องมีการเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ให้ยึดวิถีพุทธมาใช้ในการดำเนินชีวิต คือการบริโภคเพื่อบำบัดความทุกข์เวทนาเกิดจากทางสรีรภาพหรือความเจ็บทางชีวภาพ เพราะถ้าหากไม่ได้รับการบำบัด ร่างกายไม่สามารถดำรงอยู่ได้ ปัญญาที่ไม่สามารถเกิดได้ เพราะปัญญาเป็นสิ่งที่ช่วยระงับความทุกข์ได้อย่างแท้จริง เมื่อปัญญาเกิดมนุษย์ก็จะ

^{๑๔๕}ประเวศ วะสี, **พุทธธรรมสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, ๒๕๖๐), หน้า ๒๒๐.

^{๑๔๖}ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, **วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒๗.

สามารถบรรลุไปถึงขั้นความสุขในระดับที่ถือว่าเป็นระดับความสุขที่ไม่จำเป็นต้องบริโภคแล้ว เช่น ความสุขจากการมีความเมตตากรุณาผู้อื่น หรือความสุขจากการช่วยเหลือผู้อื่น ให้ความทุกข์ของเขา บรรเทาลง

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ ได้เขียนบทความเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนา ภาคเหนือ” ได้กล่าวถึงแนวทางการพึ่งตนเองในการพัฒนาชนบทว่า จะต้องมีความเชื่อมั่นว่าตนเองย่อมช่วยตนเองได้ก่อน โดยจะต้องมีกระบวนการที่เกี่ยวข้องดังนี้

- ๑) ความรู้สึกร่วมของการรวมกลุ่มเกิดจากความสนใจร่วมกัน
- ๒) ค่านิยมประชาธิปไตย โดยเน้นการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และใช้มติของที่ประชุมตัดสินใจโดยไม่ใช้อิทธิพลส่วนตัวของคนใดคนหนึ่ง
- ๓) การทำงานร่วมกันจะต้องมีการตกลงร่วมกันเกี่ยวกับกิจกรรมร่วม และการกระทำร่วมกัน โดยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบร่วมกัน
- ๔) การทำงานเป็นกลุ่ม ต้องให้ความสำคัญต่อความสนใจของกลุ่ม และพยายามในการดำเนินการนั้นบรรลุผลของความสนใจนั้น
- ๕) การปลูกฝังให้มีความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ การริเริ่มการแสวงหาทรัพยากรใหม่ๆ การใช้เทคโนโลยีใหม่ที่เหมาะสม และบริหารและการจัดรูปองค์การใหม่ เพื่อให้มีประสิทธิภาพใหม่ ๆ
- ๖) การร่วมกันสร้างความเชื่อถือว่าตนเองสามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยมีการรวบรวมทรัพยากรของกลุ่มหรือชุมชนทั้งกายภาพหรือทางวัตถุ ผนวกกับจิตใจ และมองการใช้ทรัพยากรจากภายนอกเป็นเพียงลำดับรองหรือตัวประกอบเท่านั้น^{๑๔๗}

ธีระภัทร เอกผาชัยสวัสดิ์^{๑๔๘} ได้เขียนหนังสือเรื่องชุมชนศึกษา ได้กล่าวว่าจากบทเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาที่ผ่านมา พอจะทำให้รู้ว่ากระบวนการการพัฒนาใดๆ ที่ไร้ราก หรือขาดการเชื่อมต่อจากรากวัฒนธรรมเดิมแล้วไซ้ ผลพวงแห่งการพัฒนานั้นๆ จะก่อให้เกิดความแปลกแยกและทุกข์เชิงแค้นแก่คนส่วนใหญ่อย่างแน่นอน และในทางกลับกันจากหลายๆ กรณีศึกษาที่เกี่ยวกับการพัฒนาพบว่า แนวทางหนึ่งที่สามารถดำเนินการให้เกิดภาวะ การพัฒนาคนและชุมชน คือ กระบวนการพัฒนาที่สานต่อกับรากวัฒนธรรมเดิมเช่นเดียวกันกับการพัฒนาให้เกิดภาวะ ชุมชน

^{๑๔๗} ชาติชาย ณ เชียงใหม่, “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนา ภาคเหนือ”, ใน อนุญญาภุชงค์กุล (บรรณาธิการ), **รัฐกับหมู่บ้านในไทยศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๘.

^{๑๔๘} ธีระภัทร เอกผาชัยสวัสดิ์, **ชุมชนศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๕๔๙.

เข้มแข็ง ได้จะต้องอาศัยทุนที่มีอยู่เดิมในชุมชน เช่น ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ทุนทางทรัพยากร ฯลฯ เป็นรากฐานในการพัฒนา จึงจะเรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาที่พึ่งตนเองได้ ซึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นคำกล่าวที่สำเร็จรูปของการพัฒนาประเทศและการศึกษาชุมชน หรือการวิจัยท้องถิ่น ขณะนี้เน้นการพัฒนา กระบวนการ การเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่ขีดความสามารถในการพัฒนาตนเอง คนจึงเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและเป็นปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์^{๑๔๙} ได้เขียนหนังสือเรื่องกระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาคม ประชาสังคม กล่าวว่า การรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งของคนในชุมชนนอกจากจะสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหายากและสลับซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความยากจนที่มีความเป็นองค์รวมเกี่ยวพันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครอง ซึ่งต้องอาศัยชุมชนที่เข้มแข็งเป็นเสาหลักในการร่วมมือร่วมใจดำเนินการให้หลุดพ้นจากความยากจนตลอดไปแล้ว ยังช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาอนาคตของชุมชนได้อีกด้วย ชุมชนเข้มแข็งเพื่อใช้ในการนำไปสู่การ ปฏิบัติ ดังนี้

๑) อุดมการณ์และวิสัยทัศน์ร่วมจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญช่วยยึดเหนี่ยวคนในชุมชน และความเป็นชุมชน โดยเฉพาะวิสัยทัศน์ในการพัฒนาไปสู่เป้าหมายคุณภาพชีวิตที่ดี หรือค่านิยมสุภาพดีจะเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ทุกคนเกิดสำนึกและร่วมในกิจกรรมการพัฒนาอีกทั้งการเชื่อมั่นในศักยภาพของคนในชุมชนการมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทั้งตนเองผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมจะทำให้เกิดความสุขในการกระทำเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเกิดอำนาจที่เป็นอำนาจสาธารณะของทุกคนและเป็นของชุมชน

๒) การจัดการองค์กรและการบริหารจัดการมีการจัดองค์กรที่ก่อให้เกิดกิจกรรม และความร่วมมือ การบริหารจัดการทรัพยากรที่ดีและมีกระบวนการวางแผนมีประสิทธิภาพเกิดการมีส่วนร่วมจากชุมชนหรือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

๓) การมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องเป็นกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์แก่อนุชนหรือคนรุ่นถัดไปในการรับช่วงต่อภาระงานของชุมชนเป็นภาพของควมมีชีวิตชีวาของชุมชนและแสดงถึงการขยายกิจกรรมหรือเครือข่ายสมาชิก รวมทั้ง ความสามารถให้เข้าร่วมอย่างหลากหลายมากขึ้น ทั้งกิจกรรม กลุ่มคน และองค์กร

๔) ทุน มีทุนในเชิงกายภาพ คือ มีทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพโดยเฉพาะผู้นำด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่และมีความหลากหลายในชุมชนหรือมีทุนที่เป็นตัวเงิน วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ สิ่งแวดล้อม

^{๑๔๙} ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งประชาคม ประชาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒-๒๓.

ทางธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรม อันเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นประสบการณ์ การเรียนรู้วิถีการปฏิบัติ และร้อยรัดผู้คนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

๕) เครือข่ายความร่วมมือหรือทุนเพื่อนจะทำให้มีความหลากหลายทั้งกิจกรรม และองค์กรหรือกลุ่มคนที่เข้าร่วมพัฒนาก่อให้เกิดอำนาจต่อรองและการพัฒนากิจกรรมสาธารณะร่วมกัน ภายใต้กิจกรรมสาธารณะมากขึ้นมีการประมวลความคิด การตัดสินใจและกำหนดกฎเกณฑ์การพัฒนา ร่วมกันเพื่อประสานประโยชน์ต่อชุมชนส่งเสริมให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

๖) สิทธิและอำนาจต่อรองทางการเมืองเป็นอำนาจสาธารณะที่ก่อให้เกิดสิทธิตามมา เช่นสิทธิในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น สิทธิในการกำหนดยุทธศาสตร์ และการกระจายผลประโยชน์ ทางการพัฒนาอย่างเป็นธรรมแก่ทุกคนในชุมชน และเป็นกลไกในการควบคุมกลไกตลาด การเงิน กฎหมาย การปกป้องคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของประชาชน

๗) เกิดการยอมรับจากสังคมภายนอกแสดงถึงสถานะภาพหรือศักยภาพของชุมชน จนเป็นที่ยอมรับจากภายนอกและเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในขีดความสามารถและ ศักยภาพของชุมชนมากขึ้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและถ่ายทอดเทคโนโลยีซึ่งกันและกันเป็น เครือข่ายทางสังคมหรือการพัฒนาในระดับมหภาคมากขึ้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์^{๑๕๐} ได้เขียนหนังสือเรื่อง การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ ได้กล่าวว่า การจัดการชุมชนเข้มแข็งโดยอาศัยหลักการพัฒนาชุมชนทั่วไปผนวกกับหลักการพัฒนาชุมชนเฉพาะ เป็น พื้นฐานแนวคิดดังกล่าวมุ่งเน้นที่หลักการจัดการภายในชุมชนมีหลักการสำคัญ ดังนี้

๑) หลักการช่วยกันคิด หมายถึง การระดมความคิดร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องใน การดำเนินการพัฒนาชุมชน ซึ่งหลักการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของหลักการ PAR(Participatory Action Research)

๒) หลักการ PAR คือ การดำเนินการพัฒนาและวิจัยการพัฒนาพร้อมกันไปโดย เจ้าหน้าที่และประชาชนร่วมมือกัน หลักการดังกล่าวจะทำให้ทราบได้ว่าการดำเนินงานเป็นไปตรงเป้า ที่วางไว้หรือไม่ มีปัญหา อุปสรรคอะไรบ้าง มีแนวทางแก้ไขอย่างไร

๓) หลักการพึ่งตนเอง ซึ่งการที่คนจะพึ่งตนเองได้นั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ๕ ประการ คือ ๑. เทคโนโลยี เครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ ๒. มีอาชีพและรายได้พอเพียง ๓.มีทรัพยากรธรรมชาติ ๔.

^{๑๕๐} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๐-๓๖.

มีจิตใจแน่วแน่ ความพยายามในการพึ่งตนเอง ๕. ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ค่านิยม อุดมการณ์

๔) หลักการ BAN (Balance Ability and Networking) ประกอบด้วยสาระสำคัญ ๓ ประการ คือ

ประการแรก คือ การรักษาสมดุล ได้แก่ การรักษาสุขภาพให้ดีการมีครอบครัวอบอุ่นการมีชุมชนที่เข้มแข็งเป็นต้น

ประการที่สอง คือ การสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองได้ซึ่งจะต้องมี ๑) เทคโนโลยี ๒) เศรษฐกิจ ๓) ทรัพยากร ๔) จิตใจ ๕) สังคมวัฒนธรรม

ประการที่สาม คือ การสร้างเครือข่าย หรือการมีเพื่อนพันธมิตรในการพัฒนามิตรเหล่านี้จะเป็นที่พึ่งของกันและกันอาจเรียนรู้จากกันและกันช่วยเหลือกันทั้งทางเทคโนโลยีงบประมาณและด้านอื่นๆ

๕) หลักการจัดการประกอบด้วยหลักการสำคัญอื่นๆ ดังนี้

ประการแรก คือ การรู้จักตนเอง คือรู้จักสภาพชุมชนรู้ปัญหาของชุมชนรู้ความต้องการของชุมชนโดยอาจใช้หลักการSWOT(Strength,Weakness,Opportunity,Threat) ในการวิเคราะห์ชุมชนเพื่อให้รู้จักตนเองได้

ประการที่สอง คือ การส่งเสริมการศึกษาอบรมการจัดการที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องพึ่งพาการศึกษาอบรมสืบเนื่องมาจากหลักการจัดการทั่วไปที่ต้องการวางแผนการจัดกำลังคนการลงมือดำเนินการและการประเมินผลล้วนต้องการการศึกษาอบรมมิฉะนั้นจะไม่สามารถหาเรื่องเหล่านั้นได้และสืบเนื่องมาจากการรู้จักตนเองข้างต้นเมื่อทราบว่าตนเองมีปัญหาอะไร หรือต้องการอะไร ก็อาจจะต้องแก้ไขด้วยการศึกษาอบรม

ประการที่สาม คือ การสร้างกลุ่มช่วยเหลือตัวเองโดยเป็นการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือตัวเองอาจเป็นคณะกรรมการคณะทำงาน ต่างๆ กลุ่มเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเพราะจะได้มีผู้จัดการและคนทำงานประเภทอื่นๆ ที่จำเป็นในการบรรลุเป้าหมายของการจัดการ

๖) หลักการอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นแนวทางให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนแบบจัดการได้ ประกอบด้วยประชาธิปไตยในการดำเนินงานหลักการใช้ผู้นำท้องถิ่นหลักการใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นและหลักการพหุภาคีในการดำเนินงานแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม^{๑๕๑}ได้เขียนหนังสือเรื่องชุมชนเข้มแข็งทุนทางสังคมของไทย กล่าวว่า ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนนอกจากจะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสม ขอหลักการ แนวคิดทฤษฎีการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่จะนำมาใช้แล้วควรมีการพิจารณา ถึงเงื่อนไขที่สำคัญที่จะมีผลต่อความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนร่วมด้วย เงื่อนไขความสำเร็จดังกล่าวประกอบด้วย

๑) ระบบคุณค่าอุดมการณ์ความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของการเคารพอ่อนน้อมต่อธรรมชาติหรือกำหนดตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติต่อไป

๒) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสร้างสรรค์และสั่งสมมาเพื่อการดำรงชีพ เช่น ภูมิปัญญาด้านการเกษตร การแพทย์พื้นบ้าน การจัดการทรัพยากร การอยู่อาศัย เป็นต้น รวมถึงประสบการณ์ของชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่ชุมชนประสบอยู่

๓) ผู้นำทางปัญญาของชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีภูมิปัญญาในการดำรงชีพ เช่น ผู้อาวุโส พระ หมอพื้นบ้าน ผู้นำเกษตรกร เป็นต้นซึ่งกรณีตัวอย่างชุมชนที่มีความเข้มแข็งหลาย แห่งพบว่า ปราชญ์ชาวบ้านจะมีบทบาทอย่างมากในกระบวนการส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

๔) โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบซึ่งเอื้อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น ระบบครอบครัวเครือญาติ สถาบันผู้อาวุโส การเอื้อมือเอื้อแรง เป็นต้น

๕) ระบบสิทธิและการจัดการร่วมกัน เช่น สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร อันเป็นสิทธิในการใช้และดูแลรักษาสิ่งที่เป็นทรัพย์สินส่วนร่วมของชุมชน

๖) สถาบันชุมชน ได้แก่ กฎ จารีตประเพณี วัฒนธรรม จิตสำนึกร่วมกัน รวมถึงองค์กรชุมชนที่ควบคุมดูแลให้ชุมชนดำเนินไปตามระบบคุณค่าและระบบคิดที่เป็นอยู่

๗) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเป็นที่มาของภูมิปัญญา วิธีคิดที่แตกต่างกันไปตามระบบนิเวศ และเงื่อนไขต่างๆ ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อันทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดประสบการณ์ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมโดยรวม

๘) กลุ่มองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะในภาคสังคม เช่น องค์กรชาวบ้าน เครือข่าย ประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มวิชาชีพ นักวิชาการ

^{๑๕๑} ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, **ชุมชนเข้มแข็งทุนทางสังคมของไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาการออมสิน, ๒๕๔๒), หน้า ๓๓-๓๔.

การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอาจกระทำได้โดยอาศัย กระบวนการที่สำคัญ ๔ ขั้นตอน คือ การเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากรบุคคลที่กำหนด ประเด็นปัญหาของชุมชนและการพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรมการดำเนินงานกิจกรรมสาธารณะ ของชุมชนและขยายเครือข่ายความร่วมมือ

๒.๔.๑ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักจักร ๔

พระครูสิริสุตานุยุต^{๑๕๒} ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักมงคลสูตร” จากการศึกษาวิจัยแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักธรรมนั้นคือหลักมงคลสูตรนับว่าเป็นหลักที่มีกระบวนการชัดเจนและส่งผลให้การพัฒนาชุมชนที่มีความโดดเด่นกว่าแนวคิดทฤษฎีอื่น ดังได้แสดงให้เห็นการพัฒนาชุมชนของบ้านปากอ ตำบลตะเคียนปม อำเภอร่องไหม จังหวัดลำพูน ที่มีการพัฒนาชุมชนเชิงบูรณาการระหว่างการดำเนินวิถีชีวิตภายใต้ประเพณีวัฒนธรรม มีจุดเด่นของบทบาทภาวผู้นำของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน วิสัยทัศน์ค่านิยม ของชุมชน บทบาทประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน การจัดการตนเองแผนการพัฒนาของชุมชน กับหลักมงคลสูตร นำมาพัฒนาชุมชนและเกิดประสิทธิภาพของการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน และกระบวนการของมงคลสูตรยังได้ชี้ให้เห็นถึงทางโลกียธรรมและโลกุตระธรรมและภายในหลักธรรมแต่ละหมวดก็ยังมีข้อปลีกย่อยหรือมีองค์ประกอบต่างๆ ที่เชื่อมโยงกัน ส่งเสริม สนับสนุน เกื้อกูล ทั้งภายในด้านเดียวกันและระหว่างด้านเป็นดังโครงข่ายใยแมงมุม การพัฒนาชุมชนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการดำเนินภายใต้หลักมงคลสูตร เนื่องด้วยเป็นกระบวนการที่สามารถอธิบายได้อย่างครอบคลุมในด้านการพัฒนา และที่สำคัญรูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักมงคลสูตร ยังมีจุดหมายที่เด่นชัดของการพัฒนาชุมชน คือการพัฒนาที่มีจุดหมายในด้านของจิตใจเป็นสำคัญ ซึ่งมีรูปแบบการพัฒนาที่ประกอบไปด้วย ๘ ด้านคือ ๑. การพัฒนาด้านสภาพแวดล้อม ๒. การพัฒนาด้านตนเอง ๓. การพัฒนาด้านหน้าที่ครอบครัว ๔. การพัฒนาด้านหน้าที่ทางสังคม ๕. การพัฒนาด้านศีลธรรมและคุณธรรม ๖. การพัฒนาด้านการศึกษา ๗. การพัฒนาด้านธรรมาปฏิบัติ และ ๘. การพัฒนาด้านประโยชน์สูงสุด โดยการพัฒนาแต่ละด้านมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ไม่มีหลักการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีความโดดเด่นกว่ากัน และเป็นการดำเนินไปอย่างบูรณาการอาศัยซึ่งกันและกัน การพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จและยั่งยืนคือการพัฒนาตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ในรูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักมงคลสูตร

^{๑๕๒} พระครูสิริสุตานุยุต, “รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักมงคลสูตร”, **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

พระครูสิริสุตานุยุต^{๑๕๓} ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักจักร ๔” ซึ่งประกอบไปด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้ **จักร** แปลว่า ล้อรถ ล้อรถย่อมหมุนนำผู้ขับขึ้นรถไปสู่จุดหมายธรรมที่ได้ชื่อว่าจักร เพราะเปรียบเสมือนล้อรถ นำบุคคลผู้ปฏิบัติไปสู่ความเจริญ มี ๔ ประการคือ

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ การอยู่ในประเทศอันควร แปลว่า การอยู่ในประเทศอันสมควร หมายถึง การอยู่ในท้องถิ่นที่เหมาะสมกับกิจกรรมที่ต้องกระทำ เช่น การศึกษา การประกอบอาชีพ การปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญสมณธรรม เป็นต้น ผู้ต้อง การศึกษาวิชาการสาขาใด ควรอยู่ในท้องถิ่นที่มีความพร้อมทุกๆ ด้าน เช่น ครู อาจารย์ ตำราเรียน การคมนาคมสะดวก และสิ่งอื่นๆ ที่จะอำนวยความสะดวกให้การเรียนมีประสิทธิภาพ

๒. สัปปริสุปสังเสวะ การคบสัตบุรุษ แปลว่า การคบสัตบุรุษ สัตบุรุษ เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า คนดี คนสงบ ตรงกับภาษาบาลีว่า สัปปริสสะ ผู้ที่เป็นสัตบุรุษหรือสัปปริสสะ ย่อมมีสัปปริสธรรม ๗ ประการประจำตน ได้แก่

- ๑) รู้เหตุ
- ๒) รู้ผล
- ๓) รู้ตน
- ๔) รู้ประมาณ
- ๕) รู้กาล
- ๖) รู้ชุมชน
- ๗) รู้บุคคล

๓. อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ

แปลว่า การตั้งตนไว้ชอบ ตน หมายถึง ร่างกายและจิตใจ การตั้งตนไว้ชอบจึงหมายถึง การตั้งอยู่ในสุจริต ๓ คือ

กายสุจริต ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติดิฉินกาม
วจีสุจริต ได้แก่ การไม่พูดเท็จ การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดคำหยาบ การไม่พูดเพ้อเจ้อ

มโนสุจริต ได้แก่ การไม่ยักได้ของผู้อื่น การไม่คิดพยาบาทผู้อื่น การเห็นชอบตามคลองธรรมอีกนัยหนึ่ง หมายถึง การตั้งอยู่ในประโยชน์ปัจจุบัน ได้แก่ การหมั่นหาทรัพย์ การรักษา

^{๑๕๓} พระครูสิริสุตานุยุต, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักจักร ๔”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก.

ทรัพย์ไว้ การมีเพื่อนดี การเลี้ยงชีวิตพอเหมาะพอดี การตั้งอยู่ในประโยชน์ในอนาคต ได้แก่ ความสมบูรณ์ด้วยศรัทธา ความสมบูรณ์ด้วยศีล ความสมบูรณ์ด้วยจาคะ ความสมบูรณ์ด้วยปัญญา

๔. ปุพเพตปญญาตา ความเป็นผู้ได้กระทำบุญไว้ก่อน แปลว่า ความเป็นผู้มีบุญได้กระทำไว้ก่อน หมายความว่า ได้ทำบุญไว้ในอดีต บุญนั้น กล่าวโดยเหตุ ได้แก่ กุศลกรรมหรือความดี กล่าวโดยผล ได้แก่ ความสุข

จึงพบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตในทางพระพุทธศาสนา มีความมุ่งหมายให้ผู้ปฏิบัติได้รับประโยชน์สุขตั้งแต่เริ่มต้นในการลงมือปฏิบัติ การรู้จักปฏิบัติตนในทางที่ติดต่อสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งเรียกว่าการสำรวมอินทรีย์ มีตา หู จมูก ลิ้น กาย และภายในใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานของศีล คือ เจตนางดเว้นจากความชั่วทางกาย และเจตนางดเว้นความชั่วทางวาจา คือ พัฒนาด้านความประพฤติ หรือพัฒนาพฤติกรรมที่ดี อันเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญางอกงาม

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักจักร ๔ ในสังคมยุคปัจจุบัน พบว่า การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม เป็นฐานในการพัฒนาความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม นำไปสู่การพัฒนาทัศนคติ แรงจูงใจ และอุปนิสัย รวมถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปตามสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักจักร ๔ จึงเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม เป็นการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เป็นการพัฒนาความรู้ ทักษะ รวมถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปตามสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป จึงทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

๒.๔.๒ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

บุญตัน หล้ากอง^{๑๕๔} ได้ศึกษาเรื่อง “แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนในพระพุทธศาสนา” เนื้อหาของงานวิจัยเล่มนี้ ได้กล่าวถึงพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาตนตามแนววิถีพุทธ โดยผลจากการวิจัย สรุปได้ว่า ๑) พระพุทธศาสนามีแนวคิดหลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนปรากฏอยู่ในหลักคำสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และสามารถรวบรวมเข้าเป็นแนวคิด หลักการ และวิธีการพัฒนาชุมชนตามแนวพุทธ ๒) แนวคิดการพัฒนาชุมชนเป็นไปตามโครงสร้างหลักของคำสอนในพุทธศาสนาหรือหลักอริยสัจสี่ ๓) หลักการพัฒนาชุมชนตามแนวพุทธและวิธีการพัฒนาชุมชนตามแนวพุทธเป็นไปตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นการประมวลหลักจริยธรรมทั้งหมดของพุทธ

^{๑๕๔} บุญตัน หล้ากอง, “แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒), อ้างใน พระมหาศิริวัฒน์อริยมณี (จันท๊ะ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ก.

ศาสนา ๔) พุทธศาสนามีคำสอนที่ส่งเสริมการดำเนินงานพัฒนาชุมชนปัจจุบันทั้งในด้านการพัฒนาตัวบุคคล สังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ ๕) แนวคิดหลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนตามแนวพุทธมีความสอดคล้องกับแนวคิดหลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนปัจจุบันทั้งในแง่ อภิปรัชญาและจริยศาสตร์

๒.๔.๒ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ม.นุญ มุกข์ประดิษฐ์^{๑๕๕} ได้ศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ได้เสนอแนะการดำเนินงานและข้อปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้เป็นลำดับขั้นตอน สำหรับการพัฒนาในระดับชุมชนด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้ ๑) สร้างรากฐานความมั่นคงแข็งแรงในชุมชนตามหลักพุทธธรรมและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยไม่เร่งรัดพัฒนากิจกรรมที่เน้นผลได้ทางวัตถุ อันเป็นการส่งเสริมความโลภ ความเห็นแก่ตัวและทำลายทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศน์ของส่วนรวมในชุมชน ๒) รื้อฟื้นระบบ “บ-ว-ร” (บ้าน วัด โรงเรียนหรือราชการ) โดยให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น ในฐานะเป็นฐานหลักแห่งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทยมานานนับเป็นพันปีให้วัดและพระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการสั่งสอนอบรม ชี้นำและมีสิทธิร่วมในการตัดสินใจ ในกิจการทุกประการ อันมีผลกระทบต่อคนในชุมชนและสังคมนั้น ๆ ๓) เร่งสร้างระบบการรวมตัวกันของคนในชุมชน ในกิจการทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นกำลังในการปกป้องสิทธิ ส่วนได้เสียและผลกระทบจากภายนอกที่จะแพร่ขยายเข้าสู่ชุมชนตลอดจนความไม่เป็นธรรมและเอารัดเอาเปรียบต่างๆ ๔) วางระบบเศรษฐกิจชุมชนโดยเน้น “ทำเพื่อกินเพื่ออยู่” และให้ “พอมี-พอกิน” เป็นฐานเบื้องต้น ก่อนที่จะนำส่วนเกินออกจำหน่าย การเกษตรกรรมนั้น ให้เน้นเรื่องการเกษตรกรรมแบบผสมผสาน และละเว้นปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง ที่มีผลกระทบกับสภาพแวดล้อม ๕) สร้างสังคมสมานฉันท์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ขึ้นในชุมชน รื้อฟื้นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ดีงาม และฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นหลักที่พึ่งทางใจแก่ชุมชน ๖) สร้างองค์ความรู้ใหม่ในระบบการศึกษาของชุมชน โดยไม่แยกคนออกจากระบบวิถีชีวิตและธรรมชาติ และไม่เน้นแค่การศึกษาแบบท่องจำและเพื่อการเอาตัวรอดในสถานศึกษาโดยไม่เข้าใจโลก ชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา ๗) สร้างอุดมการณ์แห่งชาวพุทธและการดำเนินชีวิตของชาวพุทธที่มุ่งเน้นศานติและความสงบสุข และหลีกเลี่ยงอุดมการณ์ของการพัฒนาสมัยใหม่ที่แก่งแย่ง แข่งขัน และการกระตุ้นให้เกิดกิเลสและ

^{๑๕๕} ม.นุญ มุกข์ประดิษฐ์, “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑๑.

ความโลภที่ตรงข้ามกับวิถีแห่งพุทธะในทุกชุมชนและในสถานศึกษาทุกระดับ ๘) รวมกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มผู้ประกอบการหรือสหกรณ์ต่างๆ เพื่อกำหนดหลักและวิธีการในการต่อรองผลประโยชน์ จากผลผลิตอย่างเป็นธรรมและเพื่อช่วยปกป้องการเอาเปรียบจากภายนอกชุมชน

ปถมพร ทะละภัก^{๑๕๖} ได้ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์สัมมาทิฐิในการสร้างสันติสุข ในสังคมไทย ได้สรุปถึงความสำคัญของสัมมาทิฐิว่า สัมมาทิฐิมีความสำคัญที่ต้องมีความเข้าใจอย่างถูกต้องเป็นประการแรกในเรื่องโลกและชีวิต เมื่อมีความเห็นที่ถูกต้องแล้ว การดำเนินชีวิตก็จะเป็นไปอย่างถูกต้อง ความคิด คำพูดและการกระทำก็จะปรากฏออกมาในทางที่ดีงาม การเข้าใจในวิชาการทางโลกยังไม่จัดว่าเป็นสัมมาทิฐิ ต่อเมื่อใดมีความเข้าใจในเรื่องโลก เรื่องชีวิตอย่างถูกต้องเมื่อนั้นจึงจะเป็นสัมมาทิฐิ สัมมาทิฐิเป็นเหตุปัจจัยให้กุศลธรรมอื่น ๆ ได้เกิดขึ้น สัมมาทิฐิ ยังเป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นถึงกุศลธรรมความดีที่กำลังจะเกิดขึ้นในกายภาคนำอีกด้วยคือเมื่อบุคคลมีสัมมาทิฐิเกิดขึ้นในใจแล้ว ย่อมเป็นทางให้บุญกุศลทั้งหลายได้เกิดแก่ขึ้นแก่บุคคลนั้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายเราไม่เห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วก็เป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้นเหมือนสัมมาทิฐินี้เลย” ดังนั้นสรุปได้ว่า ความสำคัญของสัมมาทิฐิ ถือเป็นประดุจแกนนำ เป็นหัวหน้า เป็นนายสารถิ ดังเป็นบุพนิมิตแห่งการรู้แจ้งอริยสัจ เป็นเหตุปัจจัยให้กุศลธรรมอื่น ๆ ได้เกิดขึ้น เพราะความเห็นเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่อาจนำวิถีชีวิตและสังคมมนุษย์ไปสู่ความดี ความเจริญหรือไปสู่ความเสื่อมก็ได้ ดังนั้นการได้ศึกษาความสำคัญของสัมมาทิฐิเป็นเบื้องต้นจึงช่วยให้เกิดความเข้าใจไปตามลำดับเป็นพื้นฐานต่อไป

๒.๔.๓ แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก

พระวราภรณ์ชยาโร (พุลสวัสดิ์)^{๑๕๗} ได้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต) จากการศึกษาวิจัยพบว่า สังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกหมายถึง สังคมที่ดีงามอันเป็นแบบอย่างที่ดีที่พึงปรารถนาของมนุษย์ ซึ่งมีลักษณะเป็นสังคมแห่งกัลยาณมิตรที่มีสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการที่สมาชิกในสังคมจะได้พัฒนาศักยภาพของตนให้เข้าถึงอิสรภาพทั้งสี่ด้าน คือ อิสรภาพทางกาย อิสรภาพทางสังคม อิสรภาพทางจิตใจและอิสรภาพทางปัญญา สังคมจึงเกิดขึ้นเพื่อให้มนุษย์ได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาตน

^{๑๕๖} ปถมพร ทะละภัก, “การวิเคราะห์สัมมาทิฐิในการสร้างสันติสุขในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า๒๓-๒๕.

^{๑๕๗} พระวราภรณ์ชยาโร (พุลสวัสดิ์), “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

ในทัศนะของพระธรรมปิฎกสังคมสงฆ์เป็นสังคมที่สำคัญสองประการคือ หลักธรรมกับหลักวินัย ซึ่งหมายถึงกฎของธรรมชาติกับกฎของมนุษย์ (สังคมนิยม) พระธรรมปิฎกได้วิเคราะห์หลักการ เจตนารมณ์และรูปแบบวิถีชีวิตในสังคมสงฆ์มาประยุกต์ใช้กับสังคมฆราวาส โดยเห็นว่าปัจจัยสนับสนุนให้เกิดสังคมอุดมคติมีสองประเภท คือ

๑. ปัจจัยภายนอกทางสังคมที่ดี เรียกว่าสังคมกัลยาณมิตร ซึ่งหมายถึงระบบโครงสร้างทางสังคมทั้งหมดที่มนุษย์จัดตั้งขึ้นจะต้องประสานเป็นอันเดียวกันบนมาตรฐานแห่งความเข้าใจในความจริงตามกฎธรรมชาติโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์เข้าถึงธรรม

๒. ปัจจัยภายในปัจเจกบุคคลที่ดีเรียกว่า โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นคุณสมบัติภายในปัจเจกบุคคลที่ได้รับการพัฒนาขึ้นจากการหล่อหลอมของสังคมที่ดี อันเป็นบุคคลอุดมคติของสังคมคือพระโสดาบันและกัลยาณปุถุชน

วิธีการที่จะเข้าถึงสังคมอุดมคติและพัฒนาบุคคลอุดมคติคือ การศึกษาที่ถูกต้องตามหลักไตรสิกขา การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการสร้างบุคคลและสังคมอุดมคติเมื่อนำแนวคิดของพระธรรมปิฎกมาวิเคราะห์กับแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกและตะวันออกทำให้เห็นลักษณะเด่นของแนวคิดพระธรรมปิฎกคือ แนวคิดพระธรรมปิฎกให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของระบบ บูรณาการทั้งสามคือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม โดยที่ระบบทั้งสามจะต้องมีความเกี่ยวเนื่องประสานกันอย่างสมดุลและถูกต้อง นอกจากนี้แนวคิดของพระธรรมปิฎกยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและการพัฒนาสังคมจะต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องและส่งเสริมกัน นั่นคือ แนวคิดพระธรรมปิฎกให้ความสำคัญทั้งสาระและรูปแบบ บุคคลและระบบปัจเจกบุคคลและสังคม จิตใจและรูปธรรม ดังนั้นแนวคิดของพระธรรมปิฎกจึงสามารถนำมาใช้แก้ปัญหาได้ทั้งปัจเจกบุคคล สังคมและธรรมชาติแวดล้อมของสังคมไทยและสังคมโลก

ประไพทิพย์ ลือพงษ์^{๑๕๘} ศึกษาเรื่อง การพัฒนามนุษย์ให้มีสมรรถนะความสามารถในการแข่งขัน บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดในการพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถ และมีสมรรถนะในการแข่งขัน ซึ่งเป็นปัจจัยส่งเสริมให้องค์กรบรรลุเป้าหมายตามกลยุทธ์ที่วางไว้ เป็นปัจจัยในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน รวมทั้งเป็นปัจจัยต่อการพัฒนาองค์กร การพัฒนามนุษย์ให้มีสมรรถนะความสามารถในการแข่งขัน ต้องมีการวางแผนอย่างมีกลยุทธ์โดยสร้างกลยุทธ์ในการพัฒนามนุษย์ให้มีสมรรถนะในการแข่งขัน ประกอบด้วย ๑) การจัดการ

^{๑๕๘} ประไพทิพย์ ลือพงษ์, “การพัฒนามนุษย์ให้มีสมรรถนะความสามารถในการแข่งขัน”, วารสารนักบริหาร, (ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๔): ๑๐๓-๑๐๘.

ทรัพยากรมนุษย์ที่ดีอย่างมีระบบ ๒) การสร้างคุณค่าให้แก่ทรัพยากรมนุษย์ ๓) การทำให้ทรัพยากรมนุษย์หายาก ๔) การทำให้ทรัพยากรมนุษย์เลียนแบบได้ยาก องค์ประกอบทั้งสี่ประการนี้จะช่วยในการพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรให้มีสมรรถนะในการแข่งขันได้เป็นอย่างดี ดังนั้น การพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีสมรรถนะในการแข่งขันเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ทรัพยากรมนุษย์ได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะ และสร้างศักยภาพให้แก่ตนเองซึ่งส่งผลให้องค์กรอยู่รอดและเติบโตได้อย่างยั่งยืนตลอดไป

ไพโรจน์ ศุภทีปมงคล^{๑๕๙} ศึกษาเรื่อง การบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาสู่ระบบการบริหารคุณภาพมาตรฐาน ISO ๙๐๐๑:๒๐๐๘ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหลักการบริหาร การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาและระบบการบริหารคุณภาพมาตรฐาน ISO ๙๐๐๑:๒๐๐๘ และการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๖๐ คน โดยใช้แบบสอบถามและแบบประเมินเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล และใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ SPSS/PC ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นธรรมาธิปไตยที่มีพระธรรมวินัยเป็นกรอบในการปฏิบัติ ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเป็นการพัฒนาจิตและปัญญาให้เป็นผู้มีจริยธรรม และคุณธรรม ส่วนการบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามระบบการบริหารคุณภาพมาตรฐาน ISO ๙๐๐๑:๒๐๐๘ เป็นกระบวนการสรรหา คัดเลือก บรรจุ แต่งตั้งอบรม และพัฒนาบุคลากรให้มีความสามารถบนพื้นฐานของการศึกษา การฝึกอบรม ทักษะ และประสบการณ์ที่เหมาะสม เพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่ลูกค้าตามข้อกำหนด ด้านการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเพื่อบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ระบบการบริหารคุณภาพมาตรฐาน ISO ๙๐๐๑:๒๐๐๘ พบว่า ผลการ Pre-Test ก่อนการอบรม พนักงานมีคะแนน $\bar{X} = ๒.๓๙$ $S.D = ๐.๙๙$ และผลการ Post-Test หลังการอบรม $\bar{X} = ๓.๔๙$ $S.D = ๐.๔๘$ ซึ่งแสดงว่าบุคลากรของบริษัท มีพัฒนาการของพฤติกรรม และการปฏิบัติงานดีขึ้นทุกข้อและทุกคน

ณัฐชนันต์ อยู่สีมารักษ์^{๑๖๐} ศึกษาเรื่อง รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสถานศึกษาของรัฐ สังกัดกรุงเทพมหานครจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากร

^{๑๕๙} ไพโรจน์ ศุภทีปมงคล, “การบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาสู่ระบบการบริหารคุณภาพมาตรฐาน ISO ๙๐๐๑:๒๐๐๘”, วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์, (ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑๘ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๗): ๗๔-๘๗.

^{๑๖๐} ณัฐชนันต์ อยู่สีมารักษ์, “รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสถานศึกษาของรัฐ สังกัดกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ก-ข.

มนุษย์และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พบว่า องค์กรทุกองค์กรต้องมีการพัฒนาบุคลากร เพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ทักษะ พฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาที่จะสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานขององค์กร ตลอดจนให้บุคลากรตระหนักในคุณค่าของตนเองที่มีต่อองค์กร และการสร้างขวัญกำลังใจให้กับบุคลากร สร้างความก้าวหน้าในตำแหน่งงาน ชวนำพาองค์กรให้สามารถบรรลุเป้าหมายวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพส่วนการศึกษารูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมต่อสถานศึกษาของรัฐสังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า มี ๓ รูปแบบ คือ รูปแบบการฝึกอบรม รูปแบบการศึกษา และรูปแบบการพัฒนา สำหรับผลการตรวจสอบ และการประเมินรูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสถานศึกษาของรัฐสังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า ๑. รูปแบบการฝึกอบรมทรัพยากรมนุษย์ พบว่า โดยรวม อยู่ในระดับมาก ๔.๑๒ ๒. รูปแบบด้านการศึกษาทรัพยากรมนุษย์ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ๔.๐๘ และ ๓. รูปแบบด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ๔.๑๕

พระครูวิญาณสุนทร (จรินทร์ อาบคำ)^{๑๖๑} ศึกษาเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีสึกขา วัดตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ผลการวิจัยพบว่าผลการเปรียบเทียบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ซึ่งแยกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีสึกขาวัดตากฟ้า โดยภาพรวมแตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนปัจจัยด้านอื่นๆ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทุกด้าน และมีข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีสึกขาวัดตากฟ้า ควรจัดทำรูปแบบการฝึกอบรมให้ความรู้ที่เป็นมาตรฐานแก่พระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาทุกระดับตระหนักถึงความมีระเบียบวินัย รับผิดชอบต่อหน้าที่

พระณัฐวุฒิ วุฑฒิโก(สัพโส)^{๑๖๒} ศึกษาเรื่อง การพัฒนามนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา: การนำเสนอแนวคิดจากพระสุตตันตปิฎก ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดการพัฒนามนุษย์ตามหลัก

^{๑๖๑} พระครูวิญาณสุนทร (จรินทร์ อาบคำ), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีสึกขา วัดตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า (๑)-(๒).

^{๑๖๒} พระณัฐวุฒิ วุฑฒิโก(สัพโส), “การพัฒนามนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา: การนำเสนอแนวคิดจากพระสุตตันตปิฎก”, *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, (ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓ กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๘): ๖๐-๗๐.

พระพุทธศาสนา: การนำเสนอแนวคิดจากพระสูตรตันตปิฎก ประกอบด้วย แนวคิดการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ ๓ ระดับ คือ ๑) ระดับสติปัญญาปานกลาง ๒) ระดับสติปัญญาน้อย ๓) ระดับที่ไม่พร้อมต่อการพัฒนา ซึ่งแต่ละระดับมีองค์ประกอบการพัฒนา คือ ๑) ด้านคุณสมบัติของผู้สอนคือการเป็นครูที่ดี ๗ ประการ ๒) ด้านองค์ประกอบของกลุ่มเป้าหมายที่แสดงธรรมสอนประกอบด้วยจิต ๖ ประการ ๓) ด้านลักษณะวิธีการตอบปัญหามี ๔ วิธี ๔) ด้านลีลาการสอนมี ๔ อย่าง ๕) ด้านวิธีการสอนมี ๓ วิธี ๖) ด้านหลักการสอนมี ๗ อย่าง ๗) ด้านกลวิธีและอุบายประกอบการสอน ๕ วิธี ๘) ด้านเนื้อหาในการพัฒนาพฤติกรรม ๗ หลักธรรม ๙) ด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดจากการได้ฟังพระธรรมเทศนามี ๕ อย่าง

พระมหาสมชาย สิริจนโท (หานนท์)^{๑๖๓} ศึกษาเรื่อง พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ (สมาน สุมะโร) ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) การพัฒนาทางความประพฤติ คือ ทางกายและวาจา ให้มีศีล ๒) การพัฒนาด้านอินทรีย์ ๖ คือ ให้รู้จักสำรวมอินทรีย์ของตนอย่างมีสติกำกับ ๓) การพัฒนาด้านจิตใจให้เกิดความเข้มแข็งและมั่นคงสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ ๔) การพัฒนาด้านปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติตนต่อสรรพสิ่งทั้งปวง ไม่ให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา แต่ให้เป็นอิสระจากสิ่งต่างๆ นอกจากนั้น ก็ได้ศึกษาถึง โทษ (ผลกระทบ) ของการไม่พัฒนาคุณภาพชีวิต คุณค่าของการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งต่อตนและสังคม หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

วนิดา ขำเขียว^{๑๖๔} ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านการพัฒนามนุษย์จากองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เป็นความจริงระดับสังขธรรมซึ่งเกิดจากประสบการณ์ของพระพุทธเจ้าที่ทรงทดลองค้นคว้าหาความจริงด้วยพระองค์เองและบรรลุผลในทางปฏิบัติมาแล้วอีกทั้งหลักคำสอนมีเป้าหมายที่ชัดเจนจึงสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ให้สามารถบรรลุผลได้ แนวคิดการพัฒนามนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา มาจากความคิดที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้คิดด้วยเหตุผลและเป็นสัตว์ที่สามารถพัฒนาได้จนถึงจุดสูงสุดเป็นพุทธะโดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบของการพัฒนาที่สูงที่สุด

^{๑๖๓} พระมหาสมชาย สิริจนโท (หานนท์), “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ (สมาน สุมะโร)”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า (๑)-(๒).

^{๑๖๔} วนิดา ขำเขียว, “การวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านการพัฒนามนุษย์จากองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา”, *รายงานวิจัย*, (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓), หน้า ข.

พระพุทธศาสนามีองค์ความรู้เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในพระสูตรหรือพระสูตรตันตปิฎก ซึ่งประมวลพุทธพจน์ที่สำคัญของพระพุทธเจ้าซึ่งเราสามารถเลือกมาใช้ในการพัฒนามนุษย์ได้และองค์ความรู้เหล่านี้รวมอยู่ในกรอบของมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเริ่มจากการพัฒนาปัญญาให้มีศักยภาพในการคิด แยกแยะสามารถเข้าใจตนเองและรู้เท่าทันกิเลสที่เกิดขึ้นในจิตใจโดยมีกัลยาณมิตรคอยสนับสนุนทั้งในด้านสมาธิและด้านปัญญาและมีโยนิโสมนสิการเป็นตัวช่วยในขณะเดียวกันมีการพัฒนาศีลและพัฒนาสมาธิไปพร้อมกันเพราะหลักการทางพระพุทธศาสนาถือว่าปัญญา ศีล และสมาธิอยู่ในระบบความสัมพันธ์อันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อพัฒนาแล้วจะนำไปสู่เป้าหมายเดียวกันคือพระนิพพานอันเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ที่แท้จริงและบุคคลที่มีการพัฒนาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาจะบังเกิดประโยชน์ ๓ ทางได้แก่ประโยชน์ต่อตนเอง ประโยชน์ต่อผู้อื่นและประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นร่วมกันอันเป็นรากฐานของการพัฒนามนุษย์ในด้านการศึกษาก็ด้วย ดังนั้นการพัฒนาด้วยวิธีนี้จะเป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมทั้งในด้านกาย อารมณ์ สังคม และปัญญา

๒.๔.๔ หลักธรรมพละ ๕

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส^{๑๖๕} ได้นำเสนอถึงหลักพุทธธรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง อันจะเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน,สังคม กล่าวคือพละ หรือ พละ ๕ คือ กำลังห้าประการ ได้แก่

- ๑.ศรัทธาพละ ความเชื่อ กำลังการควบคุมความสงสัย ความวิตก
- ๒.วิริยะพละ ความเพียร กำลังการควบคุมความเกียจคร้าน
- ๓.สมาธิพละ ความตั้งใจมั่น กำลังการควบคุมการวอกแวกไขว่ไขว่ ฟุ้งซ่าน
- ๔.ปัญญาพละ ความรอบรู้ กำลังการควบคุม การทำเกินพอดี
- ๕.สติพละ ความระลึกได้ กำลังการควบคุมความประมาท ความงมงาย

พละทั้งห้านี้ เป็นหลักธรรมที่ผู้เจริญวิปัสสนาพึงรู้ ศรัทธาต้องปรับให้สมดุลกับปัญญา วิริยะ

ต้องปรับให้สมดุลกับสมาธิ ส่วนสติพึงเจริญให้มากเนื่องเป็นหลักที่มีสภาวะปรับสมดุลของจิต ภายใน

ตัวเองอยู่แล้ว ถ้าพละห้า ไม่สมดุล ท่านว่าจะเกิดนิรวรณทั้งห้า เป็นหลักธรรมที่คู่กับ อินทรีย์ ๕ คือ

^{๑๖๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส “นวโกวาท” (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

ศรัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิทรีย์ ปัญญินทรีย์ โดยมีความเหมือนความแตกต่างและความ

เกี่ยวเนื่องคือ พละ ๕ เป็นธรรมที่กำจัดแก้อกุศลนิวรณ์ อินทรีย์เป็นธรรมเสริมสร้างกุศลอิทธิบาท

๒.๔.๕ หลักธรรมสังคหัตถ์ ๔

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)^{๑๖๖} ได้นำเสนอถึงหลักพุทธธรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง อันจะเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการเชื่อมร้อยพลังแห่งการสร้างสรรค์ชุมชน, สังคม เพื่อความสุขสงบอย่างยั่งยืนได้กล่าวถึง **หลักธรรมสังคหัตถ์ ๔**

สังคหัตถ์ แปลว่า ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวนำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน, หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้, วิธีทำให้คนรัก, หลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน เหมือนลิ่มสลักรถที่ตรึงตัวรถไว้มิให้ชิ้นส่วนกระจัดไป ทำให้รถแล่นไปได้ตามที่ต้องการ

สังคหัตถ์ มีสี่ประการ คือ

๑.ทาน การให้ การเสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันกัน (แบ่งปันไปมา)

๒.ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน จริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะกับกาลเทศะ พูดดีต่อกัน (พูดจาจับใจ)

๓.อัตถจริยา ช่วยเหลือกัน (ช่วยกิจกันไป)

๔.สมานัตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ โดยประพฤติตัวให้มีความเสมอดันเสมอ ปลาย วางตัวดีต่อกัน (นิสัยเป็นกันเอง)

^{๑๖๖} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) “พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์” ชุด คำวัด, วัดราชโอรสาราม (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๘).

๒.๔.๖ หลักเบญจศีล

หลักพุทธธรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญของมนุษยชาติที่สามารถดำรงเผ่าพันธุ์ ชุมชน, สังคม ให้เป็นชุมชน,สังคมแห่งกาลยานชน กระทั่งพัฒนาสู่ชุมชนสังคมแห่งอริยชนได้ กล่าวคือหลักแห่ง เบญจศีลหรือ ศีล ๕

เบญจศีลหรือปัญจศีล^{๑๖๗} แปลว่า ศีล ๕ เป็นศีลหรือข้อห้ามในลำดับเบื้องต้นตามพระโอวาทของพระโคตมพุทธเจ้าพระศาสดา พระองค์ปัจจุบันแห่งศาสนาพุทธแต่ทั้งนี้เบญจศีลเป็นหลักการที่มีมาและเป็นที่ยกสอนทั่วไปก่อนพระพุทธโคตมอุบัติแล้ว จัดเป็นศีลขั้นต่ำของพระโสดาบัน

เบญจศีลเป็นหลักธรรมประจำสังคมมนุษย์ ในพิธีกรรมทั้งปวงแห่งพุทธศาสนา ภิกษุจึงนิยมกล่าวเป็นภาษาบาลีมอบศีลที่ตนมีให้บุคคลร่วมรักษาด้วย เรียกว่า “ให้ศีล” และพุทธศาสนิกจกกล่าวรับปากว่าจะรักษาศีลหรือที่เรียกว่ากล่าว “รับศีล” ทั้งนี้ ไม่เพียงแต่ภิกษุเท่านั้นที่ให้ศีล ขวราวาสผู้รักษาศีลอยู่แล้วก็สามารถให้ศีลแก่บุคคลอื่นได้ด้วย

เบญจศีลเป็นข้อไม่พึงปฏิบัติ คู่กับ “เบญจธรรม” อันเป็นข้อพึงปฏิบัติ การรักษเบญจศีลให้บริบูรณ์ควรกระทำพร้อมกับรักษเบญจธรรมด้วย แต่การรักษเบญจศีลนี้มีใช้ข้อบังคับของพุทธศาสนิก เป็นคำแนะนำให้พึงยึดถือด้วยความสมัครใจเท่านั้น

เบญจศีล^{๑๖๘}เป็นหลักธรรมประจำสังคมที่มีมาก่อนพุทธกาลแล้ว ปรากฏในจกักรัตติสูตร (บาลี: จกักรัตติสูตร) อันกล่าวถึงเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิตรัสสอนประชาชนว่า ท่านทั้งหลายต้องไม่ฆ่าสัตว์ (บาลี: ปาโณ น หนตพฺโพ), ต้องไม่ถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ (บาลี: อทินฺนํ น อาทาตพฺพ), ต้องไม่ประพฤติน่าเหมาะสมทางเพศ (บาลี: กามเมสุ มิจฺฉา น จริตพฺพา), ต้องไม่กล่าวเท็จ (บาลี: มุสา น ภาสิตพฺพา) และต้องไม่บริโภคสุรายาเมา (บาลี: มชฺขํ น ปาตพฺพ) ต่อมา เมื่อมีผู้ประพฤติดิฉินจากที่พระเจ้าจักรพรรดิสอน จึงมีการลงโทษด้วยวิธีจับแขวนไพล่หลังแล้วเอาเชือกเหนียวมัดอย่างมั่นคง โกองผม และประโคนบันเทาหัวเสียกร้าว แห่ประจานไปตามถนนและตรอกชอกชอย พาออกไปทางประตูเมืองทิศใด ก่อนประหารชีวิตด้วยการตัดศีรษะ

เบญจศีลมีอิทธิพลมากในสังคมอินเดียโบราณ จากคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์จกักรัตติสูตรดังกล่าว เมื่อกาลผ่านไปก็กลายเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับนักบวชทั่วไปในสังคมอินเดีย แต่

^{๑๖๗} ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘: ๓๖๓.

^{๑๖๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๕๙/๘๐.

ปรับปรุงเหลือเพียงสี่ข้อเท่านั้น ประกอบด้วย ไม่ฆ่าสัตว์ ๑ ไม่ถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ ๑ ไม่มีเพศสัมพันธ์ ๑ และไม่อวดอุตริมนุชยธรรม ๑

ต่อมาพระโคตมพุทธเจ้าอุบัติขึ้น และประกาศศาสนาพุทธก็ทรงยอมรับเอาข้อห้ามห้าประการตามจักรวัตติสูตรมาสั่งสอนในพุทธศาสนาอย่างแพร่หลาย เรียกว่า “ศีล” บ้าง “สิกขาบท” บ้าง แต่ในทางปฏิบัติหมายถึง เจตนางดเว้นจากการกระทำความชั่วห้าประการข้างต้น ไม่เพียงเท่านั้น ครั้งเสด็จออกบรรพชา ก็ทรงถือปฏิบัติตามคุณธรรมนักบวชสี่ประการดังกล่าว โดยทรงขนานชื่อว่า “อภยนิยาม ๔” แปลว่า เรื่องที่นักบวชไม่พึงทำสี่ประการ และทรงนำไปเป็นเกณฑ์บัญญัติพระวินัยอีกด้วย ที่เห็นได้ชัดคือปาราชิก ๔

โดยเหตุที่เบญจศีลเป็นหลักธรรมสำหรับอุ้มชูโลก จึงได้รับสมญาต่าง ๆ อาทิ สมญาว่า “มนุชยธรรม” คือ ธรรมของมนุษย์ กล่าวคือ เมื่อมนุษย์รักษาศีลห้าประการนี้แล้ว โลกหรือสังคมก็จะสงบสุข, ว่า “นิจศีล” หรือ “นิตยศีล” คือ ศีลที่บุคคลทั้งนักบวชและฆราวาสพึงรักษาเป็นนิตย์, ว่า “คิหิศีล” คือ ศีลของคฤหัสถ์, ว่า “อาคารยวินัย” คือ วินัยของผู้ครองเรือน เป็นต้น ราชบัณฑิตยสถานแสดงความเห็นว่า “...น่าจะถือได้ว่า ศีล ๕ เป็นรากฐานของศีลทั้งปวง...”

๒.๔.๗ สาราณียธรรม ๖

เครื่องมือสำคัญอีกประการหนึ่งของการสร้างสรรค์ชุมชนสังคม ที่นำมาปรับประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดีจึงยกหลักพุทธธรรมในหัวข้อ **สาราณียธรรม** หกประการ^{๑๖๙} ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาค รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ๖ ประการนี้ทำให้เป็นที่รักทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกันเพื่อความสามัคคีกันเพื่อความเป็นอันเดียวกัน สาราณียธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑.ตั้งมั่นเมตตาทายกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมนี้ทำให้เป็นที่รักทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกันเพื่อความสามัคคีกันเพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๒.ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมนี้ทำให้เป็นที่รักทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกันเพื่อความสามัคคีกันเพื่อความเป็นอันเดียวกัน

^{๑๖๙} ม.ม.อ. ๒/๔๙๒/๓๐๒, อภ.ฉก.อ. ๓/๑๒/๑๐๔.

๓.ตั้งมั่นเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันเพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๔.บริโภคน้ำโดยไม่แบ่งแยกกลางทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม โดยที่สุด แม้เพียงบิณฑบาตบริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมนี้ ทำให้เป็นที่รักทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันเพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกันเพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๕.เป็นผู้มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่างไม่พร้อย เป็นไททานผู้รู้สรรเสริญไม่ถูกค้นหา และทักท้วงครอบงำเป็นไปเพื่อสมาธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมนี้ทำให้เป็นที่รักทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันเพื่อความไม่วิวาทกันเพื่อความสามัคคีกันเพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๖.เป็นผู้มีทักท้วงโดยทักท้วงอันประเสริฐเป็นนियานิกธรรม เพื่อความสันทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมนี้ทำให้เป็นที่รักทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันเพื่อความไม่วิวาทกันเพื่อความสามัคคีกันเพื่อความเป็นอันเดียวกันทุกขุทั้งหลาย

สาราณียธรรม ๖ ประการนี้ทำให้เป็นที่รักทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันเพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกันเพื่อความเป็นอันเดียวกัน ทักท้วงอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนियานิกธรรมนำ บุคคลผู้ทำตามนั้นออกไปเพื่อความสันทุกข์โดยชอบนี้เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคัมภีร์ สาราณียธรรม ๖ ประการนี้ไว้ทุกขุทั้งหลายยอดอันเป็นส่วนสูงสุดเป็นที่ยึดคัมภีร์ยอดแม้ฉันทิตักท้วงอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึกเป็นนियานิกธรรมนำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไปเพื่อความสันทุกข์โดยชอบนี้ก็ฉันทันนั้นเหมือนกันเป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคัมภีร์ สาราณียธรรม ๖ ประการนี้ไว้

๒.๔.๘ อปริหานิยธรรม ๗

อีกประการหนึ่งของการสร้างสรรค์ชุมชนสังคม ที่นำมาปรับประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดี กล่าวถึงหลักพุทธธรรมในหัวข้อ **อปริหานิยธรรม ๗**^{๑๗๐}ของกษัตริย์วัชชี หรือ วัชชีอปริหานิยธรรม ๗ (ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง

^{๑๗๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๘/๘๖.

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ๒. พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกัน ทำกิจที่พึงข้อนี้แปลอีกอย่างหนึ่งว่า พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมืองพร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย

๒. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม

๓. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๔. บรรดาภคกุลสตรีภคกุลมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรืออดคร่าชื่นใจ

๕. เคารพสักการะบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ) ของวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

๖. จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มาพึงมาสู่แคว้นแคว้นที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก

อุปทานิยธรรม ๗ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้อาวุธเกลี้ยกล่อมหรือยุแหย่ให้แตกสามัคคี

๒.๔.๙ สัปปริสธรรม ๗

ความเป็นปึกแผ่นของ ชุมชน,สังคมจำเป็นต้องอาศัยความเป็นสัตตบุรุษหรือความเป็นคนดีของคนในชุมชน,สังคมเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง จึงจำเป็นต้องอาศัยและกล่าวถึงหลักพุทธธรรมในหัวข้อ **สัปปริสธรรม ๗**^{๑๗๑} (ธรรมของสัตตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดีซึ่งประกอบด้วย

๑. ัมมัญญตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่า หลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราช

^{๑๗๑} ที.ปา ๑๑/๓๓๑/๒๖๔ ; ๔๓๙/๓๑๒

ประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้นๆ เป็นต้น

๒. อัตถัญญตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาษิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น

๓. อัตตัญญตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔. มัตถัญญตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ ศฤงษ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโรคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

๕. กาลัญญตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

๖. ปริสัณญตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประพฤติดต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๗. ปุคคลัญญตา หรือ ปุคคลปรปรัญญตา (ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

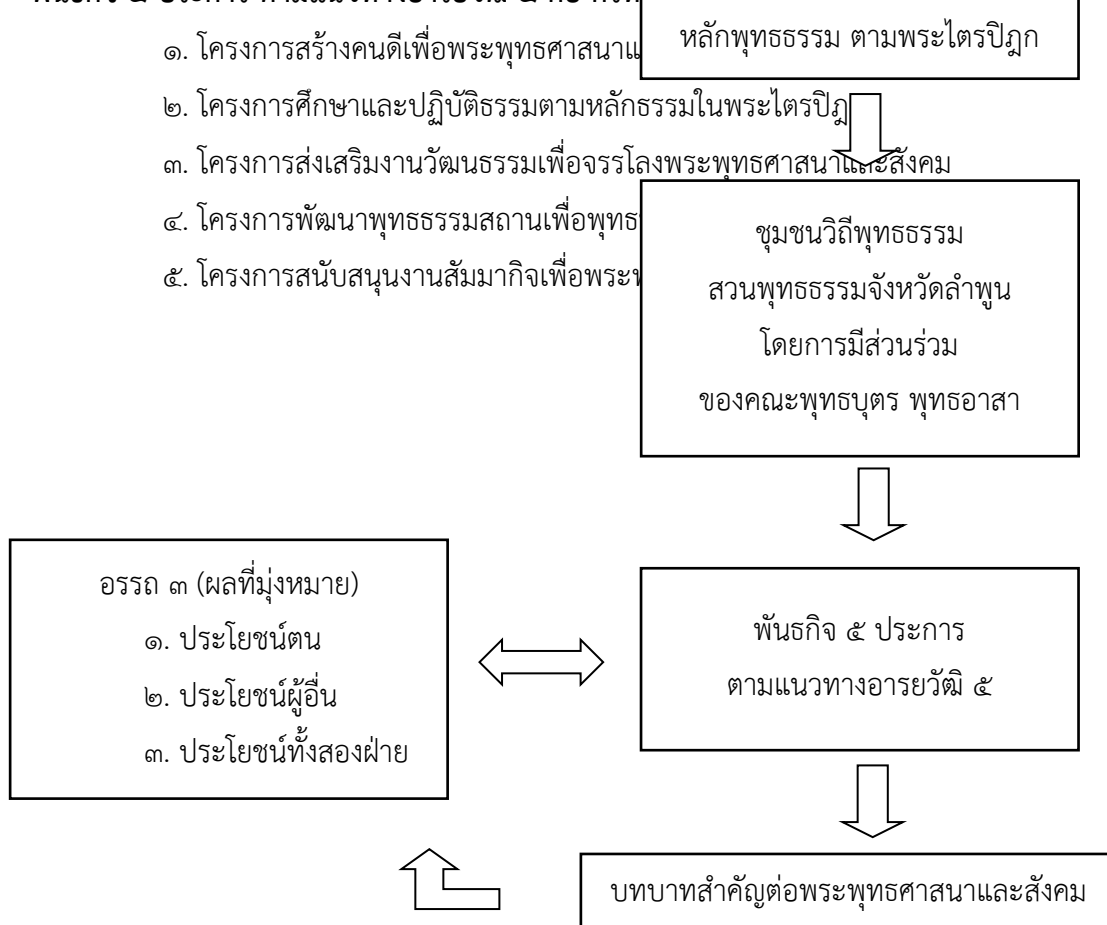
ภิกษุผู้ประกอบด้วยสัปปริสธรรม ๗ ข้อนี้ ชื่อว่า เป็นผู้ประกอบด้วยสังฆคุณครบ ๙ แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ทรงประกอบด้วยธรรมเหล่านี้

ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความสนใจประเด็นของกระบวนการพัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน เป็นกรณีศึกษาที่มีความน่าสนใจ เนื่องจากเป็นการนำหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎก ออกมาสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังเป็นวิถีชีวิตประจำวัน และยังไม่มี

ศึกษาวิจัยถึงกระบวนการและแนวทางดังกล่าว จึงมีความเห็นว่าการศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวนี้ จะก่อเกิดประโยชน์ต่อพุทธบริษัท ตลอดจนสังคมโดยทั่วไป ที่สามารถนำเอากรณีศึกษา กรณีตัวอย่าง ต่างๆ ของการพัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธธรรม ดังกล่าวเพื่อใช้เป็นแนวทาง เปรียบเทียบเพื่อนำไปใช้ หรือพัฒนาได้ต่อไป

สรุปเป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของกระบวนการ สร้างชุมชนด้วยวิถีพุทธธรรมของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนจนถึงบทบาทสำคัญที่มี ต่อพระพุทธศาสนาและสังคม ดังนี้

พันธกิจ ๕ ประการ ตามแนวทางอารยวัฑฒิ ๕ คือ ศรัทธา สีล สตะ จาคะและปฎิภาว

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาแนวคิด บริบทและหลักการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน และ ๓) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล

๓.๖ ขั้นตอนการศึกษาวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา วรรณกรรมพุทธศาสนา และศาสตร์สากลในปัจจุบัน ทั้งในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการพัฒนาชุมชน ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนตามหลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓.๒ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ สถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน สาขาวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ตำบลหนองนาม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ได้แก่ คณะพุทธบุตรที่เป็นแกนนำสำคัญในการสร้างชุมชนวิถีพุทธที่อยู่ในฐานะคฤหัสถ์

จำนวน ๖ คน เป็นผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informants) ๑ คน ในฐานะประธาน ผู้ริเริ่มก่อตั้ง และผู้ให้ข้อมูลหลัก (informants) จำนวน ๕ คน เพื่อเก็บข้อมูลในการศึกษาวิจัย จากนั้นจึงกำหนดประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย โดยการเลือกประชากรแบบไม่เจาะจงจำนวน ๒๐ คน จากการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ๒ ปีขึ้นไป และมีบทบาทหน้าที่ในสถานปฏิบัติธรรม ได้แก่ กลุ่มพุทธบุตร พุทธอาสา เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ด้วยกระบวนการสนทนากลุ่มย่อย

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยทั้งหมด ๓ รูปแบบ โดยมีขั้นตอนการสร้างและการหาคุณภาพได้ดังนี้

๓.๓.๑ การสร้างเครื่องมือใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตการณ์และแบบสนทนาดังนี้

๓.๓.๑.๑ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกได้แบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของคนในชุมชน และข้อมูลด้านสังคม ได้แก่ ชื่อ อายุ ภูมิลำเนา ครอบครัว สถานภาพ คู่สมรส การศึกษา และที่อยู่ปัจจุบันลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิด (Open-ended Question)

ตอนที่ ๒ ข้อมูลภูมิหลังก่อนที่เข้ามาเป็นพุทธบุตร โดยลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิด (Open-ended Question) ซึ่งมีประเด็นคำถามได้แก่ วิธีการดำเนินชีวิต และประสบการณ์การปฏิบัติธรรม

ตอนที่ ๓ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับจุดเริ่มต้นจากการเข้ามาเป็นพุทธบุตรในสวนพุทธธรรม โดยลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิด (Open-ended Question) ซึ่งมีประเด็นคำถามได้แก่แรงผลักดัน หรือมีอะไรที่ทำให้ได้เข้ามา เช่น แรงบันดาลใจ ด้วยความบังเอิญ ด้วยความล้มเหลว ผิดหวัง เป็นต้น

ตอนที่ ๔ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการดำรงตนเป็นพุทธบุตรในสวนพุทธธรรม ลำพูนโดยลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิด (Open-ended Question) ซึ่งมีประเด็นคำถาม ได้แก่ เป้าหมายในการเข้ามาเป็นพุทธบุตรหลักการดำเนินชีวิตหรือดำรงตนเป็นพุทธบุตรเส้นทางการพัฒนาตนเองเพื่อเข้ามาสู่การเป็นพุทธบุตรบทบาทหน้าที่ หรือภารกิจที่รับผิดชอบในสวนพุทธธรรมลำพูน ความเข้าใจในความหมายของการพัฒนาบุคลากรให้เป็นพุทธบุตรตามหลักพุทธธรรมชุมชนสวนพุทธ

ธรรมลำพูน ตัวอย่างกิจกรรมที่ท่านได้มีการพัฒนาตนเองตามอย่างพุทธบุตรบุคคลที่ท่านประทับใจ และศรัทธาในฐานะผู้ทำงานเพื่อชีวิต สังคม และพุทธศาสนา

ตอนที่ ๕ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักอารยวัติ ๕ ประการ กับช่วงเวลาก่อน และหลัง ของกระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนโดยลักษณะ คำถามเป็นแบบปลายเปิด (Open-ended Question) ซึ่งมีประเด็นคำถาม ได้แก่ การปฏิบัติตามหลัก อารยวัติ ๕ ก่อนเป็นพุทธบุตรและหลังเป็นพุทธบุตร

ตอนที่ ๖ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการสร้างชุมชน วิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน พร้อมทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหานั้น โดยลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิด (Open-ended Question)

ตอนที่ ๗ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อกระบวนการ สร้าง ชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน โดยลักษณะคำถามเป็นแบบ ปลายเปิด (Open - ended Question)

๓.๓.๑.๒ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation)

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมได้ใช้ประเด็นคำถามจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก นำมาเป็น แนวทางในการเก็บข้อมูลโดยการสังเกตที่ผู้ศึกษาวิจัยได้อาศัยการอยู่ร่วมกับชุมชน นอกจากนั้นผู้วิจัย ยังได้ใช้แบบตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชน โดยแบ่งเป็น ๘ ด้าน ได้แก่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านพัฒนา ตนเอง ด้านหน้าที่ทางครอบครัว ด้านหน้าที่ทางสังคม ด้านศีลธรรมและคุณธรรมด้านการศึกษาด้าน ธรรมปฏิบัติ ด้านประโยชน์สูงสุด เพื่อเก็บข้อมูลทุกหลังคาเรือนในชุมชน

๓.๓.๑.๓ แบบสนทนากลุ่มย่อย (Focus group)

ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มย่อยเป็นเวทีชุมชนที่อาศัยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ภายใต้อาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน จากกลุ่มพุทธบุตร พุทธอาสา ที่มีการเข้าร่วม กิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ๒ ปีขึ้นไป และมีบทบาทหน้าที่ในสถานปฏิบัติธรรม เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่ นำมาเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูลจึงเป็นไปด้วยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลที่สมบูรณ์ โดยจะดำเนินการจนกว่าจะได้ข้อมูลเป็นที่น่าพอใจ

๓.๓.๒ การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

การสร้างเครื่องมือในการศึกษารั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการหาความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยการนำแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบสนทนา

กลุ่มย่อย ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นได้นำไปปรึกษากับคณะกรรมการที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญ เฉพาะด้าน จำนวน ๓ ท่าน ประกอบไปด้วย

๑) รศ.ดร.ปรุทธิ์ บุญศรีตัน อาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาและปรัชญา ภาษาบาลี

๒) ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร อาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาและปรัชญา ภาษาบาลี

๓) ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ อดีตอาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาและปรัชญา วัฒนธรรมล้านนา การวิจัย

เมื่อได้ปรับแก้ไขเครื่องมือผู้วิจัยได้นำไปปรึกษาคณะกรรมการอีกครั้ง เพื่อให้เครื่องมือมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จากนั้นจึงนำไปใช้ในการศึกษาวิจัยในสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ ๒ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องของชุมชน รวมทั้งจากเอกสาร ผลงานวิจัย และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ ๒ รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบสนทนากลุ่มย่อย ที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

๑) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เพื่อศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตในสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน ความสัมพันธ์ของคนในสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน การยอมรับกฎ ระเบียบวิธีปฏิบัติของคนในสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน การรับรู้และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน การนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา หรือ “หลักอารยวุฒิ ๕” เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา การพัฒนาจิตใจ สังคมส่วนรวม โดยใช้สถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนเป็นฐาน

๒) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรม วิถีชีวิตของประชาชนในสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน ทั้งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นใน วิธีการเรียนรู้ของชุมชนโดยผู้วิจัยได้เข้าพักอาศัยภายในสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรม

จังหวัดลำพูน ในช่วงการเก็บข้อมูล สังเกตและเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชนเช่น การปฏิบัติธรรม กิจกรรมตามประเพณี การประกอบอาชีพ เป็นต้น

๓) การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มย่อยเป็นเวทีชุมชนที่อาศัยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ภายใต้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่นำมาเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูลจึงเป็นไปด้วยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่สมบูรณ์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล มีวิธีการ ดังนี้

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลและการตีความข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ การตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต และสนทนากลุ่มย่อย เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและปรากฏการณ์ของการพัฒนา โดยใช้สถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนเป็นฐาน โดยผู้วิจัยเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยตัวเองโดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล และยังทำต่อไปหลังการเก็บข้อมูลสิ้นสุดลง ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลต้องอาศัยสมมุติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) จำนวนมากที่คิดค้น ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นจะคัดเลือกข้อมูลที่ผู้ให้ข้อมูลเห็นตรงกันอย่างน้อยครึ่งหนึ่งของผู้ให้ข้อมูล

๓.๕.๒ การตรวจสอบข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้การตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Triangulation) คือ

๑) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ตรวจสอบข้อมูลด้านเวลา สถานที่ และบุคคลที่ต่างกัน จะต้องได้ข้อมูลที่ตรงกัน

๒) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) การตรวจสอบข้อมูลจากการเก็บข้อมูลในภาคสนาม ที่มีทั้งผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย หลังจากเก็บข้อมูลแล้วมาบันทึกข้อมูลด้วยกัน สรุปข้อมูลที่ได้และเห็นตรงกัน

๓) การตรวจสอบสามเส้าด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodology triangulation) คือการรวบรวมข้อมูลหลายวิธี ทั้งการสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยหลักการดังกล่าว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าตลอดเวลา เช่น ในการสัมภาษณ์ในช่วงเวลาเดียวกัน ได้ใช้คำถามเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้หลายคนแสดงความคิดเห็นเป็นการตรวจสอบข้อมูลในด้านเวลา สถานที่ และบุคคลที่ต่างกัน ต้องได้ข้อมูลตรงกันเพื่อตรวจสอบให้เกิดความมั่นใจ และโดยใช่วิธีการอื่นศึกษา เช่นการเข้าไปพูดคุยเพิ่มเติมการสังเกตและการสนทนา

กลุ่มอย่างไม่เป็นทางการในกรณีที่มีโอกาสการทำกิจกรรมร่วมกันในวาระต่าง ๆ ในชุมชนจะทำให้การตรวจสอบข้อมูลเป็นไปอย่างธรรมชาติ และทำให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ

๓.๖ ขั้นตอนการศึกษาวิจัย

ขั้นตอนการศึกษาวิจัย มีวิธีการ ดังนี้

๓.๖.๑ ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๑) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” กับ “หลักพุทธธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” จากข้อมูลเอกสารทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีที่มาจากแหล่งข้อมูลหลัก และข้อมูลรอง เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา วรรณกรรมพุทธศาสนา หนังสือ วารสาร เอกสาร สิ่งพิมพ์ และข้อมูลชนิดอื่น ซึ่งเป็นข้อมูลที่มีได้ตีพิมพ์

๒) ศึกษาวิเคราะห์ อธิบายความ ดีความ และเปรียบเทียบประเด็นสาระสำคัญ เพื่อประมวลแนวคิดหลักการ “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” กับ “หลักพุทธธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์”

๓) ศึกษาโครงสร้างของชุมชน วิถีชีวิตของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน วิถีชีวิตการปฏิบัติธรรม การประกอบอาชีพ โครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรม จากข้อมูล หนังสือ วารสาร เอกสาร สิ่งพิมพ์ และข้อมูลชนิดอื่นๆ ซึ่งเป็นข้อมูลทางหน่วยราชการหรือเอกชน ทั้งที่ตีพิมพ์และไม่ตีพิมพ์

๓.๖.๒ ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยการบูรณาการ ระหว่าง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” กับ “หลักพุทธธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑) ผู้วิจัยเริ่มด้วยการศึกษาวิเคราะห์บูรณาการกับหลักการ “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” กับ “หลักพุทธธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” โดยการศึกษาจากข้อมูลที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ประมวลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ

๒) ศึกษาวิเคราะห์ในขั้นบูรณาการระหว่างแนวคิดหลักการการพัฒนาสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ วิเคราะห์ ดีความ อธิบาย และขยายนัยสำคัญจากข้อมูลที่ได้วิเคราะห์บูรณาการระหว่าง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” กับ “หลักพุทธธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนในสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนเพื่อเปรียบเทียบข้อมูลว่ามีความสอดคล้องและแตกต่างกันอย่างไร

๓.๖.๓ การวิเคราะห์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูนให้ประสบผลสำเร็จ โดยมีวิธีการดังนี้

๑) การคัดเลือกชุมชนกรณีศึกษาผู้วิจัยเลือกกรณีศึกษาจากสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน เพราะเป็นที่มีทุนทางสังคม มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความยึดถือและศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและได้ทำหน้าที่อุบาสกอุบาสิกาและชาวพุทธที่ดีตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ

๒) การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ในชุมชน มีวิธีการดังนี้

- คัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยกำหนดกลุ่มเป้าหมายหลักในสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informants) ๑ ท่าน ในฐานะประธานผู้ริเริ่มก่อตั้ง และผู้ให้ข้อมูลหลัก (informants) จำนวน ๕ ท่าน ที่มีส่วนร่วมสร้างและพัฒนาชุมชนเป็นเวลามากกว่า ๕-๑๐ ปี ขึ้นไป รวมเป็นจำนวนทั้งหมด ๖ คน

๓.๖.๔ การนำเสนอหลักการ รูปแบบกระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนตามหลัก “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” กับ “หลักพุทธธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” ของกลุ่มพุทธบุตร ในสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน มีขั้นตอน ดังนี้

๑) การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่มโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อได้แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยใช้สถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนเป็นฐาน สมาชิกกลุ่มประกอบด้วย คณะกรรมการผู้บริหารหรือผู้นำ กลุ่มพุทธบุตร โดยจัดสนทนากลุ่มละ ๕-๑๐ คน

๒) เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในขั้นตอนที่ ๑ จะนำมาพัฒนาเป็นแนวคำถามเพื่อการสนทนากลุ่มเพื่อได้แนวทางการพัฒนาชุมชนสังคมโดยใช้สถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนเป็นฐาน โดยผู้วิจัยจะประมวลคำถามจากแนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก มาประยุกต์ใช้ในการสนทนากลุ่มย่อย โดยกำหนดประเด็นเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ส่วนที่ ๒ การดำเนินวิถีชีวิตในชุมชน และ ส่วนที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน จากคำถามที่ผู้วิจัยตั้งประเด็นขึ้นมาที่เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกลุ่มคำถามต่างๆ

๓.๖.๕ การนำเสนอคิดหลักการที่ได้จากวิเคราะห์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนมาใช้เป็นฐานในการสัมมนาวิชาการ

๑) ผู้วิจัยนำผลการวิจัยครั้งนี้ นำเสนอในเวทีสัมมนาวิชาการ รับฟังความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ รวมไปถึงการสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มพุทธบุตร ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น และองค์กรเอกชน เป็นต้น เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการศึกษาวิเคราะห์ ตั้งข้อสังเกต และนำเสนอประเด็นต่างๆ เพื่อให้แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับหลักพุทธธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ และครอบคลุมในมิติต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น

๒) ผู้วิจัยสรุปผลการนำเสนอในวงสัมมนาวิชาการ รวมไปถึงผลสรุปจากการสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มพุทธบุตร ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น และองค์กรเอกชน เป็นต้นเพื่อได้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนที่สมบูรณ์ชัดเจนยิ่งขึ้น สามารถนำผลการวิจัยไปใช้กับชุมชนอื่นๆ ต่อไป รวมไปถึงการประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในมิติอื่น ๆ ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในโอกาสต่อไป

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธ ของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

การศึกษาเรื่อง กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน ในบทนี้ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ทั้งทางด้านข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informants) ๑ ท่าน และผู้ให้ข้อมูลหลัก (informants) จำนวน ๕ ท่าน การสนทนากลุ่มย่อยจากพุทธบุตร พุทธอาสา ที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องกว่า ๒ ปี จำนวน ๒๐ ท่าน การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและนำข้อมูลมาแปลความหมายอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีผลการวิจัยตามลำดับดังนี้

๔.๑ ประวัติความเป็นมาของสวนพุทธธรรมจังหวัด

๔.๒ กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

๔.๓ หลักการและวิธีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างชุมชนสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน

๔.๔ ผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน

๔.๑ ประวัติความเป็นมาของสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

๔.๑.๑ ความเป็นมาของสถานปฏิบัติธรรม

สวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูนได้ริเริ่มก่อตั้งและพัฒนาขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยการนำ ของ คุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ ที่ได้เสียสละทรัพย์ส่วนตัวและที่ดินของตนอันเป็นมรดกจำนวน ๖ ไร่ ซึ่งได้รับความเห็นชอบและอนุโมทนาจากบุคคลในครอบครัว โดยการถวายให้เป็นที่ดินสงฆ์ในนามวัด พระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระสงฆ์และมหาชน ในทิศ ทั้ง ๔ และได้มีพิธีถวายที่ดินพร้อมเสนาสนะอย่างเป็นทางการในวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๔๘ โดยมีคณะ สงฆ์จังหวัดลำพูน พุทธศาสนิกชนและมหาชนในทิศทั้ง ๔ ร่วมถวายและอนุโมทนา

ในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ สอนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน มีเนื้อที่จำนวนทั้งหมด ๔๕ ไร่ เป็นพื้นที่ธรณีสงฆ์ในนาม “วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร” จำนวน ๑๘ ไร่ เป็นพื้นที่ในนาม “มูลนิธิ สอนพุทธธรรม” จำนวน ๒๗ ไร่ ซึ่งอยู่ในความดูแลและอุปถัมภ์จากคณะสงฆ์วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหารโดยมีเจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหารเป็นประธาน และคณะสงฆ์จังหวัดลำพูน โดยมีเจ้าคณะจังหวัดลำพูนเป็นประธานที่ปรึกษาซึ่งได้ดำเนินโครงการและกิจกรรมในทุกๆด้านเพื่ออำนวยการประโยชน์ต่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔ โดยได้มอบหมายให้คุณอรอุมา สัยเจริญ และ คุณอดิศักดิ์ จันทะราชา ในฐานะผู้ริเริ่มก่อตั้งและบุกเบิกให้เป็นผู้ดูแลสอนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน ร่วมกับคณะพุทธบุตร พุทธอาสาทั่วประเทศ เพื่อร่วมใจกันทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน ด้วยระบบสามัคคีธรรม โดยความสมัครใจ

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นต้นมา สอนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน ได้พัฒนาเป็นสถานธรรมกลางเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน และบริหารงานในระบบ “มูลนิธิสอนพุทธธรรม” โดยมีคณะกรรมการมูลนิธิฯ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในหลากหลายสาขาอาชีพจำนวน ๑๑ ท่าน ซึ่งต้องผ่านการปฏิญาณตนเป็นพุทธบุตร ด้วยการถวายชีวิตเป็นพุทธบูชาและตั้งมั่นในศีลอันดีงาม เสียสละทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และผ่านการปฏิญาณตนเป็นพุทธบุตรมาแล้วอย่างน้อย ๕ ปีขึ้นไป

ดังนั้น เป้าหมายสูงสุดของสอนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน คือ การรวบรวมและพัฒนาบุคคลในทางพระพุทธศาสนาตามหลักการของสอนพุทธธรรม ก็คือ การพัฒนาพุทธศาสนิกชนให้เข้าถึงความเป็นพุทธอาสา คือ การเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดีในทางพระพุทธศาสนาและสามารถพัฒนาตนเข้าถึงความเป็นพุทธบุตรที่ดี คือ เป็นอุบาสก อุบาสิกาผู้มุ่งดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งอริยบุคคลตลอดชีวิตตามวิถีแห่งพุทธธรรมและจากบันทึกสรุปผลการรายงานประจำปี พ.ศ.๒๕๖๑ของมูลนิธิสอนพุทธธรรม ปัจจุบันได้มีผู้ปฏิญาณตนเป็นพุทธบุตรจำนวนทั้งสิ้น ๕๑๗ ราย และมีผู้สมัครเป็นพุทธอาสาจำนวนทั้งสิ้น ๒,๑๘๖ ราย รวมจำนวนพุทธบุตร พุทธอาสาทั่วประเทศทั้งหมดกว่า ๒,๐๐๐ ราย นับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๙ เป็นต้นมา รวมระยะเวลา ๑๓ ปีซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ในระดับของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนในยุคปัจจุบัน

ปัจจุบันสอนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน ในฐานะสถานธรรมกลางเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินได้ดำเนินโครงการและกิจกรรมหลักของสอนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน ที่สำคัญคือ

- ๑) โครงการสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน
- ๒) โครงการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก
- ๓) โครงการส่งเสริมงานวัฒนธรรมเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาและสังคม
- ๔) โครงการพัฒนาพุทธธรรมสถานเพื่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔

๕) โครงการสนับสนุนงานสัมมาภิเษกเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

๔.๑.๒ แนวคิดการสร้างสถานปฏิบัติธรรมของผู้ริเริ่มก่อตั้ง

จุดเริ่มต้นของการสร้างและพัฒนาสถานปฏิบัติธรรม เกิดจากการที่บิดาคือ คุณพ่อไฉน สัยเจริญ ได้มอบที่ดินมรดกให้คุณอรรณภูมิ สัยเจริญและน้องสาวจำนวน ๖ ไร่ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ คุณอรรณภูมิ สัยเจริญ จึงคิดที่จะถวายที่ดินเป็นพุทธบูชาเพื่อสร้างเป็นสถานปฏิบัติธรรมจึงได้ตกลงกับน้องสาวและบุคคลในครอบครัวร่วมกันพัฒนาที่ดินเพื่อสร้างเป็นสถานปฏิบัติธรรมส่วนกลาง ของจังหวัด โดยมีพื้นฐานของการเป็นประธานชมรมศึกษาพุทธธรรมและมีกิจกรรมต่าง ๆ รองรับอยู่ ก่อนแล้ว และเพื่อให้ญาติพี่น้องวงศ์ตระกูลและสหธรรมิกได้รับอานิสงส์ในการสร้างถวายร่วมกัน ส่วนแรงบันดาลใจและแนวคิดในการสร้างสถานธรรมโดยมีแบบอย่างบุคคลในสมัยพุทธกาล ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นแบบอย่างในการสร้างวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม อาทิเช่น ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างวัดเชตวัน นางวิสาขา สร้างวัดบุพพาราม พระเจ้าพิมพิสาร สร้าง วัดเวฬุวัน ท่านจิตตคหบดีสร้างวัดอัมพวาฏการาม เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้รับแรงบันดาลใจและแนวคิดในรูปแบบจิตอาสาโดยสามัคคีธรรมในการสร้างและพัฒนาสถานธรรมตามแนวทางของ มหมมานพและสหธรรมิกกรมทั้งหมด ๓๓ คน(หรือตำนานพระอินทร์ในพระไตรปิฎก) ที่อาสาช่วยเหลืองานสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ โดยความสมัครใจและไม่มีค่าตอบแทนและยังรวมถึงแรงบันดาลใจ ที่คุณแม่วันเพ็ญ สัยเจริญ มารดาของคุณอรรณภูมิ สัยเจริญ (อาจารย์เอก) ได้เขียนจดหมายบันทึกไว้ก่อนตายฝากไว้ให้กับลูกๆ ซึ่งท่านได้ป่วยเรื้อรังมาเป็นเวลากว่า ๒ ปี

แรงบันดาลใจจากมารดาที่เขียนบันทึกไว้ก่อนตาย

มารดาของคุณอรรณภูมิ สัยเจริญ ได้เขียนบันทึกไว้ก่อนตายให้กับบุตรทั้งสองดังนี้

“แม่มีสิ่งที่ยึดเหนี่ยวในดวงใจของแม่อยู่สองดวงคือ ลูกสุดที่รักของแม่นั่นเอง แม่เกิดมา มีบุญที่มีลูกทั้งสองคน ลูกเป็นเด็กที่มีความดีมากมายกับแม่กับคนทั่วไป แม่ภาควิไมใจหาอะไรเปรียบมิได้ ความนึกคิดของลูกๆ แม่ได้ตรองดูแล้วช่างเต็มไปด้วยดวงตาที่เห็นธรรมมีความคิดดีๆ โอบอ้อมอารี ไม่ชอบเอาเปรียบใคร แม่ภาควิไมใจมากที่คิดห้วงอะไรนั้นหมดไปเพราะลูกเป็นคนที่จะอยู่ในสังคมได้ ถึงแม่จะตายไปแม่ก็หายห่วงสำหรับลูกทั้งสอง ขอให้ได้เกิดมาร่วมกันอีก ลูกที่เป็นผู้ให้ความอบอุ่นผู้ชุบชีวิตของแม่ แม่ขอบุญกุศลที่ลูกได้ดูแลแม่นี้ จงปกป้องคุ้มครองลูกให้ได้พบแต่สิ่งดีๆ อย่าโชคร้ายเหมือนเช่นแม่ ลูกๆ แม่ได้ตายไปนานแล้ว ทุกวันคงเหลือแต่จิตวิญญาณเพื่อมีชีวิตอยู่ให้ลูกได้อบอุ่นปกป้องลูก แม่จะทนต่อไปจนถึงเวลา โดยใช้ธรรมเป็นเครื่องจูงใจแม่ เพื่อให้ได้ไปสู่สุคติ ในภพที่ดีๆ ขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในโลกนี้ ช่วยให้ข้าพเจ้าได้

อยู่กับลูกๆ หลานๆ ไปอีกชั่วระยะเวลาหนึ่งเถิด ถ้าเป็นไปได้ลูกจะถือศีล บำเพ็ญทาน ทำสมาธิ และปฏิบัติธรรมจนถึงที่สุด”

หมายเหตุ : แม่วันเพ็ญได้เขียนบันทึกนี้ไว้ในขณะป่วยก่อนเสียชีวิต ๑ ปี โดยไม่ได้บอกให้ใครทราบ จนบุตรทั้งสองได้มาพบบันทึกนี้ภายหลังจากที่คุณแม่วันเพ็ญเสียชีวิตแล้วหลายวัน จึงถือเป็นส่วนหนึ่งแห่งแรงบันดาลใจในการถวายเป็นทานสร้างสวนพุทธธรรมเพื่อตอบแทนพระคุณของมารดา และได้เห็นคุณค่าของหลักพุทธธรรมในการสร้างเสริมสุขภาพจิตใจของผู้ป่วยให้เข้มแข็งที่จะอยู่ต่อไป โดยคุณหมอได้บอกว่าคุณแม่วันเพ็ญจะอยู่ได้ไม่เกิน ๖ เดือน แต่ธรรมะของพระพุทธเจ้าทำให้คุณแม่วันเพ็ญสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ถึง ๒ ปี ดังที่คุณแม่วันเพ็ญได้เขียนบันทึกไว้ให้บุตรทั้งสองและพร้อมที่จะจากไปด้วยคุณความดีจึงเป็นแรงบันดาลใจให้คุณอรอุมา สัยเจริญได้ถวายเป็นทานสร้างสถานปฏิบัติธรรมและได้นำหลักพุทธธรรมมาสร้างเสริมสุขภาพทั้งกาย จิตและปัญญาให้กับประชาชนและหมู่คณะ โดยมุ่งเน้นการสร้างเสริมสุขภาพทางด้านจิตใจเป็นสำคัญ

สำหรับหลักการในการสร้างสถานธรรมนั้น มุ่งเน้นการดูแลในรูปแบบจิตอาสาโดยสามัคคีธรรมและบริหารงานในนามมูลนิธิสวนพุทธธรรม โดยไม่มีใครเป็นเจ้าของสักคน โดยมีอุบาสก อุบาสิกา ตลอดจนจิตอาสา ร่วมสร้าง ร่วมพัฒนาและดูแลเหมือนในสมัยพุทธกาลดังที่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างวัดพระเชตุวัน และในปัจจุบันสวนพุทธธรรมได้มีพระสงฆ์ในทิศทั้ง ๔ ในแต่ละวัดเปลี่ยนเวียนกันมาร่วมกิจกรรมและอนุโมทนาความดี โดยมีเจ้าคณะจังหวัดลำพูนเป็นประธานที่ปรึกษาร่วมกับ คณะสงฆ์ในจังหวัด โดยมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะอันประเสริฐสูงสุดและมีวัตถุประสงค์หลักที่มุ่งเน้นการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรม โดยพุทธบริษัทตลอดจนประชาชนทุกคนสามารถเข้าร่วมโครงการและกิจกรรมต่างๆ ได้โดยสมัครใจและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ หรือบริจาคทำบุญตามจิตศรัทธา

๔.๑.๓ บริบทชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

๑) บริบททางด้านภูมิศาสตร์

สถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย มีพื้นที่ทั้งหมดจำนวน ๔๕ ไร่ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งเป็นพื้นที่ธรณีสงฆ์ของวัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร จำนวนทั้งหมด ๑๘ ไร่ และส่วนที่สองเป็นพื้นที่ของมูลนิธิสวนพุทธธรรม จำนวนทั้งหมด ๒๗ ไร่ ซึ่งสถานปฏิบัติธรรมตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองของจังหวัดลำพูนประมาณ ๑๕ กิโลเมตร แต่ก็ไม่ได้อยู่ในชุมชนที่แออัดหรือมากไปด้วยมลพิษ พื้นที่อยู่ประชิดกับเขตป่าไม้ ภูเขา แหล่งน้ำธรรมชาติที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ตามวิถีชุมชนชนบทที่ยังคงความสวยงามตามธรรมชาติอยู่ ขนาดพื้นที่สำหรับ ทำการเกษตร มีเนื้อที่ทำการประมาณ ๑๕ ไร่ มีลำเหมืองและลำห้วยธรรมชาติไหลผ่าน สามารถกักเก็บน้ำในฤดูน้ำหลาก เพื่อเอาไว้ใช้ในฤดูแล้งที่ขาดแคลน เป็นพื้นที่ทุ่งกว้างเหมาะแก่การทำเกษตรได้

เกือบทุกรูปแบบ พื้นที่โดยรอบสถานปฏิบัติธรรมตั้งอยู่ไม่ห่างจากชุมชนและวัดวาอาราม ซึ่งพื้นที่ตั้งของสถานปฏิบัติธรรมอยู่ระหว่างเขตรอยต่อของ ๒ ตำบล คือตำบลหนองนามและตำบลเหมืองจี

ภาพที่ : แผนภาพด้านภูมิศาสตร์ของสถานปฏิบัติธรรม

ทิศเหนือติดกับบ้านหนองเหียง

ทิศใต้ติดกับบ้านกุสุมา

ทิศตะวันออกติดกับแนวเขตป่า

ทิศตะวันตกติดกับบ้านกุสุมา

๒) บริบททางด้านสังคม

สถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้มีปรัชญา ปณิธาน วิสัยทัศน์และพันธกิจ อันเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน ตลอดจนสร้างอารยชนคนดีทั้งหลายเพื่อให้ร่วมกันสร้างสรรค์ความดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม โดยไม่ขัดแย้งกับวัดหรือสำนักใดๆ แต่เป็นการสร้างอารยชนคนดี ซึ่งเริ่มจากการพัฒนาตัวเองให้เป็นคนดีก่อน แล้วจึงชักชวนผู้อื่นพัฒนาตัวเองตาม โดยเริ่มจากภายในคนรอบครัวหรือคนใกล้ชิดตัวเองก่อนแล้วค่อย ๆ ขยายวงกว้างไปยังชุมชน เพื่อให้มีการสร้างประโยชน์ส่วนรวมเพื่อสังคมที่ดีร่วมกัน นอกจากนี้ยังพบว่าสถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้มีวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นการสร้างชุมชนอารยชน โดยอาศัยหลักอารยวิถี ๕ หมายถึง หลักความเจริญแห่งอารยชนหรือความเจริญอย่างประเสริฐมี ๕ ประการ ประกอบไปด้วย ๑.ศรัทธา ๒.ศีล ๓. สุตะ ๔.จาคะ ๕.ปัญญา โดยสถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้มีพันธกิจ ๕ ด้าน เพื่อร่วมกันสร้างสังคมให้ดีขึ้น พอสรุปดังนี้

พันธกิจ ๕ ประการตามแนวทางแห่งอารยวิถี

๑. การสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน อันหมายถึง การสร้างคนให้เป็นอุบาสกที่ดี อุบาสิกาที่ดีตามแบบอย่างของบุคคลในสมัยพุทธกาล เพื่อมุ่งพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชน ตาม

พุทธบัญญัติตามฐานะและภาวะของตนในฐานะคฤหัสถ์ เช่น การปฏิญาณตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นพระโสดาบันตลอดชีวิต ซึ่งปัจจุบันมีจำนวนมากกว่า ๕๐๐ คนขึ้นไป

๒. การศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก คือ การสั่งสมสุตะเพื่อให้เกิดปัญญา รู้แจ้ง เช่น กิจกรรมฟังธรรมจากพระสงฆ์ การสนทนาธรรม การศึกษาพระไตรปิฎก เป็นต้น

๓. การส่งเสริมงานวัฒนธรรมเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาและสังคม คือ การร่วมกิจกรรมตามวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์กับสังคมรอบข้าง เป็นการเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น กิจกรรมทำบุญและเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ในทิศทั้ง ๔ , กิจกรรมทำความสะอาดรอบองค์พระธาตุหริภุญชัยหลังวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น

๔. การพัฒนาสถานธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔ คือ การร่วมกันพัฒนาสถานปฏิบัติธรรมให้เป็นสถานธรรมกลางที่เกื้อกูลและก่อประโยชน์ต่อ พุทธบริษัทและมหาชนทั้งหลาย

๕. การสนับสนุนงานสัมมากิจเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน คือ การประกอบอาชีพที่สุจริตตามพุทธบัญญัติที่เรียกว่า สัมมากิจ โดยการปลูกผักเกษตรอินทรีย์เอาไว้บริโภคและขายเพื่อนำรายได้มาเกื้อกูลพระพุทธศาสนาและแผ่นดินและเป็นการส่งเสริมการสร้างอาชีพให้แก่คนในชุมชนใกล้เคียง

ซึ่งพันธกิจทั้ง ๕ ด้านนี้ เป็นการสร้างกิจกรรมที่มาจากแนวคิดและหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติธรรม ณ สถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักความเจริญแห่ง อารยชนหรือความเจริญอย่างประเสริฐมี ๕ ประการ ประกอบไปด้วย ๑.ศรัทธา ๒.ศีล ๓. สุตะ ๔.จาคะ ๕. ปัญญา และยังสอดคล้องกับการสร้างเสริมสุขภาพแบบองค์รวมทั้ง ๔ มิติ ด้วย ได้แก่ กาย จิต ปัญญา สังคม

๓) บริบททางด้านเศรษฐกิจ

จากการสังเกตผู้ศึกษาพบว่า สถานปฏิบัติธรรมนี้ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนและพอเพียง โดยมีการปลูกผักอินทรีย์ไว้บริโภคและจำหน่ายเพื่อนำรายได้มาทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน ซึ่งเรียกว่า “งานสัมมากิจเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน” เป็นการส่งเสริมการประกอบอาชีพที่สุจริตตามพุทธบัญญัติ สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมกลุ่มหนึ่งที่ลาออกจากการงานทางโลกของตนและปรารถนาจะมาดำรงตนมุ่งสู่ความเป็นอริยชนตลอดชีวิตหรือในระยะยาว ร่วมถึงการส่งเสริมอาชีพและรายได้ให้กับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนใกล้เคียงของสถานปฏิบัติ

ธรรม นอกจากนี้ยังถือเป็นการร่วมกันรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมภายในสถานปฏิบัติธรรมเพื่อช่วยสร้างเสริมสุขภาพทางด้านร่างกายอีกด้วย

๔) บริบททางด้านผู้มาปฏิบัติธรรมทั่วไป

ผลจากการสังเกตของผู้ศึกษา พบว่าผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไปที่มาจะมีความหลากหลายในด้านต่าง ๆ เช่น เพศ อายุ ช่วงเวลาที่มาทำกิจกรรมปฏิบัติธรรม การเลือกกิจกรรมปฏิบัติธรรมของผู้ปฏิบัติธรรม ที่อยู่อาศัย ความถี่ในการมาร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมต่ออาทิตย์ เป็นต้น ผู้ปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ซึ่งผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไปมีความหลากหลายด้านอายุ มีตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยสูงอายุ ส่วนใหญ่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้น คือ ช่วงอายุระหว่าง ๒๐-๔๐ ปี สถานปฏิบัติธรรม ได้มีกิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำวันเสาร์ ซึ่งผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไปจะมีช่วงเวลาที่มาร่วมกิจกรรมแตกต่างกัน ส่วนใหญ่จะเป็นช่วงเวลา ๑๙.๓๐ - ๒๑.๐๐ น. ของวันเสาร์ และเนื่องจากจังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดที่มีโรงงานนิคมอุตสาหกรรมจำนวนมากและประกอบกับพนักงานบริษัทจะทำงานในช่วงกลางวันและมีเวลาว่างในช่วงเวลากลางคืน ซึ่งสถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้มีกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์สำหรับผู้ที่ไม่มีความว่างในช่วงกลางวันก็สามารถมาร่วมในกิจกรรมในช่วงเวลากลางคืนได้ เช่น กิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำวันเสาร์ กิจกรรมประจำวันพระ เป็นต้น ผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไปส่วนหนึ่งมาร่วมกิจกรรมในเวลากลางวัน เนื่องจากที่อยู่อาศัยห่างจากสถานปฏิบัติธรรม แต่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่ใกล้เคียง ส่วนใหญ่ก็จะเลือกกิจกรรมที่ทำช่วงกลางวัน เช่น กิจกรรมทำบุญและเยี่ยมเยือนพระสงฆ์ในทิศทั้ง ๔ การ

สนทนารธรรมแลกเปลี่ยนแนวคิด เป็นต้น หรือผู้ปฏิบัติธรรมบางคนอาศัยอยู่ต่างจังหวัดไกลๆ เช่น จังหวัดกรุงเทพมหานคร จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดนราธิวาส จังหวัดเชียงราย เป็นต้น ส่วนใหญ่จะมาร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาเนื่องจากเป็นวันหยุดราชการ เช่น กิจกรรมทำความสะอาดองค์พระธาตุหริภุญชัย เป็นต้น ด้านความถี่ในการมาร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมต่ออาทิตย์ ผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไปส่วนใหญ่จะมีความต่อเนื่องในการมาร่วมกิจกรรมที่แตกต่างกัน ผู้ปฏิบัติธรรม ส่วนใหญ่จะมาร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมอาทิตย์ละ ๑ ครั้ง ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำวันเสาร์ และมีผู้ปฏิบัติธรรมส่วนหนึ่งมาร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมทุกวัน และมีผู้ปฏิบัติธรรมอีกส่วนหนึ่งจะมาร่วมกิจกรรมปฏิบัติอาทิตย์ละ ๒ ครั้ง ซึ่งผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไปไม่มีความถี่ในการมาร่วมกิจกรรมที่แตกต่างกัน ตามระยะทางในการเดินทางมาสถานปฏิบัติธรรม ส่วนใหญ่ผู้ปฏิบัติธรรมอาศัยอยู่ภายในจังหวัดลำพูน และผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไปที่มาร่วมกิจกรรมกันส่วนใหญ่จะมาพร้อมครอบครัว บิดา มารดา บุตร ญาติ พี่น้อง หรือเพื่อน

๔.๒ กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน

๔.๒.๑ อุดมการณ์ของสถานปฏิบัติธรรม

สถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้ มีหลักปรัชญา ปณิธาน วิสัยทัศน์และพันธกิจ อันเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน ดังนี้

ปรัชญาการก่อตั้ง (Philosophy)

เมื่อจิตรวมเป็นหนึ่ง จะรู้ซึ่งถึงสัจธรรม

- เมื่อจิตรวมเป็นหนึ่ง หมายถึงอริยมรรคมีองค์ ๘ สามัคคี
- จะรู้ซึ่งถึงสัจธรรม หมายถึง รู้แจ้งอริยสัจ ๔ ประการ

ปณิธาน (Resolution)

- เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

วิสัยทัศน์ (Vision) องค์การอารยวิดิเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

วัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture) อารยวิดิ ๕ หมายถึง หลักความเจริญแห่งอารยชนหรือความเจริญอย่างประเสริฐ

- ประกอบไปด้วย ๑. ศรัทธา ๒. ศีล ๓. สุตะ ๔.จาคะ ๕. ปัญญา

พันธกิจ (Mission)

พันธกิจ ๕ ประการตามแนวทางแห่งอารยวิดิ ๕

๑. การสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

๒. การศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก
๓. การส่งเสริมงานวัฒนธรรมเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาและสังคม
๔. การพัฒนาสถานธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔
๕. การสนับสนุนงานสัมมากิจเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

ค่านิยมหลัก (Core Values)

- “หลัก ๓ G” Good Morality ศีลงาม (ไม่เบียดเบียนใคร)
 Good Liberality ใจงาม (น้ำใจกว้างไกล)
 Good Wisdom ปัญญางาม (มุ่งไปพระนิพพาน)

หลักการอันถือเป็นหัวใจสำคัญเพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายในทางพระพุทธศาสนาโอวาทปาฏิโมกข์และหลักแห่งไตรสิกขา

ค่านิยมหลัก คือ คุณลักษณะและบรรทัดฐานที่เป็นลักษณะเฉพาะขององค์กรนั้นๆ และส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคล เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกในองค์กร

ค่านิยมหลักของสถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้ประยุกต์จากหลักพุทธธรรมอันถือเป็นหัวใจสำคัญ เพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายในทางพระพุทธศาสนา คือ โอวาทปาฏิโมกข์ หรือ หลักการ ๓ ได้แก่

- ๑) การไม่ทำบาปทั้งปวง
- ๒) การทำกุศลให้ถึงพร้อม
- ๓) การทำจิตใจให้บริสุทธิ์

ซึ่งทั้งสามข้อนี้อาจอนุมานเข้ากับหลักแห่งไตรสิกขาคือ ศีล สมาธิและปัญญา เป็นหลักระบบศึกษา ๓ ประการ คืออริสัจตสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา เป็นการฝึกหัด อบรม เพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจและปัญญา ให้ละเว้นความชั่ว กระทำแต่ความดี และมีจิตใจที่บริสุทธิ์ผ่องใส ดั่งนิยามของชาวสวนพุทธธรรมว่า

ไม่เบียดเบียนใคร น้ำใจกว้างไกล มุ่งไปพระนิพพาน

(ศีลงาม) (ใจงาม) (ปัญญางาม)

อันเป็นจุดเริ่ม ดำรงอยู่ เรียนรู้ เพื่อละวางโดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญสูงสุดคือ ปัญญาญาณแห่งการหลุดพ้นหรือเข้าถึงความเป็นอริยชน อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือสำคัญนอกจากเป็นกระบวนการพัฒนาตนแล้วยังเป็นการตรวจคำตอบหรือสอบทานพัฒนาการ/คุณธรรมแห่งตนของแต่ละบุคคลไปด้วยในตัว แม้ว่าอาจจะมีหลักธรรมอื่นหรือหลักปฏิบัติอื่นๆ ที่เป็นเหมือนเครื่องหนุนเสริมในการฝึกฝนปฏิบัติปลีกย่อยของแต่ละบุคคล หากแต่แนวทางที่กล่าวมานี้ทุกๆ บุคคลต่างก็ แนบแน่น

มันคงอยู่กับแนวทางดังกล่าว แม้ว่าบางคนบางท่าน อาจจะไม่รู้จักหลักดังกล่าวอย่าง ลึกซึ้งก็ตาม หากแต่ผู้ที่เริ่มต้นแบบนี้นั้นได้ถ่ายทอดแนวทางดังกล่าวให้โดยการปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง ดังคำกล่าวที่ว่า “ตัวอย่างที่ดีมีค่ามากกว่าคำสอน” จึงเกิดการเรียนรู้ ซึมซับ และปฏิบัติตาม แม้บางครั้ง อาจจะไม่รู้ตัวก็ตามที นี่จึงถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้สำคัญที่เป็นแนวทางซึ่งซึมซับอยู่ในการปฏิบัติและ ดำรงตนของเหล่าพุทธบุตรอยู่แล้ว และที่สำคัญหลักเหล่านี้เป็นไปตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก

๔.๒.๒ หลักการสร้างและถวายแผ่นดินสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

๑) หลักการสร้างและการถวายแผ่นดินครั้งที่ ๑ (รุ่นบุกเบิก) เริ่มบุกเบิกเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ - ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ รวมระยะเวลา ๓ ปี ๖ เดือน

๑. พัฒนาจากที่นาที่มีต้นข่อยเพียงต้นเดียว ให้กลายเป็นสถานธรรมกลางเพื่อ พระพุทธศาสนาและแผ่นดิน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔ โดย สามัคคีธรรมของหมู่คณะโดยมีพื้นที่ทั้งหมด ๖ ไร่ ซึ่งเป็นของคุณอรอุต สัยเจริญพร้อมครอบครัว

๒. ใช้หลักการทำงานตามแนวทางของมขมานพ (ตำนานพระอินทร์ในพระไตรปิฎก) คือค่อยๆ ชักชวนและรวบรวมจิตอาสาสามารถร่วมกันสร้างและพัฒนาสวนพุทธธรรม ทั้งทางด้าน แร่กายและปัจจัยด้วยความสมัครใจ จาก ๑ เป็น ๒ / จาก ๒ เป็น ๓ / จาก ๓ เป็น ๓๓ / จาก ๓๓ เป็น ๑๐๐ ไปเรื่อยๆ ตามแต่เหตุปัจจัยจนถึงกำหนดวันถวาย อาทิเช่น ช่างอาสาชายหญิงกว่า ๗๐ คน มา ช่วยกันก่อสร้างอาคารโดยไม่คิดค่าแรงเป็นต้น

๓. คณะบุคคลที่ร่วมกันสร้างสวนพุทธธรรมเป็นผู้มีความตั้งใจอันดี มีความสามัคคี และใช้ความเพียรพยายาม ความอดทน ความเสียสละในการสร้าง โดยใช้ระยะเวลาในการสร้างถึง ๓ ปี ๖ เดือน นับตั้งแต่บุกเบิกจนถึงวันถวาย

๔. เมื่อถึงกำหนดวันถวายคือ วันอาทิตย์ที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ มีผู้ร่วมสร้าง ร่วมถวายร่วมอนุโมทนา ทั้งที่เป็นพระสงฆ์และมหาชนในทิศทั้ง ๔ รวมทั้งหมดประมาณ ๒,๐๐๐ คน

๕. ในการถวายสวนพุทธธรรมครั้งนี้ พระสงฆ์ พุทธศาสนิกชนและมหาชนในทิศทั้ง ๔ ทุกท่านเป็นเจ้าภาพร่วมกัน เพราะถวายเป็นสามัคคีทาน สามัคคีธรรม โดยมีคุณอรอุต สัยเจริญ เจ้าของที่ดินเป็นผู้อธิษฐานจิตกรวดน้ำรวมของทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยมีแผ่นดิน ๖ ไร่เป็นประธานเปรียบเสมือนพานใหญ่ก่อนการถวาย โดยได้อธิษฐานจิตต่อหน้าพระสงฆ์เถระ พุทธศาสนิกชนและมหาชนผู้มาร่วมงานทั้งหมดในวันนั้น

๖. ในการถวายแผ่นดิน พุทธศาสนิกชนและมหาชนในทิศทั้ง ๔ ทุกเพศทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ ร่วมใจกันเอามือแตะแผ่นดินถวายโดยพร้อมเพรียงกัน เพื่อถวายแด่พระสงฆ์ผู้มาจาก ทิศทั้ง ๔ โดยคุณอรรถวุฒิ สัยเจริญพร้อมครอบครัวได้ถวายโฉนดที่ดินแด่ประธานสงฆ์

๗. พระสงฆ์เถระที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบในทิศทั้ง ๔ ประมาณ ๑๐๐ รูป ทั้งพระสงฆ์เถระที่นิมนต์มาในพิธีและพระป่าที่มาปฏิบัติธรรม ทั้งสายมหานิกายและธรรมยุต ร่วมกันอนุโมทนาและให้พรอันประเสริฐ

๘. สวนพุทธธรรมมีเป้าหมายในการสร้างถวายเพื่อส่วนรวม เป็นที่ธรณีสงฆ์ เป็นสถานที่ส่วนกลาง สร้างเพื่อประโยชน์และความสุขแก่พุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔ โดยถวายในนามวัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร ในฐานะเป็นพระอารามหลวงประจำจังหวัด ด้วยเหตุนี้ หากมีผู้ใดสร้างหรือบริจาคสิ่งของใดเพื่อสนับสนุนสวนพุทธธรรม คณะพุทธบุตร พุทธอาสา จะนิมนต์พระสงฆ์เถระในทิศทั้ง ๔ เดินทางมาร่วมอนุโมทนาและให้พรอันประเสริฐ

๙. ของที่ถวายมีองค์ประกอบมาก เช่น แผ่นดินบนเนื้อที่ ๖ ไร่ พร้อมด้วยอาคารเอนกประสงค์ อาคารที่พักอาศัย อาคารเก็บของ กุฏิสงฆ์ ศาลา เรือนรับรอง ห้องน้ำ และสิ่งปลูกสร้างต่างๆ รวมถึงพระประธาน บ่อน้ำ สระน้ำใหญ่ ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา รั้ว เจดีย์ทราย ต้นกล้วยพลูฯ ที่ประดับไปด้วยสิ่งของต่างๆ รถยนต์ เรือ ต้นไม้ที่ร่วมใจกันปลูกหลาย ๑๐๐ ต้น และอื่นๆ อีกมากมาย เป็นต้น

๑๐. การถวายสวนพุทธธรรมในครั้งนี้ นอกเหนือจากการถวายที่ดินและสิ่งของต่างๆ แล้วสิ่งสำคัญที่สุดก็คือคณะพุทธบุตร พุทธอาสา ซึ่งประกอบไปด้วยคณะบุคคลทุกเพศทุกวัยทุกสาขาอาชีพ ยังได้ร่วมใจกันสร้างแนวคิดตลอดจนโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินรองรับหลังการถวาย และยังถวายการทำงานด้วยชีวิต โดยไม่มีค่าตอบแทนอีกด้วย

๑๑. คณะพุทธบุตรที่อยู่ประจำ ณ สวนพุทธธรรม ไปอยู่อาศัยด้วยความเสียสละ เสียสละบ้านเรือนและความสุขส่วนตัว ไปบุกเบิกและพัฒนาสถานที่ไม่ให้ว่างเปล่า แต่ให้เกิดประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่พุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔

๑๒. แผ่นดินที่ถวายมีอันสูงส่งมาก (ในด้านนามธรรม) เพราะเจ้าของที่ดินคือ คุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ เป็นผู้ปฏิบัติธรรม เป็นผู้มีศีลธรรม และเป็นผู้มีความตั้งใจในการถวายที่ดินพร้อมปัจจัยตลอดจนทรัพย์สมบัติที่มีอยู่จนหมดทุนทรัพย์ในวันถวายด้วยความเต็มใจ และได้รับการอนุโมทนาจากญาติมิตรและหมู่คณะ

๑๓. ภายหลังจากการถวายสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูนแล้ว คุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ และคณะพุทธบุตร พุทธอาสาได้อธิษฐานจิตกล่าวรายชื่อผู้ร่วมสร้างทั้งหมดกว่า ๒,๐๐๐ คน และอธิษฐานจิตกรวดน้ำให้กับบรรพบุรุษและบุพการี ตลอดจนเทวดาและเจ้ากรรมนายเวรของผู้ร่วมสร้างทุกๆ คน ทั้งที่ได้มาร่วมถวายหรือไม่มีโอกาสมาร่วมถวายก็ตาม และอธิษฐานจิตให้ผู้ร่วมสร้างทุกๆ ท่านประสบกับความสุขความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรมยิ่งๆ ขึ้นไป

๑๔. ภายหลังจากการถวายทานจนหมดทุนทรัพย์แล้ว เจ้าของที่ดินหรือคุณอรรถวุฒิ สัยเจริญได้เป็นผู้อาสาทำงานรับใช้พระพุทธศาสนาและแผ่นดิน ณ สวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน โดยไม่มีค่าตอบแทน (ไม่มีเงินเดือน) ไม่ยุ่งเกี่ยวกับธุรกิจและการเมือง โดยได้ถวายชีวิตเป็นพุทธบูชาพร้อมปฏิญาณตนโดยการกรวดน้ำอธิษฐานจิตต่อหน้าพระสงฆ์เถระและมหาชนในทิศทั้ง ๔ ในวันถวายที่ดินว่า “จะทำงานรับใช้ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ไปจนตลอดชีวิต” โดยปัจจุบันคุณอรรถวุฒิ สัยเจริญได้อยู่ในความดูแลและอุปถัมภ์จากบุคคลในครอบครัวและคณะพุทธบุตรให้มีปัจจัยที่เพียงพอแก่การดำรงชีวิตแต่มุ่งพัฒนาจิตและปัญญาของตนให้เจริญยิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อพัฒนาสวนพุทธธรรมให้เป็นสถานธรรมกลางเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อ พุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔ อย่างแท้จริง

๑๕. ภายหลังจากการถวายสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูนแล้ว คุณอรรถวุฒิ สัยเจริญได้นำพาคณะพุทธบุตร พุทธอาสาปฏิบัติธรรม และทำบุญต้อนรับพระสงฆ์ในทิศทั้ง ๔ ตลอดจนเดินทางไปทำบุญเยี่ยมเยือนพระสงฆ์ในทิศทั้ง ๔ รวมถึงโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินมาโดยตลอด และในทุกวันเสาร์และวันพระของทุกสัปดาห์ จะนำหมู่คณะปฏิบัติธรรม จากนั้นจะอุทิศผลบุญเพื่อเป็นเครื่องตอบแทนแก่ผู้ร่วมสร้างหรือมีส่วนในการพัฒนาสวนพุทธธรรม ทุกๆ ท่าน โดยร่วมกันอุทิศผลบุญให้กับบรรพบุรุษและบุพการี ตลอดจนเทวดา และเจ้ากรรมนายเวรของผู้ร่วมสร้างหรือมีส่วนในการพัฒนาสวนพุทธธรรมทุก ๆ ท่าน และเพื่อให้ ทุก ๆ ท่านได้รับอานิสงส์ไปจนตลอดชีวิต

พัฒนาจากที่นาที่มีเพียงต้นข่อยเพียงต้นเดียวในปี พ.ศ.๒๕๔๕ จนถึงปัจจุบัน

ภาพ การถวายแผ่นดินครั้งที่ ๑ รุ่นบุกเบิกบนเนื้อที่ ๖ ไร่

การอธิษฐานจิตถวายแผ่นดินครั้งที่ ๑ ของคุณอรธวุฒิ สัยเจริญข้อมูลจากวิดีโอเทป ในวันอาทิตย์ที่
๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ เวลา ๑๑.๐๐ น.

ขั้นตอนในพิธีอธิษฐานจิตถวายแผ่นดินครั้งที่ ๑

พิธีกรกล่าวรายงานความเป็นมาของการถวายแผ่นดินครั้งที่ ๑ เพื่อสร้างสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูนพร้อมสิ่งของทั้งหลายที่จะถวายในพิธีอันมีเสนาสนะต่าง ๆ เป็นต้น จากนั้นคุณอรธวุฒิ สัยเจริญ ประธานผู้ก่อตั้งสวนพุทธธรรม ได้กล่าวคำอธิษฐานจิตพร้อมกรวดน้ำลงแผ่นดินโดยมี พระสงฆ์เถระานุระที่มาร่วมพิธีและมหาชนในทิศทั้ง ๔ เป็นประจักษ์พยานและอนุโมทนา พระสงฆ์ใน พิธีจำนวนกว่า ๑๐๐ รูป ทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุตโดยมีพระครูสิทธิวิธาน (ครูบาอ้าย) วัดศรี คำชมพู อ.สารภี จ.เชียงใหม่ อายุ ๘๑ ปี เป็นประธานสงฆ์ในพิธี ร่วมกับมหาชนในทิศทั้ง ๔ จำนวน กว่า ๒,๐๐๐ คน

คุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ ประธานผู้ก่อตั้งสวนพุทธธรรม อายุ ๓๖ ปี ได้กล่าวสัจจะวาจา พร้อมอธิษฐานจิตกรวดน้ำรวมความดีอันเป็นสามัคคีธรรมลงบนแผ่นดินในจุดที่พระสงฆ์ทุกรูปได้อธิษฐานจิตเทดินเพื่อร่วมสร้างสวนพุทธธรรมกลายเป็นพุทธบูชา โดยคุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ ได้กล่าวคำอธิษฐานจากใจโดยไม่มีสคริปหรืออ่านเอกสารใด ๆ ดังนี้

“ด้วยบุญกุศลที่ข้าพเจ้าและหมู่คณะทั้งหลายเป็นผู้มีความตั้งใจอันดีในการทำงานเพื่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ด้วยบารมีของพระสงฆ์ทุกรูปที่เดินทางมาในวันนี้ ที่ได้ร่วมสร้าง ร่วมบริจาคดิน ทั้งพระสงฆ์ที่อยู่ ณ ศูนย์แห่งนี้ (สายนานิกายจำนวนกว่า ๘๐ รูป) และที่สวนป่า พุทธธรรมอีก ๒๐ กว่ารูป (สายธรรมยุต) ด้วยบุญกุศลที่ประชาชนทุกสาขาอาชีพทุกหมู่เหล่า ได้ร่วมเสียสละทั้งแรงกาย ปัจจัย สิ่งของ ทุกสิ่งทุกอย่าง ขอให้บุญกุศลที่ทุกคนได้กระทำมาทั้งหมดนั้น จงไหลลงไปสู่แผ่นดิน อาคารทุกแห่ง สระน้ำ บ่อน้ำ ต้นไม้ทุกต้น โครงการและกิจกรรม แม้กระทั่งเหี่ยวทุกหยดและแรงกายของข้าพเจ้าและหมู่คณะที่สร้างกันมากกว่า ๓ ปี ๖ เดือน ขอให้ทุกสิ่ง ทุกอย่างนั้นจงรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ขอให้ประชาชนที่มาในงานวันนี้หรือได้ร่วมทำบุญและไม่มีโอกาสมาที่ดี หรือมีส่วนเกี่ยวข้องทางใดทางหนึ่งก็ดี ขอให้มหาชนทุกท่านจงมีส่วนในผลบุญแห่งนี้ทุกประการ ขอบุญกุศลนี้จงบังเกิดเป็นกุศลธรรมสามัคคี เป็นสังฆสามัคคีทาน เพื่อให้ทุกคนได้มีความสุข ความเจริญทั้งทางโลก ทั้งทางธรรม และได้อยู่บำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองในหริภุญชัยและประเทศไทย ขอแม่พระธรณีนายหนังสือและโลกทั้ง ๓ เทวดาน้อยใหญ่ พระอริยเจ้า พระโพธิสัตว์ ได้โปรดรับรู้รับทราบเป็นสักขีพยานว่าข้าพเจ้าและหมู่คณะขอทำงานรับใช้ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ไปจนตลอดชีวิตด้วยเทอญ”

หลังจากที่คุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ อธิษฐานจิตเสร็จแล้ว พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนตลอดจนมหาชนได้ร่วมกันสงบจิตระลึกถึงบุญกุศลในครั้งนี้ และร่วมกันอนุโมทนาในการถวายทาน จันทมณฑลพร้อมแผ่นดิน ๖ ไร่ของคุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ จากนั้นได้ทำพิธีถวายแผ่นดิน โดยคุณอรรถวุฒิ สัยเจริญพร้อมครอบครัวและหมู่คณะได้ถวายโฉนดที่ดินและเครื่องไทยธรรม แต่ประธานพุทธบริษัท คือ พระเทพมหาเจติยาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดลำพูน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุ หริภุญชัย จากนั้นพุทธศาสนิกชนและมหาชนพร้อมใจกันก้มตัวลงและเอามือแตะแผ่นดินถวายเป็นพุทธบูชาโดยสามัคคีธรรม พระสงฆ์ทั้งปวงอนุโมทนาสาธุการและให้พรอันประเสริฐ

๒) การถวายแผ่นดินครั้งที่ ๒ เพื่อเชื่อมต่อที่ธรณีสถิตบนเนื้อที่ ๑๒ ไร่

ถวายในวันอาทิตย์ที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ บนเนื้อที่ ๑๒ ไร่ พร้อมเสนาสนะและของอันเป็นบวรทั้งหลาย อาทิเช่น พระประธาน พระมหาเจดีย์ทราย พระไตรปิฎกพร้อมตู้ ระบบไฟฟ้า ระบบประปา ต้นกล้วยพฤษภพร้อมทุนการศึกษา ปะรำพิธีและกุฏิผู้ปฏิบัติธรรม เป็นต้น โดยมีพระสงฆ์

เถรานุเถระจำนวนกว่า ๘๐ รูปร่วมกับพุทธศาสนิกชนและมหาชนในทิศทั้ง ๔ จำนวนกว่า ๑,๕๐๐ คน ร่วมสร้าง ร่วมถวายร่วมอนุโมทนาโดยสามัคคีธรรม

ในการถวายแผ่นดินครั้งที่ ๒ นี้ คุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ ได้เป็นผู้ถวายทานจนหมดทุนทรัพย์เป็นครั้งที่ ๒ เนื่องจากบิดาได้มอบรถยนต์กระบะ ๔ ประตูให้เป็นของคุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ก่อนงานถวายแผ่นดิน ๑ เดือน คุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ จึงได้อธิษฐานถวายให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน โดยถวายร่วมในงานพิธีดังกล่าว และถวายในนามครอบครัว นอกจากนี้คุณสังวาล กันตะปิติและครอบครัว ซึ่งเป็นคุณป้าของ คุณอรรถวุฒิ สัยเจริญยังได้ร่วมถวายที่ดินมรดกอีกจำนวน ๑ ไร่ ร่วมเป็นสามัคคีธรรม

ภาพ การถวายแผ่นดินครั้งที่ ๒ เพื่อเชื่อมต่อที่ธรณีสงฆ์บนเนื้อที่ ๑๒ ไร่

๓) การถวายแผ่นดิน ครั้งที่ ๓ เพื่อสร้างชุมชนวิถีพุทธธรรม บนเนื้อที่ ๑๕ ไร่

ถวายในวันอาทิตย์ที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ บนเนื้อที่ ๑๕ ไร่ ในนามมูลนิธิ สานพุทธธรรม พร้อมเสนาสนะและของอันเป็นบริวารทั้งหลาย อาทิเช่น พระประธาน พระมหาเจดีย์ทราย พระไตรปิฎก ระบบไฟฟ้า ระบบประปาต้นกัลปพฤกษ์ เรือและห้องน้ำเป็นต้น โดยมีพระสงฆ์เถระกว่า ๓๓ รูปร่วมกับพุทธศาสนิกชนและมหาชนในทิศทั้ง ๔ จำนวนกว่า ๑,๐๐๐ คน ร่วมสร้าง ร่วมถวาย ร่วมอนุโมทนา โดยสามัคคีธรรม

ภาพ การถวายแผ่นดินครั้งที่ ๓ สร้างชุมชนวิถีพุทธธรรมบนเนื้อที่ ๑๕ ไร่

๔) การถวายแผ่นดินครั้งที่ ๔ เพื่อสร้างสวนโพธิพฤกษ์ของพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ และที่พักรูปปฏิปัติธรรมบนเนื้อที่ ๖ ไร่

ถวายในวันอาทิตย์ที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ บนเนื้อที่ ๖ ไร่ ในนามมูลนิธิ สวนพุทธธรรม โดยได้ถวายสวนต้นไม้ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ พร้อมเสนาสนะและของอันเป็นบริวารทั้งหลาย อาทิเช่น พระพุทธรูป ภูมิไม้ไผ่ สวนน้ำตก เป็นต้น โดยมีพระสงฆ์เถระจำนวน ๑๙ รูปร่วมกับพุทธศาสนิกชนและมหาชนในทิศทั้ง ๔ จำนวนกว่า ๕๐๐ คน ร่วมสร้าง ร่วมถวาย ร่วมอนุโมทนา โดยสามัคคีธรรม

ภาพ การถวายแผ่นดินครั้งที่ ๔ สร้างชุมชนวิถีพุทธธรรมบนเนื้อที่ ๖ ไร่

๔.๒.๓ ลำดับช่วงเวลาของการพัฒนาสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน

๑) ช่วงที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๘ (๔ ปี)

ยุคแห่งการริเริ่มก่อตั้ง บุกเบิกและพัฒนาสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน จากที่นาที่มี ต้น
ข่อยเพียงต้นเดียว ให้กลายเป็นสถานธรรมอันอุดมมงคลที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อพระสงฆ์และ
มหาชนในทิศทั้ง ๔ โดยใช้หลักสามัคคีธรรมตามแนวทางมฆมานพ (ตำนานพระอินทร์ในพระไตรปิฎก)

พัฒนาจากที่นาที่มีเพียงต้นข่อยเพียงต้นเดียวในปี พ.ศ. ๒๕๔๕

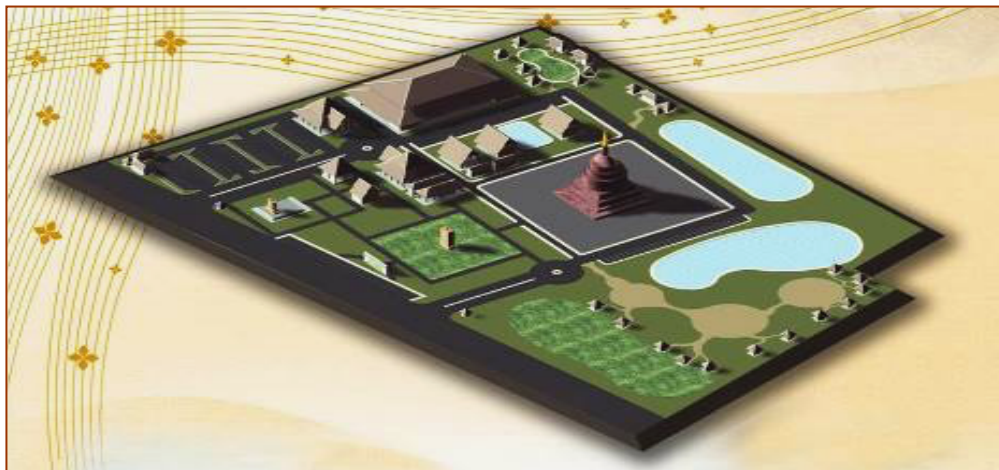
๒) ช่วงที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๔๙ – ๒๕๕๒ (๔ ปี)

ยุคแห่งการสร้างคน สร้างงาน สร้างระบบการทำงานในนาม “มูลนิธิสวนพุทธธรรม” และ
รวบรวมคณะทำงานจิตอาสาเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินด้วย หลักสาราณีย
ธรรมและร่วมกันพัฒนาสวนพุทธธรรมให้เป็นสถานธรรมกลางเพื่อพระพุทธศาสนา และแผ่นดิน

๓) ช่วงที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๕๓ – ๒๕๕๖ (๔ ปี)

ยุคแห่งการพัฒนากาย จิตและปัญญาของคณะพุทธบุตร พุทธอาสาตลอดจนการทำงาน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินอย่างมีประสิทธิภาพ และร่วมมือกับคณะ สงฆ์ในทุกกระดับ ส่วนราชการและองค์กรการกุศลอื่น ๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาสวนพุทธธรรม จังหวัด ลำพูนให้เป็น **พุทธธรรมสถานเพื่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔**

พุทธธรรมสถาน

สถานธรรมกลางเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

ตัวอย่างโครงการชุมชนพุทธธรรม

๔) ช่วงที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๐ (๔ ปี)

ยุคแห่งการสร้างพระมหาเจดีย์ นามพุทธธรรมเจดีย์ศรีทริภุญชัย เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔ และพัฒนาสถานธรรมกลางเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินให้เป็น **พุทธจักรธรรมสถาน**อันนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและแผ่นดินสืบไป (ในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ นี้ มีผู้อธิษฐานจิตบรรจุลูกแก้วและแผ่นทองร่วมสร้างพระมหาเจดีย์แล้วกว่า ๒๐๐,๐๐๐ คน ทั่วประเทศ ทั้งพระสงฆ์และประชาชน)

๕) ช่วงที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔ (๔ ปี)

ยุคแห่งการพัฒนาองค์กรสู่ระบบการจัดการเชิงวิชาการ ส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าวิจัย ส่งเสริมงานเกษตรอินทรีย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ เชื่อมต่อเครือข่ายองค์กรและสถาบันแห่งความรู้ในด้านต่าง ๆ ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและสังคม อาทิเช่น องค์กรเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน, องค์กรสุขภาพวิถีพุทธ, สถาบันการศึกษาและสถาบันวิจัยท้องถิ่น เป็นต้น และพัฒนาสวนพุทธธรรมสู่ **องค์กรอารยวัฑฒิเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน** คือ การบริหารจัดการองค์กรด้วยหลักอารยวัฑฒิ ๕ และมุ่งพัฒนาบุคลากรสู่ความเป็นอริยชนตามวิถีพุทธธรรม

๔.๒.๔ โครงการและกิจกรรมต่างๆ ของสถานปฏิบัติธรรม

สถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้ มีจิตอาสาที่เสียสละตนเอง มุ่งประพฤติพรหมจรรย์ และได้อาศัยอยู่ประจำภายในสถานปฏิบัติธรรมจำนวน ๑๐ ท่าน โดยมีหน้าที่หลักในการต้อนรับและจัดเตรียมกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวัน แต่ละสัปดาห์ แต่ละเดือนและตลอดทั้งปีและได้สร้างกิจกรรม ที่ต่อเนื่องมายาวนานนับ ๑๐ ปี จนกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ และมีจิตอาสาที่อาศัยอยู่ภายนอกใกล้ชิดจำนวนกว่า ๑๐๐ ท่านที่เปลี่ยนเวียนกันมาช่วยงานและร่วมกิจกรรมต่างๆ โดยมี จิตอาสาที่เป็นสมาชิกลงทะเบียนทั่วประเทศมากกว่า ๒,๐๐๐ คนขึ้นไป โดยมีโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นทางเลือกและเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไปตลอดจนผู้สูงอายุได้มาเข้าร่วมในโครงการและกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาสมดุลแห่งชีวิตทั้งกาย จิตและปัญญาของตนตามอริยาคัย ดังนี้

๑. กิจกรรมทำวัตรเช้า-เย็น
๒. กิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำวันเสาร์(ทาน ศีล ภavana, ฟังธรรมจาก พระสงฆ์และพระไตรปิฎก)
๓. กิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำวันพระ (ฝึกปฏิบัติใน ศีล สมาธิ ปัญญา สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตร(แปล) อริยมรรคมีองค์ ๘ (แปล) และบารมี ๓๐ ทศ)
๔. กิจกรรมทำบุญและเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ในทิศทั้ง ๔ ทุกสัปดาห์
๕. กิจกรรมทำความสะอาดบริเวณพระธาตุหริภุญชัยด้วยสามัคคีธรรมและถวายมหาสังฆทานทุกหลังวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๖. กิจกรรมจุดประทีปถวายเป็นพุทธบูชาด้วยสามัคคีธรรมรอบองค์พระธาตุหริภุญชัยและถวายมหาสังฆทานหลังงานวันสลากภัต
๗. กิจกรรมถวายสังฆทานเกื้อกูลสงฆ์หมู่ใหญ่ที่เข้าปริวาสกรรมและปฏิบัติธรรม ณ วัดน้ำบ่อหลวง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่และตามวัดต่างๆเป็นต้น
๘. กิจกรรมบรรจุลูกแก้วแห่งความดีเพื่อร่วมสร้างพุทธธรรมเจดีย์ ศรีหริภุญชัย
๙. กิจกรรมสร้างน้ำตันศรีมหาโพธิ์และพระพุทธรูปประจำสังเวชนียทั้ง ๔ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา
๑๐. กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปีต้อนรับศกใหม่และจุดประทีปบูชาพระพุทธรูปประจำสังเวชนียทั้ง ๔ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา
๑๑. โครงการพิเศษต่าง ๆ เช่น โครงการมหากุศลแห่งปัญญา (การถวายพระไตรปิฎก), โครงการปล่อยชีวิตสัตว์เป็นทาน เป็นต้น

๔.๓ หลักการและวิธีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างชุมชนสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

๔.๓.๑ หลักการใช้หลักพุทธธรรมของสถานปฏิบัติธรรม

หลักพุทธธรรมเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นหลักธรรมที่เป็นสากลว่าด้วยกฎแห่งเหตุและผลตามกระบวนการของธรรมชาติ เป็นข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” โดยเห็นความสำคัญของร่างกาย จิตใจและปัญญา ซึ่งมีความสัมพันธ์กันและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกเพศ ทุกวัย โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนเมื่อนำหลักพุทธธรรมไปประพฤติปฏิบัติและประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและการดูแลสุขภาพแล้ว ย่อมทำให้มีกำลังใจและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและก่อให้เกิดความสงบสุข ในครอบครัวและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในชุมชนและสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข

จากการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติธรรมของสถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้ ใช้หลักการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรมจากง่ายไปสู่ยากตามแนวทางของคฤหัสถ์ไม่ได้ มุ่งเน้นการปฏิบัติเชิงลึก(intensive) แบบนักบวช อาทิเช่น พระสงฆ์หรือแม่ชี เป็นต้น มีการจัดโครงการและกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อรองรับผู้ปฏิบัติธรรมในแต่ละระดับ โดยเฉพาะประชาชนที่มาปฏิบัติธรรมต่างมีพื้นฐานการศึกษา ความรู้ทางธรรม ปัญหาครอบครัว สุขภาพ ฐานะ จริตและทัศนคติที่แตกต่างกัน การจัดโครงการและกิจกรรมต่างๆ ของสถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้เป็นการเปิดโอกาสและถือเป็นอีกทางเลือกหนึ่งให้กับประชาชนที่มาปฏิบัติธรรม โดยจะเน้นในส่วนที่ของการพัฒนาทางด้านทางจิตใจเป็นหลัก เพื่อกำจัดโรคทางใจ อันหมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การละความโลภ ความโกรธและความหลงให้เบาบาง ร่วมกับหลักธรรมสำคัญต่างๆ ในพระไตรปิฎกที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน ซึ่งหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติธรรมของสถานธรรมแห่งนี้ได้แบ่งออกเป็นหลักใหญ่ ๓ ประการคือ ๑) การดำเนินชีวิตตามคุณสมบัติของอุบาสก อุบาสิกาที่ดีที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก ๒) การดำเนินชีวิตตามแบบอย่างคฤหัสถ์อริยบุคคลในสมัยพุทธกาลที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก ๓) การปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) การดำเนินชีวิตตามคุณสมบัติของอุบาสก อุบาสิกาที่ดีที่มีปรากฏพระไตรปิฎก

การดำเนินชีวิตตามคุณสมบัติของอุบาสก อุบาสิกาที่ดีที่มีปรากฏพระไตรปิฎกในฐานะคฤหัสถ์คือ อุบาสกธรรม ๕ ประการและอุบาสกธรรม ๗ ประการ ซึ่งเป็นหลักประพฤติปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือนโดยไม่ขัดแย้งกับสำนักใดๆ เพราะเป็นหลักธรรมมาตรฐานตามพุทธบัญญัติและเป็นหลักธรรมพื้นฐานนำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาพทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้ปฏิบัติธรรมจากการศึกษาพบว่า สถานธรรมแห่งนี้ได้ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติธรรมทุกท่านได้ดำรงตนเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดีตามฐานะและกำลังแห่งตนก่อน เพราะถือเป็นหลักธรรมพื้นฐานของชาวพุทธที่มีมาแต่ในสมัยพุทธกาล สำหรับอุบาสก อุบาสิกาที่ดีควรมีคุณสมบัติ ๕ ประการ ซึ่งเรียกอีกอย่างว่าอุบาสกแก้วหรืออุบาสกรัตน โดยคุณสมบัติ ๕ ประการ^๑ คือ

๑. เป็นผู้มีความศรัทธาเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อมั่นใน พระรัตนตรัย
๒. เป็นผู้มีความยินดีในศีลอันดีงามมีศีล ๕ เป็นเบื้องต้น
๓. เป็นผู้เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม มุ่งหวังผลจากการกระทำของตนไม่ถือนมกตสัน

ชาว

^๑ อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๕/๒๕๒-๒๕๓.

๔.เป็นผู้ไม่แสวงหาเขตนาบุญภายนอกพระศาสนาหรือให้ความสำคัญและเกื้อกูลหมู่สงฆ์

๕.เป็นผู้ชวนช่วยในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

ผู้ที่มีความตั้งใจที่จะปฏิบัติให้มีคุณสมบัติครบตามที่กล่าวมานั้นจึงถือว่าเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่แท้จริงส่วนผู้ใดไม่เข้าใจและไม่มีความพยายามที่จะปฏิบัติให้มีคุณสมบัติครบตามที่กล่าวถึงแม้จะนั่งใกล้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ยังไม่ถือว่าเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่แท้จริง ส่วนการที่จะเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดียิ่งขึ้นหรือเจริญขึ้นได้แก่อุบาสกธรรม๗ประการหรือธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญของอุบาสกเพื่อมุ่งพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยบุคคล เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัมปทาของอุบาสก^๒ ได้แก่

๑. ไม่ขาดการเยี่ยมเยียนพบปะพระภิกษุสงฆ์
๒. ไม่ละเลยการฟังธรรม
๓. ศึกษาในอริสัจ (ศีลที่ยิ่งขึ้นไป)
๔. มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ทั้งที่เป็นเถระ นวกะ และมัชฌิมะ
๕. ฟังธรรมด้วยความเคารพไม่เพ่งโทษติเตียน

เป็นผู้ไม่แสวงหาเขตนาบุญภายนอกพระศาสนาหรือให้ความสำคัญและเกื้อกูลหมู่สงฆ์เป็นผู้ชวนช่วยในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

ดังนั้นหากผู้ปฏิบัติธรรมสามารถประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดีได้ย่อมเป็นพื้นฐานสู่การพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนตามพุทธบัญญัติและยังเป็นผู้ที่สร้างคุณค่าให้กับชีวิตของตนเองในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในการจรรโลงและสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับพุทธบริษัททั้ง ๔ อันได้แก่ภิกษุ ภิกษุณีอุบาสกและอุบาสิกา ให้ยั่งยืนสืบไป

๒) การดำเนินชีวิตตามแบบอย่างคฤหัสถ์อริยบุคคลในสมัยพุทธกาล ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก

การดำเนินชีวิตตามแบบอย่างคฤหัสถ์อริยบุคคลในสมัยพุทธกาลที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกอาทิเช่น ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี, ท่านจิตตคหบดี, ท่านหัตถกอุบาสก, หมอชีวกโกมารภัจจ์, นางวิสาขา เป็นต้น จากการศึกษาพบว่า สถานธรรมแห่งนี้จะนำรูปแบบและ วิธีการดำเนินชีวิตของบุคคลในสมัยพุทธกาลที่มีบันทึกในคัมภีร์ในพระไตรปิฎกมาเป็นแบบอย่างและเป็นต้นแบบแห่งการดำเนินชีวิต เพราะเป็นผู้ที่มั่นใจได้ในการประพฤติปฏิบัติธรรม เนื่องจากเป็นผู้ได้รับการพยากรณ์

^๒ อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๒๙/๔๔-๔๕.

หรือได้รับการรับรองจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นอุบาสก อุบาสิกที่ดีหรือที่เลิศคุณ และเพื่อป้องกันการยึดติดบุคคลในยุคปัจจุบัน (ส่วนใครจะเคารพบุคคลใดเป็นพิเศษนอกเหนือจากนี้เป็นเรื่องเฉพาะบุคคล) ซึ่งในพระธรรมเรียกว่า หลักพุทธานุมัติ หมายถึง การศึกษาแนวทาง มองดูแบบอย่างและเข้าถึงความคิดของเหล่าอริยชนผู้เป็นแบบอย่างที่ดีอันมีพระพุทธเจ้าเป็นประธานสูงสุด ถือเป็นหนึ่งในหลักวัฒนธรรม ๖ คือ หลักธรรมที่เป็นปากทางแห่งความเจริญ หรือ ธรรมที่เป็นดุจประตูด่านจะเปิดออกไปให้ก้าวหน้าสู่ความเจริญงอกงามของชีวิต อันประกอบไปด้วย^๓

๑. อโรคยะ คือ ความไม่มีโรคหรือความเป็นผู้มีสุขภาพดี มี โรคพาลน้อยเบาบาง
๒. ศีล คือ ความเป็นผู้ประพฤติดี ทั้งทางกาย วาจา มีวินัย ไม่เบียดเบียนใคร
๓. พุทธานุมัติ คือ การศึกษาแนวทาง มองดูแบบอย่างและเข้าถึง ความคิดของเหล่าอริยชนผู้เป็นแบบอย่างที่ดี
๔. สุตะ คือ ใฝ่เล่าเรียนแสวงหาความรู้ ฝึกตนให้เชี่ยวชาญ
๕. ธรรมานุวัติ คือ การดำเนินชีวิตและประกอบกิจการงานโดย ชอบธรรม
๖. อลันตา เพียรพยายามไม่ย่อท้อ มีกำลังใจที่เข้มแข็ง

การดำเนินชีวิตตามแบบอย่างคุณุศลหรือบุคคลในสมัยพุทธกาล ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกนี้ มีวัตรปฏิบัติหรือหลักการตรวจสอบคุณสมบัติของความเป็นอริยบุคคลหรือผู้กำลังเจริญสู่วิถีทางแห่งอริยบุคคลคือ หลักอารยวัติ^๔ ประการหรือเรียกอีกอย่างว่า อริยวัฑฒิ แปลว่า หลักความเจริญของอารยชน ซึ่งประกอบไปด้วย ๑. ศรัทธา ๒. ศีล ๓. สุตะ ๔. จาคะ ๕. ปัญญา^๕

พระพรหมคุณาภรณ์^๕ ได้กล่าวถึงชุมชนต้นแบบในฐานะคุณุศลที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture) ของสถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้ คือ อารยวัฑฒิ ๕ ซึ่งหมายถึง หลักความเจริญแห่งอารยชนหรือความเจริญอย่างประเสริฐ โดยได้กล่าวไว้ว่า “ชุมชนอารยวัฑฒิ ก็คืออุบาสก อุบาสิกบริษัท ในชุมชนนี้มีหลักวางไว้ชัด ศาสนิกเป็นผู้มีคุณภาพ เป็นแบบอย่างพระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า อุบาสกรัตน์ (อุบาสกแก้ว) อุบาสิกรัตน์ (อุบาสิกาแก้ว) จัดได้ว่าเป็นชาวพุทธชั้นนำ ซึ่งเป็นผู้มีความเข้มแข็งที่จะตั้งมั่นอยู่ใน หลักพุทธธรรมให้เป็นอย่างชาวพุทธทั่วไป...

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๒-๑๕๓.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๘๒.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), สยามสามไตร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๑๓-๒๒๗.

ดังนั้น ในการที่จะก้าวไปในการพัฒนาชีวิตอุบาสก อุบาสิกาพึงมีคุณสมบัติพื้นฐานที่เรียกว่า อารยวัติ คือ การพัฒนาตนแบบอริยะ ๕ ประการ อันได้แก่

๑. ศรัทธา ความซาบซึ้งมั่นใจในคุณพระรัตนตรัย ซึ่งมีแกนอยู่ที่ตถาคตโพธิสัทธา คือ ศรัทธาในปัญญาตรัสรู้ของตถาคต หรือศรัทธาในปัญญาตรัสรู้ที่ทำให้มนุษย์เป็นพุทธะ เท่ากับมั่นใจในความเป็นมนุษย์ที่จะฝึกให้เลิศประเสริฐจนมีปัญญารู้แจ้งเป็นพุทธะได้ข้อนี้ คือคุณสมบัติที่เป็นจุดตั้งต้นของการศึกษาพัฒนาชีวิตนั่นเอง

๒. ศีล ความประพฤติมาตรฐานขั้นต้น เริ่มด้วยเพียงเว้นการเบียดเบียนกัน โดยมีศีล ๕ (เป็นเบื้องต้น) แล้วค่อยพัฒนาต่อไปสู่ศีล ๘ ฯลฯ

๓. สุตะ สดับฟังอ่านข่าวสารข้อมูลคำสอนหลักธรรมคำอธิบายที่จะนำมาไตร่ตรอง พิจารณาวิเคราะห์วิจย(ัมมวิจยะ) ให้เข้าถึงความหมาย ได้หลักที่จะนำไปปฏิบัติพัฒนาให้ถูกต้องหรือใช้ให้เป็นประโยชน์ได้จริง

๔. จาคะ ความมีน้ำใจเผื่อแผ่เสียสละ ครองเรือนด้วยใจที่ไม่ตระหนี่ คับแคบ ใส่ใจรับฟังทุกข์สุขของคน พร้อมทั้งจะแบ่งปันช่วยเหลือ ข้อนี้จะลดความเห็นแก่ตัว ละกิเลส ขยายกุศลขึ้นเรื่อยๆ

๕. ปัญญา ความมีปัญญายังถึงความเกิดขึ้นจนถึงความดับสลาย ทลายประดาภิเลส ความชั่วร้ายแก้ปัญหาคำทุกข์ให้สิ้นไปได้

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญเกี่ยวกับ (๑) หลักการดำเนินชีวิตตามคุณสมบัติของอุบาสก อุบาสิกาที่ดีที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกและ (๒) หลักการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างคฤหัสถ์ อริยบุคคลในสมัยพุทธกาลที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก ประธานผู้ริเริ่มก่อตั้งสถานธรรม ได้ให้ข้อคิดเห็นโดยสรุปว่า^๖

“ สืบเนื่องจากในสภาวะปัจจุบันพุทธบริษัทอันหมายถึง ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา อยู่ในสภาพที่อ่อนแอ คณะสงฆ์ได้ช่วยกันทำหน้าที่ในฝ่ายบรรพชิตที่จะทำให้พุทธบริษัทมีความเข้มแข็ง ส่วนคณะจิตอาสาเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินของสถานธรรมแห่งนี้ อยู่ในฝ่ายคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน จึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับประชาชนโดยเฉพาะคนในยุคปัจจุบันทุกเพศทุกวัยที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมจึงไม่สนใจเข้าวัด

^๖ สัมภาษณ์ คุณอรรรณภูมิ สัยเจริญ, ประธานผู้ก่อตั้งสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน, ๑๖ กันยายน

ไม่เคารพพระสงฆ์ มีความเก้อเขินในการทำบุญ เป็นชาวพุทธเพียงในนาม เข้าวัดเพียงเพื่อโชคลาภหรือเมื่อตนเองมีเคราะห์ขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการของพระพุทธศาสนาที่แท้จริง ขาดความเป็นผู้มี จิตอาสาในการรับผิดชอบต่อศาสนาของตน มีการศึกษาสูงแต่เอาตัวไม่รอดนำตนไปสู่หนทางแห่งความเสื่อมอันมีที่ไปคืออบายและความทุกข์ เป็นต้น คนในสมัยปัจจุบันไม่เข้าใจความเป็นอุบาสก อุบาสิกที่ดีเพราะคิดว่าต้องเป็นคนแก่ ต้องนั่งขาวหม่นขาว ต้องนอนวัด ดังนั้นคณะจิตอาสากลุ่มบุกเบิก จึงได้คิดพุทธวิธีให้คนรุ่นใหม่ ได้เข้าใจพระรัตนตรัยและพัฒนาตนจนเข้าใจลัทธิมรรค ผล พระนิพพาน ตามแนวทางของคฤหัสถ์แบบค่อยเป็นค่อยไป จึงเกิดแนวคิดในการรวบรวมคณะ จิตอาสาเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินขึ้น เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับพุทธบริษัท โดยอาศัยหลักแห่งความสามัคคีและความเสียสละตามแนวทางของมฆมานพ (หรือพระอินทร์) ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นแบบอย่างในการรวบรวมคณะจิตอาสาขึ้น”

“จิตอาสาเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน หมายถึง พุทธศาสนิกชน ที่มีจิตอาสาเสียสละช่วยเหลืองานพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระรัตนตรัยด้วยความสมัครใจ โดยไม่มีค่าตอบแทน ผู้เป็นจิตอาสาเป็นผู้เริ่มต้นด้วยศรัทธาในพระรัตนตรัย แม้ในเบื้องต้นอาจจะยังบกพร่องในศีลธรรมอยู่บ้าง แต่ก็มีจิตอาสา (เสียสละ) ช่วยเหลืองานพระพุทธศาสนาและเมื่อได้มาร่วมในโครงการและกิจกรรมต่างๆ ณ สถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้อย่างต่อเนื่องเป็นประจำ ได้รับการถ่ายทอดข้อธรรมข้อธรรม จนเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม เชื่อการเวียนว่ายตายเกิดตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ในที่สุดก็จะพัฒนาตนเป็นอุบาสก อุบาสิกที่ดีอันมีคุณสมบัติ ๕ ประการตามพุทธบัญญัติ เมื่อจิตอาสาได้พัฒนาตนเป็นอุบาสก อุบาสิกที่ดีแล้ว และได้มาศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องต่อไป จนเกิดการเห็นโทษภัยของสังสารวัฏและเห็นคุณค่าของอริยสัจ ๔ ประการ เห็นอานิสงส์ของการบรรลุมรรคเป็นพระโสดาบัน และเป็นผู้ปรารถนาจะดำรงตนเป็นอริยบุคคลขั้นต้นในทางพระพุทธศาสนาในฐานะคฤหัสถ์ ผู้ครองเรือน โดยมีอริยบุคคลในสมัยพุทธกาลเป็นแบบอย่าง อาทิเช่น ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี หมอชีวกโกมารภัจจ์และนางวิสาขา ฯลฯ เป็นต้น จึงได้ปฎิญาณตนด้วยการถวายชีวิตเป็นพุทธบูชา เพื่อเข้าถึง อจลศรัทธาคือ ศรัทธาอันตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย และรับเอาหลักอารยวัฑฒิ ๕ ประการคือ ๑. ศรัทธา ๒. ศีล ๓. สุตะ ๔. จาคะ ๕. ปัญญา หรือคุณสมบัติของพระโสดาบันไปเป็น ข้อประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันตลอดชีวิต ซึ่งจิตอาสาจำนวนหลายท่านก็ได้ปฎิญาณตนเพื่อเข้าถึงความเป็นอุบาสก อุบาสิกที่ดีตลอดชีวิตด้วยความสมัครใจ จึงถือว่าเป็นพื้นฐานสู่ความสุขและความเจริญแห่งการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรม

และสนับสนุนให้เกิดองค์ความรู้ที่ถูกต้องดีงามอันเป็นสัมมาปฏิบัติ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชนและอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในสังคมได้อย่างปกติสุข”

๓) การปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก

การปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓, ไตรสิกขาหรือสิกขา ๓,หลักอริยสัจ ๔ ประการและหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ฯลฯ โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพานจากการศึกษาพบว่า สถานธรรมแห่งนี้ได้คัดเลือกหลักธรรม ที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาหรือแก่นแท้ของคำสอนในพุทธธรรมที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเพื่อเป็นหลักในการเชื่อมโยงกับหลักธรรมอื่นๆ ที่สำคัญและสัมพันธ์กันซึ่งมีอยู่มากมาย เพื่อนำไปส่งเสริมและเกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชนในฐานะศฤงคารอันนำไปสู่สมุฏฐานของสุขภาพทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม ปัญญาและในมิติต่างๆ ตามหลักแห่งพุทธธรรม ทั้งทางด้านปริยัติ (ศึกษา) ปฏิบัติ (ประพฤติตาม) และปฏิเวธ (บรรลุผล) ซึ่งหลักธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาที่สถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้ใช้เป็นหลักในการปฏิบัติมีตัวอย่างดังนี้

๑. บุญกิริยาวัตถุ ๓ หมายถึง ที่ตั้งแห่งการทำบุญ, เรื่องที่จัดเป็นการทำความดี, หลักการทำความดี, ทางทำความดี

๒. ไตรสิกขา หรือสิกขา ๓ หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติ ที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจและปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน เรียกง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

๓. อริยสัจ ๔ หมายถึงความจริงอันประเสริฐ, ความจริงของพระอริยะ, ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ อันได้แก่

๔. มรรคมีองค์ ๘ เรียกเต็มว่า อริยอัฏฐังคิกมรรคแปลว่า ทางมีองค์แปดประการอันประเสริฐ; องค์ ๘ ของมรรคประกอบไปด้วย

- ๑) สัมมาทิฎฐิ ความเห็นชอบ
- ๒) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ
- ๓) สัมมาวาจา การเจรจาชอบ
- ๔) สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ
- ๕) สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ
- ๖) สัมมาวายามะ ความพยายามชอบ
- ๗) สัมมาสติ ความระลึกชอบ
- ๘) สัมมาสมาธิ ความตั้งจิตมั่นชอบ

นอกจากนี้ยังรวมถึงหมวดธรรมสำคัญอื่น ๆ ในพระไตรปิฎกที่สถานธรรมแห่งนี้ได้นำมาประยุกต์ใช้ในการเกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรม อาทิเช่น

(๑) กัลยาณมิตตตา (๒) พรหมวิหาร ๔ (๓) สังคหวัตถุ ๔ (๔) อิทธิบาท ๔ (๕) สติปัฏฐาน ๔ (๖) आयुวัฒนธรรม ๕ (๗) สารณียธรรม ๖ (๘) สัมปายะ ๗ (๑๐) บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ (๑๑) โพธิปักขิยธรรม ๓๗ (๑๒) มงคล ๓๘ เป็นต้น ฯลฯ

๔.๓.๒ วิธีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรม

ในด้านการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของสถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้ ใช้หลักพันธกิจ ๕ ประการที่สนับสนุนการพัฒนาสถานปฏิบัติธรรมให้เป็นศูนย์กลางการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรม ของประชาชนซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนสถานและงานสัมมาอาชีวะ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้มีส่วนร่วมในโครงการและกิจกรรม ที่หลากหลายและเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรม ประธานผู้ก่อตั้งสถานธรรมได้ให้ข้อมูลดังนี้^๗

“สำหรับในด้านแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรม เราใช้หลักพันธกิจ ๕ ประการ ที่สนับสนุนการพัฒนาสถานปฏิบัติธรรมให้เป็นศูนย์กลางในการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรมของจิตอาสาและประชาชน คือ (๑) โครงการสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน (๒) โครงการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก (๓) โครงการส่งเสริมงานวัฒนธรรมเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาและสังคม (๔) โครงการพัฒนาพุทธธรรมสถานเพื่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔ (๕) โครงการสนับสนุนงานสัมมากิจเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนสถานและงานสัมมาอาชีวะ เพื่อให้จิตอาสาและประชาชนได้มีส่วนร่วม ในโครงการและกิจกรรมที่หลากหลายและเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชนซึ่งหลักพันธกิจ ๕ ประการนี้จะเป็เครื่องส่งเสริมและเกื้อกูลให้จิตอาสาและประชาชนค่อย ๆ พัฒนาตนจนกลายเป็น อุบาสก อุบาสิกาที่ดี และพัฒนาตนสู่การดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งอริยชนด้วยหลักอารยวิม ๕ ประการ คือ ๑. ศรัทธา ๒. ศีล ๓. สุตะ ๔. จาคะ

^๗สัมภาษณ์ คุณอรอุตติ สัยเจริญ, ประธานผู้ก่อตั้งสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

๕. ปัญญา และเข้าถึงหลักธรรมสำคัญใน พระไตรปิฎกอาทิเช่น บุญกิริยาวัตถุ ๓, ไตรสิกขาหรือสิกขา ๓, หลักอริยสัจ ๔ ประการและ หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ เป็นต้น ซึ่งก็คือ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างวัฒนธรรมชุมชนของสถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้ที่ได้วางรูปแบบไว้”

การประยุกต์พันธกิจทั้ง ๕ ในการสร้างวัฒนธรรมชุมชนของสถานปฏิบัติธรรม

๑) พันธกิจที่ ๑ โครงการสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

จากการสัมภาษณ์ประธานผู้ก่อตั้งสถานธรรมได้ให้ข้อมูลดังนี้“โครงการสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินถือเป็นโครงการหลักที่สำคัญที่สุดของสถานปฏิบัติธรรม เพราะพันธกิจต่างๆ หรือโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานปฏิบัติธรรมต้องไหลลงสู่โครงการสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินคือ ผู้ที่ผ่านการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรมมาในระยะเวลาหนึ่ง เมื่อตนถึงพร้อมจะเข้าพิธีปฏิญาณตนเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดีโดยความสมัครใจตามคุณสมบัติที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยการเปล่งวาจาถวายชีวิตต่อพระรัตนตรัย ต่อหน้าหมู่คณะหรือพระภิกษุสงฆ์ เพื่อรับเอาข้อธรรมของอุบาสก อุบาสิกาที่ดีไปปฏิบัติตลอดชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาศาสนบุคคล คือการสร้างบุคคลหรือบุคลากรที่มีความพร้อมและมีความรู้ความสามารถในการเป็นกัลยาณมิตรและเป็นแบบอย่างที่ดี ถือเป็นปัจจัยแรกที่มีความสำคัญอันจะนำไปสู่ปรโตโมสะ (เสียงแห่งธรรม) เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมเกิดโยนิโสมนสิการ (ความเข้าใจที่ถูกต้อง) อันเป็นสัมมาทิฐิร่วมกันและนำไปสู่สัมมาปฏิบัติจนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้หลักพุทธธรรมตลอดชีวิตตามแนวทางของสวนพุทธธรรมคือ การปฏิญาณตนเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดีและมุ่งพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก โดยมีบุคคลในสมัยพุทธกาลเป็นแบบอย่างและสามารถพัฒนาตนไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรที่พึงามให้กับผู้อื่นต่อไป ดังที่มีบันทึกในพระธรรมว่า “เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิต ฉันทใด ความเป็นกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ฉันทนั้น”

ตัวอย่างพิธีการปฏิญาณตนเป็นพุทธบุตรเพื่อเข้าถึงความเป็นอุบาสกัรต์ และอุบาสิกาัรต์ของสถานปฏิบัติธรรมและนำหลักอารยวัธ๕ ประการคือ ๑. ศรัทธา ๒. ศีล ๓. สุตะ ๔. จาคะ ๕. ปัญญาไปใช้ในการดำเนินชีวิตตามวิถีพุทธธรรม เพื่อมุ่งพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนตลอดชีวิต

หลักการปฏิญาณตน

“สัมภาษณ์ คุณอรอุตติ สัยเจริญ, ประธานผู้ก่อตั้งสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

จากนี้ไปขอเชิญผู้ที่จะปฏิญาณตนทุกท่าน ได้น้อมจิตไปที่พระประธานเสมือนหนึ่งว่าได้มา
เข้าเฝ้าพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ที่ประทับแห่งใดแห่งหนึ่ง ท่ามกลางหมู่พระภิกษุสงฆ์แล้ว
น้อมจิตระลึกถึงองค์คุณแห่งพระรัตนตรัย เตรียมความพร้อมทั้งกาย วาจา ใจ

กาย ถวายชีวิตเป็นพุทธบูชา อันเป็นทานบารมี

วาจา เปล่งออกมาด้วยความองอาจกล้าหาญ อันเป็นสัจจบารมี

ใจ ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย ตั้งมั่นในมรรค ผล พระนิพพานอันเป็น
อธิษฐานบารมี

จากนั้นกล่าววาจาปฏิญาณตนโดยพร้อมเพรียงกัน

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (๓ จบ)

ในโอกาสบัดนี้ ข้าพเจ้านาย/นาง/น.ส. ขอตั้งจิตอธิษฐาน
ต่อหน้าองค์พระประธานว่าข้าพเจ้าขอมอบกายถวายชีวิตเป็นพุทธบูชาแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทุกพระองค์และองค์คุณแห่งพระรัตนตรัย และขอปฏิญาณตนว่า

ข้อ ๑. ข้าพเจ้าจะตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัยแม้ด้วยชีวิต(ถึงพร้อมด้วยศรัทธา)

ข้อ ๒. ข้าพเจ้าจะตั้งมั่นในศีลอันดีงามตามสมควรแก่ฐานะและเป็นไปได้เพื่อ มรรค ผล
(ถึงพร้อมด้วยศีล หมายถึง ศีล ๕, ศีล ๘, หรือศีล ๑๐ ตามฐานะของตน)

ข้อ ๓. ข้าพเจ้าจะตั้งมั่นในพระสัจธรรมอันประเสริฐคือ อริยสัจ ๔ ประการและดำเนิน
ตามอริยมรรคมีองค์ ๘ (ถึงพร้อมด้วยสุตะและปัญญา)

ข้อ ๔. ข้าพเจ้าจะตั้งมั่นในหน้าที่พุทธบุตรเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินในทุกหนแห่ง
(ถึงพร้อมด้วยจาคะหรือความเสียสละ)

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและพระบารมีอันบริสุทธิของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทุกพระองค์ ตลอดจนการปฏิญาณตน เพื่อพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนตามพุทธบัญญัติ ของข้าพเจ้า
ทั้งหลายในครั้งนี้ จงเป็นเครื่องหมายนำพาให้ข้าพเจ้าทั้งหลายได้พบกับประโยชน์คือ ความสุข ทั้งโลก
นี้ โลกหน้าและประโยชน์สูงสุดคือ มรรค ผล พระนิพพาน ตลอดกาลนานเทอญ

๒) พันธกิจที่ ๒ โครงการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักธรรม ในพระไตรปิฎก

จากการสัมภาษณ์ประธานผู้ก่อตั้งสถานธรรมได้ให้ข้อมูลดังนี้^๙

“โครงการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก เป็นโครงการที่สอดคล้องกับหลักศาสนธรรม ถือเป็นหลักการสำคัญในทางพระพุทธศาสนาที่จะเข้าไปสร้างเสริมการปฏิบัติธรรมของจิตอาสาและประชาชนโดยเฉพาะด้านจิตใจ ประชาชนแต่ละท่านมีพื้นฐานทางการศึกษา องค์ความรู้ในธรรม ฐานะ ภาวะและจริตที่แตกต่างกัน ดังนั้นการเผยแผ่ธรรมจึงต้องทำในหลากหลายวิธี ทั้งที่เป็นทางวิชาการ ทั้งกิจกรรม ทั้งปริยัติและปฏิบัติและต้องสัมพันธ์หรือเชื่อมโยงกับศาสนพิธีหรือวัฒนธรรมชุมชน เช่น มีการแสดงธรรมจากพระสงฆ์และคฤหัสถ์ผู้มีความรู้ในธรรมในกิจกรรมประจำวันเสาร์และวันพระ เป็นต้น ตลอดจนการจัดตั้งหอสมุดประจำชุมชนและศูนย์เรียนรู้พระพุทธศาสนาและชุมชนวิถีพุทธขึ้นและมีผู้รู้ธรรมอยู่ประจำตลอดทุกวัน เพื่อให้ความรู้หรือคำปรึกษา ซึ่งเป็นศูนย์เรียนรู้ธรรมตามอริยสัจทั้งการเสวนาธรรม การสนทนาธรรมหรือปรึกษาเรื่องการดำรงชีวิตหรือสุขภาพวิถีพุทธ โดยเฉพาะผู้สูงอายุบางท่านมีพื้นฐานการศึกษาน้อยไม่สามารถจดจำหรือเข้าใจในเนื้อหาแห่งธรรมได้ทันทีจึงต้องอาศัยการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและฟังบ่อยๆ โดยเฉพาะหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎกคือ บุญกิริยาวัตถุ ๓, ไตรสิกขาหรือสิกขา ๓,หลักอริยสัจ ๔ ประการและหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ เป็นต้น ตลอดจนหลักธรรมของอุบาสก อุบาสิกาที่ดี ซึ่งจะมีการกล่าวถึงทุกวันหรือทุกสัปดาห์ เช่น ในกิจกรรมประจำวันพระจะมีการสวดบทสวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตร(อริยสัจ ๔) แปลและบทอริยมรรคมีองค์ ๘ แปล เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะไม่สามารถจดจำเนื้อหาของหลักธรรมได้ทั้งหมด แต่เมื่อถามหรือตรวจสอบความประพฤติดจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมตลอดระยะเวลา ๕ ปีขึ้นไป ผู้สูงอายุและประชาชนทุกคนได้ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมได้เป็นอย่างดีตามหลักสัมมาปฏิบัติ”

จากเอกสารทางวิชาการของสถานปฏิบัติธรรม ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พระพุทธศาสนาและชุมชนวิถีพุทธ ดังนี้^{๑๐}

ศูนย์เรียนรู้พระพุทธศาสนาและชุมชนวิถีพุทธ หมายถึง หน่วยงานเผยแผ่พุทธธรรมที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาพระพุทธศาสนาของชุมชน เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของสมาชิกและพุทธศาสนิกชนตลอดจนประชาชนทั่วไป

^๙ สัมภาษณ์ คุณอรรรณวุฒิ สัยเจริญ, ประธานผู้ก่อตั้งสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๐} หอธรรมปริญชัย, “แฟ้มงานสำคัญสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน”, (อัดสำเนา).

บทบาทและความสำคัญ

๑) เป็นแหล่งเรียนรู้พระพุทธศาสนาของชุมชนในด้านต่างๆ อาทิ ด้านทาน ด้านศีล ด้านสมาธิและวิปัสสนา เป็นต้น ตลอดจนการเรียนรู้ในทุกรูปแบบตามอัธยาศัย (ตามความประสงค์ของผู้เรียน) อาทิเช่น การฟังธรรม การสนทนาธรรม การเสวนาธรรมและการถามตอบปัญหาธรรมะ ตลอดจนการใช้สื่อสิ่งพิมพ์และโสตทัศน เป็นต้น อันนำไปสู่สัมมาปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมและสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

๒) เป็นศูนย์กลางที่พุทธบริษัทและสมาชิกตลอดจนประชาชนที่สนใจ ทุกเพศ ทุกวัย และทุกพื้นฐานความรู้ สามารถเข้ามาเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรมและสามารถพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพุทธธรรม ครอบคลุมทุกมิติของชีวิต ทั้งทางด้าน การพัฒนากาย จิต ปัญญาและสังคมและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในชุมชนได้อย่างมีความสุข

๓) เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนองค์ความรู้และแหล่งค้นคว้าวิจัยของนักวิชาการ นักวิจัย และนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อสร้างความเข้าใจและปรับสมดุล กาย จิตและปัญญาในการพัฒนาตนและจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

๔) เป็นสถานที่ปฏิสังขาร(ต้อนรับ) พุทธบริษัททั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ตลอดจนมหาชนในทิศทั้ง ๔ ที่มาทำบุญและเยี่ยมเยือนสวนพุทธธรรมทั้งอามิสปฏิสังขารและธรรม ปฏิสังขารเพื่อส่งเสริมและประสานความสามัคคีของพุทธบริษัท

แนวคิดในการสร้างรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้พระพุทธศาสนาของชุมชนที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแบบอย่างในสมัยพุทธกาลคือ การสร้างบุคลากรที่มีความพร้อม และสามารถพัฒนานตนไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรที่ดีงามให้กับผู้อื่นต่อไป

๓) พันธกิจที่ ๓ โครงการส่งเสริมงานวัฒนธรรมเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาและสังคม

จากการสัมภาษณ์ประธานผู้ก่อตั้งสถานธรรมได้ให้ข้อมูลดังนี้^{๑๑}

“โครงการส่งเสริมงานวัฒนธรรมเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาและสังคม เป็นการสร้างกิจกรรมที่หลากหลายรูปแบบเพื่อเปิดโอกาสให้จิตอาสาและประชาชนได้เลือกกิจกรรมที่ตนพอใจหรือเอื้อต่อการมาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น บางท่านไม่สะดวกมาร่วมกิจกรรมประจำวันเสาร์เพราะจัด

^{๑๑}สัมภาษณ์ คุณอรธฤดี สัยเจริญ, ประธานผู้ก่อตั้งสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน, ๑๖ กันยายน

กิจกรรมตอนกลางคืนเวลาตั้งแต่หนึ่งทุ่มจนถึงสาม-สี่ทุ่ม บางท่านชอบกิจกรรมตอนกลางวันคือ การเดินทางไปทำบุญเยี่ยมเยือนพระสงฆ์ตามวัดต่างๆ การอาสาผจญแล .

ทำความสะอาดสถานธรรม แต่บางท่านก็เข้าร่วมกิจกรรมเกือบทั้งหมด โดยเฉพาะจิตอาสาที่อยู่ประจำภายในสถานธรรม เป็นต้น สำหรับกิจกรรมต่างๆ นั้นทางสถานธรรมจะเป็นผู้จัดเตรียมให้ทั้งหมดทั้งสถานที่ ทั้งนิมนต์พระสงฆ์หรือการแสดงธรรมจากผู้ทรงความรู้ต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้จิตอาสาและประชาชนได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นประจำจนกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชนและเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างหมู่คณะด้วยกัน เป็นชุมชนแห่งวิถีพุทธธรรมหรือที่เรียกว่า ชุมชนอารยวิถีตามหลักวัฒนธรรมองค์กรและก่อให้เกิดความสามัคคีธรรมและความมีเมตตาจิตที่ดีต่อกัน ซึ่งถือเป็นการสร้างเสริมกำลังใจและความสุขของครุฑของผู้ปฏิบัติธรรม ดังนิยามว่า “ความคุ้นเคยในธรรมเป็นญาติอย่างยิ่ง” ซึ่งสอดคล้องกับหลักศาสนพิธี คือสามารถเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน และส่งเสริมให้เกิดเป็นกุศลกรรมที่นำไปสู่วิถีแห่งพุทธธรรม”

แนวคิดในการสร้างรูปแบบโครงการและกิจกรรมต่างๆ ของสถานธรรม เน้นการส่งเสริมให้จิตอาสาและประชาชนมีความพอใจและมีความสุขจากการทำบุญในทางพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่องและนำไปสู่องค์ความรู้แห่งพุทธปัญญาทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งสอดคล้องกับศาสนพิธี วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน มุ่งสร้างสรรค์ในเชิงสัมพันธ์กับสังคม ก่อเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ส่งเสริมและให้กำลังใจ ความอ่อนน้อมและเป็นบ่อเกิดแห่งการมีส่วนร่วมของคนในครอบครัว หมู่คณะตลอดจนชุมชนและสังคมต่อไป

๔)พันธกิจที่ ๔ โครงการพัฒนาพุทธธรรมสถานเพื่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔

จากการสัมภาษณ์ประธานผู้ก่อตั้งสถานธรรมได้ให้ข้อมูลดังนี้^{๑๒}

“โครงการพัฒนาพุทธธรรมสถานเพื่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔เป็นโครงการที่สอดคล้องกับหลักศาสนสถานตลอดจนศาสนวัตถุ ที่สนับสนุนการพัฒนาสถานปฏิบัติธรรมให้เป็นศูนย์กลางการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรมของประชาชนโดยใช้หลักการสร้างตามวัตถุประสงค์ของการสร้างอนุพุทธมณฑลประจำจังหวัดและสร้างตามหลักรวมกันคือ “บวร” อันหมายถึง บ้าน วัด โรงเรียนหรือราชการ โดยพุทธบริษัททุกคนถือเป็นผู้มีส่วนในการสร้างสถานธรรมด้วยหลักสามัคคีธรรม ตลอดจนสร้างเสนาสนะและศาสนวัตถุต่าง ๆ อาทิเช่น อาคารปฏิบัติธรรม พระพุทธรูป สังฆเวชนียสถานจำลอง ตลอดจนมหาเจดีย์ เป็นต้น ทำให้จิตอาสาและประชาชนมีความรู้สึกภาคภูมิใจและ

^{๑๒} สัมภาษณ์ คุณอรอุมา สัยเจริญ, ประธานผู้ก่อตั้งสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

เห็นตนเองมีคุณค่าในการเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมเพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เหมือนดังที่อุบาสก อุบาสิกาในสมัยพุทธกาลที่มีปรากฏใน พระไตรปิฎกเป็นแบบอย่างในการสร้างวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม อาทิเช่น ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างวัดเชตวัน นางวิสาขาสร้างวัดบุพพาราม พระเจ้าพิมพิสารสร้างวัดเวฬุวัน เป็นต้น โดยเฉพาะประชาชนและผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากที่ไม่ใช่เป็นคนร่ำรวยแต่กลับได้มีโอกาสสร้างวัดหรือสถานธรรม ซึ่งปัจจุบันมีเนื้อที่ประมาณ ๔๐ กว่าไร่ และยังเป็นที่ตั้งขององค์พระมหาเจดีย์ที่พุทธบริษัทและมหาชนทั่วประเทศมาร่วมสร้างด้วยสามัคคีธรรม ดังเช่นผู้สูงอายุหลายท่านที่ได้เคยสนทนาธรรมต่างกล่าวกันว่า มีความสุขใจและพอใจแล้วในชีวิตชาตินี้ที่ได้มีโอกาสสร้างวัดและพระมหาเจดีย์ แม้จะตายก็พร้อมแล้วหรือที่เรียกว่า ตายก่อนตายหรือตายอย่างมีคุณค่า นอกจากนี้ยังรวมถึงการพัฒนาสถานธรรมให้เป็นเสนาสนะสัปปายะคือ ร่มรื่น สะอาด สงบ มีพื้นที่ต้อนรับให้เกิดความประทับใจ มีบรรยากาศเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมแลพร้อมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ตลอดเวลา”

แนวคิดในการสร้างสถานปฏิบัติธรรมถือเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งในทางพระพุทธศาสนาเพราะถือเป็นฐานที่ตั้งแห่งการดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและ สาธารณกุศลก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม เป็นแหล่งพบปะ สนทนาธรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดจนเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ มาแล้วรู้สึกสบายใจหรือสงบใจ เป็นต้น

๕) พันธกิจที่ ๕ โครงการสนับสนุนงานสัมமாகิจเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

จากการสัมภาษณ์ประธานผู้ก่อตั้งสถานธรรมได้ให้ข้อมูลดังนี้^{๑๓}

“โครงการสนับสนุนงานสัมமாகิจเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน ถือเป็นโครงการส่งเสริมสัมมาอาชีวะของผู้ปฏิบัติธรรมที่อยู่ประจำศูนย์และชาวบ้านในท้องถิ่นในฐานะศฤงคาร เพื่อให้มีรายได้พอเพียงต่อการเลี้ยงตนและดำรงชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ โดยได้เลือกการปลูกข้าวอินทรีย์และพืชผักอินทรีย์ไว้กินเองและขาย เพื่อนำรายได้ทั้งหมดสนับสนุนงานพระพุทธศาสนาและสาธารณประโยชน์ในนามมูลนิธิ และยังถือเป็นการรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้พื้นที่ทั้งหมดของสถานปฏิบัติธรรมปราศจากสารพิษหรือสารเคมีต่าง ๆ มีสภาพอากาศที่ดีเอื้อต่อสุขภาพและการปฏิบัติธรรม ในส่วนนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกับอาชีพของประชาชนที่มาร่วมปฏิบัติธรรม เพราะประชาชนทุกท่านต่างมีอาชีพส่วนตัวอยู่แล้ว แต่ศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ที่นี้มีหน้าที่เผยแพร่ให้ความรู้ แนะนำ จัดอบรมและส่งเสริมให้ประชาชนได้รับประทานพืชผักเกษตร

^{๑๓}สัมภาษณ์ คุณอรอุรฉัตร สัยเจริญ, ประธานผู้ก่อตั้งสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน, ๑๖ กันยายน

อินทรีเพื่อสุขภาพและมีพืชผักอินทรีย์จำหน่ายในราคาถูกหรือตามแต่จิตศรัทธาบริจาค โดยเฉพาะผักสลัดที่มีมากกว่า ๑๐ ชนิด นอกจากนี้ทางมูลนิธิยังได้นำพืชผักอินทรีย์ไปถวายแก่พระสงฆ์ตลอดจนนำไปช่วยเหลือผู้สูงอายุหรือผู้ปฏิบัติธรรมที่ป่วยเป็นโรคต่าง ๆ โดยเฉพาะเป็นโรคมะเร็งและโรคเบาหวาน เป็นต้น ”

แนวคิดในการสร้างโครงการสนับสนุนงานสัมมากิจเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน โดยเฉพาะการปลูกพืชผักอินทรีย์ถือเป็นอีกโครงการหนึ่งที่สำคัญ ที่เอื้อต่อการสร้างเสริมสุขภาพของผู้ปฏิบัติธรรม ผู้สูงอายุและผู้ป่วย โดยเฉพาะด้านสุขภาพ ทั้งทางตรงและทางอ้อม และยังถือเป็นการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจและการดำรงชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ และสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพองค์รวมของ ผู้ปฏิบัติธรรมให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๔.๓.๓ ตัวอย่างการแสดงธรรมะจากพระไตรปิฎกทุกวันเสาร์และวันพระ เพื่อพัฒนาจิตอาสาให้เป็นพุทธบุตรของชุมชนวิถีพุทธสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกบทธรรมเพียง ๒ เรื่อง จากการแสดงธรรมของคุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ ในกิจกรรมประจำวันเสาร์และวันพระเป็นเวลากว่า ๑๐ ปี จำนวนกว่า ๑,๐๐๐ ครั้ง โดยเลือกบทธรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสวนพุทธธรรม ด้วยหลักสาราณียธรรม เพื่อให้มองเห็นภาพรวมในการปฏิบัติธรรมของคนในชุมชนทุกคำคืน โดยเฉพาะวันเสาร์และวันพระประมาณเวลา ๑๙.๐๐ น.- ๒๑.๓๐ น.

๑) ตัวอย่างธรรมะในกิจกรรมประจำวันเสาร์

ธรรมะจากพระไตรปิฎก ปฐมเทศสูตร เรื่อง ประวัติของพระอินทร์หรือตำนานมขมานพ (ความสามัคคีเพื่อแผ่นดิน)

กิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำวันเสาร์ที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

ครั้งที่ ๑๘/๒๕๕๓ (รวม ๒๐๖ ครั้ง)

อาจารย์อรรถวุฒิ สัยเจริญเริ่มต้นกล่าวข้อธรรม^{๑๔}

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาแก่พระเจ้ามโหฬารว่า

“ท้าวอมพะ (หรือพระอินทร์) ถึงความประเสริฐกว่าเทวดาทั้งหลาย เพราะความไม่ประมาท บัณฑิตทั้งหลายสรรเสริญความไม่ประมาท ส่วนความประมาท บัณฑิตติเตียนทุกเมื่อ”

^{๑๔} หอธรรมหรือบุญชัย, “แฟ้มงานสำคัญสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน”, (อัตสำเนา).

ท้าวหมะนั้นเป็นพระนามหนึ่งของท้าวสักกะหรือพระอินทร์ จอมสวรรค์ชั้นดาวดึงส์คือสวรรค์ชั้นที่ ๒ เมื่อเป็นมนุษย์ท่านเป็นผู้ไม่ประมาท ชักชวนมิตรสหายทำบุญสั่งสมกุศลกรรมอยู่เสมอ เมื่อสิ้นชีพแล้วได้ไปอุบัติเป็นท้าวสักกะหรือท้าวเทวราชจอมเทพในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า ท้าวหมะหรือพระอินทร์ถึงความสำเร็จสูงกว่าเทวดาทั้งหลายเพราะความไม่ประมาท ส่วนความประมาทนั้นบัณฑิตทั้งหลายย่อมมิได้เป็น เพราะเป็นต้นเค้าของความวิบัติทุกอย่าง

ความโศครายในมนุษย์ก็ตาม การต้องไปตกไปสู่อบายภูมิก็ตาม ล้วนมีความประมาทในการสร้างกุศลเป็นมูลเหตุทั้งสิ้น ท้าวหมะนั้นเป็นผู้ไม่ประมาทอย่างไร ? จักได้กล่าวดังต่อไปนี้

ท่านพระอานนท์เถระได้สดับมาอย่างนี้ว่า “พระศาสดาประทับอยู่ที่ภูเขาสาลา ป่ามหาวัน เมืองเวสาลี ครั้นนั้น เจ้าลิฉณวี พระองค์หนึ่งพระนามว่า **มหาลิ** ทรงสดับพระธรรมเทศนาเรื่อง **ลักกปัญหสูตร** ของพระพุทธเจ้าแล้ว ทรงดำริว่า พระพุทธเจ้าทรงเห็นสมบัติของท้าวสักกะ ทรงรู้จักท้าวสักกะด้วยพระองค์เองจริงหรือไม่หนอ หรือเพียงแต่ได้ยินได้ฟังมาจากผู้อื่น”

ทรงดำรินี้แล้วจึงเสด็จเข้าไปเฝ้าพระศาสดาทูลถามพระพุทธองค์ว่า “พระพุทธองค์ทรงรู้สมบัติของท้าวสักกะ ทรงรู้จักท้าวสักกะด้วยพระองค์เองหรืออย่างไร จึงตรัสเช่นนั้น”

พระศาสดาตรัสตอบว่า “มหาลิ ท้าวสักกะนั้นตถาคตได้เห็นได้รู้จักด้วยตนเอง”

เจ้ามหาลิตรัสตอบว่า “คงเป็นท้าวสักกะปลอมเป็นแน่แท้ พระเจ้าข้า เพราะท้าวสักกะจอมเทพตัวจริงนั้นบุคคลเห็นได้โดยยาก”

พระศาสดาตรัสตอบว่า “ดูก่อนมหาลิ ตถาคตรู้จักทั้งตัวท้าวสักกะและบุพกรรมในอดีตของท้าวสักกะด้วย ต่อจากนั้น พระศาสดาทรงอธิบายพระนามของท้าวสักกะให้เจ้ามหาลิทรงทราบว่ามีพระนามอย่างนั้นๆ เพราะเหตุใด เช่นว่า

ที่มีพระนามว่า มขมา เพราะชาติที่เป็นมนุษย์ได้ชื่อว่า มขมานพ

ที่มีพระนามว่า บุรินททะ เพราะชาติก่อนชอบให้ทานก่อนผู้อื่น

ที่มีพระนามว่า สักกะ เพราะเคยให้ทานโดยเคารพ

ที่มีพระนามว่า วาสวะ เพราะชาติก่อนเคยให้ที่พักอาศัยแก่คนจรมา

ที่มีพระนามว่า สหัสสักกะ เพราะสามารถดำรงข้อความได้ตั้งพันเรื่องในกาลเพียงครู่เดียว

ที่มีพระนามว่า สุขัมบดี เพราะทรงเป็นสามีของนางสุชาดา

ที่มีพระนามว่า เทวานมินทะ เพราะทรงเป็นใหญ่กว่าทวยเทพทั้งปวงในชั้นดาวดึงส์

อีกประการหนึ่ง ท้าวสักกะนั้นเมื่อสมัยเป็นมนุษย์ได้บำเพ็ญข้อวัตรปฏิบัติ ๗ ประการอย่างบริบูรณ์ตลอดชีวิต คือ

๑. เลี้ยงดูมารดาและบิดา

๒. อ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่
๓. พุดจาไพเราะ อ่อนหวาน
๔. ไม่พุดจาส่อเสียด
๕. กำจัดความตระหนี่ได้
๖. มีวาจาสัตย์
๗. ข่มความโกรธได้

ดูก่อนมหาเถร เราตถาคต รู้จักทั้งท้าวสักกะและบุพกรรมในอดีตของท้าวสักกะ”

จากนั้นเจ้ามหาเถร ทรงแสดงความประสงค์อยากทราบเรื่องราวของท้าวสักกะ เมื่อสมัยเป็นมนุษย์ พระศาสดาจึงตรัสเล่าให้ฟัง ดังต่อไปนี้

เรื่องมฆมานพ (พระอินทร์)

ท้าวสักกะหรือพระอินทร์สมัยอยู่ในโลกมนุษย์เป็นสามัญชนมีนามว่า **มฆมานพ** คนหนุ่มอย่างมฆมานพค่อนข้างหาได้ยากในยุคสมัยนั้น ซึ่งเป็นยุคก่อนที่พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันจะตรัสรู้ มฆมานพเป็นผู้มองเห็นแต่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ยอมสละทุกอย่างเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ผู้อื่นมฆมานพเป็นชาวอจลคามในแคว้นมคธ วันหนึ่งออกไปนอกบ้าน หยุดพักผ่อนในที่แห่งหนึ่ง เขาได้ทำที่ตรงนั้นให้เป็นที่พักผ่อนอันน่ารื่นรมย์ ชายคนหนึ่งมาเห็นเข้าอ้างว่าเป็นที่ของตน ดึงเขาออกแล้วเข้าอยู่แทนมฆมานพยอมให้แต่โดยดีไปทำที่อื่นๆ อีก แต่ก็ถูกแย่งจนหมดมฆมานพเห็นว่า คนที่มาแย่งที่อยู่ของตนนั้นมีความสุข เขาพอใจกับการที่ได้เห็นผู้อื่นมีความสุข จึงได้เสียสละทำสถานที่ต่าง ๆ ให้เป็นรมณีสถานไว้เป็นอันมาก ยอมให้ทุกคนเข้าพักอาศัย เขามีความสุขที่ได้ทำเช่นนั้น ถึงฤดูหนาวได้ก่อไฟให้คนเหล่านั้น ถึงฤดูร้อนได้นำน้ำมาให้มฆมานพคิดว่า รมณีสถานและความสุขเป็นที่รักที่พอใจของคนทั้งปวง จึงตกลงใจเที่ยวทำสถานที่ดังกล่าวให้เป็นสาธารณสถาน เขาออกจากบ้านแต่เช้าทำหนทางให้ราบเรียบตัดกิ่งไม้ที่ควรตัด

ต่อมามีชายคนหนึ่งเห็นมฆมานพทำอยู่อย่างนั้น จึงถามมฆมานพว่า “ท่านกำลังทำอะไร” มฆมานพตอบว่า “กำลังทำหนทางขึ้นสู่สวรรค์” เขาชอบใจในปฏิปทานั้น จึงร่วมเป็นพวกเดียวกับมฆมานพ ต่อมาเขาได้เพื่อนร่วมอุดมการณ์รวมกันทั้งหมด ๓๓ คน คนทั้งหมดมุ่งทำงาน เพื่อสาธารณประโยชน์เพื่อแผ่นดิน เพื่อมหาชนในทิศทั้ง ๔ ผู้ใหญ่บ้านมีจิตริษยาไม่ต้องการให้เด็กหนุ่มทำอย่างนั้น จึงบอกว่าผู้ครองเรือนควรเข้าป่าหาเนื้อหรือหาปลาแล้วต้มสุรากินกันจึงควรเพราะตนจะได้กินบ้าง เขาพยายามห้ามมฆมานพและเพื่อน ๆ แต่คณะของมฆมานพไม่ยอมเชื่อฟังผู้ใหญ่บ้าน คงทำกิจอันเป็นจิตอาสาต่อไป ผู้ใหญ่บ้านโกรธเคืองจึงไปกราบทูลพระราชาว่า มีพวกโจร รวมตัวกันเป็นพวกจำนวน ๓๓ คน พระราชารับสั่งให้จับมายังไม่ทันสืบสวน สอบสวนก็รับสั่งให้เอาช่างเหยียบมฆ

มานพให้โอวาทแก่เพื่อน ๆ ว่า นอกจากเมตตาแล้ว ไม่มีที่พึ่งอื่นเลย ขอให้ทุกคนจงแผ่เมตตาไปยัง พระราชา นายบ้าน ข้างที่เหยียบและตนโดยเสมอกันอย่าโกรธเคืองใครๆ

เพราะอานุภาพแห่งเมตตาข้างไม่อาจเข้าไปใกล้ชายหนุ่มทั้ง ๓๓ คนได้ พระราชาทรงสดับ แล้วเข้าใจว่า ข้างกลัวคนมาก จึงรับสั่งให้เอาเสื่อลำแพนคลุมคนเหล่านั้นเสีย แต่ข้างถอยหลังกลับ ความขังจะใสข้างเท่าไรข้างก็ไม่ยอมเดินเข้าไป พระราชาทรงสดับพฤติการณ์ดังนั้นแล้ว ทรงดำริว่า ต้องมีเหตุพิเศษอย่างแน่อน ข้างจึงเป็นอย่างนี้ จึงรับสั่งเรียกคนทั้ง ๓๓ คนเข้าเฝ้าฯ มานพได้กราบ ทูลถึงข้อเท็จจริงตั้งแต่ต้นจนจบในการกระทำของพวกตน พระราชาทรงสดับแล้วทรงโสมนัส แล้วตรัสว่า “สัตว์เดรัจฉานยังรู้จักคุณของพวกเจ้า เราเป็นมนุษย์ไม่รู้จัก จงยกโทษแก่เราเถิด”

จากนั้น พระราชาได้พระราชทานผู้ใหญ่น้ำพร้อมทั้งบุตร ภรรยา ให้เป็นทาสของ มขมานพ มอบข้างเชือกนั้นให้เป็นพาหนะสำหรับขี่และหมู่บ้านทั้งหมดให้มขมานพปกครองเพื่อน ๆ ทั้งหมด ต่างปราโมทย์นกว่าได้พบบุญทันตาเห็น เปลี่ยนกันขี่ข้างด้วยความสุขปรึกษากันอยู่เสมอว่า พวกเราควรทำอะไรให้ยิ่งขึ้นเพื่อมหาชนในทิศทั้ง ๔ ตกลงกันว่า จักสร้างศาลาให้เป็นที่พักของมหาชน ให้ถาวรใน ๔ แยกหนทางใหญ่

มขมานพมีภรรยา ๔ คน คือ นางสุนันทา นางสุจิตตา นางสุธรรมา และนางสุชาดาต่อมา มขมานพพร้อมเพื่อน ๆ และภรรยาได้ร่วมกันสร้างศาลาสุธรรมา ศาลานั้นแบ่งเป็น ๓ ส่วน ส่วนหนึ่งสำหรับมหาชนทั่วไป ส่วนหนึ่งสำหรับคนเชื้อใจและอีกส่วนหนึ่งสำหรับคนขี่พวกเขาปุกระดาน ๓๓ แผ่นใหญ่ แล้วสั่งข้างไว้ว่า แยกมานั่งบนแผ่นกระดานของผู้ใด จงพาแยกไปบ้านของผู้นั้น วันนั้นผู้นั้น จักเป็นผู้รับรองความสะดวกสบายแก่แยกทุกประการ

มขมานพ ปลุกต้นทองหลางไว้ต้นหนึ่ง ห่างจากศาลาไม่มากนัก แล้วก็ทำเก้าอีหินไว้โคน ต้นไม้นั้นสำหรับคนจะได้นั่งเล่นจากนั้นรวมกันขุดสระโบกขรณี ชื่อ สระสุนันทาสรางสวนดอกไม้อัน สวยงามชื่อ สวนสุจิตรา มขมานพบำเพ็ญคุณงามความดีอื่นๆ และวัตรปฏิบัติ ๗ ประการ อยู่จนตลอด ชีวิตเมื่อสิ้นชีพแล้วไปบังเกิดเป็นพระอินทร์หรือท้าวสักกะเทวราชในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สหายของเขา ๓๒ คนก็เกิดในที่นั้นเหมือนกันอยู่ในฐานะเทพผู้ยิ่งใหญ่ นายข้างเกิดเป็นวิศกรรมบุตร ข้างเกิดเป็น เทพบุตรชื่อเอราวัณ นางสุธรรมา สุนันทาและสุจิตตาก็ไปเกิดเป็นเทพอัปสรที่นั่นเหมือนกัน มีแต่นาง สุชาดาเท่านั้นที่เกิดเป็นนางนงาย เพราะมีวิบากกรรม ภายหลังท้าวสักกะได้ช่วยเหลือให้นาง สุชาดาไปเกิดเป็นเทพอัปสรเหมือนกันโดยสอนให้รักษาศีล ทำจิตใจให้ประกอบด้วยเมตตา กรุณาเป็น ต้นทั้งหมดได้เสวยทิพยสมบัติพร้อมทั้งเทวสภาชื่อสุธรรมา สวนจิตรดาและสระโบกขรณีชื่อ สุนันทา ทั้งหมดมีความสุขอยู่ในสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะหมั่นสั่งสมบุญกุศลด้วยความสามัคคี ด้วย แรงกาย ด้วยทรัพย์และปัจจัย ด้วยความไม่ประมาทนั่นเอง

ต่อมาในยุคสมัยพุทธกาล ภายหลังจากที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสรู้ พระอินทร์หรือท้าวสักกะพร้อมเทพบริวาร ได้มาฟังธรรมจากพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมให้กับพระอินทร์และเหล่าเทพบริวาร ด้วยฐานบุญอันยิ่งใหญ่ที่พระอินทร์พร้อมหมู่คณะได้กระทำไว้ในขณะเป็นฆมานพ เพื่อประโยชน์และความสุขต่อมหาชนในทิศทั้ง ๔ ทำให้พระอินทร์ได้มีดวงตาเห็นธรรม บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันพร้อมมีอายุทิพย์ที่เพิ่มขึ้น ส่วนเหล่าเทพบริวารอีกจำนวน ๘๐,๐๐๐ องค์ก็บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันเช่นกัน ทั้งหมดเสวยความสุขอันยิ่งใหญ่ในโลกทิพย์ พร้อมกับยกฐานะของตนเข้าสู่ความเป็นพุทธบุตรที่แท้จริง เป็นอริยเทพผู้ประเสริฐดังนี้แล

ท่านทั้งหลายตำนานแห่งมฆมานพได้บังเกิดขึ้นแล้ว ณ สวนพุทธธรรม แห่งนี้จากที่นา ที่มีต้นข่อยเพียงต้นเดียวในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ กลายเป็นสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน พัฒนาเป็นสถานธรรมกลางเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน พัฒนาเป็นพุทธธรรมสถานเพื่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔ จากคน ๑ คน เป็น ๒ เป็น ๕ เป็น ๒๐ เป็น ๓๓ จนปัจจุบันมีผู้ร่วมสร้าง ร่วมถวายแผ่นดินตามที่มีบันทึกรายชื่อไว้ทั้งหมดกว่า ๒๐,๐๐๐ คนทั่วประเทศ

จากผู้ปฏิบัติธรรมประจำวันเสาร์และวันพระ ๑ คน เป็น ๒ เป็น ๕ เป็น ๒๐ เป็น ๓๓ คน จนปัจจุบันมีผู้เวียนมาร่วมปฏิบัติธรรมเป็นประจำกว่า ๑๐๐ คนขึ้นไป

จากผู้ทำความสะอาดบริเวณพระธาตุเจ้าหริภุญชัย ๑ คน เป็น ๒ เป็น ๕ เป็น ๒๐ เป็น ๓๓ คน จนปัจจุบันมีผู้ร่วมทำความสะอาดบริเวณพระธาตุหริภุญชัยทุกหลังวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาว่า ๑๐๐ คนขึ้นไป

จากพุทธอาสา ๑ คน เป็น ๒ เป็น ๕ เป็น ๒๐ เป็น ๓๓ คน จนปัจจุบันมีพุทธอาสา ลงทะเบียนร่วมสร้าง ร่วมกิจกรรมกว่า ๔๐๐ คนขึ้นไป (ปัจจุบัน ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ มีพุทธอาสา ลงทะเบียนจำนวนมากกว่า ๒,๐๐๐ คนขึ้นไป)

จากพุทธบุตรผู้ปฏิญาณตนมอภายถวายชีวิตต่อพระรัตนตรัย และมุ่งพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนตลอดชีวิต เริ่มจาก ๑ คน เป็น ๒ เป็น ๕ เป็น ๒๐ เป็น ๓๓ คน จนปัจจุบันมีพุทธบุตร ผู้ปฏิญาณตนทั้งหมดมากกว่า ๒๐๐ คนขึ้นไป(ปัจจุบัน ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ มีพุทธบุตรปฏิญาณตนมากกว่า ๕๐๐ คน ขึ้นไป)

ทุกท่าน ทุกคนต่างกำลังดำเนินตามแนวทางแห่งมฆมานพด้วยระบบสามัคคีธรรม ด้วยระบบสารณียธรรม เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งร่วมกันถวายแผ่นดินพร้อมวิหารทานถึง ๓ ครั้ง ปลุกต้นไม้ ต้นโพธิ์และสร้างสวนอันนารัณมย์ สร้างถนน ถวายรถยนต์ สร้างบ่อน้ำ สระน้ำ ถวายเรือ สร้างสะพานและที่พักอาศัย สร้างศาลาปฏิบัติธรรม สร้างเจดีย์และพระประธานและ อื่น ๆ อีกมากมาย สิ่งใด ๆ ก็ตามที่ได้บังเกิดขึ้น ณ สถานธรรมกลางแห่งนี้ ตลอดจนโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ในนาม

มูลนิธิสวนพุทธธรรมทุกท่านที่มาร่วมสนับสนุนถือว่าเป็นผู้ได้ร่วมสร้างสถานธรรมแห่งนี้ โดยมีพระสงฆ์และมหานิกายในทิศทั้ง ๔ มาใช้ประโยชน์ มาร่วมกิจกรรมและร่วมกันอนุโมทนาเป็นประจำและยังร่วมกันประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนอันมีพระโสดาบันเป็นเบื้องต้นในฐานะศฤงคารตามแบบอย่างท้าวสักกะหรือพระอินทร์ในครั้งนั้นหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ท่านทั้งหลายจะยังร่วมใจเป็นหนึ่งเดียวกันร่วมกันสร้างสถานธรรมกลางอันอุดมมงคลแห่งนี้ให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินต่อพุทธบริษัทและมหานิกายในทิศทั้ง ๔ ตลอดจน ทุกภพภูมิ เหมือนดังตำนานแห่งมฆมานพนี้

ขอคุณความดีทั้งหลายที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ จงเป็นเครื่องนอบน้อมและเข้าถึงความเป็นมิตรไมตรีจิตต่อท้าวเทวราชผู้เป็นใหญ่ในสรวงสวรรค์ทุกชั้นภูมิพร้อมหมู่คณะและบริวารอันมีท้าวสักกะเทวราชหรือพระอินทร์อริยเทพผู้เป็นประธานในคำค้ำอันเป็นมงคลนี้ ได้โปรดรับรู้รับทราบและร่วมอนุโมทนาในการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรม ตลอดจนการทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินของหมู่ข้าพเจ้าทั้งหลายในครั้งนี้ เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นมิตรไมตรีจิตและความสามัคคีร่วมกับทุกภพภูมิร่วมถวายเป็นพุทธบูชา และเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและแผ่นดินตลอดกาลนานเทอญ

๑) ตัวอย่างธรรมะในกิจกรรมประจำวันพระ

กิจกรรมประจำวันพระ ณ สวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน
แสดงธรรมโดย คุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ

เรื่องการหลุดพ้นด้วยสามัคคีธรรม

ในคืนวันพระแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๒ ซึ่งตรงกับวันศุกร์ที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๒ ภายหลังจากเสร็จกิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำวันพระแล้ว คณะพุทธบุตรประจำศูนย์ทุก ๆ ท่านได้ร่วมกันประชุมสารณียธรรม ณ ลานพระปัญญา และเพื่อเตรียมรับฟังข้อธรรมจากอาจารย์อรรถวุฒิ สัยเจริญ โดยได้ร่วมกันนอบน้อม สักการบูชา พระประธานองค์ใหญ่ ณ ลานปัญญา พร้อมจุดประทีปถวาย เป็นพุทธบูชา จากนั้นได้ร่วมกันนั่งสมาธิเพื่อเข้าสู่ความสงบและเตรียมรับฟังข้อธรรม

อาจารย์อรรถวุฒิ สัยเจริญเริ่มต้นกล่าวข้อธรรม^{๑๕}

ขอนอบน้อมแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์และองค์คุณแห่งพระรัตนตรัยและ ขอกราบอาราธนาพระบารมีอันบริสุทธิของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์เป็นประธาน พระปัจเจก

^{๑๕} หอธรรมปริกขณชัย, “แฟ้มงานสำคัญสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน”, (อัตสำเนา).

พุทธเจ้าทุกพระองค์ พระมหาสาวก พระอริยสงฆ์ทุกระดับภูมิธรรมตลอดจนพระมหาโพธิสัตว์เจ้าทุกพระองค์ อริยเทพ อริยพรหม ตลอดจนเทพเทวาผู้มีสัมมาทิฐิตามสายญาณแห่งพุทธะในทุกภพภูมิ และที่ประชุมพร้อมเพรียงกัน ณ ธรรมสภาแห่งนี้ ตลอดจนคณะจิตอาสาเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินที่ได้ร่วมจิตร่วมใจเป็นหนึ่งเดียวกัน เพื่อร่วมรับฟังข้อธรรมข้อธรรม ร่วมชี้แนะชี้นำและเป็นการกำลังใจซึ่งกันและกันเพื่อทำงานให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน ในโอกาสบัดนี้ ด้วยเทอญ

ขออนุโมทนากับเราท่านทั้งหลายที่ได้ผ่านกาลเวลามาเนิ่นนาน ตามระยะเวลาที่แต่ละท่านแต่ละคนนั้นได้มาพบปะและรู้จักกันในภพชาตินี้ แต่แท้ที่จริงแล้วกาลเวลาที่เราได้ผูกพันกันมานั้นคงต้องยาวนานกว่านี้แน่ เพราะรูปนามของเรานั้นได้เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏนี้มายาวนานนับประมาณไม่ได้ และการที่พวกเราได้มาอยู่ร่วมกันด้วยหลักสาราณียธรรมนั้นก็แสดงว่า ได้สร้างกุศลมาด้วยกัน แต่ขณะเดียวกันวิบากกรรมเฉพาะบุคคลนั้นย่อมมีแตกต่างกันอย่างแนบแน่น แต่กุศลธรรม อันเป็นสามัคคีธรรมนั้นละ ที่ทำให้มาพบปะกันและช่วยเหลือเกื้อหนุนเกื้อกูลกัน เกื้อกูลในแต่ละคน จนหลอมรวมเป็นคณะบุคคล เป็นสามัคคีธรรม จากพุทธอาสาเป็นพุทธบุตร จากพุทธบุตรเป็น มัคคพุทธบุตร(พุทธบุตรประจำศูนย์) แล้วจะเป็นอนาคาริกพุทธบุตรและจะเป็นพระภิกษุในกาลต่อไป

จากศรัทธาสู่ศรัทธา สู่ศรัทธา สู่จลศรัทธาคือศรัทธาอันไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย เราท่านทั้งหลายได้พัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกาย จิตและปัญญาขึ้นมาโดยตลอด ต้องอดทน ต้องหนักแน่น ต้องอาศัยซึ่งทะเลสาบมี (บารมี ๑๐ ประการ) ที่เราท่านทั้งหลายได้ท่องสวดกันมาจนนับถึงวันนี้ พุทธบุตรทุกคนมีหน้าที่พัฒนาตนมุ่งสู่มรรค ผล พระนิพพาน มีหน้าที่ทำงานให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

มัคคพุทธบุตรหรือพุทธบุตรประจำศูนย์ ต้องเป็นผู้มีฉันทะอันแรงกล้า(ความพอใจอันยิ่งใหญ่) ที่จะเจริญในอริยมรรคมีองค์ ๘ ตลอดชีวิตและมีความเพียรที่จะเข้าถึงการดับทุกข์อย่างแท้จริงตามพุทธบัญญัติ

มัคคพุทธบุตรหมายถึง พุทธบุตรที่มีใจอันมุ่งมั่น สู่ความเป็นอริยชนที่มีจิตโพธิสัตว์ และร่วมใจเป็นหนึ่งเดียวกันเพื่อทำงานให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน เป็นผู้มีส่วนประกอบ ๓ คือ

๑. เป็นผู้มีการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างมฆมานพหรือพระอินทร์ คือ เป็นผู้มีความสามัคคีร่วมกัน แม้ชีวิตก็ยอมตายร่วมกันได้ ถ้าสิ่งนั้นเป็นไปเพื่อธรรม สละชีวิตได้เพื่อธรรม เพื่อความดี

๒. มีการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างพระโพธิสัตว์ คือ มีความเสียสละให้ครบถ้วนใน ทะสะบารมี (บารมี ๑๐ ประการ) ตามแต่ระดับอินทรีย์อันแก่กล้าของแต่ละคน แม้ไม่ถึง ๓๐ ทศน์แต่ก็ต้องมีให้ครบ ๑๐ เพื่อเป็นฐานสู่การบรรลุธรรมอันสูงสุดคือ พระนิพพาน

๓. เป็นผู้ดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของอริยชน คือมีความเพียรในการเพิกเลศตาม หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ตามระดับภูมิธรรม มีพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีและพระอรหันต์เป็นที่สุด ซึ่งสิ่งเหล่านี้พวกท่านทั้งหลายได้เรียนรู้กันมากมาแล้ว

ไม่น่าเชื่อว่านับตั้งแต่การถวายแผ่นดินครั้งที่ ๑ (จำนวน ๖ ไร่) ที่คณะจิตอาสาหุ่นบุกเบิก ได้อัดทนร่วมกันพัฒนามาตลอดระยะเวลา ๔-๕ ปี นับตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๔๕ จนกระทั่งปี ๒๕๔๙ และจนถึงบัดนี้ (ในปี พ.ศ. ๒๕๕๒) มีพุทธบุตรเพิ่มขึ้นถึง ๒๐๐ กว่าคน มีพุทธอาสา กว่า ๔๐๐ คน มีมีคค พุทธบุตรและพุทธบุตรผู้ใกล้ชิดที่มีอุดมการณ์ตามองค์ประกอบ ๓ ก็มาอยู่ร่วมกัน ณ ที่แห่งนี้มากขึ้นๆ ซึ่งไม่น่าเชื่อว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ตึงามที่เกิดขึ้นในยุคกิ่งพุทธกาล จนคณะสงฆ์และศรัทธาสาธุชนที่ใกล้ชิด และเข้าใจต่างอนุโมทนาสาธุการในสิ่งที่เกิดขึ้น แล้วยังได้เพิ่มองค์ประกอบขึ้นมาอีกก็คือ เป็นผู้ที่มุ่งรวมจิตเป็นหนึ่งเดียวกันด้วย“ระบบสารณียธรรม”ที่เราทั้งหลายนั้นได้ประพฤติปฏิบัติต่อกันมาที่เราท่านทั้งหลายได้เกี่ยวข้องกันมาจนถึงวันนี้

ซึ่งในวันนี้จะได้นำเอาเรื่องราวอีกเรื่องหนึ่งในสมัยพุทธกาลมาให้ท่านทั้งหลายได้รับฟัง ว่า การที่เราทั้งหลายนั้นได้มาพบกัน ณ ที่แห่งนี้ เพื่อจะมุ่งพัฒนาตนสู่ความหลุดพ้นนั้น ได้มีแบบอย่างใน สมัยพุทธกาลอย่างไร? มีคณะบุคคลที่ไปกันเป็นคณะ อย่างที่เราได้กระทำความร่วมมือกันแบบนี้หรือไม่? นับตั้งแต่ที่เป็นคฤหัสถ์จนถึงออกบวช ท่านเหล่านั้นได้สร้างสมบารมีมาร่วมกัน จึงทำให้ได้มาพบกัน แล้วในที่สุด ในชาติสุดท้าย ท่านเหล่านั้นก็ได้ออกบวชและบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ร่วมกันทั้งหมด ถึง ๕๐๐ รูป

เรื่องราวนี้ได้เคยเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล ซึ่งในครั้งนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล ครั้งนั้นพระพุทธรองค์ได้ทรงเสด็จแวะที่ป่าสาละใหญ่แห่งหนึ่ง พระพุทธรองค์นั้นได้ทรงแสดงอาการแยมพระโอษฐ์เล็กน้อย ลำดับนั้นพระอานนท์ได้มองเห็นอาการแยมของพระพุทธรองค์ จึงได้คิดขึ้นว่าต้องมีเหตุปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่ที่พระพุทธรองค์ทรงแยมพระโอษฐ์ จึงได้ทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า เพราะเหตุใดพระพุทธรองค์จึงทรงแสดงอาการแยมพระโอษฐ์ ณ ป่าสาละใหญ่แห่งนี้

พระพุทธรองค์จึงทรงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลายเธอจงฟัง เราจะเล่าเรื่องสำคัญให้เธอทั้งหลายฟัง ณ ป่าสาละใหญ่แห่งนี้ในอดีตเคยเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ เป็นเมืองที่มั่งคั่ง มีอริยธรรมอันงดงาม อยู่ในยุคสมัยของพระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งนั้น ณ ที่แห่งนี้ได้มีอุบาสกผู้หนึ่ง

นามว่า “ภเวสีอุบาสก”เป็นผู้มีมิตรมาก มีคณะและบริวารถึง ๕๐๐ คน เขาเป็นผู้ที่ชอบชักชวน เพื่อนฝูงให้ทำภารกิจงานต่าง ๆ สร้างกุศลบ้าง ทำบาปบ้าง ต่อมาเขาได้มีดำริว่า เราเป็นผู้นำ ของหมู่คณะ ได้รับความไว้วางใจ เรานั้นยังมีความบกพร่องในศีลธรรม พระสัมมา สัม พุทธเจ้าก็ทรงอุบัติขึ้น มาแล้ว นับแต่นี้ไปเราจะประพฤติดนให้อยู่ในศีลอันดีงาม มีศีล ๕ เป็นต้นเมื่อเขาดำริเช่นนี้แล้ว เขาจึงกล่าวประกาศต่อหมู่คณะว่า “ท่านทั้งหลายบัดนี้เราจักเป็นผู้มีศีลบริบูรณ์ เราจะสมาทาน ศีล ๕” เมื่อเขากล่าวดังนี้แล้ว เขาก็ปฏิบัติให้เห็นจริง ต่อมาคณะทั้ง ๕๐๐ คนนั้นได้ประชุมกันว่า “ บัดนี้ ภเวสีอุบาสกผู้เป็นผู้นำของเราได้ประพฤติดูอยู่ในศีลอันดีงามแล้ว เราทั้งหลายผูกพันกันมาสมควรที่จะกระทำตามแบบอย่าง” ต่อมาอุบาสกทั้ง ๕๐๐ คนนั้นก็ประพฤติดูอยู่ในศีลอันดีงาม

เมื่อภเวสีอุบาสกได้เห็นว่าหมู่คณะได้ประพฤติดูอยู่ในศีลอันดีงามแล้วจึงดำริขึ้นว่า ยังไม่พอ เราควรจะประพฤติดุปฏิบัติธรรมให้ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก ต่อนี้ไปเราจะประพฤติพรหมจรรย์ เราจะประพฤติในศีล ๕ ที่บริสุทธิ์และจะประพฤติพรหมจรรย์ แล้วเขาจึงกล่าวบอกกล่าวกับหมู่คณะว่า “นับจากนี้ไปเราจะประพฤติพรหมจรรย์เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้าน” หมู่คณะทั้ง ๕๐๐ เมื่อกาลเวลาผ่านไปได้ประชุมพร้อมเพรียงกันว่า “บัดนี้ ภเวสีอุบาสกผู้เป็นผู้นำของพวกเรา ได้ประพฤติพรหมจรรย์แล้ว เราจะประพฤติดูตาม เมื่อเขาทำได้ เราก็จะทำได้” ว่าดังนั้นแล้วหมู่คณะทุกคนก็ประพฤติพรหมจรรย์เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้าน

ต่อมาภเวสีอุบาสกได้ดำริขึ้นมาว่า เราจะประพฤติให้ยิ่งขึ้นไปกว่านี้ จากนั้นไปเราจะประพฤติดูอยู่ในศีล ๘ จากนั้นเขาก็ประกาศกับหมู่คณะเช่นเดียวกัน ต่อมาหมู่คณะก็ประพฤติเช่นเดียวกันทั้งหมด เมื่อเขาได้ประพฤติปฏิบัติธรรมสักระยะหนึ่งแล้ว ภเวสีอุบาสกก็มีดำริขึ้นว่า เรานั้นเห็นโทษภัยของสังสารวัฏแล้ว เห็นว่า ขาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเวชะ ฯลฯ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เรานี้จะทำจิตให้บริสุทธิ์ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน แต่การอยู่ครองเรือนเป็นคฤหัสถ์นั้น เป็นเรื่องอึดอัด เป็นทางแห่งธุลี การที่เราจะทำจิตให้บริสุทธิ์บริบูรณ์เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ทางที่ดีเราควรโกนหัว โกนหนวดห่มผ้ากาสาวพัตร์ออกบวช ว่าดังนั้นแล้ว ภเวสีอุบาสกจึงออกบวชเป็นบรรพชิต

ต่อมาไม่นานเขาได้ทำความเพียรแล้วบรรลุธรรมสำเร็จเป็น “พระอรหันต์ชีนาสพผู้อยู่จบพรหมจรรย์” เมื่อหมู่คณะทั้งหลายได้เห็นภเวสีอุบาสกบรรลุอรหันต์แล้วจึงกล่าวขึ้นว่า “แม้เราก็จักทำได้ เมื่อภเวสีอุบาสกซึ่งเป็นผู้นำพวกเราทำได้ แสดงว่าเราก้สร้างกรรมผูกพันกันมา เรามีฐานบุญที่จะกระทำเช่นนั้น ” คิดดังนั้นแล้วจึงออกบวชพร้อมกัน ๕๐๐ คน ต่อมาไม่นานก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ชีนาสพพร้อมกันทั้งหมด

พระพุทธองค์ได้ทรงเล่าเรื่องราวในอดีตให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นได้โนมนำข้อธรรมนี้มาพิจารณา พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายพึงใส่ใจ พึงศึกษา พึงรับ

พึงธรรมที่ตถาคตกล่าวไปแล้ว แม้เธอก็เช่นเดียวกันจงพัฒนาจิตและปัญญาของตนให้มีคุณธรรมที่สูงยิ่งๆ ขึ้นไป จนบรรลอรหัตตในที่สุด”

ท่านทั้งหลายเราท่านทั้งหลายนั้นล้วนได้ผูกพันกันมา เมื่อมีผู้นำไปก่อน และผู้นำนั้นหากเป็นผู้นำ ที่มุ่งละกิเลสตัณหาตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา “ภเวสีอุบาสก” นั้นเป็นผู้นำ ที่มุ่งละกิเลส จึงเป็นผู้ที่ละปฏิฆะมานะและความหลงในภพทั้งหลายของตน เพื่อมุ่งไปสู่ พระนิพพาน ความเป็นหนึ่งเดียวกันนั้นก็จะต้องกลมรวมเป็นสามัคคีธรรม เป็นหนึ่งเดียวกันมากยิ่งขึ้นทุกวัน ๆ ด้วยเพราะทุกคนมีกิเลสตัณหาที่เบาบางลง มีปฏิฆะมานะที่เบาบางลง มีเมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา ต่อกัน มีสารณียธรรม มีความรอบรู้เรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ และอริยสัจ ๔ ร่วมกัน

ฉะนั้นวันเวลาที่ผ่านไป ทุกคนจะเป็นผู้ที่มีการพัฒนากาย พัฒนาจิต พัฒนาปัญญา คือ พละกำลังที่จะหนุนนำให้เป็นบาทฐานสู่ความเป็น “พระอรหันต์” หลุดพ้นได้พ้นในชาตินี้ หรืออย่างน้อยถ้ามีอุปทานหลงเหลืออยู่บ้างก็จักเป็น “พระอนาคามี”

ขอกราบอาราธนาพระบารมีอันบริสุทธิของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์เป็นประธานพระปัจเจกพุทธเจ้าทุกพระองค์ พระมหาสาวก พระอริยสงฆ์ทุกระดับภูมิธรรมตลอดจนพระมหาโพธิสัตว์เจ้าทุกพระองค์ อริยเทพ อริยพรหม ตลอดจนเทพเทวาผู้มีสัมมาปฏิภาณตามสายญาณแห่งพุทธะในทุกภพภูมิ และเทวดาที่ประชุมพร้อมเพรียงกัน ณ ที่แห่งนี้ โปรดแผ่เมตตาบารมี แผ่ทะสึบารมี แผ่คุณความดีที่ได้สั่งสมอบรมมา ร่วมกับบุญกุศลที่ข้าพเจ้าทั้งหลายได้กระทำ ในชาตินี้ และกุศลสมภารอันเป็นอธิการที่สะสมในบวรพระพุทธศาสนาในทุกภพชาติ จงหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน หลอมจิตหลอมกุศลธรรมสามัคคีทั้งของข้าพเจ้าทั้งหลายและของทุกภพภูมิ อันมีพุทธบารมีของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน ช่วยผลักดันเกื้อกูลหนุนนำให้ท่านทั้งหลายได้พัฒนาภูมิธรรม เพื่อเข้าถึงการดับทุกข์ให้ทันกาล และร่วมกันสร้างพุทธธรรมสถานแห่งนี้ให้เจริญรุ่งเรืองเพื่อประโยชน์แด่พระพุทธศาสนาและแผ่นดิน ต่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔ ต่อทุกสรรพชีวิต สรรพดวงจิต สรรพวิญญาณและทุกภพภูมิในกึ่งกลางพุทธกาล เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา และแผ่นดินจนสิ้นยุคกาลสมัยนี้ด้วยเทอญ

๔.๔ ผลสัมฤทธิ์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

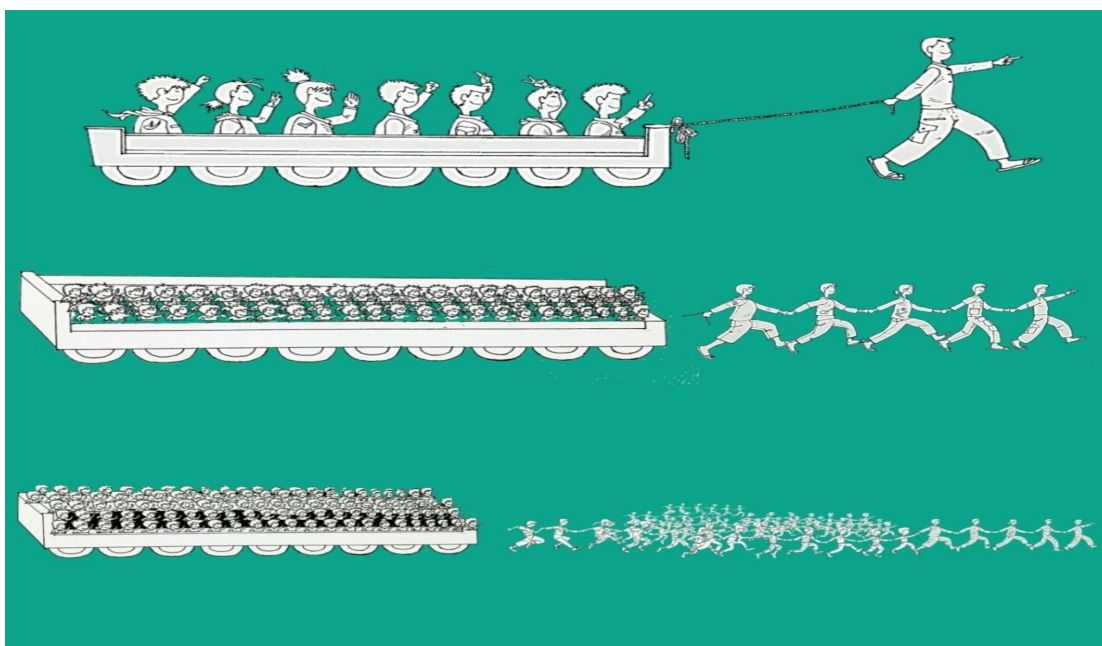
ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ทั้งทางด้านข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informants) ๑ ท่าน และผู้ให้ข้อมูลหลัก (informants) จำนวน ๕ ท่าน การสนทนากลุ่มย่อยจากพุทธบุตร พุทธอาสาที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องกว่า ๒ ปี จำนวน ๒๐ ท่าน การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและนำข้อมูลมาแปลความหมายอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีผลการวิจัยดังนี้

๔.๔.๑ หลักสำคัญในการสืบต่อและจรรโลงพระพุทธศาสนาในฐานะคฤหัสถ์และการพัฒนาบุคลากรให้เป็นพุทธบุตร

๑) การสร้างเจดีย์มีชีวิตหรือธรรมเจดีย์หรือเรียกว่า เจดีย์ที่มองไม่เห็น (Invisible Chedi)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ได้มีคณะจิตอาสาที่ปฎิญาณตนเป็นพุทธบุตรตั้งมั่นในพระรัตนตรัย ตั้งมั่นในอริยสัจ ๔ ประการ และดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการตลอดชีวิตด้วยความสมัครใจ เพื่อมุ่งพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนตามพุทธบัญญัติ อันมีพระโสคาบันเป็นเบื้องต้นและมีพระนิพพานเป็นที่สุด จำนวนมากกว่า ๕๐๐ คน ขึ้นไป จากพุทธอาสาละทะเบียนจำนวนกว่า ๒,๐๐๐ คน และพุทธบริษัทตลอดจนมหาชนร่วมสร้างสถานธรรมมากกว่า ๒๐๐,๐๐๐ คน ขึ้นไป

ภาพ การพัฒนาบุคลากรให้เป็นพุทธบุตรตามหลักพุทธธรรมหรือการสร้างเจดีย์มีชีวิตของชุมชนสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

จาก ๑ คู่ ๕ คู่ ๓ คู่ ๕๔ คู่ รวม ๒๔ คู่

การสร้างเจดีย์มีชีวิตหรือเจดีย์ที่มองไม่เห็น (Invisible Chedi) หมายถึง จิตอาสา ที่ปฎิญาณตนเป็นพุทธบุตรตั้งมั่นในพระรัตนตรัยและดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ตลอดชีวิต เพื่อมุ่งพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนตามพุทธบัญญัติ โดยไม่ประกาศตนต่อสาธารณชนและไม่มีรูปแบบ เครื่องหมายหรือการแต่งกายที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไปในฐานะคฤหัสถ์

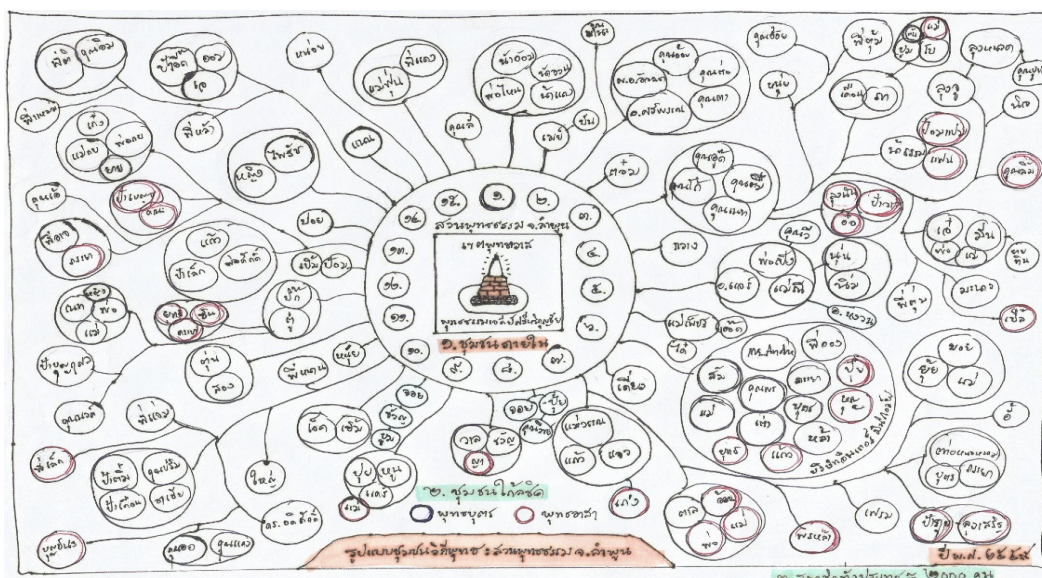
ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ – ๒๕๖๑, มีพุทธบุตรปฎิญาณตนจำนวนทั้งหมด ๕๑๘ คน พุทธอาสาละทะเบียนจำนวนทั้งหมด ๒,๑๘๖ คน

๑) การสร้างชุมชนวิถีพุทธหรือชุมชนอารยวัติ หรือเรียกว่า ชุมชนที่มองไม่เห็น (Invisible community)

โดยมีเป้าหมายที่จำนวน ๓๓ คนขึ้นไปตามแนวทางมฆมานพ ปัจจุบันนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ได้มีสมาชิกของชุมชนหรือที่เรียกว่า สหธรรมิกพุทธบุตร (พุทธบุตรผู้ใกล้ชิด) จำนวน

มากกว่า ๑๐๐ คนขึ้นไปที่เข้าร่วมในชุมชนอารยวัติจากจำนวนพุทธบุตรกว่า ๕๐๐ คน และพุทธอาสาว่า ๒,๐๐๐ คน

ภาพแสดง : รูปแบบชุมชนวิถีพุทธ สวณพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

ชุมชนวิถีพุทธหรือชุมชนที่มองไม่เห็น (Invisible community) หมายถึง ชุมชนของเหล่าพุทธบุตรผู้ใกล้ชิด โดยมีสวณพุทธธรรมจังหวัดลำพูนเป็นสถานธรรมกลางอันเป็นที่ตั้งแห่งการสร้างสรรค์และปฏิบัติธรรม เพื่อมุ่งพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนตามพุทธบัญญัติในฐานะคฤหัสถ์ โดยไม่มีขอบเขตของพื้นที่ว่าเป็นหมู่บ้านใด ตำบลใด จังหวัดใด ฐานะ อายุ เพศใด โดยมี พระรัตนตรัยเป็นสรณะอันประเสริฐสูงสุด และมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความสามัคคีของหมู่คณะ อันนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและแผ่นดินสืบไป

หมายเหตุ : สมาชิกของชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่ได้ปฏิญาณตนเป็นพุทธบุตร และเป็นผู้มาร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ๒ ปีขึ้นไป จึงเรียกว่า สหธรรมิกพุทธบุตรหรือพุทธบุตร ผู้ใกล้ชิด ส่วนพุทธบุตรและพุทธอาสาทั่วประเทศหมายถึง สมาชิกขององค์กรในนามมูลนิธิ สวณพุทธธรรม

๔.๔.๒ หลักการพัฒนาชุมชนและองค์กรที่ยั่งยืนตามวิถีพุทธธรรม

มองลึก มองกว้าง มองไกลเพื่อบ่มใจไปสู่ประโยชน์แห่งธรรมด้วยหลักอรรถหรือประโยชน์แห่งธรรม ๒ ประเภท

๑. ประโยชน์ ๓ ฝ่าย คือ ๑.ประโยชน์ตน ๒. ประโยชน์ผู้อื่น ๓. ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย(ประโยชน์ร่วมกันหรือสาธารณประโยชน์)

๒. ประโยชน์ ๓ ระดับ คือ ๑. ประโยชน์โลกนี้๒. ประโยชน์โลกหน้า๓. ประโยชน์สูงสุดคือ พระนิพพาน

หลักการพัฒนาชุมชนและองค์กรที่ยั่งยืนตามวิถีพุทธธรรม

๑) ทุนแผ่นดิน (จำนวน ๔๕ ไร่)

จากสวนพุทธธรรม > สถานธรรมกลางเพื่อพระพุทธรูปและแผ่นดิน > พุทธจักรธรรมสถาน

สวนพุทธธรรม หมายถึง หมายถึง แผ่นดินธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งการทำงาน การดำรงชีวิต และการปฏิบัติธรรมด้วยหลักพุทธธรรมตามแบบอย่างพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธรูปและแผ่นดิน และเพื่อความสุขแก่พระสงฆ์ตลอดจนมหาชน ในทิศทั้ง ๔ (หมายถึง เฉพาะที่ธรณีสงฆ์วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร จำนวน ๑๘ไร่)

สถานธรรมกลางเพื่อพระพุทธรูปและแผ่นดิน หมายถึง สถานธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรมของพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔ โดยมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะอันประเสริฐสูงสุด และมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความสามัคคีของพุทธบริษัทและความผาสุกของมหาชน อันนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธรูปและแผ่นดินสืบไป

พุทธจักรธรรมสถาน หมายถึง สถานธรรมอันอุดมมงคลที่พุทธบริษัทและมหาชนร่วมกันสร้างถวายเป็นพุทธานุชาแด่พระพุทธรูปเจ้าทุกพระองค์และองค์คุณแห่งพระรัตนตรัย เพื่อให้เป็นสมบัติของพระพุทธรูปและแผ่นดิน โดยมีพุทธธรรมเจดีย์ศรีหริภุญชัยเป็นศูนย์กลางแห่งคุณงามความดีด้วยสามัคคีธรรม

หมายเหตุ : พุทธจักรธรรมสถานและสถานธรรมกลางเพื่อพระพุทธรูปและแผ่นดิน หมายถึง แผ่นดินทั้งที่เป็นที่ธรณีสงฆ์วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหารและเป็นที่สาธารณประโยชน์ในนามมูลนิธิสวนพุทธธรรม รวมจำนวนทั้งหมด ๔๕ ไร่

๒) ทุนมนุษย์

จากพุทธอาสา > พุทธบุตร > อนาคติกพุทธบุตรหรือออกบวชเป็นพระภิกษุ

(๒,๑๘๖ คน) (๕๑๘ คน) (๔ คน หมายถึง ที่ออกบวชเกินกว่า ๕ ปีขึ้นไป)

๓) ทุนทรัพย์

จากกองทุนอเนกประสงค์ไม่รู้หมด (พ.ศ.๒๕๔๔-๒๕๔๙) > กองทุนเพื่อพระพุทธศาสนา และแผ่นดิน(พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๑) > มูลนิธิสวนพุทธธรรม (พ.ศ. ๒๕๕๑ ถึง ปัจจุบัน)

๔) ทุนทางปัญญา

จากชมรมศึกษาภูกแห่งกรรม > ชมรมศึกษาพุทธธรรม > หอธรรมหรืออุบาย (หอสมุด พุทธธรรม, ศูนย์เรียนรู้พระพุทธศาสนาและชุมชนวิถีพุทธ, ศูนย์สร้างเสริมสุขภาพองค์กรร่วมวิถีพุทธ, ศูนย์ชุมชนสัมพันธ์คณะพุทธบุตร พุทธอาสา)

๕) ทุนทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ

- สร้างพุทธเจดีย์ทั้ง ๔ ประเภทบนผืนแผ่นดินแห่งสวนพุทธธรรมเป็นเครื่องหมาย แทนพระพุทธเจ้าทุกพระองค์คือ ๑. ธาตุเจดีย์ ๒.ธรรมเจดีย์ ๓.บริโศกเจดีย์ (ปลูกต้นศรีมหาโพธิ์กว่า ๘๐ ต้นและต้นไม้ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์) ๔. อุเทสิกเจดีย์ (พระพุทธรูปองค์ใหญ่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ)

- สร้างพระพุทธรูปประจำสังเวชนียสถานจำลองทั้ง ๔ แห่ง คือ ปางประสูติ ปางตรัสรู้ ปางปฐมเทศนาและปางปรินิพพาน ตลอดจนสร้างอุบาสกคฤหาสน์ทั้ง ๔ ตามพุทธบัญญัติ คือ เครื่องหมายหรือสถานที่บูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตเจ้า และพระเจ้าจักรพรรดิ ตลอดจนสิ่งก่อสร้างที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาภายในสถานธรรม อาทิเช่น อาคารศูนย์ปฏิบัติธรรม อาคารโภชนาการและอาคารที่พักอาศัย เป็นต้น

- กิจกรรมทำบุญร่วมสร้างและบูรณะเสนาสนะตามวัดต่างๆ มากกว่า ๕๐๐ วัดเช่น เจดีย์ วิหาร อุโบสถ หอไตร หอฉัน ศาลาปฏิบัติธรรมตลอดจนสิ่งก่อสร้างสาธารณประโยชน์ ฯลฯ เป็นต้น

วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ(รูปแบบโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ)

- กิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำวันเสาร์ (ทาน ศีล ภาวนา ฟังธรรมจากพระสงฆ์และพระไตรปิฎก)

- กิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำวันพระ (ศีล สมาธิ ปัญญา, สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (แปล) อริยมรรคมีองค์ ๘ (แปล) และบารมี ๓๐ ทศ)

- กิจกรรมทำบุญและเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ในทิศทั้ง ๔

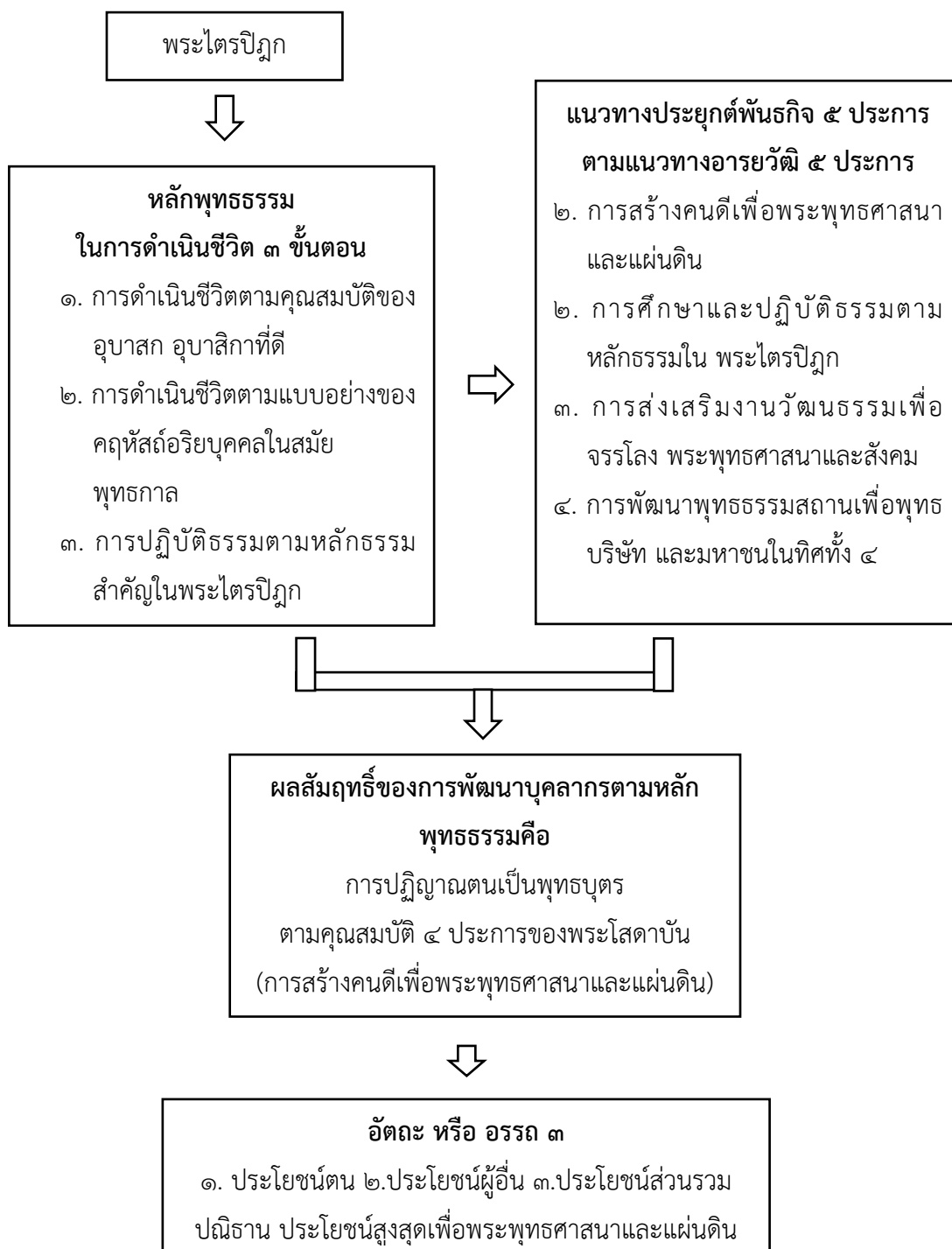
- กิจกรรมต้อนรับพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติธรรมและมหาชนที่มาจากทิศทั้ง ๔
- กิจกรรมทำความสะอาดบริเวณพระธาตุหริภุญชัยด้วยสามัคคีธรรมและถวายมหาสังฆทานทุกหลังวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- กิจกรรมจุดประทีปถวายเป็นพุทธบูชาด้วยสามัคคีธรรมรอบองค์พระธาตุหริภุญชัย และถวายมหาสังฆทานหลังงานวันสถาปนา
- กิจกรรมถวายสังฆทานเกื้อกูลสงฆ์หมู่ใหญ่ที่เข้าปริวาสกรรมและปฏิบัติธรรม ณ วัดน้ำบ่อหลวง อ.สันป่าตอง จ. เชียงใหม่ และตามวัดต่าง ๆ เป็นต้น
- กิจกรรมบรรจุดิน น้ำ ไบโพร้จากวัดและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทั่วโลกตลอดจนลูกแก้วแห่งความดีเพื่อร่วมสร้างพุทธธรรมเจดีย์ศรีหริภุญชัย
- กิจกรรมสงฆ์น้ำต้นศรีมหาโพธิ์และพระพุทธรูปประจำสังเวชนียทั้ง ๔ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาเนื่องในวันสงกรานต์(๑๕- ๑๗ เมษายน)
- กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปีต้อนรับศักราชใหม่และจุดประทีปบูชาพระพุทธรูปประจำสังเวชนียสถานทั้ง ๔ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา
- โครงการพิเศษต่าง ๆ เช่น
 ๑. โครงการกองทุนจิตอาสาเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน
 ๒. โครงการมหากุศลแห่งปัญญา (ถวายพระไตรปิฎกและหนังสือธรรมะ)
 ๓. โครงการทำความดีทั่วผืนปฐพีถวายเป็นพุทธบูชา
 ๔. โครงการปล่อยชีวิตสัตว์เป็นทาน

ตัวอย่างเช่น กิจกรรมทำบุญและเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ในทิศทั้ง ๔ นับตั้งแต่เริ่มบันทึกข้อมูลในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ถึงปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๖๑ รวมระยะเวลา ๑๘ ปี คณะจิตอาสาฯ โดย คุณอรธวุฒิ สัยเจริญ ได้ไปทำบุญถวายสังฆทานและเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ในทิศทั้ง ๔ ตามหลัก อุบาสก อุบาสิกาผู้เจริญ ๗ ประการ โดยได้เดินทางไปทำบุญมาแล้วทั้งหมด จำนวน ๗๒๘ วัด จำนวน ๔,๕๐๘ ครั้ง และได้มีส่วนเดินทางไปร่วมสร้างร่วมถวายเสนาสนะตามวัดต่าง ๆ อาทิเช่น พระธาตุเจดีย์ วิหารอุโบสถและหอไตร ฯลฯ เป็นต้น จำนวนมากกว่า ๕๐๐ วัดขึ้นไป ตามที่มีบันทึกไว้ในฝ่ายวัฒนธรรมมูลนิธิสวนพุทธธรรม^{๑๖}

โดยเฉพาะจังหวัดลำพูน คณะจิตอาสาฯ โดยคุณอรธวุฒิ สัยเจริญ ได้เดินทางไปทำบุญถวายสังฆทานและเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ในทิศทั้ง ๔ มาแล้วทุกวัดในทุกตำบล ตามที่มีบันทึกในทำเนียบ

^{๑๖} หอธรรมหริภุญชัย, “แฟ้มงานสำคัญสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน”, (อัตสำเนา).

พระสังฆาธิการ คณะสงฆ์จังหวัดลำพูน ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด
ลำพูน จำนวนทั้งหมด ๔๑๕ วัด/สำนักสงฆ์ (ไม่นับรวมที่พักสงฆ์)

แผนภาพ : กระบวนการพัฒนาบุคลากรตามหลักพุทธธรรมอันนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนวิถีพุทธ
ของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

๔.๔.๓ ปัญหาและอุปสรรคของการสร้างชุมชนวิถีพุทธสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากบุคคลในครอบครัวหรือผู้ใกล้ชิดของพุทธบุตรไม่เข้าใจในวิถีแห่งพุทธธรรมตามแบบอย่างอริยบุคคลในฐานะคฤหัสถ์ จึงทำให้พุทธบุตรดำรงชีวิตในสังคมลำบาก เช่น การดำรงตนอยู่ในศีลที่ดั่งาม เว้นห่างจากการฆ่าสัตว์และการดื่มสุราเมรัยหรือการเที่ยวเตร่ยามค่ำคืน หรือการหมั่นไปทำบุญสร้างกุศลอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ การบำเพ็ญจิตอาสา การเจริญสมาธิภาวนา เป็นต้น จึงทำให้บางครั้งเกิดความขัดแย้งกับบุคคลในครอบครัว ยกเว้นครอบครัวที่เป็นพุทธบุตรร่วมกันทั้งหมด แต่ถึงกระนั้นก็ตามพุทธบุตรก็ยังดำรงตนในสถานที่ทำงานของตนได้ยากในยุคสมัยปัจจุบัน

การแก้ไขก็คือ พุทธบุตรต้องคอยปรับตัวให้เข้ากับคนในครอบครัวและคนในสังคมหรือชุมชนที่เกี่ยวข้องตามสมควรแก่ธรรม แล้วค่อย ๆ ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในธรรมด้วยปัญญา หรือใช้กุศลโลบายในการนำพามาร่วมกิจกรรม ณ สวนพุทธธรรมหรือสถานปฏิบัติธรรมในที่ต่าง ๆ ตามสมควรแก่โอกาส เพื่อสร้างสัมมาทิฐิพื้นฐานให้เกิดขึ้นในบุคคลที่ใกล้ชิดและเกี่ยวข้องให้เข้าใจวิถีพุทธธรรมในฐานะคฤหัสถ์ ซึ่งก็มีพุทธบุตรหลายท่านที่สามารถทำได้จนประสบผลสำเร็จ

ส่วนปัญหาอีกด้านหนึ่งก็คือ ความตั้งใจหรือความแน่วแน่นในการประพฤติปฏิบัติธรรมของพุทธบุตรผู้ปฏิบัติญาณตนเองว่าจะกระทำได้จริงหรือไม่ ซึ่งก็ควรมีกัลยาณมิตรหรือครูบาอาจารย์คอยแนะนำและให้การช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง

ส่วนปัญหาในด้านการบริหารองค์การภายใน ด้านการจัดการ ด้านการเงิน ล้วนเป็นเรื่องธรรมดาที่ต้องเกิดขึ้นในทุกองค์กร เพื่อพัฒนาไปสู่องค์ความรู้และหนทางแห่งความสำเร็จด้วยธรรม เพราะทุกคนล้วนเป็นผู้ฝึกฝน แต่ไม่ว่าจะเกิดปัญหามากน้อยเพียงใด พุทธบุตรทุกคนต้องมุ่งมั่นทำงานให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน และมุ่งพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนเพื่อกำจัดความเห็นแก่ตัว ความโลภ ความโกรธ ความหลงของตนให้เบาบางและหมดสิ้นไปจนตลอดชีวิตตามฐานะและกำลังแห่งตน ตามที่ได้ตั้งปณิธานไว้ โดยเฉพาะพุทธบุตรประจำศูนย์และพุทธบุตรคณะทำงานในนามมูลนิธิสวนพุทธธรรมทุกคน

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ไม่ว่าจะเป็นพุทธบุตรประจำศูนย์หรือพุทธบุตรที่พักอาศัยภายนอกสถานธรรม พื้นฐานที่มา(ครอบครัว/ปัญหา) ระยะเวลาในการอยู่อาศัย การศึกษา จริต ฐานะ ภูมิธรรมและทัศนคติต่าง ๆ ย่อมแตกต่างกัน แต่ความประพฤติหรือคุณธรรมขั้นพื้นฐานอันมีศีล ๕ เป็นบาทฐาน โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ตลอดจนหลักของการเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดี และข้อปฏิบัติตามหลักการของความเป็นพุทธบุตร พุทธอาสาหรือหลักอารยวัติ ๕ ประการ ย่อมเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน” ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ผลการศึกษาแนวคิดและหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนามนุษย์ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่า

แนวคิดและหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนามนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา เถรวาทมาจากความคิดที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้คิดด้วยเหตุผลและสามารถพัฒนาตนได้ โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบของการพัฒนาที่สูงที่สุด พระพุทธศาสนามีองค์ความรู้เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในพระไตรปิฎกซึ่งเราสามารถเลือกมาใช้ในการพัฒนามนุษย์ได้ในทุกระดับภูมิธรรมและองค์ความรู้เหล่านี้รวมอยู่ในกรอบของอริยมรรคมีองค์ ๘ เมื่อพัฒนาแล้วจะนำไปสู่เป้าหมายเดียวกันคือพระนิพพาน อันเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ที่แท้จริงและบุคคลที่มีการพัฒนาตนตามแนวทางของพระพุทธศาสนาจะเข้าถึงอสังขหรือประโยชน์ ๓ ฝ่าย คือประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่นและประโยชน์ทั้งสองฝ่ายหรือประโยชน์ส่วนรวม

ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นต้องพัฒนาตนให้เป็นคนดีก่อนแล้วสังคมก็จะดีไปด้วย ซึ่งตรงกับข้อความที่ว่า “หลักแห่งความประพฤดี” หรือแนวทางของการประพฤติดี ปฏิบัติชอบของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะหลักศีลธรรมเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตนที่สร้างสรรค์ชีวิตคนให้เป็นคนดี ทั้งเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตที่เป็นสัมมาปฏิบัติ เพื่อบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตตามวิถีพุทธธรรม พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนให้ยึดหลักสำหรับใช้ ในชีวิต คือ หนทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีความประพฤดีดี ปฏิบัติชอบ ประกอบกายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต การปฏิบัติตามศีลธรรมซึ่งเป็นขั้นพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ที่สำคัญที่จะแก้ไขปัญหาเรื่องความทุกข์ เพื่อให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความสุขและหลุดพ้นจากความทุกข์ ดับกิเลสได้

อย่างแท้จริง การประพฤติปฏิบัติจะต้องสอดคล้องกับจุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิต คือ การบรรลุถึงนิพพาน อันเป็นความสุขที่ประเสริฐสูงสุดหรือความสุขที่ปราศจากทุกข์อย่างสิ้นเชิง

๕.๑.๒ ผลการศึกษาแนวคิด บริบทและหลักการสร้างชุมชนวิสุทธิพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน พบว่า

แนวคิด บริบทและหลักการสร้างชุมชนวิสุทธิพุทธของสถานปฏิบัติธรรม สวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูนใช้หลักการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรมจากง่ายไปสู่ยากตามแนวทางของคฤหัสถ์ไม่ได้มุ่งเน้นการปฏิบัติเชิงลึก(intensive) แบบนักบวช อาทิเช่น พระสงฆ์หรือแม่ชี เป็นต้น มีการจัดโครงการและกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อรองรับผู้ปฏิบัติธรรมในแต่ละระดับ ซึ่งผู้ปฏิบัติธรรมที่มาปฏิบัติธรรมต่างมีพื้นฐานการศึกษา ความรู้ทางธรรม ปัญหาครอบครัว สุขภาพ ฐานะ จริตและทัศนะที่แตกต่างกัน การจัดโครงการและกิจกรรมต่างๆ ของสถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้เป็นการเปิดโอกาสและถือเป็นอีกทางเลือกหนึ่งให้กับประชาชนที่มาปฏิบัติธรรม โดยจะเน้นในส่วนที่เป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจของผู้ปฏิบัติธรรมเป็นหลัก เพื่อกำจัดโรคทางใจ อันหมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การละความโลภ ความโกรธและความหลงให้เบาบาง ร่วมกับหลักธรรมสำคัญต่างๆ ในพระไตรปิฎกที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน ซึ่งหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติธรรมของสถานธรรมแห่งนี้ได้แบ่งออกเป็นหลักใหญ่ ๓ ขั้นตอนคือ

- ๑) การดำเนินชีวิตตามคุณสมบัติของอุบาสก อุบาสิกที่ดีที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก
- ๒) การดำเนินชีวิตตามแบบอย่างคฤหัสถ์อริยบุคคลในสมัยพุทธกาลที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก
- ๓) การปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก

ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การดำเนินชีวิตตามคุณสมบัติของอุบาสก อุบาสิกที่ดีที่มีปรากฏพระไตรปิฎกซึ่งเป็นหลักประพฤติปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือนโดยไม่ขัดแย้งกับสำนักใดๆ เพราะเป็นหลักธรรมมาตรฐานตามพุทธบัญญัติและเป็นหลักธรรมพื้นฐานนำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาพ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้ปฏิบัติธรรม จากการศึกษาพบว่า สถานธรรมแห่งนี้ได้ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติธรรมทุกท่านได้ดำรงตนเป็นอุบาสก อุบาสิกที่ดีตามฐานะและกำลังแห่งตนก่อน เพราะถือเป็นหลักธรรมพื้นฐานของชาวพุทธที่มีมาแต่ในสมัยพุทธกาล ผู้ที่มีความตั้งใจที่จะปฏิบัติให้มีคุณสมบัติครบตามที่กล่าวมานั้นจึงถือว่าเป็นอุบาสก อุบาสิกที่แท้จริงดังนั้นหากผู้ปฏิบัติธรรมสามารถประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นอุบาสก อุบาสิกที่ดีได้ย่อมเป็นพื้นฐานสู่การพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนและยังเป็นผู้ที่สร้างคุณค่าให้กับชีวิตของตนเองในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในการจรรโลงและสืบต่ออายุ

พระพุทธรูปและสร้างความเข้มแข็งให้กับพุทธบริษัททั้ง ๔ อันได้แก่ภิกษุ ภิกษุณีอุบาสกและอุบาสิกา ให้ยั่งยืนสืบไป

๒. การดำเนินชีวิตตามแบบอย่างคฤหัสถ์อริยบุคคลในสมัยพุทธกาลที่มีปรากฏ ในพระไตรปิฎกจากการศึกษาพบว่า สถานธรรมแห่งนี้จะนำรูปแบบและวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลในสมัยพุทธกาลที่มีบันทึกในคัมภีร์ในพระไตรปิฎกมาเป็นแบบอย่างและเป็นต้นแบบแห่งการดำเนินชีวิต เพราะเป็นผู้ที่มั่นใจได้ในการประพฤติปฏิบัติธรรม เนื่องจากเป็นผู้ได้รับการพยากรณ์หรือได้รับการรับรองจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดีหรือที่เลิศคุณ และเพื่อป้องกันการยึดติดบุคคลในยุคปัจจุบัน (ส่วนใครจะเคารพบุคคลใดเป็นพิเศษนอกเหนือจากนี้เป็นเรื่องเฉพาะบุคคล) ซึ่งในพระธรรมเรียกว่า หลักพุทธานุมัติ หมายถึง การศึกษาแนวทาง มองดูแบบอย่างและเข้าถึงความคิดของเหล่าอริยชนผู้เป็นแบบอย่างที่ดีอันมีพระพุทธเจ้าเป็นประธานสูงสุด

๓. การปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎกคือ บุญกิริยาวัตถุ ๓, ไตรสิกขาหรือสิกขา ๓, หลักอริยสัจ ๔ ประการและหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ฯลฯ โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพานจากการศึกษาพบว่า สถานธรรมแห่งนี้ได้คัดเลือกหลักธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาหรือแก่นแท้ของคำสอนในพุทธธรรมที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เพื่อเป็นหลักในการเชื่อมโยงกับหลักธรรมอื่นๆ ที่สำคัญและสัมพันธ์กันซึ่งมีอยู่มากมาย เพื่อนำไปส่งเสริมและเกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิตและสร้างเสริมสุขภาพของผู้ปฏิบัติธรรมในฐานะคฤหัสถ์อันนำไปสู่สมรรถนะของสุขภาพทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม ปัญญาและในมิติต่างๆ ตามหลักแห่งพุทธธรรม ทั้งทางด้านปริยัติ (ศึกษา) ปฏิบัติ (ประพฤติตาม) และปฏิเวธ (บรรลุผล)

ในด้านแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของสถานปฏิบัติธรรมใช้หลัก พันธกิจ ๕ ประการที่สนับสนุนการพัฒนาสถานปฏิบัติธรรมให้เป็นศูนย์กลางการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรมของประชาชน คือ

- ๑) โครงการสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน
- ๒) โครงการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก
- ๓) โครงการส่งเสริมงานวัฒนธรรมเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาและสังคม
- ๔) โครงการพัฒนาพุทธธรรมสถานเพื่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔
- ๕) โครงการสนับสนุนงานสัมมากิจเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนสถานและงานสัมมาอาชีพ เพื่อให้จิตอาสาและประชาชนได้มีส่วนร่วมในโครงการและกิจกรรมที่หลากหลายและเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชนซึ่งหลักพันธกิจ ๕ ประการนี้จะเป็นเครื่องส่งเสริม

และเกื้อกูลให้จิตอาสาและประชาชนค่อยๆ พัฒนาดนจนกลายเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดีและพัฒนาตนสู่การดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งอริยชนด้วยหลักอารยวัธ ๕ ประการ คือ ๑. ศรัทธา ๒. ศีล ๓. สุตะ ๔. จาคะ ๕. ปัญญา และเข้าถึงหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก อาทิเช่น บุญกิริยาวัตถุ ๓, ไตรสิกขา หรือสิกขา ๓, หลักอริยสัจ ๔ ประการและหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ พันธกิจที่ ๑ โครงการสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน เพราะพันธกิจทั้ง ๕ หรือโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานปฏิบัติธรรมต้องไหลลงสู่โครงการสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินหรือการพัฒนาคนสู่แนวทางแห่งอริยชนตลอดชีวิตโดยจิตอาสาและประชาชนที่ผ่านการปฏิบัติธรรมและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตามหลักพันธกิจทั้ง ๕ ของสถานปฏิบัติธรรมมาในระดับหนึ่ง และได้เป็นผู้เข้าถึงสัมมาทิฐิฝ่ายโลกียะ หมายถึง ความเห็นชอบในระดับโลกียธรรมคือ เชื่อกรรม และเชื่อผลของกรรม ๑๐๐% และพัฒนาตนจนเข้าถึงสัมมาทิฐิฝ่ายมุนีโลกุตตระ หมายถึง ความเห็นชอบในการพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนอันมีพระโสดาบันเป็นเบื้องต้นในฐานะคฤหัสถ์ โดยเชื่อมั่นในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าคือ อริยสัจ ๔ ประการและได้เข้าพิธีปฏิญาณตนรับเอาข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลางคือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ไปประพฤติดำเนินชีวิตตลอดชีวิต ดังมีในคำปฏิญาณตนของอุบาสกัรตน์ อุบาสิกาัรตน์ ในข้อที่ ๔ ว่า “ข้าพเจ้าจะตั้งมั่นในพระสัจธรรมอันประเสริฐคือ อริยสัจ ๔ ประการและดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ ๘” เมื่อจิตอาสาและประชาชนได้ผ่านกระบวนการปฏิญาณตนแล้ว จะเข้าสู่ระบบการฝึกฝนและพัฒนาตนให้สูงยิ่งขึ้นไปด้วยหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือเรียกโดยย่อว่า หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา

๕.๑.๓ ผลการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนพบว่า

๕.๑.๓.๑ หลักสำคัญในการสืบต่อและจรรโลงพระพุทธศาสนาในฐานะคฤหัสถ์หรือการพัฒนาบุคลากรให้เป็นพุทธบุตร

๑) การสร้างเจตีย์มีชีวิตหรือธรรมเจตีย์หรือเรียกว่า เจตีย์ที่มองไม่เห็น (InvisibleChedi)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ได้มีคณะจิตอาสาที่ปฏิญาณตนเป็น พุทธบุตรตั้งมั่นในพระรัตนตรัย ตั้งมั่นในอริยสัจ ๔ ประการ และดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ตลอดชีวิตด้วยความสมัครใจเพื่อบำรุงพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนตามพุทธบัญญัติ อันมีพระโสดาบันเป็นเบื้องต้นและมีพระนิพพานเป็นที่สุด จำนวนมากกว่า ๕๐๐ คน ขึ้นไป จากพุทธอาสาลงทะเบียนจำนวนกว่า ๒,๐๐๐ คน และพุทธบริษัทตลอดจนมหาชนร่วมสร้างสถานธรรมมากกว่า ๒๐๐,๐๐๐ คน ขึ้นไป

การสร้างเจดีย์มีชีวิตหรือเจดีย์ที่มองไม่เห็น (Invisible Chedi) หมายถึง อุบาสกอุบาสิกาที่ปฏิญาณตนเป็นพุทธบุตรตั้งมั่นในพระรัตนตรัยและดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ตลอดชีวิต เพื่อมุ่งพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนตามพุทธบัญญัติ โดยไม่ประกาศตนต่อสาธารณชนและไม่มีรูปแบบ เครื่องหมายหรือการแต่งกายที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไปในฐานะคฤหัสถ์ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๖๑, รวม ๒๔ ปี มีพุทธบุตรปฏิญาณตนจำนวนทั้งหมด ๕๑๘ คน พุทธอาสาหลงทะเบียนจำนวนทั้งหมด ๒,๑๘๖ คน

๒) การสร้างชุมชนวิถีพุทธหรือชุมชนอารยวัธ หรือเรียกว่า ชุมชนที่มองไม่เห็น (Invisible community)

โดยมีเป้าหมายที่จำนวน ๓๓ คนขึ้นไปตามแนวทางมฆมานพ ปัจจุบันนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ได้มีสมาชิกของชุมชนหรือที่เรียกว่า สหธรรมิกพุทธบุตร (พุทธบุตรผู้ใกล้ชิด) จำนวนมากกว่า ๑๐๐ คนขึ้นไปเข้าร่วมในชุมชนอารยวัธจากจำนวนพุทธบุตรกว่า ๕๐๐ คน

ชุมชนวิถีพุทธหรือชุมชนที่มองไม่เห็น (Invisible community) หมายถึง ชุมชนของเหล่าพุทธบุตรผู้ใกล้ชิด โดยมีสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน เป็นสถานธรรมกลางอันเป็นที่ตั้งแห่งการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรม เพื่อมุ่งพัฒนาตนสู่ความเป็น อริยชนตามพุทธบัญญัติในฐานะคฤหัสถ์ โดยไม่มีขอบเขตของพื้นที่ว่าเป็นหมู่บ้านใด ตำบลใด จังหวัดใด ฐานะ อายุ เพศใด โดยมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะอันประเสริฐสูงสุด และมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความสามัคคีของหมู่คณะอันนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและแผ่นดินสืบไป

หมายเหตุ : สมาชิกของชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่ได้ปฏิญาณตนเป็นพุทธบุตร และเป็นผู้มาร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ๒ ปีขึ้นไป จึงเรียกว่า สหธรรมิกพุทธบุตรหรือพุทธบุตรผู้ใกล้ชิด ส่วนพุทธบุตรและพุทธอาสาทั่วประเทศหมายถึง สมาชิกขององค์กรในนาม มูลนิธิสวนพุทธธรรม

๕.๑.๓.๒ หลักการพัฒนาชุมชนและองค์กรที่ยั่งยืนตามวิถีพุทธธรรม

มองลึก มองกว้าง มองไกลเพื่อมุ่งไปสู่ประโยชน์แห่งธรรมด้วยหลักอรรถหรือประโยชน์แห่งธรรม ๒ ประเภท

๑. ประโยชน์ ๓ ฝ่าย คือ ๑.ประโยชน์ตน ๒. ประโยชน์ผู้อื่น ๓. ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย(ประโยชน์ร่วมกันหรือสาธารณประโยชน์)

๒. ประโยชน์ ๓ ระดับ คือ ๑. ประโยชน์โลกนี้ ๒. ประโยชน์โลกหน้า ๓. ประโยชน์สูงสุดคือ พระนิพพาน

หลักการพัฒนาชุมชนและองค์กรที่ยั่งยืนตามวิถีพุทธธรรม

๑) ทนแผ่นดิน

จากสวนพุทธธรรม > สถานธรรมกลางเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน > พุทธจักรธรรม
สถาน

๒) ทุนมนุษย์

จากพุทธอาสา > พุทธบุตร > อนาคตาริพุทธบุตรหรือออกบวชเป็นพระภิกษุ

๓) ทุนทรัพย์

จากกองทุนอเนกประสงค์ไม่รู้หมด (พ.ศ.๒๕๔๔-๒๕๔๙) > กองทุนเพื่อพระพุทธศาสนา
และแผ่นดิน (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๑) > มูลนิธิสวนพุทธธรรม (พ.ศ. ๒๕๕๑ ถึง ปัจจุบัน)

๔) ทุนทางปัญญา

จากชมรมศึกษากฎแห่งกรรม > ชมรมศึกษาพุทธธรรม > หอธรรมปริณัย (หอสมุด
พุทธธรรม, ศูนย์เรียนรู้พระพุทธศาสนาและชุมชนวิถีพุทธ, ศูนย์สร้างเสริมสุขภาพองค์กรรวมวิถีพุทธ,
ศูนย์ชุมชนสัมพันธ์คณะพุทธบุตร พุทธอาสาเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน)

๕) ทุนทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ

- สร้างพุทธเจดีย์ทั้ง ๔ ประเภทบนผืนแผ่นดินแห่งสวนพุทธธรรมเป็นเครื่องหมาย
แทนพระพุทธเจ้าทุกพระองค์คือ ๑. ธาตุเจดีย์ ๒.ธรรมเจดีย์ ๓.บริโศกเจดีย์ (ปลูกต้นศรีมหาโพธิ์กว่า
๘๐ ต้นและต้นไม้ไตรสรุของพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์) ๔.อุเทสิกเจดีย์

- สร้างพระพุทธรูปประจำสังเวชนียสถานจำลองทั้ง ๔ แห่ง คือ ปางประสูติ ปางตรัส
รู้ ปางปฐมเทศนาและปางปรินิพพาน ตลอดจนสิ่งก่อสร้างที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาภายในสถาน
ธรรม อาทิเช่น อาคารศูนย์ปฏิบัติธรรม อาคารโภชนาการและอาคารที่พักอาศัย เป็นต้น

- กิจกรรมทำบุญร่วมสร้างและบูรณะเสนาสนะตามวัดต่างๆ มากกว่า ๕๐๐ วัดอาทิ
เช่น เจดีย์ วิหาร อุโบสถ หอไตร หอฉัน ศาลาปฏิบัติธรรมตลอดจนสิ่งก่อสร้างสาธารณประโยชน์ ฯลฯ
เป็นต้น

วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ(รูปแบบโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ)

- กิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำวันเสาร์(ทาน ศีล ภาวนา ฟังธรรมจากพระสงฆ์และ
พระไตรปิฎก)

- กิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำวันพระ (ศีล สมาธิ ปัญญา, สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
(แปล) อริยมรรคมีองค์ ๘ (แปล) และบารมี ๓๐ ทศ)

- กิจกรรมทำบุญและเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ในทิศทั้ง ๔
- กิจกรรมต้อนรับพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติธรรมและมหาชนที่มาจากทิศทั้ง ๔
- กิจกรรมทำความสะอาดบริเวณพระธาตุหริภุญชัยด้วยสามัคคีธรรมและถวายมหาสังฆทานทุกหลังวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- กิจกรรมจุดประทีปถวายเป็นพุทธบูชาด้วยสามัคคีธรรมรอบองค์พระธาตุหริภุญชัย และถวายมหาสังฆทานหลังงานวันสลากภัต
- กิจกรรมถวายสังฆทานเกื้อกูลสงฆ์หมู่ใหญ่ที่เข้ามาเข้าปริวาสกรรมและปฏิบัติธรรม ณ วัดน้ำบ่อหลวง อ.สันป่าตอง จ. เชียงใหม่ และตามวัดต่าง ๆ เป็นต้น
- กิจกรรมบรรจุดิน น้ำ ไบโพร้จากวัดและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทั่วโลกตลอดจนลูกแก้วแห่งความดีเพื่อร่วมสร้างพุทธธรรมเจดีย์ศรีหริภุญชัย
- กิจกรรมสงฆ์นำต้นศรีมหาโพธิ์และพระพุทธรูปประจำสังเวชนียทั้ง ๔ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาเนื่องในวันสงกรานต์(๑๕- ๑๗ เมษายน)
- กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปีต้อนรับศกใหม่และจุดประทีปบูชาพระพุทธรูปประจำสังเวชนียสถานทั้ง ๔ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตัวอย่างเช่น กิจกรรมทำบุญและเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ในทิศทั้ง ๔ นับตั้งแต่เริ่มบันทึกข้อมูลในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ถึงปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๖๑ รวมระยะเวลา ๑๘ ปี คณะจิตอาสาโดยคุณอรุณวุฒิ สัยเจริญ ได้ไปทำบุญถวายสังฆทานและเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ในทิศทั้ง ๔ ตามหลัก อุบาสก อุบาสิกาผู้เจริญ ๗ ประการ โดยได้เดินทางไปทำบุญมาแล้วทั้งหมด จำนวน ๗๒๘ วัด จำนวน ๔,๕๐๘ ครั้ง และได้มีส่วนเดินทางไปร่วมสร้างร่วมถวายเสนาสนะตามวัดต่าง ๆ อาทิเช่น พระธาตุเจดีย์ วิหารอุโบสถและหอไตร ฯลฯ เป็นต้น จำนวนมากกว่า ๕๐๐ วัดขึ้นไป ตามที่มีบันทึกไว้ในฝ่ายวัฒนธรรม มูลนิธิสวนพุทธธรรม

โดยเฉพาะจังหวัดลำพูน คณะจิตอาสาโดยคุณอรุณวุฒิ สัยเจริญ ได้เดินทางไปทำบุญถวายสังฆทานและเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ในทิศทั้ง ๔ มาแล้วทุกวัดในทุกตำบล ตามที่มีบันทึก ในทำเนียบพระสังฆาธิการ คณะสงฆ์จังหวัดลำพูน ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดลำพูน จำนวนทั้งหมด ๔๑๕ วัด/สำนักสงฆ์ (ไม่นับรวมที่พักสงฆ์)

๕.๒ อภิปรายผล

จากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ค้นพบประเด็นสำคัญและน่าสนใจที่ควรนำมาอภิปราย ทั้งในส่วนหลักการและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตและการสร้างชุมชนของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน โดยมีรายละเอียดดังนี้

๕.๒.๑ หลักการใช้หลักพุทธธรรมของสถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้ มุ่งเน้นในส่วนที่เป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นหลัก เพื่อมุ่งกำจัดโรคทางใจ อันหมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การละความโลภ ความโกรธและความหลงให้เบาบาง ร่วมกับหลักธรรมสำคัญต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน ซึ่งการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติธรรมของสถานธรรมแห่งนี้ได้แบ่งออกเป็นหลักใหญ่ ๓ ประการ คือ ๑) การดำเนินชีวิตตามคุณสมบัติของอุบาสก อุบาสิกาที่ดีที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก ๒) การดำเนินชีวิตตามแบบอย่างคฤหัสถ์อริยบุคคลในสมัยพุทธกาล ๓) การปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก คืออริยสัจ ๔ และอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น ซึ่งหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติธรรมทั้ง ๓ ประการนั้น ถือเป็นพื้นฐานในการพัฒนาตนและสร้างความยั่งยืนในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่บุคคลในสังคมปัจจุบันขาดแคลนไป สถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้จึงได้ร่วมกันจัดตั้งโครงการและกิจกรรมต่างๆ ขึ้นมาภายใต้พันธกิจทั้ง ๕ ประการ เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจของผู้ปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องให้มีความสมดุลและส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อให้มีกำลังใจที่เข้มแข็งประกอบด้วยปัญญาแห่งพุทธธรรม มีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจคือ พระรัตนตรัย และมีความสุขอย่างแท้จริงทั้งทางร่างกายและจิตใจในปัจจุบันวัย หรือที่กล่าวว่า “ชราอย่างมีคุณค่า ตายก่อนตายอย่างมีความสุข” ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทธิโส) ที่กล่าวว่า ชีวิตที่มีสุขภาพดีตามหลักการทางพระพุทธศาสนานั้นจะต้องประกอบพร้อมไปด้วยความสุขทั้ง ๒ ประการคือ ๑) กายิกสุขความสุขทางกาย ๒) เจตสิกสุขความสุขทางใจ สุขภาวะทั้ง ๒ อย่างนี้ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าสุขภาวะทางใจเป็นเลิศหรือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดเพราะบุคคลแม้ร่างกายจะได้รับความทุกข์ยากลำบากเพียงใดก็ตามถ้าจิตใจเป็นสุขไม่ขุ่นมัวแล้วย่อมทนต่อความทุกข์ที่เกิดขึ้นทางกายนั้นได้ทั้งยังอาจหาอุบายหลักเลี่ยงความทุกข์นั้นๆ ได้อีกด้วยเราจะเห็นได้ชัดเจนในกรณีของพระอรหันต์ผู้ดับกิเลสต่างๆ ได้อย่างสิ้นเชิงแล้ว แต่ท่านก็ยังต้องประสบกับความทุกข์อันเนื่องด้วยเบญจขันธ์ได้แก่อาการอาพาธต่างๆ หรือกระทั่งความหิวเป็นต้นแต่ท่านเหล่านั้นก็ได้เด็ดเนื้อร้อนใจหรือเป็นทุกข์เป็นร้อนเพราะเวทนาทางกายเหล่านั้นได้เพราะใจท่านเป็นสุขสงบเย็นนั่นเองหรือจะกล่าวให้ง่ายๆ ในระดับปุถุชนคนทั่วไปนั้น แม้ร่างกายจะเจ็บปวดหรือเจ็บไข้สักเพียงใดหากเขามีจิตใจที่เข้มแข็งสงบเย็นไม่วิตกกังวลแล้วอาการทางกายเหล่านั้นก็สามารถทุเลาได้หรือไม่ก็สามารถยอมรับความจริงที่ตนเองเป็นได้เรียกว่า “อยู่เหนือทุกข์” โดยแท้ และสอดคล้องกับงานวิจัย

* พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทธิโส), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิตพฤติกรรมสุขภาพและการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๙.

ที่ผ่านมาของพระอริการไพศาล กิตติภัทโท (บำรุงแคว้น)^๒ โดยได้สรุปว่า พระพุทธศาสนา ถือว่ามนุษย์ประกอบไปด้วยร่างกายและจิตใจ จิตใจเป็นองค์ประกอบสำคัญ เมื่อมนุษย์ป่วยทางด้านร่างกาย จิตใจก็พลอยกระทบกระเทือนไปด้วย ในทำนองเดียวกันเมื่อมนุษย์ไม่สบายใจ ร่างกายก็พลอยกระทบกระเทือนไปด้วย การบำบัดรักษาต้องดำเนินควบคู่กันไปทั้งด้านร่างกายและจิตใจ บางคนป่วยใจมากกว่าป่วยกาย เมื่อจิตใจมีความสำคัญเช่นนี้พระพุทธศาสนาจึงเน้นเรื่องการดูแลจิตใจเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาของ Michael Castleman (อ้างใน พลกฤษณ์ โชติศิริรัตน์)^๓ โดยได้รายงานผลงานวิจัยว่า นพ.เดวิท ลาสันจิตแพทย์และนักวิจัยของสถาบันวิจัยสุขภาพแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา ได้ศึกษางานวิจัยของแพทย์และนักวิทยาศาสตร์ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องสมาธิ พบว่า มีมากกว่า ๒๐๐ งานวิจัยที่แสดงให้เห็นว่าการสวดมนต์ การไปวัด การปฏิบัติสมาธิหรือความศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือทำให้บุคคลผู้นั้นมีสุขภาพดี หายจากโรคที่เป็นอยู่ได้ง่ายและมีภูมิคุ้มกันร่างกายมากกว่าผู้ที่ไม่ปฏิบัติ และไม่มีศรัทธาในสิ่งใด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาของ เกตุมนี พรหมเถื่อน^๔ เมื่อกล่าวโดยย่อกิเลสที่จรมาก็คือ อกุศลมูลอันได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ ซึ่งจัดว่า เป็นโรคทางจิตใจ และพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นเพื่อรักษาโรคคือกิเลสเหล่านั้นนั่นเองซึ่งจุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน จึงหมายถึง ภาวะที่ปราศจากกิเลสทั้งปวง หรือปราศจากโรคทางจิตใจเหล่านั้นนั่นเอง แม้พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลไม่เฉพาะพระสงฆ์ที่เป็นปุถุชนแม้พระสงฆ์ผู้เป็น พระอริยบุคคลแต่ยังไม่บรรลुพระอรหันต์ก็ยังคงเผชิญกับโรคคือ กิเลสทางจิตใจเหล่านี้ ดังกรณี พระอานนท์ซึ่งเป็นพระโสดาบัน เป็นทุกข์ร้องไห้เศร้าเสียใจที่พระบรมศาสดาตวันเสด็จดับขันธปรินิพพานเสียก่อนที่ตนเองจะบรรลुเป็นพระอรหันต์พระพุทธศาสนาจึงถือว่าตราบไธที่มนุษย์ตราบไธที่มนุษย์ยังมีกิเลสอยู่มนุษย์ก็ยังคงเผชิญกับโรคกิเลสเหล่านี้ และสอดคล้องกับงานวิจัย ผ่าน

^๒ พระอริการไพศาล กิตติภัทโท, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในการบำรุงรักษาจิตผู้ป่วย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๙.

^๓ พลกฤษณ์ โชติศิริรัตน์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การรักษาโรคด้วยวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญฐิตธมฺโม)”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒.

^๔ เกตุมนี พรหมเถื่อน, “กระบวนการสร้างความเข้าใจเรื่องความเจ็บป่วยตามแนวพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๒-๒๓.

มาของพระมหาอุตร สุธิญาโณ (เกตุทอง)^๕ ที่กล่าวว่า เป้าหมายสำคัญในการแสดงธรรมของพระพุทธรเจ้าคือการให้การรักษาโรคทางใจแก่ชาวโลกข้อนี้คือเหตุผลที่ว่าทำไมพระพุทธรเจ้าจึงทรงได้รับการสรรเสริญจากสาวกของพระองค์ว่าเป็นแพทย์ของชาวโลกทั้งมวล

๕.๒.๒ ในด้านแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของสถานปฏิบัติธรรมใช้หลัก พันธกิจ ๕ ประการที่สนับสนุนการพัฒนาประชาชนให้มุ่งดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งอริยชนคือ ๑) โครงการสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน ๒) โครงการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก ๓) โครงการส่งเสริมงานวัฒนธรรมเพื่อจรโลงพระพุทธศาสนาและสังคม ๔) โครงการพัฒนาพุทธธรรมสถานเพื่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔ ๕) โครงการสนับสนุนงานสัมมาสิกขเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนสถานและงานสัมมาอาชีวะ เพื่อให้จิตอาสาและประชาชนได้มีส่วนร่วมในโครงการและกิจกรรมที่หลากหลายและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องจนก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) ทั้งฝ่ายโลกียะและฝ่ายมุนีสุโลกุตระ คือ เชื้อกรรม เชื้อผลแห่งกรรม มีความรู้ความเข้าใจในโลกและชีวิตตามความเป็นจริง และได้เข้าร่วมในพิธีปฏิญาณตนเพื่อมุ่งพัฒนาด้านการดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งอริยชนด้วยความสมัครใจ โดยเชื่อมั่นในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธรเจ้าคือ อริยสัจ ๔ ประการ และดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ตลอดชีวิต ดังมีในคำปฏิญาณตนของอุบาสกรัตน์ อุบาสิการัตน์ ในข้อที่ ๔ ว่า “ข้าพเจ้าจะตั้งมั่นในพระสัจธรรมอันประเสริฐคือ อริยสัจ ๔ ประการและดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ (ว่าโดยย่อคือ ศีล สมาธิและปัญญา)” ซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธได้เป็นอย่างดี คือการมีสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) โดยเฉพาะพุทธบุตร ทุกคนที่มาร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ๕ ปี ขึ้นไป ล้วนเป็นผู้เชื่อกรรมและเชื่อผลของกรรม ๑๐๐% ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาของพระนำชัย ชยากรโร(เดิมศิริเกียรติ)^๖ ซึ่งพบว่าสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) ในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษา ตามหลักการของพระพุทธศาสนา เป็นแกนนำและมีบทบาทในทุกขั้นตอนแห่งกระบวนการของการศึกษาตามมรรคาแห่งมัชฌิมาปฏิปทา คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ เมื่อมีสัมมาทิฐิเป็นประธานแล้ว กระบวนการแห่งการศึกษา ในภาคปฏิบัติก็จะดำเนินไปได้

^๕ พระมหาอุตร สุธิญาโณ, “ศึกษาสุขภาพแบบองค์รวมวิถีพุทธในพระไตรปิฎก”, สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓.

^๖ พระนำชัย ชยากรโร (เดิมศิริเกียรติ), “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ได้จากประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๓.

กระบวนการแห่งการศึกษาคือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ สงเคราะห์ (หรือว่าโดยย่อ) ได้เป็น ๓ ขั้นตอน หรือที่เรียกว่า ไตรสิกขาหรือหลักการศึกษา ๓ ประการ คือ

๑. อธิศีลสิกขา (เรียกง่ายๆ ว่า ศีล) ๒. อธิจิตตสิกขา (เรียกง่ายๆ ว่า สมาธิ) ๓. อธิปัญญาสิกขา (เรียกง่ายๆ ว่า ปัญญา) หลักการศึกษา ๓ ประการนี้ จัดวางขึ้นไว้โดยอาศัยหลักปฏิบัติที่เรียกว่า วิธีแก้ปัญหาของอารยชนเป็นพื้นฐาน วิธีแก้ปัญหาแบบอารยชนนี้ เรียกตามคำบาลีว่า อริยมรรค แปลว่า ทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ ที่ทำให้เป็นอริยชนหรือวิถีดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ และสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาของปถมพร ตะละภัก^๗ โดยสรุปว่า สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) เป็นเหตุปัจจัยให้กุศลธรรมอื่น ๆ ได้เกิดขึ้น สัมมาทิฐิยังเป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นถึงกุศลธรรมความดีที่กำลังจะเกิดขึ้นในกายภาคหน้าอีกด้วย เมื่อบุคคลมีสัมมาทิฐิเกิดขึ้นในใจแล้ว ย่อมเป็นทางให้บุญกุศลทั้งหลายได้เกิดแก่ขึ้นแก่บุคคลนั้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นหรือที่เกิดขึ้นแล้วก็เป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้นเหมือนสัมมาทิฐิ นี้เลย” ดังนั้นสรุปได้ว่า ความสำคัญของสัมมาทิฐิ ถือเป็นประจักษ์แกนนำ เป็นหัวหน้า เป็นนายสารถิ ดังเป็นบุญนิมิตแห่งการรู้แจ้งอริยสัจ เป็นเหตุปัจจัยให้กุศลธรรมอื่น ๆ ได้เกิดขึ้น เพราะความเห็นเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่อาจนำวิถีชีวิตและสังคมมนุษย์ไปสู่ความดี ความเจริญหรือไปสู่ความเสื่อมก็ได้ ดังนั้นการได้ศึกษาความสำคัญของสัมมาทิฐิเป็นเบื้องต้นจึงช่วยให้เกิดความเข้าใจไปตามลำดับเป็นพื้นฐานต่อไป

๕.๒.๓ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ค้นพบประเด็นที่ควรนำมาสนับสนุนการอภิปราย โดยในด้านสัมพันธภาพทางสังคม (ศีลภาวนา) สู่ผลสัมฤทธิ์ในการพัฒนาชุมชนหรือองค์กรให้ยั่งยืน ซึ่งสถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้ได้มีผู้ปฏิบัติธรรมที่เป็นจิตอาสาในฐานะคฤหัสถ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ประจำสถานธรรมมากกว่า ๑๐ ท่าน และมีผู้นำเป็นผู้มีองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่มีประสบการณ์มากกว่า ๒๐ ปี และเป็นแบบอย่างที่ดีของหมู่คณะในด้านความประพฤติ โดยเป็นผู้ได้รับรางวัลและเกียรติบัตรทางด้านพระพุทธศาสนาในระดับจังหวัดและระดับประเทศ ซึ่งเป็นผู้ที่พร้อมให้คำแนะนำและเผยแผ่ธรรมได้ตลอดเวลาตามอัธยาศัย และจิตอาสาทุกคนล้วนเป็นกัลยาณมิตรที่ดีสามารถอยู่ต้อนรับและให้คำแนะนำแก่ประชาชนได้ตลอดเวลา และทำให้มีกิจกรรมที่หลากหลายต่อเนื่องทุกวัน ทุกสัปดาห์และทุกเดือน อันเป็นวัฒนธรรมชุมชนและก่อให้เกิดชุมชนสัมพันธ์อันดีงามของหมู่คณะและประชาชนที่มาเยี่ยมเยือนหรือที่เรียกว่า “ความคุ้นเคยในธรรมเป็นญาติอย่างยิ่ง” เป็นเสมือนบ้าน

^๗ ปถมพร ตะละภัก, “การวิเคราะห์สัมมาทิฐิในการสร้างสันติสุขในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๒.

หลังที่ ๒ ของประชาชนทุกคน โดยเฉพาะจิตอาสาทุกท่านเป็นผู้มีความนอบน้อมและใส่ใจดูแลประชาชนเสมือนเป็นญาติผู้ใหญ่ของตนจึงทำให้ผู้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทุกคนมีความอบอุ่นและประทับใจ โดยเฉพาะผู้สูงอายุได้รับการยอมรับและเคารพนับถือจากลูกหลาน และประชาชนที่สนใจ

ทุกคนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง เพราะมีจิตอาสาคอยให้คำแนะนำและจัดเตรียมงานให้ทุกอย่าง ซึ่งถือเป็นพื้นฐานแห่งสัมพันธภาพทางสังคม และถือเป็นหนึ่งในปัจจัยแห่งความสำเร็จอันนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์แห่งกระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธหรือสังคมแห่งกัลยาณมิตร ดังที่มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก (กัลยาณสูตร)^๘ ว่า “เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตฉันใด ความเป็นกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำเป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอริยมรรคมีองค์ ๘ (หรือการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ) ฉะนั้น” และ “ความมีกัลยาณมิตร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ เพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งพระสัทธรรม”

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

๑) ภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ควรเห็นความสำคัญของหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนา ได้มุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านจิตใจสู่ปัญญาในระดับสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) คือ เชื้อกรรมและผลของกรรมตามหลักพุทธธรรม ให้เป็นผู้มีความมั่นคงในศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรมและสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันให้ถูกต้องดีงามตามสมควรแก่ธรรม เพื่อสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจของประชาชนในชุมชน เพื่อประโยชน์ตน ประโยชน์ต่อครอบครัวและประโยชน์ต่อส่วนร่วมหรือสังคม

๒) พระสงฆ์ผู้มีความรู้ พระสงฆ์เจ้าอาวาสและหน่วยงานบริการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ทั้งของรัฐบาลและเอกชน ควรมีการร่วมมือกันพัฒนาองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมให้เป็นความรู้ที่ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติสำหรับประชาชน และปลูกฝังองค์ความรู้เข้าสู่จิตใจของบุคคลในหลากหลายรูปแบบ บุคคลจะมีทักษะที่ถูกต้องในการปฏิบัติตนอันเป็นสัมมาปฏิบัติทั้งด้านศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม เพื่อความมีสุขภาพดี มีสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ และมีอายุยืนนานตามวิถีพุทธธรรม และรักษาองค์ความรู้นั้นให้ยั่งยืนต่อไปในชุมชนและสังคม ซึ่งผู้สูงอายุ

^๘ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๖/๔๕-๔๖.

ควรเป็นแบบอย่าง(กัลยาณมิตร) และเป็นผู้นำในการใช้ความรู้ที่ถูกต้องดีงาม เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก และเยาวชนตลอดจนบุคคลในครอบครัว

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

๑) ศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการสร้างเสริมสุขภาพแบบองค์รวมของประชาชนในชุมชน เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและให้ชุมชนเห็นความสำคัญต่อการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอันเป็นสัมมาปฏิบัติ ตามหลักการเป็น อุบาสก อุบาสิกาที่ดี

๒) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่มีอายุยืนในชุมชน เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิตและการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุที่มีอายุยืนในชุมชน และสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกับหลักพุทธธรรม เพื่อความมีสุขภาวะและมีอายุยืนของประชาชนในชุมชนและสังคมไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๓๒.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ ปี ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๒๕.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. มติปัญหา ฉบับแปลในมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๔๓.

_____. อภิธานศัพท์บาลีและอภิธานศัพท์วินัย ฉบับแปลเป็นไทย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๓๙.

พระพุทโธชาจารย์ (พระคันธจิราจารย์). วิสุทธิมรรค แปล ภาค ๑ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๘.

กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๓๘.

พระอุปัชฌาย์ (ลังกา). วิมุตติมรรค แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ.

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมศิลปากร. มติปัญหา ฉบับพิสดาร. กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาคาร, ๒๕๑๑.

กิริติ กมลประทีปกร. “การจัดการชุมชน, ชุมชนเข้มแข็ง, วิถีพุทธ”, วารสารบัณฑิตศึกษา

ปริทรรศน์ ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙): ๙๔ – ๑๐๗.

แก้ว ชิตตะขบ. รวมวิชาการธรรมชั้นตรี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา

แห่งชาติ, ๒๕๔๙.

ไกรยุทธธีรติยาตินันท์. **แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สถาบัน

ไทยคดีศึกษาและฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลียงเชียง. **นวโกวาท ฉบับมาตรฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๕.

ชาติชาย ณ เชียงใหม่. **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนาภาคเหนือในรัฐกับหมู่บ้านในไทยศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. **วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกสิทธิ์ และความเป็นอื่น**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา, ๒๕๔๓.

ฉาน ตรรกวิจารณ์. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔.

ธงชัย สมบูรณ์. **การบริหารและจัดการมนุษย์ในองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: ประชาสัมพันธ์, ๒๕๔๙.

ธนิต อยู่โพธิ์. **อานิสงส์วิปัสสนากัมมฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ธีระพงษ์ แก้วหาญ. **กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งประชาคม ประชาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๓.

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. **ชุมชนศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

บรรจบ บรรณรุจิ. **อัสติมหาสาวก**. กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

บุญคง หันจางสิทธิ์. **เศรษฐศาสตร์ทรัพยากร**. กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, ๒๕๔๑.

บุญมี แท่นแก้ว และอุดมลักษณ์ แท่นแก้ว. **พระสงฆ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

_____. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

_____. **พระธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖.

บุญเลิศ ไพรินทร์. **พฤติกรรมการบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๘.

ประไพทิพย์ ลือพงษ์. “การพัฒนามนุษย์ให้มีสมรรถนะความสามารถในการแข่งขัน”. **วารสารนักบริหาร**. ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕): ๑๐๓-๑๐๘.

ประเวศ วะสี. **พุทธธรรมสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, ๒๕๖๐.

พยอม วงศ์สารศรี. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๘.

พยอม วงศ์สารศรี. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๘.

พร รัตนสุวรรณ. **พระอริยบุคคล**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ, ๒๕๓๕.

พรชัย ลิขิตจธรรมโรจน์. **พฤติกรรมองค์การ (Organizational Behavior)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

พระครูสิริสุตานุยุต. **วิถีธรรม วิถีชีวิต**. ลำพูน: วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

_____. **วิถีธรรม วิถีชีวิต**. ลำพูน: วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระณัฐวุฒิ วุฑฒิโก(สัพโส). “การพัฒนามนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา: การนำเสนอแนวคิดจากพระสุตตันตปิฎก”. **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๘): ๖๐-๗๐.

พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทะภิกขุ). **หน้าที่ของคน ฉบับสมบูรณ์**. เขมกะ เรียบเรียง, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, มปป.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธบริษัทกับธรรมวินัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). **ทิศทางการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต). **คำวัด เล่ม ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๕.

พระธรรมโกศาจารย์ ศ.ดร. (ประยูร ธมฺมจิตโต). **พุทธศาสนากับปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: อรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). “หัวใจพระพุทธศาสนา”. **วารสารพุทธจักร**. ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๐): ๗.

_____. **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลบอลทอง, ๒๕๓๙.

_____. **การศึกษากับการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรมจำกัด, ๒๕๔๔.

_____. **เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ (อารยวัฑฒ)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒.

_____. **จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๙.

- _____ . **ตอบเรื่อง สีสัพทปราคาส วินัย ดูใจ.** นครปฐม: พูนพิมพ์หนังสือธรรมทาน วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๕๗.
- _____ . **ถึงเวลาพัฒนาคนกันใหม่.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐.
- _____ . **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมดศึกษาศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓.
- _____ . **ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม.** พิมพ์ครั้งที่ ๕๗. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๖.
- _____ . **ธรรมะสำหรับคนหนุ่มสาว.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐.
- _____ . **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง.** พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร: มุลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสื่อตะวัน จำกัด, ๒๕๔๕.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____ . **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๙.
- _____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- _____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- _____ . **พุทธธรรม.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- _____ . **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๗.
- _____ . **สยามสามไตร.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวาย จำกัด, ๒๕๕๓.

- _____ . สยามสามไตร. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๓.
- _____ . พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๙.
- _____ . การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๐.
- พระพุทโธษาจารย์ (พระคันธธนาจารย์). วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระไพศาล วิสาโล. การศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ เชียงราย, ๒๕๔๒.
- พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี). เบญจศีลเบญจธรรม : อุดมชีวิตของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๑.
- พระศรีวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวธฺโน). วิปัสสนาภาวนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๓๑.
- พระอาจารย์ภักทนต์อาสภเถระ. วิปัสสนาทีปนิฎฐา. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระอุปติสเถระ (ลังกา). วิมุตติมรรค. แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระอุปติสเถระ. วิมุตติมรรค. แปลโดย คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๔๑.
- พุทธทาสภิกขุ (เงื่อมอินทปญฺโญ). การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คีววงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด. กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๙.
- _____ . เป้าหมายของการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ นิพพาน, ๒๕๓๗.
- _____ . การทำงานคือการปฏิบัติธรรม. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ม.ป.ป..
- _____ . ธรรมโฆษณ์อรรถาณุกรม เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๓๓.
- _____ . ธรรมานุกรมธรรมโฆษณ์ ฉบับประมวลธรรม เล่ม ๓. เรียบเรียงโดย นาย พินิจ รักทองหล่อ. กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๐.
- _____ . พจนานุกรมธรรมของท่านพุทธทาส. ธรรมสภา จัดพิมพ์เผยแพร่ เนื่องในงานมงคลกาล ๑๐๐ ปีพุทธทาส พุทธศักราช ๒๕๔๙-๒๕๕๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.
- _____ . เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม. กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๒๙.

- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. **ชุมชนเข้มแข็งทุนทางสังคมของไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน, ๒๕๔๒.
- ไพโรจน์ ศุภทิปมงคล. “การบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาสู่ระบบการบริหารคุณภาพมาตรฐาน ISO ๙๐๐๑:๒๐๐๘”. **วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์**.ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑๘ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๓): ๗๔-๘๗.
- มนูญมุกข์ประดิษฐ์. “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- มัลลีย์ เวชชาชีวะ. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยสถาบันพัฒนาบัณฑิตบริหารศาสตร์, ๒๕๒๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๓๙.
- วิชัย โสสุวรรณจินดา. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: VJ.พรินติ้ง, ๒๕๔๖.
- สมเกียรติ มีธรรม. **วิถีพุทธในพระไตรปิฎก ๑**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๗.
- สมชาย หิรัญกิตติ. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธีระฟิล์มและไซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๔๒.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายีมหาเถร). **ธรรมคดี**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- สุจิตรา ธนानันท์. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐.
- สุนทร ณ รัชย์. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- สุภาพร พิศาลบุตร และยงยุทธเกษสาคร. **การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: วี.เจ.พรินติ้ง, ๒๕๔๖.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. “มัชฌิมาปฏิปทา: สายกลางสองมิติ”, **ข่าวสด**. (๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙): ๒๙.
- แสง จันทร์งาม. **พุทธศาสนวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: อีระการพิมพ์, ๒๕๔๔.

อภิชัย พันธเสน. **พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๔.

อาภรณ์ ภูววิทยพันธ์. **กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: เอชอาร์เซ็นเตอร์, ๒๕๕๑.

อำนวย แสงสว่าง. **การจัดการทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์พิสุทธิ์, ๒๕๔๗.

อานาจ เจริญศิลป์. **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๓.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

โกศล เพ็ชรวงศ์. “พระพุทธรูปศาสนากับการพัฒนาคณะ: ศึกษาเฉพาะกรณี ผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรเตรียมผู้บริหารการศึกษา ของสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา วัดไร่ขิง”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

จุฑาภักดิ์ หริรักษ์ธารง. “รูปแบบการบรรลุลัทธิของพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทและนิกายเซนเชิงประยุกต์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ณัฐชนันตร์ อยู่สีมารักษ์. “รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสถานศึกษาของรัฐ สังกัดกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

นันทพล โรจนโกศล. “การศึกษาวิเคราะห์ชั้น ๕ กับการบรรลุลัทธิในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

บรรจบ บรรณรุจิ. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระอสีติมหาสาวกกับการบรรลุลัทธิ”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

บุญตัน หล้ากอง. “แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนในพระพุทธรูปศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒.

ปถมพร ตะละภู. “การวิเคราะห์สัมมาทิฐิในการสร้างสันติสุขในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

- พระครูวิญาณสุนทร (จรินทร์ อาบคำ). “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีศึกษา วัดตากฟ้า อำเภอดงพิกุล จังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูสมุห์อินทร์แก้ว สุขขุฒโน (ใจโส). “การศึกษาวิเคราะห์การบรรลุมรรคของอุบาสกผู้ได้รับ เอตทัคคะ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระครูสิริสุตานุยุต. “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักจักร ๔”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระครูสิริสุตานุยุต. “รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักมกคลสูตร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระนำชัย ชยากโร (เต็มศิริเกียรติ). “แนวทางการพัฒนาตนสู่ความเป็นพระโสดาบัน”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาชัยวัฒน์อภิญญาจารย์ (สิงห์โงน). “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุชา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- พระมหาบุญชิต สุดโปร่ง. “ศึกษาวิเคราะห์คุณสมบัติของพระอรหันต์ในพระพุทธานุชาในภพเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖.
- พระมหารุ่ง ปณฺณวสุโธ (แรกชำนาญ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์สถานภาพ คุณสมบัติ และบทบาทของพระโสดาบันในพระพุทธานุชาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระมหาสมชาย สิริจันโท (ห่านนท์). “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุขเมธ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทร์เปล่ง). “การศึกษาเรื่องการบรรลุมรรคในพระพุทธานุชาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระวราภรณ์ชยากโร (พลสวัสดิ์). “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ไพโรจน์ ศุภทีปมงคล. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของจิตตคหบดีอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ภาวนีย์บุญวรรณ. “การศึกษาอาการวิปัสสนาที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติกรรมฐาน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

รังษี สุทนธ์. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

सानุ มหัทธนาตุล. “การศึกษาวิเคราะห์สังโยชน์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

สินชัย วงษ์จำนง. “การศึกษาคติภพของคฤหัสถ์ผู้เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สุนทรี สุริยะรังสี. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกผู้ได้รับเอตทัคคะ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

(๓) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

สัมภาษณ์ คุณอรธวุฒิ สัยเจริญ, ประธานผู้ก่อตั้งสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

(๔) อ้างอิง:

จิระ หงส์ลดาธรรม. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หน่วยที่ ๑-๖. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕. (เอกสารอ้างอิง).

สนิท ศรีสำแดง. “พุทธศาสนากับเหตุการณ์ปัจจุบัน”. **เอกสารประกอบการบรรยาย วิชาพุทธศาสนากับเหตุการณ์ปัจจุบัน**. (เอกสารอ้างอิง).

หอธรรมจริยชัย, “แฟ้มงานสำคัญสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน”. (เอกสารอ้างอิง).

นิสดารก์ เวชยานนท์. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์”. **เอกสารประกอบการสอนวิชา รศ. ๖๒๐ การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๘. (เอกสารอ้างอิง).

บรรจง ชูสกุลชาติ. เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับสังคม
อุตสาหกรรมในทศวรรษหน้า. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครูจันทระเกษมและวิทยาลัยครู
พระนคร, ๒๕๓๔. (เอกสารอัดสำเนา).

ระวี ภาวิไล. “หัวใจของศาสนาพุทธ”. บทความเสนอในการประชุมทางวิชาการ เรื่อง หัวใจของ
ศาสนา. ธรรมสถาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘. (เอกสารอัด
สำเนา).

วนิดา ขำเขียว. “การวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านการพัฒนามนุษย์จากองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา”,
รายงานวิจัย, คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓. (เอกสารอัด
สำเนา).

๒. ภาษาอังกฤษ

Adranam H. Maslow. “A Theory of Human Motivation”, Psychological
Review, ๑๙๔๓.

D. Goulet. The Cruel Choice : A New Concept in the Theory of Development,
New York: Athenum, ๑๙๗๑.

Frederick Harris Harbison. Human Resources as the Wealth of Nations. New
York: Oxford University Press, ๑๙๗๓.

G. Bohlander, S. Snell and A. Sherman. Managing Human Resources, ๑๒th
edition. Cincinnati OH: South – Western College, ๒๐๐๑.

George T. Milkovich and John W. Boudreau, Human Resource Development,
๖th Edition. Boston: Homewood, ๑๙๙๑.

Lyman W. Porter and Edward E. Lawler III, Managerial Attitudes and
Performance. Homewood Ill: Dorsey Press, ๑๙๖๘.

Nadler. Leonard. Designing training program, (The critical events
model. Reading. Mass. Addison–Wesley, ๑๙๘๒.

Pace. RW. Smith. Human Resource Development. New Jersey: PrenticeHall,
๑๙๙๑.

Swanson. R.A., & Holton, E.F., III, Foundations of human
resource development. San Francisco: Berrett-Koehler, ๒๐๐๑.

ภาคผนวก

แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) คณะพุทธบุตรที่เป็นแกนนำสำคัญในการสร้างชุมชนวิถีพุทธที่อยู่ในฐานะคฤหัสถ์ฝ่ายอุบาสก อุบาสิกา จำนวน ๖ คน เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (informants) จำนวน ๕ คน และผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informants) จำนวน ๑ คน ในฐานะประธานผู้ริเริ่มก่อตั้ง เพื่อเก็บข้อมูลในการศึกษาวิจัย

ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (informants) พุทธบุตรจำนวน 5 ท่าน

1. นาย อติศักดิ์ จันทะราชา

ข้อมูลทั่วไป

ชื่อและนามสกุล นายอติศักดิ์ จันทะราชา อายุ 50 ปี

วันเดือนปีเกิด 20 พฤศจิกายน 2512 ศาสนาพุทธ

หมายเลขบัตรประชาชน 35010100135749

สมาชิกในครอบครัว มีดังนี้

1. นาย ดี จันทะราชา บิดา (เสียชีวิตแล้ว)
2. นาง ฟุ่น จันทะราชา มารดา (ชราภาพ)
3. พี่ 7 คน
4. นางดวงหทัย จันทะราชา ภรรยา

ที่อยู่ปัจจุบัน

บ้านเลขที่ 125/1 หมู่ที่ 6 ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

การศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อสถาบันการศึกษา	จังหวัด	สาขา	ปีที่จบ
ประถม	โรงเรียนวัดเหมืองง่า	ลำพูน	-	2524
มัธยมต้น	โรงเรียนจักรคำคณาธร	ลำพูน	-	2527
มัธยมปลาย/ปวช.	โรงเรียนจักรคำคณาธร	ลำพูน	-	2530
อนุปริญญา	-	-	-	-
ปริญญาตรี	วิทยาลัยครูเชียงใหม่	เชียงใหม่	อุตสาหกรรมศิลป์	2535

การประกอบอาชีพ หรือประสบการณ์การทำงาน

อาชีพ /ประสบการณ์	ปี พ.ศ. ที่ดำเนินการ	ภารกิจ /กิจกรรมที่ทำ
เจ้าหน้าที่ข้อมูลสำนักงาน สถิติแห่งชาติ (สำมะโนประชากร)	2536	เก็บข้อมูลพื้นฐานประชากรตัวอย่าง 4 จังหวัด ภาคเหนือตอนบน

อาชีพ / ประสบการณ์	ปี พ.ศ. ที่ดำเนินการ	ภารกิจ / กิจกรรมที่ทำ
พนักงานบริษัทไทยดอล (นิคม)	2537	คุมงานด้านการผลิต
ผู้จัดการคลังกระจายสินค้า บริษัทบุญรอดบริวเวอรี่ (พิษณุโลก)	2538-2541	ควบคุมดูแลบริหารงานหลังสินค้าทั้งระบบ
เจ้าหน้าที่ธุรการบริษัท (กรุงเทพ)	2542-2548	-งานธุรการเอกสาร -ติดต่อประสานงานหน่วยงานราชการ กระทรวงต่างๆ
ธุรกิจส่วนตัว	2549-2550	-ค้าขาย -เกษตรกร
มูลนิธิสวนพุทธธรรม	2551-2559	ประธานมูลนิธิสวนพุทธธรรม (จิตอาสา)

ข้อมูลภูมิหลังก่อนที่เข้ามาเป็นพุทธบุตร

วิถีการดำเนินชีวิต

ย้อนกลับไปในวันเด็กที่พ่อแม่พาไปวัดทำกิจกรรมอันเป็นวิถีของชนบทค่อยๆ ซึมซับประเพณีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ถึงแม้ไม่เข้าใจในเริ่มต้นแต่วัดก็เป็นที่รวมจิตใจของคนที่มีศีลธรรมไว้มีกิจกรรมให้เราได้เสียสละกำลังกาย กำลังใจ มีเพื่อนมีสังคมที่ดี และด้วยพ่อแม่มีอาชีพเกษตรกร เราก็ต้องเขาไปมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการทำงานได้เรียนรู้ ความรู้ ทักษะ เทคนิค การเกษตรมาพอสมควรพอเลี้ยงตนได้และช่วยแนะนำคนอื่นได้บางครั้ง ซึ่งถือว่าเป็นสมบัติที่พ่อแม่มอบให้โดยเราไม่รู้ตัว ต่อมาเมื่อเราเจริญวัยมากขึ้น ออกสู่โลกกว้างขึ้น ได้เรียนรู้สิ่งสมประสบการณ์โลกมากขึ้น แต่กลับไม่เคยละเลยจากคำสอนของพ่อแม่อันเทียบเคียงจากคำสอนของพระพุทธองค์คือ ทำดีเว้นชั่ว คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญเราก็ประพฤติปฏิบัติตามนี้มาโดยตลอด มองโลกด้วยความระมัดระวังตามสถานการณ์นั้นๆ เรียกว่าชีวิตมีความเรียบง่ายเป็นธรรมชาติต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ประสบการณ์การปฏิบัติธรรมของท่าน

- เข้าวัดกับคุณพ่อคุณแม่ตั้งแต่เด็กๆ ช่วยงานวัดและหมู่บ้าน
- อยู่ในสถานศึกษาอยู่ในชมรมพุทธศาสนาตลอดได้ศึกษาและปฏิบัติเองบ้าง สนทนากับผู้รู้บ้าง
- อุดมศึกษาได้ฝึกกรรมฐานกับคุณแม่ศิริ กรินชัย
- บวชพระที่วัดพระบาทตากผ้า ลำพูน 9 วัน
- ศึกษาและประพฤติปฏิบัติธรรมตามพระไตรปิฎกสม่ำเสมอ

จุดเปลี่ยนจากการเข้ามาเป็นพุทธบุตรในสวนพุทธธรรมลำพูน

พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่เราให้ความสนใจศึกษาแต่ยังไม่ใส่ใจจริงจังมากนัก ตลอดเวลาบ่อยครั้งที่เรามีคำถามในใจว่าอะไรคือเหตุให้มาเกิด มาเป็นแบบนี้จะต้องตายจากตายไปไหนอีก เราก็มีความคิดแบบนี้ซ่อนอยู่ในใจเสมอก่อนมาสวณพุทธฯ ก็ได้อ่านหนังสือของหลวงพ่อบุญทาส “คู่มือมนุษย์” ก็ได้ข้อคิดอะไรเริ่มขึ้น และลองศึกษาในพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ก็เข้าใจในเหตุในผลของความเป็นมนุษย์มากขึ้นมีอยู่ครั้งหนึ่ง ไปกราบพระธาตุหริภุญชัยได้นึกคิดไปตามเรื่องราวชีวิตนี้หาสาระอะไรไม่ได้เลย ตายไปเอาไปได้แค่บุญและบาป เท่านั้นจริงๆ ดังนั้นเราก็ตัดใจขึ้นมาได้ว่า เราควรจะไปแค่บุญก็พอ

คิดได้ก็ทำต่อตั้งใจสงบตัดความคิดภายนอกออกได้ก่อนจึงมององค์พระธาตุหริภุญชัย อธิฐานเปล่งวาจาว่า “นับแต่นี้ข้าพเจ้าขอถวายเศียรเกล้าต่อพระรัตนตรัยมีพระธาตุเจ้าหริภุญชัย เป็นประธาน ขอส่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจงรับรู้รับทราบในกุศลเจตนาครั้งนี้ ข้าพเจ้าจะทำชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายของการเดินทางในสังสารวัฏนี้ให้จงได้ และยังประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินตามกำลังของข้าพเจ้า” จากนั้นจึงกราบองค์พระธาตุเจ้าหริภุญชัย 3 ครั้ง อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือการมีกัลยาณมิตรที่ดี มีอาจารย์เอก(คุณอรรณพ สัยเจริญ) ช่วยกันกระทำ

การดำรงตนเป็นพุทธบุตรในสวนพุทธธรรมลำพูน

เป้าหมายในการเข้ามาเป็นพุทธบุตร

- พัฒนากาย จิตและปัญญาในธรรม เพื่อนำตนให้ข้ามพ้นจากกิเลสและความทุกข์ เพื่อยังประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินอย่างแท้จริงด้วยสามัคคีธรรม เป็นไปเพื่อประโยชน์ตน คือ ถึงพระนิพพาน ประโยชน์ผู้อื่น คือ ให้ผู้อื่นได้ประโยชน์และทั้งสองฝ่ายรับประโยชน์ร่วมกัน
- สร้างโครงการและกิจกรรม เพื่อสนับสนุนงานของมูลนิธิสวนพุทธธรรมให้มีความหลากหลายและยั่งยืน มีระบบที่ทุกคนสามารถประพฤติปฏิบัติตามได้และจะเป็นแบบอย่างที่จะนำไปประยุกต์ใช้ต่อ

หลักการดำเนินชีวิตหรือดำรงตนเป็นพุทธบุตร

1) ต่อตนเอง

ฝึกฝนอบรม กาย วาจา ใจ ของตนให้มีสติอยู่เป็นปกติคืออยู่ในศีลในธรรมอันดีงามตามฐานะตนมุ่งสู่การละกิเลส สร้างความดีตลอดเวลา ทุกลมหายใจเข้าออก ไม่เผลอไปกับกับจังหวัดแห่งโลกีย์วิสัยจนเกินขอบเขต และไม่ทำตนเกินฐานะเกินวิสัยที่ตนควรจะเป็น *ทำบารมี 10 ให้เต็มตลอดเวลา * ทาน ศีล ภาวนา อย่าให้ขาดหาย

2) ต่อครอบครัว

ประพฤติปฏิบัติในศีลธรรมอย่างเคร่งครัด สรรวมกาย วาจา ใจ เป็นแบบอย่างที่ดีของบุตรและภรรยาตลอดจนญาติวงศ์ นำหลักธรรมมาใช้ให้มีผลต่อการพัฒนาตนเสมอ มองเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาฝึกฝน

3) ต่อชุมชนและสังคม

ให้กาย วาจา ใจ ที่ประกอบด้วยศีลธรรมอันดีงามแล้วนี้ นำไปบอกกล่าวประกาศด้วยการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม เป็นแบบเป็นอย่างที่ดีที่คนที่ได้ปฏิสัมพันธ์จะพึงทราบ ว่า “บุตรของพระพุทธองค์ควรเป็นแบบนี้ หาใช่แบบนั้นไม่” เพราะความดีแท้ที่อยู่ติดกายยังประโยชน์ให้ที่แห่งนั้นเสมอ เมื่อตน

ถึงพร้อมด้วยความดี ส่งต่อถึงครอบครัว แม้ไปยังชุมชนและสังคมโดยสามัคคีธรรม เพื่อยังประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินสืบไป

เส้นทางการพัฒนาตนเองเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นพุทธบุตร(ตามภารกิจ 5 ประการของมูลนิธิสวนพุทธธรรม)

- 1) โครงการสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน
- 2) โครงการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักในพระไตรปิฎก
- 3) โครงการส่งเสริมงานวัฒนธรรมเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนา และสังคม
- 4) โครงการพัฒนาพุทธธรรมสถานเพื่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง 4
- 5) โครงการสนับสนุนงานสัมมาสิกขาเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

บทบาทหน้าที่ หรือภารกิจที่รับผิดชอบในสวนพุทธธรรมลำพูน

บริหาร จัดการ ดูแล เอาใจใส่ กับทุกชีวิตในสวนพุทธฯตลอดจนขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมต่างๆในนามมูลนิธิสวนพุทธธรรม ร่วมกับคณะทำงานในทุกภาคส่วน เพื่อก่อเกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินสืบไป ตามพันธกิจของมูลนิธิฯ ช่วยเหลือ เกื้อกูล เอื้อเฟื้อ ดูแลซึ่งกันและกัน ให้พุทธบริษัทและมหาชนมีส่วนร่วมในการร่วมสร้างร่วมสนับสนุน เป็นสามัคคีธรรม เป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน เริ่มจากภายในตน สู่ภายนอกองค์กร สู่ชุมชนสังคมและกว้างขวางแผ่ไพศาลด้วยธรรมของพระพุทธองค์ ผ่านต้นแบบที่สวนพุทธธรรม ที่นำมาปฏิบัติได้จริง ดับทุกข์ได้จริง มุ่งองค์ความรู้มากมายให้ได้ศึกษา มีระบบที่ชัดเจน ฯลฯ

ความเข้าใจในความหมายของการ “พัฒนาบุคลากรให้เป็นพุทธบุตรตามหลักพุทธธรรม” ชุมชนสวนพุทธธรรมลำพูน

การพัฒนาบุคลากรของสวนพุทธธรรม ให้เป็นพุทธบุตรนั้นเริ่มจากสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีการศึกษาและประพฤติปฏิบัติ ‘ตามเวลา’ ตามฐานะตามปัญญาของแต่ละบุคคล ผ่านกิจกรรมต่างๆ เป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อฝึกฝนตนให้มีความเข้าใจแท้จริงต่อพระพุทธศาสนาในฐานะฆราวาสผู้ยังใกล้ชิดกับโลกียสุขอยู่ ควรประพฤติอย่างไร ? มีแบบอย่างให้เลือกเหมาะสมกับฐานะของคนทั้งหมด ถือเป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ “พระนิพพาน”

ยกตัวอย่างกิจกรรมที่ท่านได้มีการพัฒนาตนเองตามอย่างพุทธบุตร

กิจกรรมทั้งหมดของสวนพุทธธรรมล้วนส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ร่วมองค์กรเป็นคนดีมีศีลธรรมอันดีงาม และสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นผู้เข้าถึง ทาน ศีล ภาวนา ด้วยสามัคคีธรรมอย่างแท้จริงทั้งสิ้น

- กิจกรรมการปฏิบัติธรรมทุกวันเสาร์ สวดมนต์ ทำวัตรเช้า-เย็นได้ท่องจำข้อธรรมขึ้นใจ ได้สนทนารวมกับกัลยาณธรรม ถือเป็นสิ่งดี

- กิจกรรมวันพระวันเสาร์ เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนมาศึกษาและปฏิบัติธรรม สะสมบุญกุศลร่วมกับคุณาธิษฐาน

- กิจกรรมสัมมากิจ เป็นการฝึกฝนตนในการทำงานร่วมกัน ฝึกฝนในธรรมที่ตนได้ศึกษามาใช้ ในสถานการณ์จริงร้อน เย็น เหนื่อย หิว กริยาอาการไม่พึงประสงค์ ฯลฯ ควรพิจารณา อย่างไรหากเป็นผู้ปฏิบัติธรรมจริง รายได้สนับสนุนงานของมูลนิธิสวนพุทธธรรม ฯลฯ

บุคคลที่ท่านประทับใจและศรัทธาในฐานะผู้ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม

1. พระพุทธเจ้า ศึกษาจากพุทธประวัติของพระองค์ พระองค์ทรงเป็นผู้มีความเพียรพร้อมในทุกๆด้านหาสิ่งใดเทียบไม่ได้ พระองค์ต้องบำเพ็ญเพียรมาหลายภพชาติ มาตรัสรู้ธรรมอันประเสริฐสูงสุดได้ด้วยพระองค์เอง เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปด้วยดี ทรงรู้แจ้งโลก ทรงเป็นสารถิฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ ทรงเป็นผู้เบิกบานในธรรม ทรงเป็นผู้จำแนกธรรม พระพุทธองค์ทรงเมตตาธรรม ต่อทุกดวงจิต ไม่แบ่งแยก ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ที่มียันต์ตาดีให้มองเห็นรูปนำตนข้ามพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ได้จริง จึงน้อมนำพระองค์มาเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติเพื่อเข้าถึงพระสัจธรรม คือพระนิพพาน

2. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงแสดงให้เห็นมาตั้งแต่เราเด็กๆ ในการอุทิศพระวรกาย จิตใจ ความปรารถนาอันยิ่งใหญ่ เพื่อให้แผ่นดินไทยเจริญรุ่งเรืองทุกด้าน ทำงานหนักมาตลอดชีวิต ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงงานทุกด้านเป็นที่ประจักษ์ต่อทุกคน ควรนำไปใส่เกล้าใส่กระหม่อม ทำดีจนตัวตาย “ขอพระองค์ทรงพระเจริญ”

3. พ่อและแม่ ผู้อบรมสั่งสอนและทำให้เห็นในความดีงามทุกอย่างทำให้เราเรียนรู้ เข้าใจ มีทักษะชีวิต ที่ดี สามารถอยู่บนโลกใบนี้ได้อย่างสมบูรณ์

พิจารณาหลักอารยวุฒิ 5 ประการ กับช่วงเวลาก่อน และหลัง ของการเข้ามาเป็นพุทธบุตร

หลักอารยวุฒิ	ก่อนเป็นพุทธบุตร	หลังเป็นพุทธบุตร
1. ศรัทธา ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย	อยู่ในระดับปกติทั่วไป เชื่อแต่ไม่ลึกซึ้ง	ใสใจและเสียสละได้มากขึ้นศึกษาในข้อธรรมข้อธรรมมีเป้าหมาย คือ “พระนิพพาน”
2. ศีล ความประพฤติที่ดีงาม มีศีล 5 เป็นมาตรฐานเป็นต้น	ปกติผิดพลาดบ้างแต่ไม่เกินขอบเขตเกิดเหตุ	ศีล 5 บริบูรณ์ ศีล 5 ที่นำไปเพื่อมรรค ผล ศีล 8 ที่นำไปเพื่อมรรค ผล
3. สุตะ การหมั่นศึกษาค้นคว้า ใฝ่ใจสดับฟังธรรม	ศึกษาผ่านๆ ไม่ใฝ่ใจมากนัก	อ่าน บันทึก ฟังสนทนา ในธรรมของสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อสู่การดับทุกข์แท้จริง
4. จาคะ การเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม	ระดับจิตอาสาทั่วไป ช่วยเหลือตามอัธยาศัยให้ตามกำลัง	อุทิศกาย ใจ ทรัพย์ปัจจัย เท่าที่พึงมีพึงเป็น เพื่อประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินตลอด

หลักอารยวัติ	ก่อนเป็นพุทธบุตร	หลังเป็นพุทธบุตร
เพื่อพระพุทธรูปศาสนา และสังคม		ชีวิตทุกกลมหายใจ
5. ปัญญา รู้จักโลกและชีวิต ตามความเป็นจริง ตามหลักอริยสัจ 4 และดำเนินตาม อริยมรรคมีองค์ 8	-ค้นหาและไปตามกระแสโลก บางขณะ -ธรรมผิวเผิน	ค่อยๆฝึกฝนทำความเข้าใจสำรวจกาย วาจา ใจ มากขึ้น สิ่งใดดีก็พิจารณา เก็บไว้ ไม่ดีก็พิจารณาปล่อยวาง ทำ มรรคมีองค์ 8 ให้บริบูรณ์ เป็น ธรรมชาติ เพื่อปล่อยวาง เป้าหมายคือ “พระนิพพาน”

หมายเหตุ : ระยะเวลาในการเป็นพุทธบุตรของท่าน.....16..... ปี

ปัญหาและอุปสรรคของการดำรงตนเป็นพุทธบุตรของชุมชนสวนพุทธธรรม และการดำเนินงาน ของสวนพุทธธรรมลำพูน และแนวทางการแก้ไขปัญหา

ปัญหาและอุปสรรคของการดำรงตนในชุมชนสวนพุทธธรรม ก็คือ ตนเอง ส่วนใหญ่เกิดความไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ รวมถึงเป้าหมายในชีวิตที่ตนนั้นตั้งไว้ในเริ่มต้น กล่าวคือถ้าหากเข้ามาดำรงตนอยู่สวนพุทธธรรมมีเป้าหมายเพื่อการเจริญในธรรม สะสมบุญกุศลร่วมกันเป็นสามัคคีธรรม มีพระนิพพานเป็นที่สุดแล้วก็ต้องมองกลับมายังตนเองว่าเท่าที่เป็นอยู่นี้เรานั้นอยู่ในความเป็นจริงอย่างไร ใกล้เคียงกับเป้าหมายหรือยัง เพราะโครงการและกิจกรรมที่สวนพุทธธรรมดำเนินอยู่นั้น ล้วนเอื้อเพื่อโอกาสแก่การเจริญในธรรมทั้งสิ้น สถานที่ที่เอื้ออำนวย มีผู้รู้กัลยาณมิตรช่วยเหลือทุกด้าน อาหารการกินไม่ขัดสน สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานพอสมควรแก่ฐานะ ปัจจัย 4 ก็พอดีพอเหมาะพอควร กิจกรรมงานต่างๆหากพิจารณาถึงซึ่งก็ล้วนเป็นการปฏิบัติธรรมทั้งสิ้น ปัญหาและอุปสรรคก็จึงขึ้นอยู่กับองค์ความรู้และความเห็นของแต่ละบุคคลมากกว่าสิ่งอื่นว่าจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนอย่างไร ให้ถูกต้องดังตามฐานะและปัญญาของตน ระบบที่สร้างร่วมกัน ในนามมูลนิธิสวนพุทธธรรม มีความโปร่งใส ชัดเจน ตรวจสอบได้ ผู้ทรงคุณอุดมร่วมทำงานในทุกระดับเป็นสากลที่อารยประเทศยอมรับ ดังนั้นเมื่อทุกคนต่างทำความเข้าใจในบทบาทหน้าที่และเป้าหมายของตน ก็จะดำรงร่วมกันในสวนพุทธธรรมนี้อย่างมีความหวังและงดงามต่อไป จากนั้นก็นำตนที่ฝึกฝนและพัฒนาแล้วพอสมควร มาร่วมแรงร่วมใจกันสนับสนุนพัฒนาสวนพุทธธรรมให้มีความเจริญงดงามต่อไป ด้วยสามัคคีธรรม

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ต่อการพัฒนาบุคลากรของชุมชนสวนพุทธธรรมลำพูน

กำหนดบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนสวนพุทธธรรมต้องมีระเบียบแบบแผนในการบริหารจัดการตามพันธกิจ 5 ประการ เพื่อพัฒนาบุคลากรสวนพุทธธรรมให้มีทั้งคุณภาพและคุณธรรมยังประโยชน์ต่อพระพุทธรูปศาสนาและแผ่นดินอย่างแท้จริง เข้าถึงปรีชาปฏิบัติ ปรีเวธ เพื่อพระนิพพาน โดยอาศัยการฝึกตนอยู่ร่วมกับชุมชน ด้วยธรรมะของพระพุทธองค์ นำมาขัดเกลาตนให้สะอาดด้วย ศีล สมาธิ ปัญญาอันยิ่ง เป็นหลักการเบื้องต้นที่ผู้ปฏิบัติตนทั้งเข้าใจและใส่ใจในการศึกษาและปฏิบัติ เช่น พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 อริยสัจ 4 ฯลฯ พัฒนาดตนตามหลัก

อารยวัต 5 เพื่อสู่ความเป็นอริยชนโดยสมบูรณ์ต่อไปเป็นไป เพื่อพระนิพพาน “เมื่อจิตรวมเป็นหนึ่ง จะรู้ซึ่งถึงสัจธรรม”

2. นางสาว ปิยนุช แก้วมา

ข้อมูลทั่วไป

ชื่อและนามสกุล นางสาวปิยนุช แก้วมา อายุ 39 ปี

วันเดือนปีเกิด 25 พฤศจิกายน 2521 ศาสนาพุทธ

สมาชิกในครอบครัว มีดังนี้

1. นายปรีชา แก้วมา ข้าราชการเกษียณ
2. นางศรีไวย แก้วมา แม่บ้าน

ที่อยู่ปัจจุบัน

บ้านเลขที่ 125/4 หมู่ที่ 6 ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

การศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อสถาบันการศึกษา	จังหวัด	สาขา	ปีที่จบ
ประถม	โรงเรียนมลคลวิทยา	ลำพูน	-	2533
มัธยมต้น	โรงเรียนมณคลวิทยา	ลำพูน	-	2536
มัธยมปลาย/ปวช.	วิทยาลัยเทคนิคลำพูน	ลำพูน	การตลาด	2539
อนุปริญญา	สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล	เชียงใหม่	การตลาด	2541
ปริญญาตรี	มหาวิทยาลัยแม่โจ้	เชียงใหม่	บริหาร-การตลาด	2543

การประกอบอาชีพ หรือประสบการณ์การทำงาน

อาชีพ /ประสบการณ์	ปี พ.ศ. ที่ดำเนินการ	ภารกิจ /กิจกรรมที่ทำ
บริษัท เซ็นคาร์ จำกัด (คาร์ฟูร์) กรุงเทพฯ	มิถุนายน 2543 – ตุลาคม 2545	หัวหน้าแผนก dry grocery (ของแห้ง) ดูแลทั้งระบบทั้งงานหน้าร้าน สต็อก บุคลากร ยอดขาย ฯลฯ
บริษัท สรรพสินค้าแจ่มฟ้าพลาซ่า ลำพูน	พฤศจิกายน 2545 – กรกฎาคม 2549	-ผู้ช่วยผู้จัดการสาขานิคม -ฝ่ายจัดซื้อ (ส่วนกลาง) ดูแลทั้งระบบงาน
บริษัท สามภพพัฒนา จำกัด ลำพูน	2550	ผลิต จำหน่าย ผักเกษตรอินทรีย์ นำรายได้เพื่อพระพุทธรูปศาสนาและแผ่นดิน
มูลนิธิสวนพุทธธรรม	2551 – ปัจจุบัน	เลขามูลนิธิสวนพุทธธรรมฯ พันธกิจ 5 ประการ

ข้อมูลภูมิหลังก่อนที่เข้ามาเป็นพุทธบุตร

วิถีการดำเนินชีวิต

ข้าพเจ้าเป็นลูกคนเดียวจึงได้รับการเลี้ยงดูและเอาใจใส่มาอย่างดีตามฐานะ ไม่ได้หมายถึงความฟุ้งเฟ้อ แต่เป็นความรักที่พ่อแม่มีให้กลายเป็นความอบอุ่นของครอบครัว ข้าพเจ้าเห็นพ่อและแม่ลำบากในการหาเลี้ยงชีพจึงเป็นคนตั้งใจเรียน และทำตัวให้พ่อแม่ไม่ใช้เงินเลี้ยงดูลูกตัวเองมากเกินไป ทุ่มเพียร ข้าพเจ้ามีของเล่นแค่ไม่กี่ชิ้นและดูแลรักษาอย่างดีตลอด ช่วงเรียนประถมต้องตามพ่อแม่ไปต่างจังหวัด (นครราชสีมา) อยู่โครงการชลประทานมูลบนได้พบคนมากมายจึงเป็นคนไม่ค่อยเคอะเขินเวลาได้รู้จักใครๆ และสังคมที่อยู่มีทั้งแบบดีและไม่ดี ข้าพเจ้าก็เลือกที่จะเรียนรู้และทำตามเฉพาะสิ่งที่ดีจนอยู่ ป.5 จึงย้ายกลับมาอยู่ที่ลำพูน ส่วนคุณพ่อข้าพเจ้าต้องย้ายไปมา แต่คุณแม่และข้าพเจ้าปักหลักอยู่ที่ลำพูน แม่ไม่ค่อยได้เจอกันแต่ข้าพเจ้าไม่เคยทำตัวไม่ดี ยิ่งรู้สึกสำนึกในตัวเองมากขึ้น ข้าพเจ้าเรียนจบปริญญาตรีอายุ 21 ปี โดยใช้เบิกเงินข้าราชการของพ่อและปีสุดท้ายเรียน กยศ. 1 ปี และเป็นคนหาเงินใช้รัฐบาลเองทั้งหมด ตลอดชีวิตของการเรียนไม่เคยของเงินเกินกว่าค่าเทอม ค่าอาหาร ค่าการเรียนต่างๆ ซึ่งต่างจากเพื่อนในวัยเดียวกันทุกสถาบัน ข้าพเจ้าไม่เคยทำให้ครอบครัวเดือดร้อนหรือเสียหาย เป็นคนประพฤติดีและตั้งใจจะรบกวนครอบครัวให้น้อยที่สุดตั้งแต่เด็กจนเรียนจบ เมื่อเรียนจบมาพักแค่ 1 เดือนก็เริ่มทำงานทันทีโดยได้ไปสมัครงานที่กรุงเทพฯ และได้เริ่มงานทันทีในที่แรกที่ไปสมัครคือบริษัทคาร์ฟูร์ฯ ประสบการณ์นี้ทำให้จิตใจเข้มแข็งและได้รู้จักคนมากมาย ข้าพเจ้าโชคดีที่อยู่ในสังคมการทำงานที่ดีมาก แม้จะเหนื่อยแคะก็อดทนและก้าวหน้าในการทำงานมากขึ้นๆ แต่เมื่อได้เจอกับอาจารย์เอก (พี่ชายในฐานะญาติ) จึงทำให้เปลี่ยนวิถี ลาออกกลับมาลำพูน ทั้งๆที่กำลังจะได้ปรับตำแหน่งใหม่ท่ามกลางความไม่เข้าใจของทุกคน แต่ก็ต้องอดทนเรียนรู้ และ ต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ จนสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้ตามสังคมใหม่จนในที่สุดก็ลาออกทั้งๆที่กำลังจะได้เลื่อนตำแหน่งเป็นผู้จัดการสาขาแม่โจ้ แต่ข้าพเจ้าออกมาเพื่อมาช่วยงานและปฏิบัติธรรมที่สวนพุทธธรรม ลำพูน (กรกฎาคม 2549) หลังจากที่ถูกถวายแผ่นดินให้เป็นของวัดพระธาตุหริภุญชัยไม่ถึง 1 ปี (ธันวาคม 2548)

ประสบการณ์การปฏิบัติธรรมของท่าน

- ข้าพเจ้ามีโอกาสปฏิบัติธรรม ตามการฝึกอบรมขอโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ไม่ได้ฝึกอย่างจริงจัง

-แต่ทุกครั้งที่มีจิต ฝึกสมาธิ จะเกิดความสงบอย่างรวดเร็ว และเหมือนมีนิมิตต่างๆ เข้ามาเป็นเครื่องนำทางสู่การรวมจิตทุกครั้ง ข้าพเจ้ามีสัมผัสที่ 6 ในการเห็นวิญญานด้วยตาเนื้อหลายครั้ง

จุดเปลี่ยนจากการเข้ามาเป็นพุทธบุตรในสวนพุทธธรรมลำพูน

ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่ได้เกิดมาในวงศ์ของสัตว์บุรุษ ตั้งแต่เล็กจนโตได้รับการอบรมในเรื่องของการเข้าวัดและการเคารพสัการะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้มีพระคุณ ครูบาอาจารย์ มีโอกาสได้ไปทำบุญบ่อย เจอแต่กัลยาณมิตรชักชวนกันไปทำบุญ และที่สำคัญที่สุดคือ ได้เกิดมาเป็นลูกพี่ลูกน้องของคุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ (อาจารย์เอก) ข้าพเจ้าจึงได้มีโอกาสได้ร่วมทำบุญ ร่วมกิจกรรมต่างๆกับอาจารย์เอกหลายครั้ง ทุกครั้งที่ร่วมกิจกรรมก็จะได้รับธรรมะการเป็นพระโสดาบัน ข้าพเจ้าเห็นประโยชน์ของการเป็นพระโสดาบัน จึงค่อยๆศึกษาแนวทางและตัดสินใจหันหลังให้กับความเพลิดเพลนเกินศีล 5 ทั้งหมด ประกาศตนเป็นพุทธบุรุษร่วมกับคณะผู้ปฏิบัติธรรมอีก 2 ท่าน ในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2549 และได้เป็นพุทธบุตรลำดับที่ 5 แห่งสวนพุทธธรรม ณ พระพุทธปฏิมาปัญญาธิคุณ

ส่วนจุดเปลี่ยนที่ทำให้สละงานทางโลกทั้งหมด แล้วเข้ามาทำงานในสวนพุทธธรรมก็คือ การได้สนทนาและการได้พิจารณาในคำถามของอาจารย์น้อง (นายอดิศักดิ์ จันทะราชา) ที่ตั้งคำถามกับข้าพเจ้าว่า “อะไรคือความมั่นคงของชีวิต” ข้าพเจ้าใช้เวลาพิจารณา 1 คืน และนั่นคือจุดพลิกทั้งหมดที่ทำให้มาอยู่ที่นี่มาจนถึงปัจจุบัน คำตอบของข้าพเจ้าที่ผุดในใจ คือ ความมั่นคงของชีวิตที่แท้จริง (การเข้าถึงธรรม)

การดำรงตนเป็นพุทธบุตรในสวนพุทธธรรมลำพูน

เป้าหมายในการเข้ามาเป็นพุทธบุตร

เป้าหมายสูงสุดของการเป็นพุทธบุตรคือ การเข้าสู่นิพพาน แต่เมื่อปัจจุบันยังไปไม่ถึง ก็จึงตั้งใจที่จะทำหน้าที่ตามคำปฏิญาณ 4 ข้อ ให้ได้สมบูรณ์ที่สุด

ย้อนกลับไปเมื่อข้าพเจ้าอยู่ ป.1 ข้าพเจ้ามีคำถามขึ้นในใจว่า ตายแล้วไปไหน เรามาจากไหน ก่อนที่จะเกิดในท้องแม่เรามาจากที่ใด เรามาจากดวงดาวไหน ไม่ตายได้ไหม ไม่โตได้ไหม ไม่แก่ได้ไหม ไม่พลัดพรากจากพ่อ-แม่ได้ไหม ทำไมเราต้องทรมานเมื่อเราเจ็บป่วย ฯลฯ นี่เป็นคำถามที่อยู่กับข้าพเจ้ามาตั้งแต่เด็กในเมื่อข้าพเจ้าได้คำตอบตอนที่ได้มีการศึกษาและปฏิญาณพุทธบุตร ข้าพเจ้าจึงจะต้องทำให้ได้ที่สุดเพราะไม่อยากเกิดใหม่ แล้วต้องมาตั้งคำถามใหม่ แล้วไม่รู้ว่าจะได้เจอคำตอบเหมือนชาตินี้หรือเปล่า

การที่เข้ามาทำสมาธิ หรือ มูลนิธิฯ เป็นไปเพราะ “ความจำเป็น” “ความต้องการ” ความจำเป็นที่ต้องทำ เพื่อประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและสังคมอุดมคติ ซึ่งจำเป็นที่ต้องมีหน่วยงาน ต้องมีภารกิจ ข้าพเจ้าออกจากบ้าน – ออกจากงาน- สละความสุขส่วนตัวมาใช้ชีวิตที่นี่ เมื่อมาอยู่เวลาก็ต้องสำนึกในบุญคุณของสถานที่ สำนึกในหน้าที่และภารกิจอันเป็นประโยชน์ ทำอย่างไรให้ที่นี่มั่นคงและยั่งยืน ให้เป็นสถานธรรมสืบต่อให้ชนรุ่นต่อไปแต่เมื่อมาทำงานแล้วได้เจอกับสถานะต่างๆ จึงทำให้รู้ว่าการทำสมาธิ/มูลนิธิฯเองที่มีส่วนช่วยในจิตเราพัฒนายิ่งขึ้นเพราะเจอสภาพแห่งความจริงแล้ว เราจะรู้จิตเบื้องลึกของเราเองว่าตัวเองพัฒนาจิตขึ้นไหม ถ้านั่งปฏิบัติอย่างเดียวไม่เจออะไรมากที่สุด เราอาจหลงอยู่กับตนเองได้ ดังนั้น งานต่างๆที่ได้ทำ คือบาทฐานสู่การประพฤติธรรมและพัฒนาอบรมจิตที่แท้จริง

หลักการดำเนินชีวิตหรือดำรงตนเป็นพุทธบุตร

1) ต่อตนเอง

หลักการดำเนินชีวิตตามอริยวัตร 5 คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญาหรือ ทาน ศีล ภาวนา การสรวมกาย วาจา ใจ ความเสียสละในการทำงานการพัฒนาตนเข้าสู่ธรรมยิ่งๆขึ้นไป เมื่อเจออุปสรรคและปัญหาก็ยอมเข้าสู่ธรรมเพื่อพัฒนาจิตของตน บางครั้งสิ่งที่เราทำไม่ได้/ไม่ชอบก็ต้องหัด คือทำเพื่อส่วนกลาง มีความสุขในที่ได้ทำงานเพื่อส่วนรวมคือบุญในใจเรา คือเรามีส่วนการพัฒนาตนเองเมื่อร่างกายอ่อนล้าก็พิจารณาในความไม่เที่ยง โน้มสู่ความไม่ยั่งยืนแล้วเป็นสิ่งเตือนใจให้เรามีความเพียรไม่ย่อหย่อน เมื่อสำเร็จในงานก็ไม่หลงดีใจ นั้นเป็นแค่กำลังใจในการทำงาน และมีสติระลึกว่ายังมีงานอีกมากมายที่ต้องทำ ซึ่งก็หมายถึง กิจทั้งหลายที่เราต้องทำตลอดทุกลมหายใจ

2) ต่อครอบครัว

เมื่อตนได้เกิดการพัฒนาที่ดีขึ้นก็จะสามารถนำพาบิดามารดา ให้หันมาสนใจและใคร่เรียนรู้ในการทำบุญ การฟังธรรม การเสียสละ และสามารถนำพาบิดา มารดา มาร่วมเป็นพุทธบุตรของสวนพุทธธรรมได้ บิดา มารดา ค่อยๆออกจากความเพลิดเพล็นเกินศีล หมั่นไปวัดทุกวันพระ ทำวัตรสวดมนต์เช้า-เย็น และเมื่อ มีสิ่งของก็เสียสละมาทำบุญ-ทำทาน และจะส่งต่อไปยังเครือญาติที่เริ่มหันมาศึกษาธรรม และร่วมสร้างบุญกุศลกันเป็นสายธรรม การที่มีพุทธบุตรเกิดขึ้นในครอบครัวหรือตระกูลใด ย่อมยังประโยชน์ต่อครอบครัวและตระกูลนั้นๆ

3) ต่อชุมชนและสังคม

เมื่อเราประพฤติตัวดีขึ้น มีความสรวม กาย วาจา ใจ การช่วยเหลือประสานงานในชุมชน สังคมก็เป็นระเบียบราบรื่น มีสัมพันธภาพที่ดีต่อชุมชน เกิดความศรัทธาและการชวนชวนที่จะมาร่วมทำบุญที่สวนพุทธฯ เพราะการดำรงตนตามวิถีพุทธธรรมเป็นสิ่งที่สังคมภายนอกหายากจึงมีผู้ที่ต้องการมาศึกษาเรียนรู้และจะนำไปใช้ในการประพฤติปฏิบัติในชุมชนของเขาและเมื่อสังคมรอบข้างเห็นว่าดีก็จะเป็นแบบอย่างขยายสู่ วงกว้างเกิดความสุขความเจริญต่อประเทศ

เส้นทางการพัฒนาตนเองเพื่อเข้ามาสู่การเป็นพุทธบุตร(ตามภารกิจ 5 ประการของมูลนิธิสวนพุทธธรรม)

- 1) โครงการสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน
- 2) โครงการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักในพระไตรปิฎก
- 3) โครงการส่งเสริมงานวัฒนธรรมเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนา และสังคม
- 4) โครงการพัฒนาพุทธธรรมสถานเพื่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง 4
- 5) โครงการสนับสนุนงานสัมมากิจเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

บทบาทหน้าที่ หรือภารกิจที่รับผิดชอบในสวนพุทธธรรมลำพูน

ตำแหน่งเลขานุการมูลนิธิสวนพุทธธรรม/ทุกบทบาทที่สามารถช่วยได้ในสวนพุทธธรรม ลำพูน ทำในทุกตำแหน่งตามลำดับความสำคัญ ความเร่งด่วน เพื่อให้ทุกพันธกิจของมูลนิธิสำเร็จล่วงไปด้วยดี เมื่อตำแหน่งใดขาด ต้องเรียนรู้เพื่อจะทำให้ตรงนั้นสำเร็จไปเต็มที่ แม้เราไม่ชำนาญแต่ก็ต้องทำให้ได้เท่าที่จำเป็นให้สำเร็จในภารกิจนั้นๆ และเมื่อชำนาญแล้วก็ต้องปรับหากกลยุทธ์ ในการถ่ายทอดให้ผู้อื่นหรือการลดขั้นตอนในการทำงาน เพื่อที่จะต้องไปใส่ใจในการพัฒนาส่วนอื่นๆต่อไปเพราะงานของสวนพุทธธรรมมีเป้าหมายเป็น “พุทธจักร” ดังนั้น บุคลากรที่ทำงานต้องทำตัวเองให้เป็น “พุทธจักร”

เกิดขึ้นในใจเสียก่อน คือการจัดระบบชีวิตของตนเองให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและสังคมให้ได้มากที่สุดแล้วประโยชน์ส่วนตนจึงจะตามมา คือ การพัฒนา กาย จิต และปัญญาจะเกิดเมื่อเราได้ทุ่มเทงานให้สำเร็จด้วยธรรมอย่างแท้จริง

ความเข้าใจในความหมายของการ “พัฒนาบุคลากรให้เป็นพุทธบุตรตามหลักพุทธธรรม”

ชุมชนสวนพุทธธรรมลำพูน

เปรียบดัง ดินไม่ดี ทำอย่างไรให้เป็นดินดีอุดมสมบูรณ์

เราต้องรู้ว่าดินนี้ มีปัญหาอะไรขาดตกบกพร่องตรงไหน ดินแต่ละแห่งอุดมสมบูรณ์ไม่เท่ากัน ดังนั้น จึงเติมปุ๋ย เติมแร่ธาตุ เติม จุลินทรีย์ หรือปรับสภาพแตกต่างกัน แต่ผู้ชำนาญเท่านั้นที่จะสามารถแก้ไขจุดจุดและพัฒนาดินให้สมบูรณ์อย่างรวดเร็ว

การพัฒนาบุคลากร : ก็คือผู้นั้นต้องได้รับการอบรมการศึกษาให้เห็นประโยชน์ของการเป็นพุทธบุตรก่อน เพื่อเขามองเห็นสิ่งดีๆ ที่จะได้รับจึงเต็มใจในสิ่งที่เขาขาด ด้วย ทาน ศีล ภาวนา และเมื่อถึงพร้อม เขาผู้นั้น ก็จะเป็นพุทธบุตรอย่างแท้จริง หรือ หินแร่ที่ผ่านการเจียระไน จะกลายเป็น “เพชร” อันล้ำค่า แต่หินที่ไม่ยอมโดนกัดกร่อน ก็จะกลายเป็นก้อนกรวดอย่างนั้นตลอดไป เพชรที่ผ่านการเจียระไนอย่างถูกวิธี ก็จะถูกคัดสรรสู่สิ่งล้ำค่า เพชรที่เจียระไนผิดวิธี ก็อาจจะไร้ค่าได้

ยกตัวอย่างกิจกรรมที่ท่านได้มีการพัฒนาตนเองตามอย่างพุทธบุตร

- ทำบุญเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ในทิศทั้ง 4
- ทำความสะอาดวัดพระธาตุหริภุญชัย หลังวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- กิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำวันเสาร์
- การปฏิญาณพุทธบุตร
- งานสัมมากิจ
- งานวัฒนธรรมต่างๆ ทุกโครงการฯ
- งานพัฒนาสถานธรรม
- การอบรมธรรมะ ฯลฯ

บุคคลที่ท่านประทับใจและศรัทธาในฐานะผู้ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม

1. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงเป็นผู้นำที่หาที่เปรียบมิได้ ทรงเป็นผู้มีพระมหากรุณาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาธิคุณที่สุด เป็นผู้ที่ทำให้เกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และเป็นแบบอย่างให้ดำเนินตามทางแห่งท่าน เป็นแบบอย่างที่สุดในทางธรรม

2. พระเจ้าอยู่หัววชิราลงกรณ์ 9 ทรงศรัทธาธรรม เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม ทรงเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างที่สุดในทางโลกในยุคปัจจุบัน

3. หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ผู้เป็นพระอริยเจ้าในยุคปัจจุบัน เป็นผู้นำทางด้านสายกรรมฐานมีความเด็ดเดี่ยวและกล้าหาญในการเดินตามรอยขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

4. เจ้าคุณนรรัตน์ (ธมมวิทโก) เป็นแบบอย่างในปฏิบัติและวัตรปฏิบัติมาก เป็นผู้มีความกตัญญูต่อพระเจ้าแผ่นดินที่สุด มีสัจจะ มีความสมถะเรียบง่าย สันโดษ มกน้อย มีความเพียรทรงปัญญา

พิจารณาหลักอารยวัติ 5 ประการ กับช่วงเวลาก่อน และหลัง ของการเข้ามาเป็นพุทธบุตร

หลักอารยวัติ	ก่อนเป็นพุทธบุตร	หลังเป็นพุทธบุตร
1. ศรัทธา ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย	มีความศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม แต่อาจยังไม่ค่อยเข้าใจในความเป็นสงฆ์ หรือ ภิกษุ นักบวช	เลื่อมใสในพระรัตนตรัย “ด้วยชีวิต” อย่างแท้จริง เพราะเข้าใจในหลักแห่งความศรัทธาและแยกแยะเป็น
2. ศีล ความประพฤติที่ดีงาม มีศีล 5 เป็นบาทฐานเป็นต้น	ศีลบางข้ออาจต่างพร้อยแต่ไม่มากเป็นไปตามปุถุชนทั่วไป แต่ไม่เกิดความเดือดร้อนให้สังคม	สำรวมกาย วาจา ใจ อยู่ในความปกติไม่ก่อทุกข์ ก่อเวรภัย สร้างแต่บุญ กุศล พัฒนาตามความเป็นจริงตามฐานะที่เป็นจริงสภาวะจิตจะรู้เองว่าเราบกพร่องตรงไหนก็แก้ไขให้ดีขึ้น
3. สุตะ การหมั่นศึกษาค้นคว้า ใส่ใจสดับฟังธรรม	ชอบศึกษาธรรมะ ชอบฟังธรรม แต่เป็นวงกว้างไม่รู้ในทางที่ตรง	ฟังธรรมแล้วโน้มเข้าสู่การปฏิบัติเน้นในธรรมแต่ละข้อเข้าสู่สภาวะจิตของตนจริงๆ ไม่ท่องจำ แต่ทำไม่ได้ ธรรมะบทเล็กๆ แต่อาจทำให้จิตยกสูงขึ้นนั้นคือการเจริญในธรรม
4. จาคะ การเสียสละ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพื่อพระพุทธศาสนา และสังคม	ชอบช่วยเหลือสังคมเท่าที่สามารถทำได้มีจิตอาสาเป็นปกติทั่วไป	บริจาคทรัพย์ ปัจจัย สติปัญญา เวลา แรงกาย-ใจ ชีวิต ถวายเป็นพุทธบูชา จนกว่าถึงการดับทุกข์
5. ปัญญา รู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริงตามหลักอริยสัจ 4 และดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8	มีปัญหาทางโลก แต่ชอบศึกษา ปัญญาทางธรรมบ้างรู้แต่หลักอริยสัจ 4 แต่เข้าใจ รู้แต่แบบความหมายตามการศึกษา แต่ไม่รู้หลักสู่การประพฤติปฏิบัติให้เข้าถึง	เดินทางตามสายกลาง รู้ฐานะแห่งตนว่าปัจจุบันสละและถอดถอนกิเลสได้มากเพียงใด ไม่ก้าวกระโดดจะทำให้เป็นสัปปุรุษปรามาส แต่มีความเพียรที่จะพัฒนาให้มากขึ้นทำลายกิเลสในแต่ละขั้นแห่งธรรมให้ชัดเจนแล้วค่อยๆ ขยับศีลขึ้นซึ่งจะเป็นไปตามธรรมชาติจริงๆ เพื่อเสียสละดีพร้อม ศีลดีพร้อม ปัญญาที่พัฒนาไปจนถึงที่สุด

หมายเหตุ : ระยะเวลาในการเป็นพุทธบุตรของท่าน.....14..... ปี

ปัญหาและอุปสรรคของการดำรงตนเป็นพุทธบุตรของชุมชนสวนพุทธธรรม และการดำเนินงานของสวนพุทธธรรมลำพูน และแนวทางการแก้ไขปัญหา

1.อุปสรรคและปัญหาที่แท้จริง เกิดจากสภาวะจิตของคนที่ไม่พัฒนาให้เจริญขึ้นได้ เพราะหากมองโลกแห่งความเป็นจริง ทุกข์ หรือปัญหา-อุปสรรค เกิดได้ทุกที่ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพย์และบริวารก็มีความวุ่นวายถ้าใจของคนอยู่ไม่พัฒนา ยิ่งสะสมก่อเกิดเป็นความโลภของถือตัวตน ทิฐิมานะหรือหากเป็นสถานที่ที่ขาดหรือไร้ทรัพย์บริวารก็เป็นความเดือดร้อนและไม่มั่นคงเกิดขึ้นได้ เกิดความท้อถอยไปได้

หากจิตมีการพัฒนาให้เจริญขึ้นในธรรม ไม่ว่าจะอยู่ที่แห่งหนใด หรือต้องเผชิญกับภาวะปัญหาใดๆ เจอสังคัมที่วุ่นวาย ภาวะที่ขาดแคลนซึ่งทรัพย์-บริวารหรืองานที่มีปัญหาแก้ไขลำบากมีอุปสรรคสภาวะจิตของคนที่จะพัฒนาจะไม่ทุกข์ร้อนในสิ่งรอบข้างที่เกิดขึ้น ดังนั้นหากมีเป้าหมายจะอยู่สวนพุทธธรรมตลอดชีวิต ก็ต้องพัฒนาจิตของตนให้เจริญในธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีเป้าหมายที่ชัดเจนมีความอดทน อดกลั้นกับอุปสรรคปัญหา และเสียสละตนเพื่อส่วนรวมลดละความถือตัวตนให้มากๆ เพื่อก่อเกิดความสามัคคีในใจของตนก่อน แล้วจึงพัฒนาสู่ภายนอก

2.การเข้าใจในหน้าที่และบทบาทของตน หมายถึง เข้าใจในตนเองว่ามาอยู่เพื่ออะไร มาอยู่เพื่อละกิเลสหรือสะสมอะไรในใจ และต้องทำความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของคนอื่นๆ ต้องทำความเข้าใจในโครงสร้างที่แท้จริงของสวนพุทธฯว่า ต้องประกอบด้วยสิ่งใดบ้าง ต้องรู้ฐานะของสถานที่แห่งนี้มีบทบาทในสังคมในชุมชนภายนอกอย่างไร และต้องร่วมมือกันในการทำงาน คนน้อยไม่ใช่ปัญหา ปัญหาคือคนไม่เข้าใจว่าตนเองทำอะไรได้บ้าง ดึงศักยภาพที่มีมาใช้ไม่หมด บางท่านเข้าใจผิดในหลักของการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติธรรมไม่ใช่การละทิ้งภาระการทำงานแต่การปฏิบัติธรรมคือการละกิเลสในใจ การเผชิญหน้ากับอุปสรรคและปัญหาคือการค้นหากิเลสในใจเรา แล้วดับหรือเอาออกด้วยธรรมะที่ได้เรียนรู้แต่การอยู่สวนพุทธ คือการรวมกลุ่มคนที่แบบอย่างให้ชมราวาสได้ประพฤติปฏิบัติว่าเป็นชมราวาสก็เข้าถึงธรรมได้ตามฐานะของแต่ละคน เช่นบางคนมีครอบครัว มีลูก มีบิดา มารดาที่ต้องดูแล ตนจะปฏิบัติได้ถึงขั้นใด มีข้อหัดทั้งหน้าที่หรือบางคนไม่มีภาระผูกพันมากก็สามารถที่จะทุ่มเทและประพฤติไปได้ไกลกว่าคนอื่น ๆ ที่สำคัญคือ เสียสละกาย-ใจ ให้มากๆ จริงๆ คนสวนพุทธไม่มากแต่ทุกคนสามารถทำประโยชน์ได้มาก หากมีใจที่จะช่วยเหลือจริงๆ คือเข้าถึงการเสียสละอย่างแท้จริงโดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ แอบแฝง

สรุปทั้ง 2 ข้อคือ พุทธบุตรสวนพุทธธรรมต้องมีศีลธรรมและปัญญาทั้งทางโลกและทางธรรม ปัญหาที่สำคัญที่สุดคือ การไม่พัฒนาตนเองเข้าสู่ศีล สุธรรม จึงไม่เกิดปัญญาทั้งโลกและธรรม

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ต่อการพัฒนาบุคลากรของชุมชนสวนพุทธธรรมลำพูน

พุทธบุตรสวนพุทธธรรม มี 2 ประการ

1.พุทธบุตรที่อยู่ภายนอกทั้งต่างจังหวัด ในจังหวัดและชุมชนใกล้เคียง ท่านเหล่านี้มีภาระทางโลกซึ่งไม่สามารถเข้ามาอยู่ประจำศูนย์ การประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปตามธรรมชาติ กระบวนการพัฒนาที่เน้นเริ่มจากทาน สู่ศีล สู่ปัญญา ตามฐานะแห่งตน

2.พุทธบุตรประจำศูนย์ คือผู้ที่มีเป้าหมายที่จะสู่การดับทุกข์จริงๆ ไม่ใช่เป็นแค่พระโสดาบัน เบื้องต้นเหมือนพุทธบุตรภายนอกเมื่อเข้ามาอยู่ประจำศูนย์เป้าหมายที่สำคัญมี 2 ประการคือ การพัฒนาตนเองสู่ธรรมขั้นสูงและการพัฒนาสวนพุทธธรรมให้เป็น “พุทธจักรธรรมสถาน” ด้วยความสามัคคีธรรม จะต้องช่วยกันในทุกๆ ด้าน

การพัฒนาบุคลากรในศูนย์ ไม่ได้เริ่มที่ ทาน แต่เริ่มที่ศีล ซึ่งศีลนี้ไม่ใช่ว่าเพิ่มข้อของศีลแต่เป็นการเข้าสู่แนวตั้ง-แนวลึกของศีล คือศีลที่ละเอียดในแต่ละข้อ จะต้องทำความเข้าใจต่อศีลให้มาก หากไม่ละเอียดลึกซึ้งในศีลอันเป็นจุดเริ่มต้น การอยู่สวนพุทธธรรมจะเกิดภาวะกระทบจิตกันได้ง่าย

จากศีล ก็เป็น “ภาวนา” คือการพัฒนาจิตให้เจริญยิ่งขึ้นไป หมายถึง เมื่อเราสำรวมในศีลได้ ก็หมายถึงจิตเราพัฒนาขึ้นได้ หากจิตเราไม่พัฒนาให้ข้ามพ้นความโลภ โกรธ หลงอันเป็นเบื้องต้น จิตของคนนั้นไม่พัฒนาจะเข้าสู่ “จาคะ” ไม่ได้ เพราะ จาคะ คือ “ความเสียสละ” ไม่ใช่แค่ทานเท่านั้น คนที่จิตเข้าสู่จาคะได้จริงๆ จะต้องสละชีวิต เวลา ทรัพย์สิน เงินทอง สติปัญญา ความถือตัวตน สละความไม่พอใจ สละความทุกข์ ความสรรเสริญฯ เพื่อส่วนรวมก่อน สละแม้ไม่มีใครจะทำก็ต้องทำ สละแม้ความคิดที่เป็นอกุศลออกไป

เมื่อจิตมีทั้งศีลอันเป็นไปเพื่อธรรมชั้นสูง ภาวนาอันเป็นไปเพื่อการข้ามพ้น จาคะอันเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมเพื่อการสร้างบารมี ทุกอย่างจะโน้มน้าวเป็นฐานะเข้าสู่ “ปัญญา” คือความหลุดพ้นได้

พุทธบุตรประจำศูนย์จะต้องไ้ยกว่าคนข้างนอก เพราะมีเป้าหมายที่สูง และจะเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุคคลภายนอกที่ตัดสินใจจะละทางโลก เข้าสู่การพัฒนากาย จิต และปัญญาที่แท้จริง หากปัญญา ความเพียร ความสละ การประพฤติปฏิบัติไม่ต่างจากคนข้างนอก หรือทำให้คนภายนอกไม่รู้สึกร่างแตกต่างกัน ก็ถือว่ายังไม่พัฒนาไปได้มาก (ความแตกต่างไม่ใช่การถือตัว แต่เป็นสภาวะจิตที่รุ่มเย็นในกายของคนนั้นๆ ที่แผ่ออกมาสู่คนภายนอก)

3. นางดวงหทัย จันทะราชา

ข้อมูลทั่วไป

วัน-เดือน-ปีเกิด 16 มิถุนายน 2517 ศาสนาพุทธ อายุ 45 ปี

หมายเลขบัตรประชาชน 3510100171079

สมาชิกในครอบครัว มีดังนี้

1. เรืออากาศตรี ไฉน สัยเจริญ บิดา รับข้าราชการ (เกษียณ)
2. นางสาววันเพ็ญ สัยเจริญ มารดา ครู
3. นายอรรถวุฒิ สัยเจริญ พี่ชาย
4. นาย อติศักดิ์ จันทะราชา สามี

ที่อยู่ปัจจุบัน

บ้านเลขที่ 125/1 หมู่ที่ 6 บ้านสันเหมือง ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

การศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อสถาบันการศึกษา	จังหวัด	สาขา	ปีจบ
ประถม	โรงเรียนพระหฤทัย	เชียงใหม่	-	
มัธยมต้น	โรงเรียนพระหฤทัย	เชียงใหม่	-	
มัธยมปลาย/ปวช.	โรงเรียนบริหารธุรกิจ	กาญจนบุรี	การบัญชี	
อนุปริญญา	วิทยาลัยเทคนิค	ลำพูน	การบัญชี	
ปริญญาตรี	มหาวิทยาลัยแม่โจ้	เชียงใหม่	บริหารการจัดการ	
ปริญญาโท	-	-	-	-
อื่น ๆ	-	-	-	-

การประกอบอาชีพ หรือประสบการณ์การทำงาน

อาชีพ / ประสบการณ์	ปี พ.ศ. ที่ดำเนินการ	ภารกิจ / กิจกรรมที่ทำ
บริษัท ขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร (RBI)		- ทำบัญชี - ควบคุมสต็อกสินค้า
บัณฑิตอาสา (กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม)		ศูนย์ประสานงานกลางรับข้อมูล ของทุกตำบล เด็ก, คนชรา, ผู้ พิการ, ผู้ติดเชื้อ
สถานรับเลี้ยงเด็ก “ดาร์ธัน”		เจ้าของกิจการ
มูลนิธิสวนพุทธธรรม ลำพูน	2559	- ส่วนงานวัฒนธรรม (หลัก) - ทุกๆ ส่วนงาน (รอง)

ข้อมูลภูมิหลังก่อนที่เข้ามาเป็นพุทธบุตร

วิถีการดำเนินชีวิต

ดำเนินชีวิตโดยปกติแบบคนทางโลกทั่วไป มีสังคมคนทำงานพบปะสังสรรค์ แต่ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน มีโอกาสทำบุญสร้างกุศลตามฐานะและกำลัง ดูแลบิดาที่เกษียณแล้วและเชื่อในการทำดี มีความกตัญญูต่อบุพการี ได้มีโอกาสพัฒนาวิถีดาวารามในกิจกรรมที่กระทำอยู่อย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการเยี่ยมเยียนสงฆ์ในทิศทั้งสี่ช่วงวันหยุด

ประสบการณ์การปฏิบัติธรรมของท่าน

1. อบรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน (หลวงพ่ोजรัญ วัดอัมพวัน 7 วัน 8 ค่ำ)
2. ปฏิบัติธรรม ณ สวนพุทธธรรม (ก่อนที่จะเข้ามาพักอาศัย) ในหลักสูตรวิปัสสนาและศึกษาธรรม 7 วัน 8 ค่ำ ตามหลักในพระไตรปิฎก
3. อบรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน “หลักสูตรพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข” 7 วัน 8 ค่ำ ของคุณแม่ ดร.สิริ กรินชัย
4. อบรมเรื่องสมุนไพรรและอบรมธรรมของหมอเขียว (5วัน)

จุดเปลี่ยนจากการเข้ามาเป็นพุทธบุตรในสวนพุทธธรรมลำพูน

มีความตั้งใจที่จะช่วยพัฒนาสถานที่นี้ให้เกิดประโยชน์ต่อพระสงฆ์และมหาชนในทิศทั้งสี่ที่จะมายังสถานที่แห่งนี้เพราะเมื่อมีการถวายแผ่นดินครั้งที่ 1 แล้ว จึงตัดสินใจเข้ามาอยู่ที่นี่อย่างเต็มตัว เพื่อจะได้ทำหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ รู้จักความอดทน ความเสียสละในความสุขของตนเองเพื่อผู้อื่น งานที่ไม่เคยทำ สิ่งที่ไม่เคยทำ ทำทุกอย่าง ลองผิดลองถูกกันกว่าเราจะมาถึงวันนี้ เรามองย้อนกลับไปสำหรับตัวเราแล้วเราคิดว่าเราแข็งแกร่งขึ้นมาก เพื่อนๆที่สนิทจะทราบดี ทำให้ลดความเป็นตัวเป็นตนของตนเอง (ทำทุกๆหน้าที่) คงมากกว่าที่เป็นอยู่ คำว่า “อดทนและเสียสละ” ต้องมีให้มาก

การดำรงตนเป็นพุทธบุตรในสวนพุทธธรรมลำพูน

เป้าหมายในการเข้ามาเป็นพุทธบุตร

เพื่อพัฒนาตนเองให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม เมื่อตัวเราดี คิดดี พูดดี ทำดี การทำงานที่ตั้งใจทำ ถวายเป็นพุทธบูชาด้วยชีวิตตลอดชีวิตก็จะทำให้เรากำลังใจในการดำเนินชีวิตและเกิดการพัฒนาที่ดีต่อสถานที่ต่อองค์กร ได้อย่างเต็มใจด้วยความภาคภูมิใจ และสุดท้ายคือพัฒนาตนเอง

หลักการดำเนินชีวิตหรือดำรงตนเป็นพุทธบุตร

- 1) ต่อตนเอง (เช่นด้านการประกอบอาชีพหรือการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน)

เมื่อเราตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในความตั้งใจในคำปฏิญาณของพุทธบุตรแล้ว ก็ไม่มีอะไรที่จะมาทำลายความตั้งใจของเรา ทุกสิ่งที่ทำในหน้าที่ที่เราทำก็ไม่ได้ทำเพื่อตัวเอง แต่เพื่อพระศาสนาและแผ่นดิน ฉะนั้นสำหรับตัวเองแล้วสิ่งที่มุ่งหวังคือให้สถานธรรมแห่งนี้เป็นประโยชน์ต่อพระสงฆ์และมหาชน ที่จะมาใช้ประโยชน์กับที่แห่งนี้ได้อย่างสมบูรณ์

- 2) ต่อครอบครัว

ในหน้าที่ของบุตรก็ถือว่าเราก็คือเป็นคนรักในความเป็นครอบครัวและกตัญญูต่อ บิดา มารดา อยู่แล้ว เมื่อครอบครัวเข้าใจในการทำหน้าที่ของเราในสถานธรรมแห่งนี้ เราก็ตั่งใจทำให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป ถือว่าเป็นตัวแทนของตระกูล

- 3) ต่อชุมชนและสังคม

ก็ปรารถนาที่จะให้สถานที่แห่งนี้ เป็นบ้านหลังที่สองของทุกๆดวงจิตที่จะเข้ามาในสถานที่แห่งนี้ไม่ว่าพวกเขาเหล่านั้นจะมีสุขหรือทุกข์ก็ตามที่จะมาในสถานที่แห่งนี้ก็ยินดีที่จะอำนวยความสะดวกให้

เส้นทางการพัฒนาตนเองเพื่อเข้ามาสู่การเป็นพุทธบุตร(ตามภารกิจ 5 ประการของมูลนิธิสวนพุทธธรรม)

- 1)โครงการสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน
- 2) โครงการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักในพระไตรปิฎก
- 3) โครงการส่งเสริมงานวัฒนธรรมเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนา และสังคม
- 4) โครงการพัฒนาพุทธธรรมสถานเพื่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง 4
- 5) โครงการสนับสนุนงานสัมมากิจเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

บทบาทหน้าที่ หรือภารกิจที่รับผิดชอบในสวนพุทธธรรมลำพูน

- 1.หน้าที่หลัก คือ หัวหน้าส่วนงานวัฒนธรรมในส่วนพิธีการต่างๆ ที่จัดขึ้นไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่จัดทั้งภายในสถานธรรมและพัฒนาวัดวาอารามนอกสถานที่
- 2.หน้าที่อื่นๆ ทั่วไปคือ ทุกส่วนงานพุทธบุตรประจำศูนย์ถือว่าเป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องตระหนักและ ถือว่าทุกส่วนงานต้องร่วมมือกันทำ ซึ่งนอกเหนือจากงานที่ตนเองได้รับเป็นหน้าที่หลักก่อน

ความเข้าใจในความหมายของการ “พัฒนาบุคลากรให้เป็นพุทธบุตรตามหลักพุทธธรรม”

ชุมชนสวนพุทธธรรมลำพูน

คือการรวบรวมคนดีเพื่อช่วยการทำงานเพื่อศาสนาและแผ่นดินเป็นการสร้างวิหารทานหรือเจดีย์ที่มีชีวิตที่มีอานิสงส์มากกว่าการสร้างวัตถุทานใดๆถึงแม้การสร้างถาวรวัตถุจะเป็นสิ่งสำคัญแต่การนำพาหมู่ชนเข้าสู่วิถีพุทธธรรมที่แท้จริง ถือว่าเป็นสิ่งประเสริฐที่สุด เพราะจะกลายเป็นมหาวิหารหรือมหาเจดีย์ที่ยิ่งใหญ่และมีคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินในอนาคตและในภพชาติต่อไป

ยกตัวอย่างกิจกรรมที่ท่านได้มีการพัฒนาตนเองตามอย่างพุทธบุตร

- 1.กิจกรรมทำความสะอาดรอบบริเวณองค์พระธาตุหริภุญชัยและพัฒนาวัดวาอารามอื่นๆ
- 2.กิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำวันเสาร์และวันพระ
- 3.กิจกรรมทำบุญและเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ในทิศทั้ง 4 ทั้งในลำพูน เชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียง

- 4.กิจกรรมปฏิบัติธรรมของพุทธบุตรประจำศูนย์ ในช่วงหยุดกิจกรรมหลังงานบุญประจำปี

- 5.กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี

บุคคลที่ท่านประทับใจและศรัทธาในฐานะผู้ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม

- 1.บิดา-มารดา เป็นครูคนแรกของบุตรท่านสอนเราในทุกๆเรื่อง
- 2.ครูบาอาจารย์ พระอริยสงฆ์ ทุกรูปทุกนาม เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ

3.ทำนอานาถิณทิกเศรชฐีและนางวิสาชา เป็นแบบอย่างการทำบุญที่ยิ่งใหญ่ในการสร้างสถานธรรมหรือวัดในครั้งพุทธกาล

4.พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พิจารณาหลักอารยวัติ 5 ประการ กับช่วงเวลาก่อน และหลัง ของการเข้ามาเป็นพุทธบุตร

หลักอารยวัติ	ก่อนเป็นพุทธบุตร	หลังเป็นพุทธบุตร
1. ศรัทธา ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย	มีความศรัทธาในพระพุทธรัตนตรัย (ไปทำบุญและเยี่ยมเยียนสงฆ์ตามสมควร)	มีความตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย
2. ศิล ความประพฤติที่ดีงาม มีศีล ๕ เป็นบาทฐานเป็นต้น	ดำรงตนอยู่ในกรอบของศีล 5 แต่ก็มีความบกพร่องเล็กน้อยในบางข้อ	เพียรรักษาความดีที่ทำอยู่และพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปตามกำลังแห่งตน
3. สุตะ การหมั่นศึกษาค้นคว้า ใส่ใจสดับฟังธรรม	ฟังธรรมจากอาจารย์และเจริญสติวิปัสสนา (จะมีช่วงปฏิบัติ)	รับฟังข้อธรรมจากครูบาอาจารย์สนทนาเมื่อเกิดข้อสงสัย
4. จาคะ การเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม	เสียสละร่างกาย แรงใจตลอดจนทรัพย์ปัจจัยเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (พัฒนาวัดวาอาราม)	คำว่า “จาคะ” จะอยู่ในใจเสมอในการดำรงตนอยู่ในสถานธรรมแห่งนี้ (ในทุกๆงานที่ทำ)
5. ปัญญา รู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริงตามหลักอริยสัจ 4 และดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8	เข้าใจในหลักอริยสัจ 4 และมรรคมีองค์ 8 บ้างพอสังเขป	ยังต้องศึกษาให้เข้าใจและโน้มนำมาพิจารณากับตนให้เกิดประโยชน์

หมายเหตุ : ระยะเวลาในการเป็นพุทธบุตรของท่าน.....14..... ปี

ปัญหาและอุปสรรคของการดำรงตนเป็นพุทธบุตรของชุมชนสวนพุทธธรรม และการดำเนินงานของสวนพุทธธรรมลำพูน และแนวทางการแก้ไขปัญหา

ถ้าทุกท่านเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง และทำหน้าที่ของตนให้ถึงพร้อมในงานที่ตนเองทำ เมื่อมีปัญหาที่ปรึกษาหารือกัน ช่วยกันแก้ปัญหา เมื่องานตนสัมฤทธิ์ผลเราสามารถแก้ไขปัญหาได้ ก็จะช่วยเหลือผู้อื่นได้

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ต่อการพัฒนาบุคลากรของชุมชนสวนพุทธธรรมลำพูน

การรวบรวมคนให้เป็น “พุทธบุตร” ก็เพื่อให้พวกเขาเหล่านั้นเข้าใจในหลักการของพระพุทธศาสนา ที่แท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ชาวพุทธในนาม ให้มีใจเข้าใจพระรัตนตรัยและพัฒนาตนเองแบบค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับพุทธบริษัทซึ่งก็ต้องไม่ไปขัดแย้งกับสถานที่อื่นๆ ที่สำคัญที่สุดคือ เรา ต้องเป็นผู้เสียสละช่วยเหลืองานพระพุทธศาสนาและแผ่นดินด้วยความสมัครใจ เพราะถือว่าความดีที่เรากระทำให้กลายเป็นพุทธบูชาแด่พระรัตนตรัย แต่ในบางท่านอาจบกพร่องในศีลธรรมอยู่บ้างก่อนที่จะเป็น “พุทธบุตร” ก็ค่อยๆ พัฒนาตนเองไป ซึ่งการเอ่ยคำปฏิญาณตนเป็นพุทธบุตรใน 4 ข้อ ก็จะตรึงอยู่ในใจของ เราเอง

4.นางสาว ประไพพิมพ์ บุรีรัตน์

ข้อมูลทั่วไป

ชื่อและนามสกุล นางสาวประไพพิมพ์ บุรีรัตน์ อายุ 38 ปี

วัน-เดือน-ปีเกิด 17 กันยายน 2524 ศาสนาพุทธ

หมายเลขบัตรประชาชน 3510100125930

สมาชิกในครอบครัว มีดังนี้

1. นายสุข บุรีรัตน์ บิดา (เสียชีวิตแล้ว)
2. นางบุตร บุรีรัตน์ มารดา (เสียชีวิตแล้ว)
3. พี่ 6 คน

ที่อยู่ปัจจุบัน

บ้านเลขที่ 66/1 หมู่ที่ 6 บ้านสันป่าสัก ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

การศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อสถาบันการศึกษา	จังหวัด	สาขา	ปีที่จบ
ประถม	โรงเรียนสันป่าสัก	ลำพูน		2538
มัธยมต้น	กศน.	ลำพูน		2553
มัธยมปลาย/ปวช.	กศน.	ลำพูน		2557

การประกอบอาชีพ หรือประสบการณ์การทำงาน

อาชีพ /ประสบการณ์	ปี พ.ศ. ที่ดำเนินการ	ภารกิจ /กิจกรรมที่ทำ
บริษัทธนูลักษณ์	2543 – 2544	พนักงานฝ่ายผลิต
บริษัทนามิกิ	2544 – 2545	พนักงานฝ่ายผลิต
บริษัทวากโก้	2545 – 2546	พนักงานฝ่ายผลิต
พนักงานเสิร์ฟ ร้าน อีฟเตอะด้า กและร้านวไรตี้	2546 – 2547	พนักงานเสิร์ฟ
พนักงานปั้มน้ำมัน	2547	พนักงานฝ่ายผลิต
บริษัท HOYA	2547 – 2548	พนักงานฝ่ายผลิต
บริษัท อินโนแว็ก	2548– 2549	พนักงานฝ่ายผลิต

บริษัท สเต็ปสโตนส์ จำกัด	2549 – 2556	พนักงานคัดแยกคุณภาพเพชร
มูลนิธิสวนพุทธธรรมลำพูน	2556 – 2559	เจ้าหน้าที่ฝ่ายเพาะปลูกเก็บเกี่ยว

ข้อมูลภูมิหลังก่อนที่เข้ามาเป็นพุทธบุตร

วิถีการดำเนินชีวิต

ย้อนกลับไปก่อนที่จะเข้ามาเป็นพุทธบุตร วัยเด็กพ่อพาไปทำบุญให้รู้จักประเพณีวัฒนธรรมทางศาสนาและพาไปมีส่วนร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาในสถานที่ต่างๆ ในหมู่บ้าน ในระยะหนึ่งจนกระทั่งพ่อเสียชีวิตก็ได้มาเรียนและหาความรู้ในทางพระพุทธศาสนา โดยการเรียนรู้ในวัดสันป่าสัก จนถึงนักธรรมโท ก็เริ่มเข้าสู่เป็นวัยรุ่นเริ่มเจอเพื่อนใหม่ สังคมใหม่ ก็เริ่มห่างหายไปบ้างในการศึกษา ในธรรมะจนกระทั่งสัวย่อออกทำงาน เริ่มหลงในสิ่งทั้งหลาย มีเพื่อนใหม่ เทียวเกือบทุกวัน จนเลยเถิดในการทำบุญ และการศึกษาธรรมะไปในระยะหนึ่งจนอายุ 29 ปี ทุกข์ทั้งหลาย ความผิดหวัง และทำชีวิตตัวเองแย่กว่าเดิมไปพึ่งเครื่องรางของคลั่งกลับไปนับถือแบบนี้แทนในระยะหนึ่งก็มีคนแนะนำให้มาทำบุญที่สวนพุทธธรรม ก็มาทำเรื่อยๆจนกระทั่งจิตนี้เข้าสู่การอยากศึกษาธรรมะพระพุทเจ้า และอยากทำบุญสร้างฐานบุญให้มากจนกระทั่งจิตนี้เพื่อสะสมบุญ ก็กลับมาเห็นในสภาพของความเป็นจริง ยิ่งละกิเลสตัณหาได้มาก และมีตั้งใจในการจะศึกษาค้นคว้าในพระพุทธรรมคำสอนและตั้งใจอยู่ในศีล สัมมาทางโลกได้มาก และถวายตัวเป็นพุทธบุตรในวันที่ 23 ตุลาคม 2553 พุทธบุตรลำดับ 225

ตั้งแต่ถวายตัวเป็นพุทธบุตร ข้าพเจ้าได้ทำงานข้างนอก(นิคมอุตสาหกรรม)บริษัทสเต็ปสโตนส์ เข้ากะกลางวันตลอด เลยมีเวลาและมีโอกาสเมื่อวันว่างหรือหยุดงานจากการทำงานหลักก็นำพาตัวเองมาพัฒนา สร้างกุศลที่สวนพุทธธรรมตลอด ร่วมกิจกรรมทุกอย่าง ที่ทางสวนพุทธธรรมจัดขึ้น

เยี่ยมเยียนพระสงฆ์ถวายสังฆทานและมาประพฤติปฏิบัติในกิจกรรมวันเสาร์และกิจกรรมวันพระของมูลนิธิสวนพุทธธรรมจัดขึ้น มาตลอดไม่เคยขาดการสร้างบุญกุศล นับตั้งแต่เริ่มเข้ามารู้จักสวนพุทธธรรม และศึกษาแนวทางการดำรงตนเป็นพุทธบุตรวิถีพุทธมาระยะหนึ่งพอสมควรและประกอบกับการศึกษาค้นคว้าและแนวทางการประพฤติปฏิบัติในพระธรรมคำสอนของพระพุทเจ้า และสนทนาธรรมจากผู้รู้ธรรมให้เข้าใจยิ่งขึ้น จิตกลับเป็นธรรมชาติโดยปริยาย มีความเข้าใจในสภาวะความเป็นจริงยิ่งขึ้น สู้ความเบื่อน่ายทางโลก ไม่อยากได้อะไรอีก มุ่งสู่อันตังาม บกพร่องน้อยที่สุดในบางข้อ จนมีความรู้สึกว่าหนทางที่เป็นอยู่นี้ที่ทำอยู่ทางโลกนี้ นั้นพอแล้วไม่มีประโยชน์ เต็มไปด้วยความทุกข์ เต็มไปด้วยกิเลส เต็มไปด้วยความน่ากลัว น่าเกลียด ไม่มีประโยชน์ ไม่อยากเกิดแล้ว อยากจะหลุดพ้นจากวัฏฏะ จึงตัดสินใจมาอยู่เป็นพุทธบุตรประจำศูนย์ ทำหน้าที่และสร้างกุศลอย่างเต็มที่ นับถือพระรัตนตรัยเหนือเศียรเกล้าตลอดชีวิต ด้วยชีวิตจะหมดไป ทำงานและการประพฤติปฏิบัติถวายเป็นพุทธบูชาทำงานให้ก่อเกิดประโยชน์สูงสุดอย่างเต็มที่ต่อศาสนาและแผ่นดิน และได้รับหน้าที่ในการทำงานดูแลงานสัมมาภิบาลสมาธิตั้งแต่วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2556 นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้

ประสบการณ์การปฏิบัติธรรมของท่าน

เข้าวัดกับคุณพ่อ ไปฟังเทศน์ ทำบุญ ช่วยงานวัดตามประเพณีและพัฒนาหมู่บ้านร่วมกับชาวบ้าน เรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ตอนอยู่ชั้นประถม 5 และ 6 จบนักธรรมตรีและนักธรรมโท

จุดเปลี่ยนจากการเข้ามาเป็นพุทธบุตรในสวนพุทธธรรมลำพูน

ข้าพเจ้าเจอความผิดหวัง ความล้มเหลวในชีวิต จนบังเอิญมีผู้แนะนำให้รู้จักสถานธรรมสวนพุทธธรรม ได้มาสร้างกุศลและได้เห็นและได้เข้าใจในทางพระพุทธศาสนาในการประพฤติปฏิบัติเข้าใจลึกซึ้งมากขึ้นจากที่ไม่เข้าใจก็เข้าใจ จากที่หลงดำเนินชีวิตผิดพลาด ก็นำพาตัวเองสู่หนทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องขึ้นตามหลักพระธรรมคำสอนยิ่งขึ้นไปมีความศรัทธาต่อพระพุทธองค์ พระองค์ทรงเป็นแรงบันดาลใจให้ข้าพเจ้าเลิกละทิ้งใจอกุศลการทำงานให้ก่อเกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และร่วมสร้างสถานธรรมกลางสวนพุทธธรรม เพื่อต้อนรับพระสงฆ์และมหาชนในทิศทั้งสี่เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาสืบต่อรุ่นลูกหลาน ต่อไป จนชีวิตของข้าพเจ้าจะสิ้นหายใจ คำพูดที่ข้าพเจ้าตั้งใจอธิษฐานนั้น ณ เบื้องต้นได้เปล่งวาจาต่อหน้าพระพุทธองค์และพระธาตุเจ้าหริภุญชัย ขอถวายเศียรเกล้าต่อพระรัตนตรัยอันมีองค์พระธาตุเจ้าหริภุญชัยเป็นประธาน และตั้งจิตอธิษฐานจะทำจนถึงที่สุดเพื่อความหลุดพ้นในภพชาตินี้

การดำรงตนเป็นพุทธบุตรในสวนพุทธธรรมลำพูน

เป้าหมายในการเข้ามาเป็นพุทธบุตร

มีเป้าหมายเพื่อจะพัฒนากาย จิตและปัญญา ตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธและแนวทางปฏิบัติ ในการดำรงตน ในการทำงานการดำรง ชีวิต อยู่ในศีลในธรรม เพื่อประโยชน์อันสูงสุดต่อพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นบาทฐานในการขัดกิเลสจิตออกจากกิเลสตัณหา อุปทานทั้งหลายในจิตให้หมดสิ้นไป สู่เป้าหมายอันสูงสุดคือ พระนิพพาน

หลักการดำเนินชีวิตหรือดำรงตนเป็นพุทธบุตร

1) ต่อตนเอง(เช่นด้านการประกอบอาชีพหรือการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน)

ฝึกฝน อบรม บ่มเพาะ ขัดเกลาจิตสู่ความเป็นธรรมชาติสู่สภาวะตามความเป็นจริงตามหลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าในการดำรงชีวิต การทำงาน กรปฏิบัติธรรมอย่างมีสติ อยู่ในศีลในธรรมไม่ทำความเดือดร้อนให้ใคร มีเมตตาธรรมต่อสรรพดวงจิตทั้งหลาย และดำเนินตามความเป็นจริงตามหลักอริยสัจ 4 และดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 ตลอดเวลา

2) ต่อครอบครัว

เป็นแบบอย่างที่ดีต่อลูกหลาน และญาติพี่น้อง นำพาครอบครัวในการสร้างกุศลและดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

3) ต่อชุมชนและสังคม

เป็นแบบอย่างต่อชุมชนและสังคม อันเป็นสามัคคีธรรมอันยังประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และส่วนธรรม และต่อตนเองและผู้อื่น

เส้นทางการพัฒนาตนเองเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นพุทธบุตร(ตามภารกิจ 5 ประการของมูลนิธิสวนพุทธธรรม)

- 1) โครงการสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน
- 2) โครงการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักในพระไตรปิฎก
- 3) โครงการส่งเสริมงานวัฒนธรรมเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนา และสังคม
- 4) โครงการพัฒนาพุทธธรรมสถานเพื่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง 4
- 5) โครงการสนับสนุนงานสัมมาสิกขาเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

บทบาทหน้าที่ หรือภารกิจที่รับผิดชอบในสวนพุทธธรรมลำพูน

มีบทบาทหน้าที่ ในการดำเนินสัมมาสิกขาปลูกฝังสัจธรรมอันประเสริฐเพื่อนำรายได้มาสนับสนุนโครงการและกิจกรรมต่างๆ ในนามมูลนิธิสวนพุทธธรรมตลอดจนขับเคลื่อนสถานธรรมแห่งนี้และความเป็นอยู่ของทุกชีวิตที่ดำรงตนอยู่ ณ สถานธรรมแห่งนี้ ให้เอื้อต่อการทำงานและการประพฤติปฏิบัติของผู้ปฏิบัติธรรม และต้อนรับมหาชนในทิศทั้งสี่

ความเข้าใจในความหมายของการ “พัฒนาบุคลากรให้เป็นพุทธบุตรตามหลักพุทธธรรม”

ชุมชนสวนพุทธธรรมลำพูน

เริ่มจากการสร้างศรัทธาในพระรัตนตรัย ศรัทธาในพระพุทธเจ้า เชื่อในคุณความดีในบุญกุศลที่ได้กระทำในพระศาสนาตามหลักพุทธธรรมชุมชนสวนพุทธธรรมลำพูน ตามฐานะและกำลังแห่งตน เพื่อฝึกฝนตนเองให้มีความเข้าใจ ในทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ในฐานะฆราวาสและยังประโยชน์เพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินโดยฝ่ายเดียวและมีเป้าหมายอันประเสริฐสูงสุดคือ มรรคผล พระนิพพาน

ยกตัวอย่างกิจกรรมที่ท่านได้มีการพัฒนาตนเองตามอย่างพุทธบุตร

กิจกรรมทั้งหมดที่ข้าพเจ้าได้มีส่วนร่วมทั้งหมดของสวนพุทธธรรมล้วนส่งเสริมและพัฒนาจิตใจของข้าพเจ้าให้เป็นผู้มีความเข้าใจในการดำรงตน การประพฤติปฏิบัติในแบบอย่างพุทธบุตร และสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นผู้เข้าถึง ทาน ศีล ภาวนา ด้วยความสามัคคีธรรมอย่างแท้จริง

บุคคลที่ท่านประทับใจและศรัทธาในฐานะผู้ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม

1. พระพุทธเจ้า ท่านเป็นผู้ที่ข้าพเจ้าศรัทธามากที่สุดและทรงเป็นแบบอย่างในการดำรงตนและการประพฤติปฏิบัติ การดำรงชีวิต การทำงานอย่างถูกต้อง และพระพุทธองค์ทรงเป็นแรงบันดาลใจ

ใจให้ข้าพเจ้าอดทนต่อสภาวะต่างๆ เพื่อนำพาตนสู่หนทางอันประเสริฐ มีร่างกายแข็งแรงจะทำงานให้เกิดประโยชน์ ต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน ยิ่งขึ้นไป

2. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ท่านทรงเป็นแบบอย่างที่ดีในการปกครองด้วยธรรมะของพระองค์ ทรงเสียสละ ทั้งร่างกาย แรงใจ อย่างที่สุด เพื่อประชาชนชาวไทยและแผ่นดินให้มีความเจริญรุ่งเรืองให้มีความสุข ถึงแม้ว่าท่านจะเหนื่อยมากเท่าไร ท่านก็ไม่หยุดในการช่วยเหลือประชาชน ท่านทรงมีความเมตตา เสียสละทุกๆลมหายใจเพื่อส่วนรวมทั้งหมด ควรเอาแบบอย่างในการนำไปใช้กับตัวเรามากที่สุด

พิจารณาหลักอารยวุฒิ 5 ประการ กับช่วงเวลาก่อน และหลัง ของการเข้ามาเป็นพุทธบุตร

หลักอารยวุฒิ	ก่อนเป็นพุทธบุตร	หลังเป็นพุทธบุตร
1. ศรัทธา ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย	อยู่ในระดับปกติทั่วไป	-เสียสละทั้งร่างกายแรงใจ -ทรัพย์ปัจจัย สติปัญญาในการทำงานถวายเป็นพุทธบูชาและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อศาสนาและแผ่นดินมีเป้าสูงสุดคือ มรรค ผล พระนิพพาน
2. ศील ความประพฤติที่ดีงาม มีศีล 5 เป็นบาทฐานเป็นต้น	ผิดพลาดบ้าง	-ศีล 5 -ศีล 5 พรหมจรรย์
3. สุตะ การหมั่นศึกษา ค้นคว้า ใส่ใจสดับฟังธรรม	ศึกษาตอนสมัยประถม	-อ่าน บัณฑิตกัมม พังศรธรรม สนทนาธรรมกับผู้รู้ในธรรมของพระพุทธเจ้า
4. จาคะ การเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม	เสียสละช่วยงานส่วนรวมบ้างเป็นบางครั้ง ถ้าตนมีเวลา	เสียสละทั้งร่างกายแรงใจทรัพย์ปัญญา สติปัญญาจนถึงที่สุดเพื่อเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินเป็นไปเพื่อตนเองเป็นเพื่อส่วนรวมแล้วเป็นไปเพื่อตนเองและส่วนรวมตลอดชีวิตทุกลมหายใจหมดไป
5. ปัญญา รู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริงตามหลักอริยสัจ 4 และดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8	ไม่ได้ค้นคว้า ไม่ได้สนใจทำงานอย่างเดียว	มีจิตอยากค้นคว้าศึกษา ในหลักอริยสัจ 4 และอริยมรรคมีองค์ 8 นำไปใช้ในการดำรงชีวิตในการทำงานและการประพฤติปฏิบัติสู่การดับซึ่งกิเลสในจิตให้ก่อเกิดเป็น กองกุศลโดยฝ่ายเดียว

หมายเหตุ : ระยะเวลาในการเป็นพุทธบุตรของท่าน.....6..... ปี

ปัญหาและอุปสรรคของการดำรงตนเป็นพุทธบุตรของชุมชนสวนพุทธธรรม และการดำเนินงานของสวนพุทธธรรมลำพูน และแนวทางการแก้ไขปัญหา

ปัญหาและอุปสรรคของการดำรงตนในชุมชนวิถีพุทธธรรมก็คือบุคคลแต่ละบุคคลมีหน้าที่และบทบาทในหน้าที่ที่มากน้อยไม่เหมือนกัน ส่วนมากไม่เข้าใจในงานที่ผู้อื่นที่มีหน้าที่มาก ไม่เข้าใจกัน แนวทางการแก้ปัญหาคือ ถ้าหากมาดำรงตนอยู่ในสวนพุทธธรรมมีเป้าหมายและอุดมคติเดียวกันและมีเป้าหมายเพื่อการเจริญในธรรม สะสมซึ่งบุญกุศลร่วมกันเป็นสามัคคีธรรม นำตนเพื่อมาละซึ่งความโลภ ความโกรธ ความหลง ความถือตัวถือตน ความอยากได้อะไรก็มี ให้เบาบางตามฐานะและกำลังของตน มีพระนิพพานเป็นสุด ก็ต้องช่วยเหลือกัน เห็นอกเห็นใจกัน เป็นกำลังใจและเป็นกัลยาณมิตรช่วยเหลือกันทุกๆด้าน เพื่อให้สถานธรรมแห่งนี้เป็นที่ใครๆ มาเยือนก็มีความสุข ได้ความรู้ ในวิถีพุทธธรรมอันสามัคคีธรรม กลับไปใช้ในสังคม

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ต่อการพัฒนาบุคลากรของชุมชนสวนพุทธธรรมลำพูน

ข้อเห็นและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาบุคลากรของชุมชนสวนพุทธธรรมลำพูน ควรอยู่ในระบบกระบวนการและระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ที่ทางมูลนิธิกำหนดไว้เพื่อให้บุคลากรมีความรู้อย่างเข้าใจในการดำรงตนของผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมและดำรงตนในการทำพันธกิจ 5 ประการ เพื่อพัฒนาบุคลากรสวนพุทธธรรมให้มีคุณภาพและมีคุณธรรม ยังประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินอย่างแท้จริงด้วยอาศัยการฝึกอบรมวาทา กาย จิต อยู่ร่วมกับชุมชนและอยู่ร่วมกันอันเป็นสามัคคีธรรม ด้วยธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อสู่ความเป็นอริยชนโดยสมบูรณ์ต่อไปเป็นไปเพื่อพระนิพพานโดนฝ่ายเดียว

5. นางสาว กมลชนก ใจกาศ

ข้อมูลประวัติส่วนตัว

ชื่อและนามสกุล นางสาวกมลชนก ใจกาศ อายุ 29 ปี

วันเดือนปีเกิด 10 ธันวาคม 2533 ศาสนาพุทธ

หมายเลขบัตรประชาชน 1510400189936

สมาชิกในครอบครัว มีดังนี้

1. นาย สุเทียร ใจกาศ บิดา รับจ้าง
2. นาง วรณา ใจกาศ มารดา รับจ้าง
3. นางสาวลักษณ ใจกาศ พี่สาว ข้าราชการ

ที่อยู่ปัจจุบัน

บ้านเลขที่ 34 หมู่ที่ 10 บ้านป่าไม้ ตำบลทาชุมเงิน อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน

การศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อสถาบันการศึกษา	จังหวัด	สาขา	ปีที่จบ
มัธยมปลาย/ปวช.	วิทยาลัยเทคนิคลำพูน	ลำพูน	อิเล็กทรอนิกส์	2552
อนุปริญญา	ม.ราชชมมงคลานนา	เชียงราย	เทคนิคคอมพิวเตอร์	2554

การประกอบอาชีพ หรือประสบการณ์การทำงาน

อาชีพ /ประสบการณ์	ปี พ.ศ. ที่ดำเนินการ	ภารกิจ /กิจกรรมที่ทำ
ลูกจ้างเทศบาลเมืองจี้	2559	ผู้ช่วยช่าง,เขียนแบบ

ข้อมูลภูมิหลังก่อนที่เข้ามาเป็นพุทธบุตร

วิถีการดำเนินชีวิต

วิถีของข้าพเจ้าก่อนที่จะเข้ามาปฏิบัติธรรมในสวนพุทธธรรม ใช้ชีวิตตามแบบสังคมทั่วไปในแบบของวัยรุ่น กินเที่ยวไม่ค่อยสนใจในการปฏิบัติธรรมสักเท่าไร ชีวิตค่อนข้างจะวุ่นวายอยู่พอสมควร ใช้เวลาส่วนใหญ่หลังเลิกงานเสาร์อาทิตย์ สังกศรรค์กับเพื่อนๆ ส่วนเวลาทำบุญหรือเข้าวัด ก็ทำไปตามแบบประเพณี ไม่ได้เข้าใจอะไร อย่างเช่น เวลาไปเที่ยววัดไหนที่เป็นวัดประจำจังหวัดก็เขาไปไหว้ตามประเพณีนิยมของตนนับถือศาสนาพุทธช่วงเทศกาลเข้าพรรษาก็เข้าวัดตามปกติแค่นั้น ในส่วนตัวแล้วข้าพเจ้าชอบอ่านหนังสือเกี่ยวกับไสยศาสตร์และพระที่มีชื่อเสียงมากกว่าการเข้าวัดปฏิบัติธรรม

ประสบการณ์การปฏิบัติธรรมของท่าน

- 1.วัดถ้ำตอง จังหวัดเชียงใหม่ 1 อาทิตย์ มีกิจกรรมทำวัตรเช้า-เย็น นั่งสมาธิตอนกลางคืน ถือนศีล 8 มีการนั่งสมาธิเพื่อระลึกชาติ เติณจงกรม
- 2.เสถียรธรรมสถาน กทม. (แม่ชีคันสนีย์) 1 อาทิตย์ มีการฝึกโยคะ ทำวัตรเช้า-เย็น ถือนศีล 8 ไม่ค่อยเคร่งครัดสักเท่าไร
- 3.เขาสมโภช (ลพบุรี) ทำวัตรเช้า-เย็น เหมือนกันแต่จะมีพิธีการออกกรรมซึ่งจะไปเหมือนที่อื่น ข้าพเจ้าเองก็ไม่สามารถจะอธิบายความได้ว่าเป็นแนวทางปฏิบัติแบบใด

จุดเปลี่ยนจากการเข้ามาเป็นพุทธบุตรในสวนพุทธธรรมลำพูน

ข้าพเจ้าก่อนที่จะเข้ามาเป็นพุทธบุตร ก็ได้มาร่วมสร้างพุทธธรรมเจดีย์ศรีหริภุญชัยก่อน จากนั้นก็เข้ามา ร่วมสวดมนต์ในกิจกรรม สวดมนต์ข้ามปี 58 และร่วมกิจกรรมกวาดลานวัดพระธาตุหริภุญชัยและร่วมเป็นพุทธอาสา ก่อน หลังจากนั้นมีโอกาสได้ฟังธรรมจากท่านอาจารย์เอก หลังจากฟังธรรมแล้วข้าพเจ้าก็ตัดสินใจปฎิญาณตนเป็นพุทธบุตรตามแบบประเพณีของสวนพุทธธรรม

การดำรงตนเป็นพุทธบุตรในสวนพุทธธรรมลำพูน

เป้าหมายในการเข้ามาเป็นพุทธบุตร

- 1.บำเพ็ญประโยชน์เพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา
- 2.รักษาศีลตามสมควรแก่ฐานะ
- 3.ปฏิบัติธรรมตามแบบอย่างพระพุทธเจ้า (ปฏิบัติตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก)

4. ปฏิบัติธรรมเพื่อละจากกิเลสและความทุกข์

5. ศึกษาธรรมะจากอาจารย์เอก

หลักการดำเนินชีวิตหรือดำรงตนเป็นพุทธบุตร

1) ต่อตนเอง(เช่นด้านการประกอบอาชีพหรือการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน)

1. ไม่หยุดทำบุญในทุกๆวัน

2. รักษาศีลภาวนา

3. ปฏิบัติตามหลักธรรม ทำกิจกรรมจิตอาสา ร่วมสร้างสถานธรรม

2) ต่อครอบครัว

3) ต่อชุมชนและสังคม

เส้นทางการพัฒนาตนเองเพื่อเข้าสู่การเป็นพุทธบุตร(ตามภารกิจ 5 ประการของมูลนิธิสวนพุทธธรรม)

1) โครงการสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

2) โครงการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักในพระไตรปิฎก

3) โครงการส่งเสริมงานวัฒนธรรมเพื่อจรโลงพระพุทธศาสนา และสังคม

4) โครงการพัฒนาพุทธธรรมสถานเพื่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง 4

5) โครงการสนับสนุนงานสัมมากิจเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

บทบาทหน้าที่ หรือภารกิจที่รับผิดชอบในสวนพุทธธรรมลำพูน

ร่วมกิจกรรมต่างๆในสวนพุทธธรรม เช่น กิจกรรมวันเสาร์หรือกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาสวนพุทธและเยี่ยมเยือนพระสงฆ์

ความเข้าใจในความหมายของการ “พัฒนาบุคลากรให้เป็นพุทธบุตรตามหลักพุทธธรรม”

ชุมชนสวนพุทธธรรมลำพูน

การพัฒนาคนตามหลักพุทธธรรมของชุมชนสวนพุทธธรรม คือการรวมบุคคลจาก 1 คนไปเรื่อยๆเพื่อทำกิจกรรมจิตอาสา เช่น การทำบุญตามวัดต่างๆ ถือเป็นกิจกรรมทำความดีอย่างหนึ่งในเมื่อมีจิตสาธารณะแล้ว ก็มีใจอยากจะทำพัฒนาตนเพื่อให้เข้าถึงความเป็นอริยชน จะเข้าถึงความเป็นอริยชนได้ ก็ต้องศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรม

ยกตัวอย่างกิจกรรมที่ท่านได้มีการพัฒนาตนเองตามอย่างพุทธบุตร

กิจกรรมที่ทำให้เกิดการพัฒนาตามแบบพุทธบุตร คือ การศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมแบบฆราวาสฟังธรรมทุกวันพระและเสาร์

บุคคลที่ท่านประทับใจและศรัทธาในฐานะผู้ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม

ข้าพเจ้าประทับใจทุกคน (พุทธบุตรประจำศูนย์) ที่เสียสละตนเองเพื่อทำงานพัฒนาสณธรรมและประทับใจอาจารย์เอก (คุณอรุณวุฒิ สัยเจริญ) เพราะเป็นผู้แนะนำและให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องตามหลักพระไตรปิฎก

พิจารณาหลักอารยวัติ 5 ประการ กับช่วงเวลาก่อน และหลัง ของการเข้ามาเป็นพุทธบุตร

หลักอารยวัติ	ก่อนเป็นพุทธบุตร	หลังเป็นพุทธบุตร
1. ศรัทธา ความเลื่อมใสในพระ รัตนตรัย	ตามประเพณีนิยมของชาวพุทธ	ศรัทธาใน พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์
2. ศีล ความประพฤติที่ดี งาม มีศีล 5 เป็น บาทฐานเป็นต้น	-ไม่รักษาศีล -ขาดตกบกพร่อง	-มีศีล 5 เป็นบาทฐาน -รักษาศีลครบสมควรแก่ฐานะ
3. สุตะ การหมั่นศึกษา ค้นคว้า ใส่ใจสดับฟัง ธรรม	อ่านหนังสือธรรมทั่วไป	ศึกษาฟังธรรมจากผู้รู้ ศึกษาธรรมจากพระไตรปิฎก
4. จาคะ การเสียสละเพื่อ ประโยชน์ส่วนรวม เพื่อพระพุทธศาสนา และสังคม	-ทำบุญตามวัดแถวบ้าน -ไม่ค่อยมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมจิต อาสา	-เกื้อกูลพระสงฆ์ตามวัดต่างๆในลำพูน และใกล้เคียง -เข้าร่วมกิจกรรมทำความสะอาด -เข้าร่วมกิจกรรมวันพระวันเสาร์
5. ปัญญา รู้จักโลกและชีวิต ตามความเป็นจริง ตามหลักอริยสัจ 4 และดำเนินตาม อริยมรรคมีองค์ 8	ไม่มีความรู้	-ทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการสั่งสม บุญ -สั่งสมสุตะเพื่อเจริญปัญญา -สวดมนต์ภาวนาเพื่อรักษาศีล

หมายเหตุ : ระยะเวลาในการเป็นพุทธบุตรของท่าน.....5..... ปี

ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informants) จำนวน ๑ คน คุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ ในฐานะประธานผู้ริเริ่มก่อตั้ง

คุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ (อาจารย์เอก) ถือเป็นภูมิปัญญาของผู้ที่มุ่งพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชน โดยยึดหลักการดำรงชีวิตตามแบบอย่างของคฤหัสถ์อริยชนที่มีบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ อาทิเช่น ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ท่านจิตตคหบดีและท่านหัตถกอุบาสก เป็นต้น อันถือเป็นแนวทางสำคัญยิ่งของคฤหัสถ์ทั้งหลายจะได้ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองเพื่อมุ่งสู่จุดหมายสำคัญสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ มรรค ผล พระนิพพาน โดยใช้กระบวนการแบบค่อยเป็นค่อยไป รู้เห็นและยอมรับตามความเป็นจริงของทุกสรรพสิ่ง ทั้งนี้โดยไม่ได้กังวลต่อการครองเพศว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ หากแต่มุ่งเน้นการประพฤติปฏิบัติขัดเกลาภิเลสอาสวะออกไปจากจิตใจเป็นสำคัญ กรณีนี้ถือว่าเป็นแม่แบบสำคัญของพุทธบุตร พุทธอาสาแห่งชุมชนสวนพุทธธรรมลำพูน ซึ่งจะต้องศึกษาและถอดแบบองค์ความรู้ อันเกิดจากการสั่งสมสุตะ ศึกษาเรียนรู้และมุ่งเน้นที่การประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่างในพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ จะเห็นได้ว่าองค์ความรู้และรูปแบบการดำรงตนลักษณะนี้ เป็นองค์ความรู้เฉพาะและหาได้ยาก เป็นรูปแบบสำคัญที่จะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางหรือขยายผลสู่บุคคลหรือชุมชนอื่นๆ ให้สามารถพัฒนาตนเพื่อมุ่งสู่ความเป็นพุทธบุตรหรือเข้าถึงความเป็นอารยชนด้วยหลักแห่งพุทธธรรม เกิดเป็นชุมชนสังคมแห่งกัลยาณมิตรที่สงบสุข ร่มเย็น เว้นจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เป็นชุมชนสังคมที่อุดมไปด้วยภูมิปัญญา ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่มุ่งสู่ความหมดจดหลุดพ้นจากบ่วงแห่งความทุกข์ทั้งปวง อันถือเป็นสาระและจุดหมายสำคัญของพุทธบริษัททุกคน ซึ่งทางโครงการวิจัยได้มีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกเป็นกรณีพิเศษจาก **คุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ** สรุปได้ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลประวัติส่วนตัว

๑. ชื่อ นายอรรถวุฒิ นามสกุล สัยเจริญ อายุ ๕๐ ปี
เกิดวันที่ วันจันทร์ที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๒ หมายเลขบัตรประชาชน ๓ ๕๐๙๙ ๐๐๘๕๕ ๙๔ ๙
ภูมิลำเนา (เกิดที่) จังหวัดลำพูน ศาสนา พุทธ

ชื่อบิดา เรืออากาศตรีไฉน สัยเจริญ อาชีพ รับราชการ

ชื่อมารดา นางวันเพ็ญ สัยเจริญ อาชีพ ครู (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว)

มีพี่น้อง ๒ คน ท่านเป็นคนที่ ๑

สถานภาพ โสด มีบุตร บุตรชาย ๑ คน

หมายเหตุ : คุณอรรณภูมิ สัยเจริญ ได้จดทะเบียนหย่าจากภรรยาภายหลังจากการถวายแผ่นดินสร้างสวนพุทธธรรม ซึ่งเป็นข้อตกลงและยินดียอมรับกันเพื่อเอื้อต่อการประพฤติปฏิบัติธรรมของคุณอรรณภูมิ สัยเจริญ โดยมีบุคคลในครอบครัวเป็นฝ่ายอุปถัมภ์ในการดำรงชีวิต

.....
คู่สมรสชื่อ น.ส.สุพาภรณ์ นามสกุล กันยะดีบ อายุ ๔๓ ปี

เกิดวันที่ วันจันทร์ที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๙ อาชีพ รับราชการ (พยาบาลวิชาชีพ)

ภูมิลำเนา (เกิดที่) จังหวัดลำพูน ศาสนา พุทธ

ชื่อบิดา ดาบตำรวจศรีรัตน์ กันยะดีบ อาชีพ รับราชการ (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว)

ชื่อมารดา นางสาววลัย กันยะดีบ อาชีพ ค้าขาย (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว)

สถานภาพ โสด มีพี่น้อง ๒ คน คู่สมรสเป็นคนที่ ๒

๒. ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๑๒๕/๑ หมู่ ๖ ต.เหมืองง่า อ.เมือง จ.ลำพูน ๕๑๐๐๐

๓. การศึกษา

ประถมศึกษา โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๒๔

มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๒๗

มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน ๒๕๓๐

อนุปริญญา ประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค (ปวท.) คณะสัตวศาสตร์

วิทยาลัยเกษตรกรรมจังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๓๒

ปริญญาตรี เทคโนโลยีการเกษตรบัณฑิต (ทษ.บ.) สาขา เศรษฐศาสตร์สหกรณ์

สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ ๒๕๓๔

ปริญญาโท วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (วท.ม.) สาขา เศรษฐศาสตร์สหกรณ์

มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ๒๕๓๖

๔. การประกอบอาชีพหรือประสบการณ์การทำงาน

- พ.ศ. ๒๕๓๘ – ๒๕๓๙ ประธานชมรมศึกษาภิกษุแห่งกรรม วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร
ภารกิจ จิตอาสาเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม
- พ.ศ. ๒๕๔๐ – ๒๕๔๑ ครูโรงเรียนเอกชน จังหวัดเชียงใหม่
ภารกิจ หัวหน้าฝ่ายวิชาการและอาจารย์พิเศษทางพระพุทธศาสนา
- พ.ศ. ๒๕๔๒ – ๒๕๔๔ ประธานชมรมศึกษาพุทธธรรม จังหวัดลำพูน
ภารกิจ จิตอาสาเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม
- พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๔๙ ประธานผู้ก่อตั้งสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน สาขา วัดพระธาตุหริภุญชัย
วรมหาวิหาร
ภารกิจ จิตอาสาเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน
- พ.ศ. ๒๕๕๐ – ๒๕๕๑ ประธานกองทุนเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน(ต่อมาเปลี่ยนเป็น
มูลนิธิสวนพุทธธรรม)
ภารกิจ จิตอาสาเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

พ.ศ. ๒๕๕๑ – ปัจจุบัน

๑. ผู้นำองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาชุมชนวิถีพุทธ สวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน
๒. ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์ฝ่ายคุณุศล มูลนิธิสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน
๓. ประธานผู้ก่อตั้งสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน สาขา วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร
๔. ประธานศูนย์ชุมชนสัมพันธ์คณะพุทธบุตร พุทธอาสาเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน
๕. ประธานศูนย์เรียนรู้พระพุทธศาสนาและชุมชนวิถีพุทธ
๖. ประธานศูนย์สร้างเสริมสุขภาพองค์กรร่วมวิถีพุทธ

๕. รางวัลหรือเกียรติบัตรที่ได้รับ

๑. รางวัลครูผู้สอนมีผลงานดีเด่น จากสมาคมโรงเรียนเอกชนจังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๐
๒. รางวัลอาสาสมัครพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดดีเด่น จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๗
๓. รางวัลศิษย์เก่าที่ประสบความสำเร็จในอาชีพ ในวาระครบรอบ ๗๕ ปี มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๑
๔. รางวัลเสมาธรรมจักร จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รางวัลพระราชทานแก่ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๑

๕. เกียรติบัตรผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาในระดับประเทศ ด้านการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม จากสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (สมเด็จพระญาณสังวร) ประจำปี พุทธศักราช ๒๕๕๑
๖. รางวัลประสาทพรในฐานะพุทธมามกะผู้มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึงที่ระลึก จากสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (สมเด็จพระญาณสังวร) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๒

ตอนที่ ๒ ข้อมูลภูมิหลังก่อนเข้ามาเป็นพุทธบุตร (เล่าประวัติตนเอง วิถีชีวิต ความประพฤติ สภาพจิตใจ วิธีคิด ความเชื่อฯลฯ)

ปฐมบทสู่วิถีพุทธธรรม

โดยปกติข้าพเจ้าเป็นผู้ที่มีความสนใจในการทำบุญสร้างกุศลอยู่แล้วตั้งแต่ในวัยเด็กบางครั้งเห็นคนตาย เราก็มานั่งพิจารณาว่า คนเราเกิดมาทำไม? ตายแล้วไปไหน? และท้ายที่สุดตัวเราก็ต้องตายเช่นกัน แต่ที่มีโอกาสสนใจเพิ่มมากขึ้นและเป็นปฐมบทสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตมาสู่เส้นทางธรรมมากขึ้นได้เริ่มต้นในปีพ.ศ. ๒๕๓๖ ซึ่งในขณะนั้นข้าพเจ้ามีอายุได้ ๒๔ ปี โดยคุณยายได้ป่วยเป็นโรคมะเร็งในลำไส้และต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยเชียงใหม่(รพ.สวนดอก)และในขณะที่คุณยายเตรียมตัวผ่าตัด ข้าพเจ้าได้รับอาสาดูแลคุณยายและได้อ่านหนังสือธรรมะให้คุณยายฟังอยู่เสมอ ซึ่งในช่วงเวลานั้นข้าพเจ้ากำลังศึกษาในระดับปริญญาโท ชั้นปีที่ ๒ และอยู่ในช่วงทำวิทยานิพนธ์ ข้าพเจ้าจึงมีเวลาดูแลคุณยายอย่างเต็มที่จนคุณยายได้เข้ารับการรักษาผ่าตัดและเกิดอาการช็อกหมดสติต้องเข้าห้อง I.C.U จึงเป็นเหตุให้ข้าพเจ้าได้ตัดสินใจบวชเพื่อทดแทนคุณของบรรพบุรุษและบุพการี คือ มารดาบิดาและคุณยายเป็นต้น และเพื่อประพฤติปฏิบัติธรรมและศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าถวายเป็นพุทธบูชา การบวชในครั้งนี้ถือเป็นการบวชเพื่อฝึกปฏิบัติแบบเข้มข้นอย่างแท้จริงทั้งสมณะและวิปัสสนา ตลอดจนการศึกษาตำราที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาให้มากที่สุดและปัจจัยที่ข้าพเจ้าได้รับในขณะที่บวชเป็นพระภิกษุก็ถวายให้เป็นประโยชน์แก่พระศาสนาทั้งหมดและเมื่อข้าพเจ้าบวชศึกษาธรรมได้ ๒๐ วัน คุณยายก็ออกจากห้อง I.C.U และได้กลายเป็นโรคเจ้าหญิงนิทรา ข้าพเจ้าจึงได้ตัดสินใจลาสิกขาและรับอาสาดูแลคุณยายอีกครั้งหนึ่งจนคุณยายได้เสียชีวิตลง รวมเป็นระยะเวลา ๔ เดือน อายุได้ ๗๔ ปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ข้าพเจ้าได้เห็นสังขารมากมายในโรงพยาบาลคือ การเกิด แก่ เจ็บ ตายของผู้คนมากมาย ทุกเพศทุกวัย และได้เข้าใจในหลักพุทธธรรมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดอย่างลึกซึ้งในทางพระพุทธศาสนา และมีความประสงค์ที่จะเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีคนหนึ่งของสังคมและประเทศชาติและต่อมาข้าพเจ้าได้เรียนจบในระดับปริญญาโทในปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๗ อายุได้ ๒๕ ปี

ปฐมบทสู่ความเป็นพุทธบุตร

เมื่อข้าพเจ้าเรียนจบและได้เดินทางไปทำงานที่กรุงเทพมหานครในต้นปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ข้าพเจ้าได้รับข่าวร้ายอีกครั้งหนึ่งจากบิดาของข้าพเจ้าโดยให้เดินทางกลับจังหวัดลำพูน เพื่อมาดูแลคุณแม่และคุณย่าซึ่งป่วยหนักทั้งคู่และกำลังพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลแม่ค่อมมิกส์ จังหวัดเชียงใหม่ ข้าพเจ้าจึงตัดสินใจกลับมาดูแลคุณแม่และคุณย่าอีกครั้งหนึ่ง โดยคุณย่านั้นเป็นโรคชราและมีอาการเหมือนโรคเจ้าหญิงนิทราโดยให้อาหารทางสายยาง ส่วนคุณแม่ก็นั้นติดเชื่อจากการผ่าตัดโรคมะเร็งปาก

มดลูก ต่อมาคุณย่าเสียชีวิตลงรวมเป็นระยะเวลา ๘ เดือน อายุได้ ๘๓ ปี และในปีนี้เองที่ทำให้ข้าพเจ้าได้เห็นสังขารในอริยสัจ ๔ มากยิ่งขึ้น จนมีความปรารถนาที่จะดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งอุบาสกที่ดีและมีเป้าหมายสู่การดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งอริยชน อันมีพระโสดาบันเป็นเบื้องต้นเพื่อเข้าถึงกระแสแห่งพระนิพาน ตามแบบอย่างบุคคลในสมัยพุทธกาลในฐานะคฤหัสถ์ที่มีบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกและอาจจะออกบวชในอนาคตเมื่อถึงพร้อม จึงเป็นเหตุให้ข้าพเจ้าได้ตั้งจิตอธิษฐานถวายชีวิตเป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธเจ้าและพระรัตนตรัยด้วยชีวิต เพื่อเข้าถึงความเป็นบุตรและศิษย์ของพระพุทธองค์ และเพื่อดำรงตนอยู่ในวิถีแห่งพุทธธรรมตามคำสั่งสอนของพระบรมศาสดาอย่างแท้จริง โดยครั้งแรกได้ปฏิญาณตนต่อหน้าองค์พระประธานที่ห้องพระในบ้าน ต่อมาได้มีโอกาสมาปฏิญาณตนอีกครั้งหนึ่งต่อหน้าองค์พระธาตุเจ้าหริภุญชัย โดยการอธิษฐานจิตตัดศีรษะของตนในสมาธิถวายเป็นพุทธบูชาเพื่อเข้าถึงฉันทะอันยิ่งแห่งองค์วิปัสสนาญาณอันมีเป้าหมายสูงสุดคือ พระนิพาน และปวารณาตนรับใช้พระพุทธศาสนาและแผ่นดินตลอดชีวิต และได้ตัดสินใจดูแลมารดาโดยยังไม่ไปทำงานทางโลกแต่ได้จัดตั้งชมรมศึกษาภุมแห่งกรรมฐานที่วัดพระธาตุหริภุญชัยรวมหาวิหาร ร่วมกับหมู่คณะโดยใช้ทุนทรัพย์ส่วนตัวเป็นหลัก และได้รับการอนุญาตจากรองเจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัยในขณะนั้น (ปัจจุบันท่านมีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส) ให้ใช้อาคารสถานที่ของวัดพระธาตุหริภุญชัย และต่อมาข้าพเจ้าได้ดูแลมารดาจนเสียชีวิตลงรวมเป็นระยะเวลา ๒ ปี อายุได้ ๕๒ ปี ตลอดระยะเวลาที่ดูแลมารดาข้าพเจ้าได้อ่านหนังสือธรรมะให้ท่านฟัง และได้พาท่านไปทำบุญแก้กฐลพระสงฆ์ในทิศทั้ง ๔ ตามวัดต่าง ๆ มากมาย ตลอดจนปล่อยชีวิตสัตว์เป็นทานอยู่เป็นประจำและเมื่อมารดามีอาการทรุดหนักลงข้าพเจ้าและน้องสาวก็ได้ทำหน้าที่เช็ดอุจจาระปัสสาวะของท่าน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วหมอบได้บอกว่าท่านจะอยู่ได้อีกประมาณ ๖ เดือน แต่ด้วยบุญกุศลและกำลังใจจากบุตรทั้ง ๒ ที่คอยดูแลทำให้ท่านได้มีอายุต่อไปอีก ๑ ปี ๖ เดือน ซึ่งในช่วงเวลานี้ทำให้ข้าพเจ้าได้เห็นสังขารและปฏิบัติธรรมตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ มากยิ่งขึ้น และเมื่อมารดาเสียชีวิตลงแล้วข้าพเจ้าจึงได้ไปทำงานเป็นครูโรงเรียนเอกชนประมาณ ๑ ปี เพื่อให้คนในครอบครัวได้สบายใจในระดับหนึ่ง จากนั้นข้าพเจ้าได้ลาออกจากการเป็นครู เพื่อมารับอาสาดูแลญาติผู้ใหญ่ในตระกูลที่เจ็บป่วยต่อเนื่องกันมาอีกหลายท่าน ทั้งคุณป้าที่ขาอักเสบเดินไม่ได้และไม่มีใครช่วยดูแลและคุณปู่ที่ป่วยเป็นมะเร็งต่อมลูกหมากจนเสียชีวิต รวมถึงคุณพ่อที่ถูกรถชนจนขาหัก ๒ ท่อน ซึ่งต้องใช้เวลาดูแลนานนับปีท่านจึงเดินได้ จนในที่สุดข้าพเจ้าจึงได้ตัดสินใจที่จะไม่กลับไปทำงานทางโลกอีก จึงได้จัดตั้งชมรมศึกษาพุทธธรรมขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง และได้ตกลงกับบิดาและน้องสาวว่าจะถวายที่ดินสร้างสถานปฏิบัติธรรมเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและถวายอุทิศแด่บรรพบุรุษและบุพการีเพื่อตอบแทนพระคุณของท่านอันเป็นเครื่องหมายแห่งความกตัญญูตเวทีและการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาและรวบรวมคณะพุทธอาสาเพื่อพระพุทธรูปและแผ่นดินขึ้น โดยมีคณะพุทธอาสากลุ่มบุกเบิกจำนวน ๕ ท่านเป็นหลักคือ

๑. คุณอรรณภูมิ สัยเจริญ (ข้าพเจ้า) อายุ ๓๓ ปี
๒. คุณอดิศักดิ์ จันทะราชา (เพื่อน) อายุ ๓๓ ปี
๓. คุณดวงหทัย สัยเจริญ (น้องสาว) อายุ ๒๘ ปี
๔. คุณสุพาภรณ์ สัยเจริญ (ภรรยา) อายุ ๒๖ ปี
๕. คุณปิยนุช แก้วมา (น้องสาวผู้เป็นญาติ) อายุ ๒๔ ปี

เพื่อร่วมกันสร้างสวนพุทธธรรมด้วยหลักสามัคคีธรรมตามแนวทางแห่งมฆมานพ (ตำนานพระอินทร์ในทางพระพุทธศาสนาซึ่งมฆมานพมีสหธรรมิกร่วมทำงานทั้งหมด 33 คน) โดยเริ่มสร้างในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ และได้ถวายอย่างเป็นทางการในวันอาทิตย์ที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ โดยใช้ระยะเวลาสร้างและพัฒนาประมาณ ๔ ปี นับตั้งแต่เริ่มเขียนโครงการและมีจิตอาสาร่วมสร้างตามแนวทางมฆมานพกว่า ๕๐๐ คนขึ้นไป โดยมีพระสงฆ์กว่า ๑๐๐ วัด ทั้งสายมหานิกายและธรรมยุตร่วมกับประชาชนกว่า ๒,๐๐๐ คนขึ้นไปมาร่วมถวายและอนุโมทนาด้วยสามัคคีธรรม เพื่อให้เป็นสถานปฏิบัติธรรมส่วนกลางของจังหวัด โดยถวายให้เป็นที่ธรณีสงฆ์ในนามวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร และพัฒนาจนกลายเป็นสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนในปัจจุบันซึ่งประกอบไปด้วยโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก และเป็นมูลเหตุให้พุทธอาสาได้พัฒนาตนจนมีผู้ปฏิญาณตนเป็นพุทธบุตรเพิ่มขึ้นมากขึ้นเรื่อย ๆ จากคนที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ และอีก ๔ คน ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ (ซึ่งมีระยะเวลาปฏิญาณตนห่างกันถึง ๑๑ ปี) จนถึงปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๖๑ มีจำนวนพุทธบุตรที่ปฏิญาณตนมากกว่า ๕๐๐ คนขึ้นไป และมีพุทธอาสาลงทะเบียนร่วมกิจกรรมและร่วมสร้างสถานธรรมจำนวนกว่า ๒,๐๐๐ คนขึ้นไป

การอธิษฐานจิตถวายแผ่นดินครั้งที่ ๑ ของคุณอรรถวุฒิ สัยเจริญข้อมูลจากวีดีโอเทปในวันอาทิตย์ที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ เวลา ๑๑.๐๐ น.

ขั้นตอนในพิธีอธิษฐานจิตถวายแผ่นดินครั้งที่ ๑

พิธีกรกล่าวรายงานความเป็นมาของการถวายแผ่นดินครั้งที่ ๑ เพื่อสร้างสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูนพร้อมสิ่งของทั้งหลายที่จะถวายในพิธีอันมีเสนาสนะต่าง ๆ เป็นต้น จากนั้นคุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ ประธานผู้ก่อตั้งสวนพุทธธรรม ได้กล่าวคำอธิษฐานจิตพร้อมกรวดน้ำลงแผ่นดินโดยมีพระสงฆ์เถรานุเถระที่มาร่วมพิธีและมหาชนในทิศทั้ง ๔ เป็นประจักษ์พยานและอนุโมทนา พระสงฆ์ในพิธีจำนวนกว่า ๑๐๐ รูป ทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุตโดยมีพระครูสิทธิวิธาน (ครูบาอ้าย) วัดศรีคำชมพู อ.สารภี จ.เชียงใหม่ อายุ ๙๑ ปี เป็นประธานสงฆ์ในพิธี ร่วมกับมหาชนในทิศทั้ง ๔ จำนวนกว่า ๒,๐๐๐ คน

คุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ ประธานผู้ก่อตั้งสวนพุทธธรรม อายุ ๓๖ ปี ได้กล่าวสัจจะวาจาพร้อมอธิษฐานจิตกรวดน้ำรวมความดีอันเป็นสามัคคีธรรมลงบนแผ่นดินในจุดที่พระสงฆ์ทุกรูปได้อธิษฐานจิตเทดินเพื่อร่วมสร้างสวนพุทธธรรมถวายเป็นพุทธบูชา โดยคุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ ได้กล่าวคำอธิษฐานจากใจโดยไม่มีสคริปหรืออ่านเอกสารใด ๆ ดังนี้

“ด้วยบุญกุศลที่ข้าพเจ้าและหมู่คณะทั้งหลายเป็นผู้มีความตั้งใจอันดีในการทำงานเพื่อชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ ด้วยบารมีของพระสงฆ์ทุกรูปที่เดินทางมาในวันนี้ ที่ได้ร่วมสร้างร่วมบริจาคดิน ทั้งพระสงฆ์ที่อยู่ ณ ศูนย์แห่งนี้ (สายมหานิกายจำนวนกว่า 80 รูป) และที่สวนป่าพุทธธรรมอีก ๒๐ กว่ารูป (สายธรรมยุต) ด้วยบุญกุศลที่ประชาชนทุกสาขาอาชีพทุกหมู่เหล่า ได้ร่วมเสียสละทั้งร่างกาย ปัจจัย สิ่งของ ทุกสิ่งทุกอย่าง ขอให้บุญกุศลที่ทุกคนได้กระทำมาทั้งหมดนั้นจงไหลลงไปสู่แผ่นดิน อาคารทุกแห่ง สระน้ำ บ่อน้ำ ต้นไม้ทุกต้น โครงการและกิจกรรม แม้กระทั่งเหงื่อทุกหยดและร่างกายของข้าพเจ้าและหมู่คณะที่สร้างกันมากกว่า ๓ ปี ๖ เดือน ขอให้ทุกสิ่งทุกอย่างนั้นจงรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ขอให้ประชาชนที่มาในงานวันนี้หรือได้ร่วมทำบุญและไม่มีโอกาสมา

ก็ดี หรือมีส่วนเกี่ยวข้องทางใดทางหนึ่งก็ดี ขอให้มหาชนทุกท่านจงมีส่วนในผลบุญแห่งนี้ทุกประการ ขอบุญกุศลนี้จึงบังเกิดเป็นกุศลธรรมสามัคคี เป็นสังฆสามัคคีทาน เพื่อให้ทุกคนได้มีความสุข ความเจริญทั้งทางโลก ทั้งทางธรรม และได้ช่วยบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองในทริภุชชัยและประเทศไทย ขอแม่พระธรณี นายหนังเสือและโลกทั้ง 3 เทวดาน้อยใหญ่ พระอริยเจ้า พระโพธิสัตว์ ได้โปรดรับรู้รับทราบเป็นสักขีพยานว่าข้าพเจ้าและหมู่คณะขอทำงานรับใช้ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ไปจนตลอดชีวิตด้วยเทอญ”

หลังจากที่คุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ อธิษฐานจิตเสร็จแล้ว พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ตลอดจนมหาชนได้ร่วมกันสงบจิตระลึกถึงบุญกุศลในครั้งนี้ และร่วมกันอนุโมทนาในการถวายทาน จนหมตพุนทรัพย์พร้อมแผ่นดิน ๖ ไร่ของคุณอรรถวุฒิ สัยเจริญ จากนั้นได้ทำพิธีถวายแผ่นดิน โดยคุณอรรถวุฒิ สัยเจริญพร้อมครอบครัวและหมู่คณะได้ถวายโฉนดที่ดินและเครื่องไทยธรรมแด่ประธานพุทธบริษัท คือ พระเทพมหาเจติยาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดลำพูน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุทริภุชชัย จากนั้นพุทธศาสนิกชนและมหาชนพร้อมใจกันก้มตัวลงและเอามือแตะแผ่นดินถวายเป็นพุทธบูชาโดยสามัคคีธรรม พระสงฆ์ทั้งปวงอนุโมทนาสาธุการและให้พรอันประเสริฐ

ตอนที่ ๓ เป้าหมายของการเข้ามาเป็นพุทธบุตรในสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

- ดังที่ได้กล่าวแล้วในตอนที่ ๒

ตอนที่ ๔ จุดเริ่มต้นของการริเริ่มและพัฒนาสวนพุทธธรรมลำพูน(ทำไมจึงก่อตั้งได้แนวคิดหรือแรงบันดาลใจจากอะไร)

จุดเริ่มต้นของการสร้างและพัฒนาสวนพุทธธรรม เกิดจากการที่บิดาได้มอบที่ดินมรดกให้ข้าพเจ้าและน้องสาวจำนวน ๖ ไร่ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ข้าพเจ้าจึงคิดที่จะถวายที่ดินเป็นพุทธบูชา เพื่อสร้างเป็นสถานปฏิบัติธรรมจึงได้ตกลงกับน้องสาวโดยยกที่ดินและบ้านในเมืองลำพูนให้น้องสาว และร่วมกันพัฒนาที่ดินเพื่อสร้างเป็นสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน โดยมีพื้นฐานของการเป็นประธานชมรมศึกษาพุทธธรรม จังหวัดลำพูนและมีกิจกรรมต่าง ๆ รองรับอยู่ก่อนแล้ว และเพื่อให้ญาติพี่น้องวงศ์ตระกูลและสหธรรมิกได้รับอานิสงส์ในการสร้างถวายร่วมกัน

แรงบันดาลใจในการสร้างสถานธรรมโดยมีแบบอย่างบุคคลในสมัยพุทธกาลที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นแบบอย่างในการสร้างวัดหรือสถานธรรม อาทิเช่น ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีสร้างวัดเชตวัน นางวิสาขา สร้างวัดบุพพารามพระเจ้าพิมพิสาร สร้างวัดเวฬุวัน ท่านจิตคหบดี สร้างวัดอัมพวาฏการาม เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้รับแรงบันดาลใจในรูปแบบจิตอาสาโดยสามัคคีธรรมในการสร้างและพัฒนาสถานธรรมตามแนวทางของมฆมานพหรือพระอินทร์ พร้อมสหธรรมิกกรรมทั้งหมด ๓๓ คน ที่อาสาช่วยเหลืองานสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ โดยความสมัครใจและไม่มีค่าตอบแทน และยังรวมถึงแรงบันดาลใจจากมารดาที่เขียนจดหมายบันทึกไว้ก่อนตาย

แรงบันดาลใจจากมารดาที่เขียนบันทึกไว้ก่อนตาย

แม่วันเพ็ญได้เขียนบันทึกไว้ก่อนตายให้กับบุตรทั้งสองดังนี้

“แม่มีสิ่งที่ยึดเหนี่ยวในดวงใจของแม่อยู่สองดวงคือ ลูกสุดที่รักของแม่นั่นเอง แม่เกิดมามีบุญที่มีลูกทั้งสองคน ลูกเป็นเด็กที่มีความดีมากมายกับแม่กับคนทั่วไป แม่ภาคภูมิใจหาอะไรเปรียบมิได้ ความนึกคิด ของลูก ๆ แม่ได้ตรองดูแล้วช่างเต็มไปด้วยดวงตาที่เห็นธรรม มีความคิดดี ๆ โอบอ้อม ไม่ชอบเอาเปรียบใครเลย แม่ภาคภูมิใจมากที่คิดห่วงอะไรนั้นหมดไป เพราะลูกเป็นคนที่จะอยู่ในสังคมได้ ถึงแม่จะตายไปแม่ก็หายห่วงสำหรับลูกทั้งสอง ขอให้ได้เกิดมาร่วมกันอีก ลูกที่เป็นผู้ให้ความอบอุ่น ผู้ชุบชีวิตของแม่ แม่ขอบุญกุศลที่ลูกได้ดูแลแม่นี้ จงปกป้องคุ้มครองลูกให้ได้พบแต่สิ่งดี ๆ ในชีวิต อย่าโชคร้ายเหมือนเช่นแม่ ลูก ๆ แม่ได้ตายไปนานแล้ว ทุกวันคงเหลือแต่จิตวิญญาณเพื่อมีชีวิตอยู่ให้ลูกได้อบอุ่น ปกป้องลูก แม่จะทนต่อไปจนถึงเวลา โดยใช้ธรรมเป็นเครื่องจูงใจแม่ เพื่อให้ได้ไปสู่สุคติในภพที่ดี ๆ .ขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในโลกลี้ ช่วยให้อาชีพเจ้าได้อยู่กับลูก ๆ หลาน ๆ ไปอีกชั่วระยะเวลาหนึ่งเถิด ถ้าเป็นไปได้ลูกจะถือศีล บำเพ็ญทาน ทำสมาธิและปฏิบัติธรรมจนถึงที่สุด”

หมายเหตุ :แม่วันเพ็ญได้เขียนบันทึกนี้ไว้ในขณะป่วยก่อนเสียชีวิต ๑ ปี โดยไม่ได้บอกให้ใครทราบ จนบุตรทั้งสองได้มาพบบันทึกนี้ภายหลังจากที่คุณแม่วันเพ็ญเสียชีวิตแล้วหลายวัน จึงถือเป็นส่วนหนึ่งแห่งแรงบันดาลใจในการถวายที่ดินสร้างสวนพุทธธรรมเพื่อตอบแทนพระคุณของมารดา

สำหรับหลักการในการสร้างสวนพุทธธรรมนั้น มุ่งเน้นการดูแลและบริหารงานในรูปแบบจิตอาสาโดยสามัคคีธรรมและในนามมูลนิธิ โดยไม่มีใครเป็นเจ้าของสัก โดยมิอุปาสก อุปาสิกาและจิตอาสา ร่วมสร้าง ร่วมดูแลเหมือนในสมัยพุทธกาลดั่งที่ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีสร้างวัดเชตวัน และในปัจจุบันสวนพุทธธรรมได้มีพระภิกษุสงฆ์ในแต่ละวัดเปลี่ยนเวียนกันมาร่วมกิจกรรมและอนุโมทนาความดี โดยมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานที่ปรึกษาร่วมกับคณะสงฆ์ในจังหวัดทุกวัด โดยมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะอันประเสริฐสูงสุด และมีวัตถุประสงค์หลักที่มุ่งเน้นการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรม และพุทธบริษัทตลอดจนประชาชนทุกคนทุกวัดสามารถมาร่วมโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ได้ โดยสมัครใจและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ หรือบริจาคทำบุญตามจิตศรัทธา

ตอนที่ ๕ หลักการพัฒนาดนเองของท่านตั้งแต่เข้ามาเป็นพุทธบุตรจนถึงปัจจุบัน

๕.๑ หลักการในการพัฒนาดนและกิจวัตรประจำวันของท่านในแต่ละวันเป็นอย่างไร

โดยใช้หลักธรรมในพระไตรปิฎกเป็นประธานและเป็นหลักในการศึกษาและปฏิบัติธรรมโดยมีวิถีการดำเนินชีวิตและการประพฤติปฏิบัติธรรมของพระอริยบุคคลในสมัยพุทธกาลเป็นแบบอย่างทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์

หลักการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก

๑. ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมของอุบาสก อุบาสิกที่ดีที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกในฐานะคฤหัสถ์อาทิเช่น อุบาสกธรรม ๕, อุบาสกธรรม ๗, อุบาสกธรรม ๘

๒. ปฏิบัติธรรมตามแบบอย่างพระอริยบุคคลในสมัยพุทธกาลที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์โดยเฉพาะคฤหัสถ์ อาทิเช่น ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี, นางวิสาขา, ท่านจิตตคหบดี, ท่านหัตถกอุบาสก เป็นต้น

๓. ปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎกอาทิเช่น บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ, บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ, สิกขา ๓ (ไตรสิกขา) , หลักอริยสัจ ๔ ประการ, หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ, หลักอารยวัติ ๕ ประการ, บารมี ๑๐ ประการ, หลักตัดสินธรมวินัย ๗ ประการ และหลักตัดสินธรมวินัย ๘ ประการฯลฯ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน

ตัวอย่างอุบาสก อุบาสิกาในสมัยพุทธกาล ผู้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของข้าพเจ้า

อุบาสกผู้เป็นแบบอย่างชั้นเลิศ(ตราชูมาตรฐานฝ่ายชาย)

๑. ท่านจิตตคหบดี ผู้เป็นเลิศในด้านการแสดงธรรม

ฐานะ เศรษฐี ระดับศีล ๘ บรรลุธรรมในระดับพระอนาคามี

๒. ท่านหัตถกอุบาสกผู้เป็นเลิศในด้านการสงเคราะห์บริษัท (หมู่คณะ) ด้วยสังคหวัตถุ ๔

ฐานะ เจ้าชาย ระดับศีล ๘ บรรลุธรรมในระดับพระอนาคามี

สังคหวัตถุ ๔ คือ ๑. ทาน ๒. ปิยวาจา ๓. อัตถจริยา ๔. สมานัตตตา

อุบาสิกาผู้เป็นแบบอย่างชั้นเลิศ(ตราชูมาตรฐานฝ่ายหญิง)

๑. นางอุตตรานันทมาตา ผู้เป็นเลิศในด้านเมตตาตามาน

ฐานะ เศรษฐี ระดับศีล ๕ บรรลุธรรมในระดับพระสกทาคามี

๒. นางขุชุตตรา ผู้เป็นเลิศในด้านพหูสูตและการแสดงธรรม

ฐานะ คนรับใช้ ระดับศีล ๕ บรรลุธรรมในระดับพระโสดาบัน

อุบาสกและอุบาสิกาผู้เป็นแบบอย่างอริยบุคคลผู้มีคติโพธิสัตว์

๑. ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ผู้เป็นเลิศในด้านการให้ทาน

ฐานะ เศรษฐี ระดับศีล ๕ บรรลุธรรมในระดับพระโสดาบัน

๒. นางวิสาขา ผู้เป็นเลิศในด้านการให้ทาน

ฐานะ เศรษฐี ระดับศีล ๕ บรรลุธรรมในระดับพระโสดาบัน

หลักการพัฒนาตนสู่การเป็นพุทธบุตรของสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน

ช่วงที่ ๑ ตั้งแต่อายุ ๒๔ – ๓๖ ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ – ๒๕๔๘ ระยะเวลา ๑๓ ปี ดำรงชีวิตในระดับศีล ๕ ครองเรือน โดยมีอุบาสก อุบาสิกาในระดับพระโสดาบันเป็นแบบอย่างคือ ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขา เป็นต้น

ช่วงที่ ๒ ตั้งแต่อายุ ๓๗- ๔๙ พ.ศ. ๒๕๔๙ – ๒๕๖๑ ระยะเวลา ๑๓ ปี มุ่งประพฤติพรหมจรรย์ ฝึกปฏิบัติในระดับศีล ๘ โดยมีอุบาสกผู้ประพฤติพรหมจรรย์ในระดับพระอนาคามีเป็นแบบอย่างคือ ท่านจิตตคหบดีและท่านหัตถกอุบาสก เป็นต้น (ภายหลังจากการถวายแผ่นดินครั้งที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เพื่อสร้างสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน สาขาวัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร ตามแนวทางแห่งมฆมานพ)

หน้าที่ในปัจจุบันของพุทธบุตรผู้เป็นประธานผู้ริเริ่มก่อตั้งสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน

๑. เป็นผู้ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร จังหวัดลำพูน ให้เป็นประธานผู้ดูแลสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง ๔

๒. เป็นผู้ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร จังหวัดลำพูน ให้เป็นตัวแทนในการเผยแผ่ธรรมให้กับพุทธศาสนิกชนในฐานะคฤหัสถ์

๓. เป็นผู้ปวารณาตนรับใช้พระพุทธศาสนาและแผ่นดิน เคารพนอบน้อมและเกื้อกูลหมู่แห่งสงฆ์ ทั้งปวงตามพุทธบัญญัติ ทั้งที่เป็นเถระ มัชฌิมะและนวกะ ตลอดจนอำนวยความสะดวกให้กับพุทธศาสนิกชนและประชาชนในการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรมโดยไม่มีค่าตอบแทน

๕.๒ ขั้นตอนการพัฒนาสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูนและการพัฒนาคนของท่านตั้งแต่เริ่มต้นสร้างสวนพุทธธรรมจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร

โดยใช้หลักธรรมในพระไตรปิฎกเป็นประธานและเป็นหลักในการศึกษาและปฏิบัติธรรมและใช้หลักการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรมจากง่ายไปสู่ยากตามแนวทางอนุปพิภพิกถาและอริยสัจ ๔ ตามฐานะของคฤหัสถ์ ไม่ได้มุ่งเน้นการปฏิบัติเชิงลึก(intensive) แบบนักบวชอาทิเช่น พระสงฆ์หรือแม่ชี เป็นต้น (การปฏิบัติแบบเชิงลึกให้เป็นเฉพาะบุคคลตามฐานะและภาวะของตน) โดยหลักการพัฒนาสวนพุทธธรรมและบุคลากรตามวิถีพุทธธรรมของสถานธรรมได้แบ่งออกเป็นหลักใหญ่ ๓ ประการคือ

๑) การดำเนินชีวิตตามคุณสมบัติของอุบาสก อุบาสิกาที่ดีที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก
๒) การดำเนินชีวิตตามแบบอย่างคฤหัสถ์อริยบุคคลในสมัยพุทธกาลที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก

๓) การปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก

ซึ่งมีรายละเอียดในบทที่ ๔ ของงานวิจัย

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรให้เป็นพุทธบุตรของสวนพุทธธรรม

ในด้านแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรให้เป็นพุทธบุตรของสวนพุทธธรรม ใช้หลักพันธกิจ ๕ ประการตามแนวทางอารยวิถี ๕ ที่สนับสนุนการพัฒนา

สถานปฏิบัติธรรม ให้เป็นศูนย์กลางแห่งการสร้างกุศลและปฏิบัติธรรมของพุทธบริษัทและมหาชน ในทิศทั้ง ๔ คือ

- ๑) โครงการสร้างคนดีเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน
- ๒) โครงการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก
- ๓) โครงการส่งเสริมงานวัฒนธรรมเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาและสังคม
- ๔) โครงการพัฒนาพุทธธรรมสถานเพื่อพุทธบริษัทและมหาชนในทิศทั้ง 4
- ๕) โครงการสนับสนุนงานสัมมากิจเพื่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน

ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนสถานและงานสัมมาอาชีวะ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้มีส่วนร่วมในโครงการและกิจกรรมที่หลากหลายและเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งหลักพันธกิจ ๕ ประการนี้จะเป็นเครื่องส่งเสริมและเกื้อกูลให้จิตอาสาค่อย ๆ พัฒนาตนจนกลายเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดี และพัฒนาตนสู่การดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งอริยชนด้วยหลักอารยวิถี ๕ ประการ คือ ๑. ศรัทธา ๒. ศีล ๓. สุตะ ๔. จาคะ ๕. ปัญญา และเข้าถึงหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎกอาทิเช่น บุญกิริยาวัตถุ ๓, ไตรสิกขาหรือสิกขา ๓, หลักอริยสัจ ๔ ประการและหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ เป็นต้น ซึ่งก็คือ แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรให้เป็นพุทธบุตรของสวนพุทธธรรมที่ได้วางรูปแบบไว้

ซึ่งมีรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ ๔ ของงานวิจัย

ตอนที่ 6 ปัญหาและอุปสรรคของการดำรงตนเป็นพุทธบุตรของชุมชนสวนพุทธธรรมพร้อมทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากบุคคลในครอบครัวหรือผู้ใกล้ชิดของพุทธบุตรไม่เข้าใจในวิถีแห่งพุทธธรรมตามแบบอย่างอริยบุคคลในฐานะคุณห้าสัถย์ จึงทำให้พุทธบุตรดำรงชีวิตในสังคมลำบาก เช่น การดำรงตนอยู่ในศีลที่ดีงาม เว้นห่างจากการฆ่าสัตว์และการดื่มสุราเมรัยหรือการเที่ยวเตร่ยามค่ำคืนหรือการหมั่นไปทำบุญสร้างกุศลอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ การบำเพ็ญจิตอาสา การเจริญสมาธิภาวนา เป็นต้น จึงทำให้บางครั้งเกิดความขัดแย้งกับบุคคลในครอบครัว ยกเว้นครอบครัวที่เป็นพุทธบุตรร่วมกันทั้งหมด แต่ถึงกระนั้นก็ตามพุทธบุตรก็ยังดำรงตนในสถานที่ทำงานของตนได้ยากในยุคสมัยปัจจุบัน

การแก้ไขก็คือ พุทธบุตรต้องคอยปรับตัวให้เข้ากับคนในครอบครัวและคนในสังคมหรือชุมชนที่เกี่ยวข้องตามสมควรแก่ธรรม แล้วค่อย ๆ ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในธรรมด้วยปัญญาหรือใช้กุศลโลบายในการนำพามาร่วมกิจกรรม ณ สวนพุทธธรรมหรือสถานปฏิบัติธรรมในที่ต่าง ๆ ตามสมควรแก่โอกาส เพื่อสร้างสัมมาทิฐิพื้นฐานให้เกิดขึ้นในบุคคลที่ใกล้ชิดและเกี่ยวข้องให้เข้าใจวิถีพุทธธรรมในฐานะคุณห้าสัถย์ ซึ่งก็มีพุทธบุตรหลายท่านที่สามารถทำได้จนประสบผลสำเร็จ

ส่วนปัญหาอีกด้านหนึ่งก็คือ ความตั้งใจหรือความแน่วแน่ในการประพฤติปฏิบัติธรรมของพุทธบุตรผู้ปฏิบัติญาณตนเองว่าจะกระทำได้จริงหรือไม่ ซึ่งก็ควรมีกัลยาณมิตรหรือครูบาอาจารย์คอยแนะนำและให้การช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง

ส่วนปัญหาในด้านการบริหารองค์กรภายใน ด้านการจัดการ ด้านการเงิน ล้วนเป็นเรื่องธรรมดาที่ต้องเกิดขึ้นในทุกองค์กร เพื่อพัฒนาไปสู่องค์ความรู้และหนทางแห่งความสำเร็จด้วยธรรม เพราะทุกคนล้วนเป็นผู้ฝึกฝน แต่ไม่ว่าจะเกิดปัญหามากน้อยเพียงใด พุทธบุตรทุกคนต้องมุ่งมั่นทำงานให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดิน และมุ่งพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนเพื่อกำจัดความเห็นแก่ตัว ความโลภ ความโกรธ ความหลงของตนให้เบาบางและหมดสิ้นไปจนตลอดชีวิตตามฐานะและกำลังแห่งตน ตามที่ได้ตั้งปณิธานไว้ โดยเฉพาะพุทธบุตรประจำศูนย์และพุทธบุตรคณะทำงานในนามมูลนิธิสวนพุทธธรรมทุกคน

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ไม่ว่าจะเป็นพุทธบุตรประจำศูนย์หรือพุทธบุตรที่พักอาศัยภายนอกสถานธรรม พื้นฐานที่มา(ครอบครัว/ปัญหา) ระยะเวลาในการอยู่อาศัย การศึกษา จริต ฐานะ ภูมิธรรมและทัศนคติต่าง ๆ ย่อมแตกต่างกัน แต่ความประพฤติหรือคุณธรรมขั้นพื้นฐานอันมีศีล ๕ เป็นบาทฐาน โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ตลอดจนหลักของการเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดี และข้อปฏิบัติตามหลักการของความเป็นพุทธบุตร พุทธอาสาหรือหลักอารยวัฑฒิ ๕ ประการ ย่อมเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน

ประมวลรูปภาพการศึกษาวิจัย
การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มย่อย
เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างชุมชนวิถีพุทธ
ของสถานปฏิบัติธรรมสวนพุทธธรรมจังหวัดลำพูน”

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ/ฉายา/สกุล	นายพิศาล ดวงดี
วัน/เดือน/ปีเกิด	๒๑ มกราคม ๒๕๑๙
อุปสมบท	พ.ศ. ๒๕๕๓ ณ.พัทธสีมา วัดห้วยบง อ.ลี้ จ.ลำพูน
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. ๒๕๓๕ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก พ.ศ. ๒๕๔๓ สำเร็จการศึกษา ประกาศนียบัตรครูเทคนิคชั้นสูง (ปทส.) สาขาไฟฟ้ากำลัง จากสถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน พ.ศ. ๒๕๔๖ สำเร็จการศึกษา ครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) สาขา วิศวกรรมไฟฟ้า จากสถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน พ.ศ. ๒๕๕๓ สำเร็จการศึกษา รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รป.ม.) การบริหารงานภาครัฐ จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง
ประสบการณ์ทำงาน	พ.ศ.๒๕๔๓ – ๒๕๔๔ ดำรงตำแหน่ง ฝ่ายควบคุมคุณภาพการผลิต บริษัทโอโยกลาสติสก์ ไทยแลนด์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน พ.ศ.๒๕๔๔ – ๒๕๔๗ ดำรงตำแหน่ง ครูอัตราจ้างสอน แผนกวิชาช่างไฟฟ้ากำลัง วิทยาลัยการอาชีพป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน พ.ศ.๒๕๔๗ ดำรงตำแหน่ง ช่างไฟฟ้า ระดับ ๑ องค์การบริหารส่วนตำบล ป่าแดด อำเภอมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๔๙ – ๒๕๕๗ ดำรงตำแหน่ง นายช่างไฟฟ้า ๒-๖ว. เทศบาลตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน พ.ศ.๒๕๕๘ ดำรงตำแหน่ง นักบริหารงานทั่วไป ระดับ ๖ หัวหน้าฝ่ายปกครอง เทศบาลตำบลเหมืองจี้ อำเภอมืองลำพูน จังหวัดลำพูน พ.ศ.๒๕๕๙ ดำรงตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายปกครอง(นักบริหารงานทั่วไป อำนวยการ ระดับต้น) เทศบาลตำบลเหมืองจี้ อำเภอมืองลำพูน จังหวัดลำพูน พ.ศ.๒๕๕๗ – ๒๕๕๙ ดำรงตำแหน่ง ครูพิเศษ และที่ปรึกษาฝ่ายบริหาร วิทยาลัยเทคโนโลยีชรินรัตน์ลำพูน อำเภอมืองลำพูน จังหวัด ลำพูน พ.ศ.๒๕๕๙ อาจารย์พิเศษ สถาบันทางอาชีวศึกษาภาคเหนือ ๑ วิทยาลัยเทคนิคลำพูน พ.ศ.๒๕๖๑ ดำรงตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายปกครอง (นักบริหารงานทั่วไป อำนวยการ ระดับต้น) เทศบาลตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน
ที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ ๑๕๕ หมู่ที่ ๕ ตำบลหนองหาน อำเภอมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐